FREDERIK POULSEN

ORAKLET I DELFI

HISTORIE·KUNST·RELIGION

V. PIOS BOGHANDEL
NØRREGADE·KBHVN

EX LIBRIS

EINAR GJERSTAD

Einar Gjerløv

ORAKLET I DELFI

COPYRIGHT 1919
BY
FREDERIK POULSEN

FREDERIK POULSEN

ORAKLET I DELFI

HISTORIE · RELIGION · KUNST

V. PIOS BOGHANDEL — POVL BRANNER
NØRREGADE — KØBENHAVN — MCMXIX

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

GUSTAV ADOLF

SVERRIGS KRONPRINS

TILEGNES DENNE BOG

FORORD

Den gunstige Modtagelse, der blev den lille, men udsolgte Bog: „Delfis arkaiske Skulpturer" til Del, har givet Forlag og Forfatter Mod til at udsende denne store Bog, som det for nogle Aar siden vilde have været en Umulighed at skrive paa andet end et af de tre Verdenssprog. Selv om det litterære Storskandinavien og den gyldne Herlighed, der begge i Forening har skabt Forudsætninger for et Værk som dette, skulde forsvinde ad Aare som meget andet af det, denne mærkelige Tid har frembragt, vil Forfatteren ikke være mindre taknemmelig for den Lykke, at det har været ham forundt i hvert Fald én Gang i sit Liv at kunne koncentrere sig om en stor og kær Opgave paa sit eget Modersmaal.

Jeg bringer Carlsbergfondet og Ny Carlsbergfondet min bedste Tak for rundelig Hjælp til Klicheerne, uden hvilken Bogens Pris vilde være bleven endnu højere. Ligeledes takker jeg Lederen af de franske Udgravninger i Delfi, Hr. Homolle, for Fotografier og værdifulde Meddelelser og for at have udvirket hos Forlæggeren, Hr. de Broccard, Tilladelse til at reproducere talrige Illustrationer efter Standartværket: Fouilles de Delphes.

Af denne Bog er det Hensigten senere at udsende en engelsk Udgave.

INDHOLD

Forord.
I. Apollons Erobring af Delfi . . . . . 1— 20
II. Oraklet . . . . . 21— 37
III. Delfi . . . . . 38— 58
IV. De ældste Fund i Delfi . . . . . 59— 74
V. Metoperne i Sikyonernes Skatkammer . . . . 75— 92
VI. De delfiske Tvillinger . . . . . 93— 99
VII. Naxiernes Sfinks . . . . . 100—103
VIII. Sifniernes Skatkammer . . . . . 104—145
IX. Apollotemplet og dets Gavlgrupper . . . . . 146—161
X. Athenernes Skatkammer . . . . . 162—202
XI. Krigsmonumenter i Delfi . . . . . 203—218
XII. De sicilianske Fyrsters Votiver. Vognstyreren 219—244
XIII. Knidiernes Lesche . . . . . 245—251
XIV. Danserindernes Søjle . . . . . 252—270
XV. Det thessaliske Fyrstemonument. Agias-Statuen 271—300
XVI. Græske Portrætter i Delfi . . . . . 301—333
XVII. Delfis Aand . . . . . 334—336
Navne- og Sagregister . . . . . 337—342

I

APOLLONS EROBRING AF DELFI

APOLLON er en vandrende Gud, og vidt er hans Helligdomme spredte. Da den græske Religion blev reflekterende, søgte den at sætte hans Vandringer i System og lade ham dvæle en Maaned paa hvert Sted, men Tiden slog ikke til, saa talrige var Kultstederne.

Medens Spørgsmaalet om de enkelte Helligdommes Prioritet ikke er let at løse, er der ingen Tvivl om, at Apollon er en fremmed, ugræsk Gud[1]. I den ældste græske Digtning: Iliaden er Apollon Grækernes Fjende, men paa Trojanernes Side og Asiaternes Ven og Forbundsfælle. Han driver den tapre Diomedes tilbage, han er Skyld i Patroklos' Død, og Achilleus har en Forudfølelse af, at han vil bringe ham selv Døden, og kalder ham „den fordærveligste af alle Guder" (22 v. 15). I Iliadens 1ste Sang ser vi Apollon skride ned fra Olympen for at sende pestførende Pile mod Grækerne, der har handlet ilde med hans Præst, og da siges der om ham, at han „gaar frem lig Natten", et Billede, som man først forstaar, naar man har oplevet en sydlandsk Nats pludselige og uhyggelige Indtræden. Medens Apollopræsten Chryses kan nævne en hel Række Apollohelligdomme, alle beliggende i Lilleasien, omtales det delfiske Apollotempel og dets store Rigdomme kun i Iliadens 9de Sang, der synes at være blandt de seneste Partier af Digtningen, og fremtrædende bliver Delfi og Delos først i „Skibskatalogen", Iliadens yngste Del, og i Odysseen.

Af Apollons Tilnavne i Iliaden er „Smintheus" ugræsk og „Lykegenes" kan ikke betyde andet end „den i Lykien

[1] Wilamowitz i Hermes 38 (1903) S. 575. Wilamowitz: Greek historical writing and Apollon. Oxford 1908.

fødte"[1]. Det har de gamle Grammatikere allerede forstaaet[2], mens Digterne og vel ogsaa jævne Folk i Tidens Løb glemte Oprindelsen og tolkede det som: Ulvens Søn[3]. Alle Spor viser i Retning af Lykien og vel at mærke ikke det Lykien, der ligger i Troas, som aleksandrinske Lærde har ment[4], men det barbariske Lykien paa Lilleasiens sydlige Kyst. I dette uhelleniske Land har Apollon sine vigtigste Helligdomme: Xanthos og Patara, her hører hans Moder Leto hjemme, og vi kan følge Udbredelsen af hendes Kultus til det sydvestlige Lilleasien og den ligeoverfor liggende Kyst af Rhodos. I en Indskrift fra Argos kaldes Leto udtrykkeligt: den asiatiske, og hendes Navn i dets ældste Form: Lato afledes naturligst af det lykiske Ord for Kvinde: lada. Det er ligeledes et ægte lykisk Træk, at Apollon i gammel Digtning som Hymnen til Hermes og Herakles' Skjold altid benævnes Letoiden, kun ved Moderens Navn, thi i Lykien var hele Samfundsordningen matriarkalsk, „Sønnen kaldes efter Moderen og ikke efter Faderen", som Herodot siger[5]. Selv under Vandringerne til de helleniske Stammer bevares Sammenholdet, overalt dyrkes Leto sammen med sine Børn, og paa Delos handler de ældste Hymner, der ifølge Overleveringen var digtede af den lykiske Sanger Olen fra Xanthos — andetsteds nævnet som den ældste Spaapræst i Delfi, — om de Vilkaar, under hvilke Leto bragte sin Søn til Verden[6].

Men i Hellas kunde Apollon ikke vedblive kun at være „Kvindens Søn". Grækerne gav ham til Fader selve Zeus. I den „homeriske" Apollohymne mærker vi dog stadigt, hvor fremmed denne Lykier er i de olympiske Guders Kreds; da han træder ind i Salen, flygter de alle, kun Leto tager roligt imod ham og bringer ham til Sæde, men først da Zeus ved at række ham Nektar har anerkendt ham som sin Søn, vover de andre Guder sig hid med deres Hyldest. Apollon adopteres ligesom Dionysos.

---

[1] Iliaden 4 v. 101 og 119. [2] Hesych s. v. Etymologicum Magnum 767, 54. [3] Aischylos: Septem v. 145 (ed. Wilamowitz). Pausanias X 14, 7. [4] Lehrs: Aristarch[3] S. 229. Skol. til Iliad. 4 v. 101. Stephanus Byzantius s. v. Tegyra. [5] I 173. [6] Herodot IV 35. Kallimachos IV 305. Sml. Pausanias I 18, 5; VIII 21, 3; X 5, 8.

Bag Myten ligger den historiske Kendsgerning, at hans Religion er uhellenisk. Og at det er fra Asien, den er kommen, viser bl. a. den ejendommelige Forbindelse mellem Apollon og Syvtallet, det gamle hellige, babyloniske Syvtal, som er fulgt med paa Vandringen mod Vest[1]. Udefra er Apolloreligionen trængt ind i det græske Folk, har tilkæmpet sig en Række Helligdomme, hvis tidligere Indehavere trænges tilbage fra Førsterangen ved Ofringer og Fester[2], men helt sejret har Apollon aldrig. Dels er de gamle Guder vedbleven at leve i Skyggen, dels er selve Apollons Væsen bleven omformet under Paavirkning af de bestaaende Kulter. Hvorledes denne Udvikling er foregaaet i hans Hovedhelligdom Delfi, hvorledes den oprindelige Hyrdegud eller Læge- og Straffeguden, der lige saa vel kan sende Menneskene Sygdomme paa Halsen som helbrede dem derfor, er bleven til den delfiske Orakelgud, den vældige Renser, Revser og Raadgiver, det kan vi endnu i de store Træk paavise, og derom skal det følgende handle.

I sin Beskrivelse af Grækenland fra 2det Aarh. e. Kr. giver Pausanias, i 10de Bog, før han gaar over til at skildre den delfiske Helligdoms Monumenter, i korte Træk en Oversigt over Oraklets Historie, der er bygget paa gammel Digtning og Delfis lokale Overlevering. I den ældste Tid var, siger han, Oraklet indviet til Gê eller Gaia, Jordgudinden, og den første Profetinde var Bjærgnymfen Dafnis. Derefter citeres et gammelt Epos, ifølge hvilket Gê delte Oraklet med Poseidon. Senere afstod hun det til Retfærds Gudinde Themis, og fra denne modtog Apollon det som Gave, mens Poseidon som Erstatning fik Øen Kalauria.

Allerede Aischylos kender denne Gudernes Succession, naar han i Begyndelsen af Eumeniderne lader Profetinden paa Trefoden sige:

„Først ærer jeg af Guderne med denne Bøn Urprofetinden Gaia; og efter hende Themis, der, som Sagnet gaar,

---

[1] Martin P. Nilsson i Archiv für Religionswissenschaft XIV 1911 S. 434.
[2] Martin P. Nilsson: Griechische Feste S. 101.

befæstede dette Moderens Orakel som den næste i Rækken."

Imellem Themis og Apollon indskyder Aischylos „endnu et Jordens Barn, Titaninden Foibe", hvis Tilnavn Foibos Apollon arvede, dengang da han forlod den hellige Sø og Klippe paa Delos, landede paa Attikas Kyst og drog videre „til dette Land og Parnassets Gudesæder". Deroppe bliver han som Spaapræst Forkynderen af Fader Zeus' Vilje.

Udførligere skildrer Plutarch og Diodor[1], hvorledes de begejstrende Dampe, der steg op fra Klippespalten, oprindeligt fandtes og Stedet helligedes Gê. Jordgudinden havde ogsaa andre Orakler; i Olympia æredes hun som Urprofetinden og i to Byer i Achaia: Helike og Aigai gav hun sine Orakelsvar gennem en Præstinde, der ligesom i Delfi steg ned i en Hule, bedøvedes af kolde Dampe og varslede i dunkle Ord.

Det ses heraf tydeligt, at det delfiske Orakel er førapollinsk og har faaet sin Karakter som Jordgudindens Helligdom. Denne Form for Gês Kultus er stærkt begrænset, findes kun i nogle faa Byer paa begge Sider af den korintiske Bugt, netop dér hvor Grækenlands Jordskælvscentrum ligger. Denne Jordgudinde har ligesom to Ansigter: hun er Almoderen, den altnærende Opretholder af det levende, og hun er Dødens og Underverdenens Herskerinde, der slutter de Døde i sit Skød, hvorfra hun sender Drømmene og Varslerne, og hvor hun har udruget Gudernes værste Fjender: Titanerne og Giganterne[2]. Paa samme Maade som denne Jordgudinde er ogsaa Nattens Gudinde Moder til Drømmene, og vi finder da ogsaa hos enkelte Oldtidsforfattere den Tanke udtrykt, at det var Natten, der først af alle gav Orakelsvar i Delfi[3].

Hvor betydningsfuld Gês ældgamle Kult har været for den nye Religion, ses bedst ved at sammenligne Apollon i Delfi med Apollon paa Delos. Der er sidstnævnte Sted ikke ringeste Orakelvæsen knyttet til Apollons Dyrkelse.

Men Jordgudinden blev da heller ikke slettet af Listen

---

[1] XVI, 26. [2] A. Dieterich: Mutter Erde. Leipzig 1905. [3] Rev. T. Dempsey: The Delphic Oracle. Oxford 1918. S. 8 med Anm.

over Delfis Guder. Ogsaa i den sene Oldtid havde hun sin særlige Helligdom ved Foden af Apollons knejsende Tempel. Det ved vi fra Plutarch[1], der skildrer, hvorledes han og hans Venner under et Ophold i Delfi gaar samtalende om paa Apollotemplets Sydside og sætter sig paa de høje Trin, hvorfra de kunde se „Gês Helligdom og Vandet". „Thi her var en Musehelligdom omkring Kildens Fremvæld, og Muserne var Vogtere af Kilden og af Gês Helligdom."

Ved de franske Udgravninger i Delfi er denne Helligdom genfundet, Syd for Templets Fundamentmur, paa en Terrasse mellem denne og den saakaldte pelasgiske Mur. Det er en dybtliggende, meget gammel Kalkstensbygning, afrundet med en Apsis, mindende om lignende Apsisbygninger i Dybet under det berømte Afaiatempel paa Ægina og paa Athens Akropolis[2]. Bygningen har i historisk Tid ligget 2 Meter under det omgivende Niveau og altsaa været et Slags Krypttempel. I umiddelbar Nærhed ses det nu udtørrede Leje af den gamle Kilde, der indfattet af Kvadersten sprang frem her fra Templets Sydside, Spaadomskilden, hvis Væld ligger under Apollotemplets Allerhelligste, Urkilden, der gjorde Delfi hellig allerede i forhistorisk Tid. Paa Gês Terrasse er meget tidlige Fund gjorte, Vaseskaar og Terrakotter fra mykenisk Tid er opsamlede her, og endnu i 5te Aarh. f. Kr. fandtes her Rester af den store Offerlund, som de første Kretere, der kom hid, ifølge Apollohymnens Skildring saa opfyldt af hellige Trefødder. Det er i dens Skygge, at Hermes gemmer sig i Euripides' Ion.

Ifølge Aischylos, Pausanias og delfiske Hymner, der er genfundne paa Stentavler ved de franske Udgravninger[3], afstod Gê—Themis frivilligt Oraklet til Apollon, og det samme forsikres om Poseidon i en Hymne af en korintisk Sanger, Aristonoos, ligeledes funden i Delfi[4]. Men Sagnene selv taler om haarde Kampe[5], og den homeriske

---

[1] De Pythiae oraculis 17. [2] Pfuhl i Mitteilungen des athenischen Instituts 1915 S. 371. [3] Bulletin de corrèspondance hellénique 1893 S. 566. [4] O. Crusius: Die delphischen Hymnen. S. 4. [5] Apollodoros: Bibliotheca I 4.

Apollohymnes Tavshed om den ældre Gudegeneration vilde være uforklarlig, hvis den nye Religion fredeligt havde afløst de gamle Kulter.

I Sagnene gælder Apollons første Kamp Dragen, der bevogter Oraklet, Lindormen, der af Euripides[1] rigtigt betegnes som Jordens vældige Uhyre. I Apollohymnen er Dragen kvindelig, aabenbart en Personifikation af Gê selv, senere hyppigst mandlig, men der spores dog stadig en vis Vaklen hos de lærde Digtere lige fra Kallimachos til Nonnos, idet der snart tales om Delfyne, snart om Delfynes som Dragens Navn. Her maa det huskes, at det var et Gudepar: Gê og Poseidon, som Apollon fortrængte, saaledes at det laa nær at skyde den mandlige Parthaver i Forgrunden ved selve Kampen om Kilden. Ja, vi møder endog i Orakelvers og hos sene Forfattere[2] Forestillingen om en Røver, som Apollon ihjelslog, eller „en Røver ved Navnet Drage". I Apollohymnen skildres Udyret som fjendtligt mod de omboende Mennesker, idet det dræber dem selv og deres Kvæg, og under Dyrets Dødskamp haaner Apollo det og udnævner sig selv til Menneskehedens Befrier. Et pudsigt Kompromis mellem Kampen og den fredelige Afstaaelse møder vi hos Euripides[3]: da Apollon har fordrevet Gê—Themis fra det højhellige Sted, avler den besejrede Jordgudinde natsorte Drømmebilleder — man venter at høre: til Apollons Afstraffelse, men saa bøjes der af: „til at varsle de Dødelige Fremtiden".

I Forbindelse med Dragens Fald maa Stedets ældste Navn omtales: Pytho, den eneste Benævnelse paa Delfi i de homeriske Digte og hos Hesiodos. (Iliad. II 519; IX 405; Odyss. VIII 80. Hesiod.: Theogoni v. 499). Det betegnede hele Egnen ved Parnassets Fod, mens Navnet Delfi altid kun brugtes om Byen og Helligdommen. Pytho afledes allerede i den „homeriske" Apollohymne af det græske Ord: *πυθέσθαι*, at raadne, og forklares af den raadne Stank fra Dragens Krop. Moderne Sprogforskere har for

---

[1] Ifigenia i Tauris v. 1247. [2] Pausanias X 6, 7. Strabo pag. 422. [3] Ifigenia i Tauris v. 1259.

saa vidt godkendt denne Etymologi, som de sammenligner med Navnet: Faulhorn, en Bjærghøjde i Berner Oberland[1].

Dette Dragedrab, der blev et Symbol paa det Godes Sejr over Mørkets Magter, fejredes i Legender og Billedkunst og i dramatiske Opførelser i Delfi, senere ogsaa i andre Apollohelligdomme. Det er Dragedrabet, der er Kærnen i det, man kunde kalde Delfis Nationalhymne (Nomos Pythikos), komponeret af Sakadas fra Argos[2]; den foredroges overvejende paa Fløjte, men nu og da faldt Citharspil og Trompetfanfarer ind og forstærkede Lyden og Stemningen. Først skildrede Fløjtens Toner Apollons Søgen efter Modstanderen, dernæst hans udæskende Tiltale til Dragen; saa fulgte Kampen, Trompetstød gengav Spændingen af Gudens Bue og hans Piles Hvinen, mens Fløjten efterlignede Uhyrets Skæren Tænder og dets Dødsskrig. I det fjerde Afsnit fuldbyrdedes Apollons Sejr, i det femte og sidste dansede han Sejrsdansen.

Paa en endnu mærkeligere Maade var Dragedrabet i Delfi fremstillet i en Slags Pantomime, det saakaldte Stepterion, der foregik paa en brolagt Tærskeplads, som man mener at have genfundet midt i Apollohelligdommen foran Athenernes Stoa. Skønt vi har flere Beskrivelser af denne sælsomme Ceremoni og for visse Enkeltheder en Parallel i Isisfesten i den fokiske By Tithorea[3], er meget i Sceneriet os ganske uklart. Det var Meningen at gengive Apollons Kamp mod Dragen og hans Flugt efter Dragedrabet til Tempedalen, hvor han efter Sagnet maatte drage hen for at rense sig for Blodskyld. Men Pantomimen viste en fornem delfisk Dreng, ledsaget af jevnaldrende Kammerater og af en Skare hellige Kvinder, der marsjerede ind i dyb Tavshed paa Festpladsen og stak Ild paa et Træskur, der var bygget som en Efterligning af et Kongepalads; efter at have væltet et Bord i Skuret om i Flammerne, flygtede hele Skaren uden at se sig tilbage. Senere saa man Drengen „vandre op og ned, gaa i Landflygtighed til

[1] A. Mommsen: Delphika S. 13. Pauly—Wissowa: Realencyklop. s. v. Delphoi Sp. 2525. [2] Pollux IV 84. Sml. Pausanias II 22, 8 og Strabo p. 421. [3] Plutarch: Quæst. graec. p. 293 c og de defectu oracul. p. 418 a. Aelian: Var. Hist. III 1. Pausanias X 32, 14. Sml. Nilsson: Griech. Feste S. 150 ff.

Tempe, rense sig ved et Alter med et pragtfuldt Offer og vende tilbage med sine Kammerater ad den hellige Vej, med Laurbærkranse om Haaret, og naa til Delfi efter undervejs i „Maaltidbyen" at have nydt et Festmaaltid." Gaadefuldt er det især, hvorledes en Efterligning af et Kongepalads kunde gælde for Pythondragens Bolig, og hvad Ildpaasættelsen og det væltede Bord betyder. Her maa, som Overensstemmelsen med Tithorea viser, foreligge en ældgammel fokisk Religionsceremoni, overtaget uden Forstaaelse af baade Apollons og Isis' Præsteskaber og derfor lige gaadefuld for Oldtidens Folk og for os. Drengeprocessionen under Laurbær, endog med en Drengeapollon som Leder, blev efterlignet af Thebanerne, der hvert niende Aar sendte en saadan hellig Barneskare afsted fra den ismeniske Apollons Tempel til Gudens høje delfiske Helligdom.

Det er karakteristisk, at de gamle, besejrede Guder ikke nævnes ved Navn i den „homeriske" Apollohymne; det kunde støde den nye Herre; at spotte dem vover man heller ikke, thi ingen kunde vide, om deres Magt var helt brudt. Assimileringen og Underordningen af de gamle Guders Kultus, altsaa Fredsslutningen, maa dog være sket allerede før Apollohymnen, der paa Grund af Tavsheden om Fokis' Forhold til Oraklet og Antydningen af Thessaliens Supremati i Delfi af Forskerne er dateret til kort efter den første hellige Krig, d. v. s. kort efter 580 f. Kr.[1]. Men først hos Aischylos er Sagen klar, Kompromiset indgaaet, ifølge hvilket Gê har sin Helligdom ved Foden af Apollons Tempel, men stadig nærved den Kilde, gennem hvis Aande hun i Aarhundreder havde talt. Det er gaaet som med Helgenerne i den katolske Kirke, der afløser de mest sejglivede hedenske Guder, men er prægede af disses Ejendommeligheder, ofte ogsaa bærer deres Navne i let gennemskuelig Forvanskning, som den hellige Artemidos i Efesos, der som Fødselshjælper overtog Artemis Kurotrofos' Navn og Gerning[2]. Eller som i det virkelige Liv de

[1] Wilamowitz: Ilias S. 441. Beloch: Griech. Gesch. I 2 S. 137 f. [2] J. C. Lawson: Modern greek folklore. Cambridge 1910. S. 44. En Række andre Eksempler nævnede af Dempsey: The Delphic Oracle S. 41 Anm. 3.

detroniserede Monarker maa aflevere Magtens „gera", de reelle Fordele, og kun beholder Navnet og en Skygge af Magten; ligesom Basileus i det gamle Athen, Rex i Rom og Himlens Søn i det moderne Kina har Gê maattet afstaa sin Hovedandel i Ofringerne og sin Ejendomsret over de hellige Domæner i Delfi til den nye Gud og Herre, men bevaret Helligheden og Ærværdigheden.

I Apollohymnen giver Guden sine Orakelsvar fra et Laurbærtræ (v. 396). Euripides siger herom, at et Laurbærtræ stod ved Siden af Gês Hule, før Apollon tog Stedet i Besiddelse[1]. Deraf Sagnene om Dafnis som den første Profetinde og om Apollons Forfølgelse af Dafne, Laurbærtræets Personifikation, der under Flugten bad til sin Moder Gê og forsvandt i en Jordspalte, fra hvilken et Laurbærtræ skød op. Det er den sene, digteriske Fortoning af Striden om Delfi[2]. Men Lauren blev Oraklets Træ ogsaa efter Apollon, stod nær Trefoden og rystedes af Præstinden, før hun varslede[3]. Laurbærtræet i Delfi er, hvad Egen var i Zeushelligdommen i Dodona, det ældgamle, hellige Symbol, Træet hvis Grene var fyldte af hele Stedets Mystik. Plutarch, der selv var Embedsmand i Delfi, fortæller[4], at Præstinden, før hun steg ned i Hulen, bedøvede sig ved Duften af brændt Laurbærtræ. Paa lignende Vis anvender flere af Nutidens vilde Folk Cedertræet, og deres Ekstase beskrives som svarende til Pythias. Da forstaar vi ogsaa Laurbærrets rensende Kraft i delfisk Ritual; naar det kunde befri Pythia fra Jordens Byrde og løfte hendes Sjæl til guddommelig Mania, saa var dets magiske Virkning bevist.

Overgangen fra Gê til Themis, som Aischylos og senere Pausanias indskyder i Dynastiet, er uden Interesse. Themis, den ærværdige, ældgamle Gudinde for Lov og Orden, blev vistnok først i attisk Kultus jevnført med Gê[5] — „begge er de én Skikkelse med mange Navne" siger

---

[1] Ifigenia i Tauris v. 1246. [2] Ovids Metamorfoser I 452. [3] Aristofanes: Plutos 213 med Skolier. [4] De E apud Delphos 2; de Pythiae oraculis 6. [5] Corpus inscript. attic. III 3 nr. 350. Farnell: Cults of the Greek States III S. 309.

Aischylos[1] — og dermed Udtryk for Aarstidernes regelmæssige Vekslen, den lovbundne Orden i Jordens Liv.

Langt vigtigere er Poseidons Skikkelse i den delfiske Succession. Som Gês Ægtefælle har Poseidon været dyrket i Jordskælvcentret om den korintiske Bugt, som vi før nævnede, særlig atter i Aigai og Helike. Ikke som Havguden, men som Herren over det fugtige Element, Kilderne og Floderne, der gennemfurer Jorden og gør den frodig. Som Jordens Elsker forbindes han i Arkadien med Demeter, den frugtbare Jords Gudinde. Det er Poseidon, der faar det velsignede Vand til at springe ved Stødet af sin Trefork; han rinder forbi i de hvirvlende Floder og smiler fra Bjergenes stille Søer; han bærer helt ude i det fjærne Hav Jorden i sine stærke Arme, men langt nærmere virker og toner han i Jordens Indre, som han gennemtrænger ligesom med Muldvarpegange. Derfor ofredes paa mange Steder Muldvarpe til ham, særligt ved Jordskælv. Thi som Muldvarpen sprænger Jordens Dække, gør ogsaa Poseidon det, naar han vredes, og i slig Nød kan kun han hjælpe[2]. I saadanne Billeder har Hellenerne drømt og digtet om de stærke Kræfter, skabende eller ødelæggende, i Jordens dunkle Indre; heroppe i Fokis' Bjærge har Sagn og Digtning blomstret, længe før Apollon tog alt dette i Arv, en inderlig og dybsindig Poesi om Jordens Fylde og Farer. Det er vel ikke for intet, at der endnu i vore Dage i disse Egne, i det nærliggende Arachowa, der har Bjærglandets Ensomhed og lange Vintre rugende over sig, lever en nygræsk Folkesang af næsten nordisk Dybde og Tungsind.

Poseidon er Nederlagenes Gud; han besejres af Apollon i Delfi som af Athena paa Athens Akropolis, af Hera i Argos, af Zeus paa Aegina og Dionysos paa Naxos[3]. Til Erstatning fik han i Delfi et Alter i Apollotemplets Forhal og gennem dette Tilnavnet Pronaos[4], Hans Navn paakaldes af Profetinden hos Aischylos sammen med den lokale

[1] Aischylos: Prometheus v. 209. Sml. Eumeniderne v. 2. [2] Xenofon: Hellenika IV 7, 4. Bull. de corr. hell. 1882 S. 454. [3] Plutarch: Quaestiones conviv. IX 6 (741 a). [4] Hesych s. v. Pausanias (X 24, 4) siger, at Altret var i Templets Cella.

Flodgud Pleisthos[1], og efter „Dørvogteren" Poseidon havde en af de delfiske Maaneder Navn. Kort før Vintersolhverv havde han sin aarlige Fest, ligesom den delfiske adelige Familie Labyaderne ærede ham som deres Slægtsgud[2].

Om selve Apollokultens Herkomst og Indførelse i Delfi foreligger der i Apollohymnen to Versioner, der ingenlunde udelukker hinanden, men tyder paa to forskellige historiske Lagdannelser. Først skildres Gudens Hidkomst ad Landvejen; fra Gudeborgen Olympos drager han gennem Pierien og Thessalien, hvor hans berømte Kultsted i Iolkos nævnes, sætter over til Øen Eubøa og derfra ad Euripos-Strædet til Böotien, hvis vigtigste Apollohelligdomme opregnes. Her tænker han egentlig paa at slaa sig til Ro, men Kildenymfen Telfusa lokker ham til at stige over Bjærgene, hvor han i Krisa under det sneklædte Parnas finder et blivende Tilholdssted og lader Heroerne Trofonios og Agamedes, bistaaede af Landets Folk, lægge Grundvolden til sit sagnrige Tempel. Men før han kan bo trygt deri, maa han først fælde Dragen, og nu følger Skildringen af Dragens Tilblivelse og af Dragekampen.

Denne Sagnform knytter Apollon til den olympiske Gudeslægt og maa tænkes udformet som et Led i den helleniske Fællesreligion, hvis Genesis vi kan spore i de homeriske Digte. Maaske ligger en virkelig historisk Kendsgerning bagved, de doriske Folkevandringer fra Thessalien ned over Hellas, der fandt Sted ved Slutningen af 2det Aartusinde før Kristus, og ved hvilke ikke alene de mykeniske Borge styrtedes i Grus, men mange gamle Kulter sikkert maatte vige for nye. At Dorerne har bragt Apollon med sig, efter paa et endnu tidligere Tidspunkt at have modtaget ham fra Lilleasien, derpaa tyder den Omstændighed, at Arkadien, det eneste Land, der ikke berørtes af deres Vandringer, næsten ingen Apollohelligdomme har haft. Dertil kommer, at Pindar synger om Apollon som den doriske Vandrings Leder, der førte Dorerne til Lakedaimon, Argos og Pylos. (Pyth. V 69).

[1] Eumeniderne v. 27. [2] Gruppe: Handbuch der Mythologie S. 242 m. Anm. 3. Bull. de corr. hell. 1895 S. 5.

I Tidens Løb udsmykkes Apollons Vandring nordfra til Delfi poetisk. Han kommer da fra Hyperboræernes Land[1], Landet i det fjerne Nord med de lyse Nætter og de syngende hvide Svaner ved Okeanos' Kyster, Gudsfrygtens og Renhedens Land, som Apollon elskede og Digtning og Maleri kappedes om at skildre[2]. Didfra drager Guden, lokket af Delfiernes Sange, i Vaartiden, naar Svalerne kvidrer og Cikaderne synger, og hans Svaner følger ham paa Rejsen[3].

Det var til Minde om denne Gudefærd, at en Procession af Drenge — erindrende om Middelalderens Børnekorstog — hvert 9de Aar drog fra Tempedalen, hvor de havde ofret og smykket sig med Laurbær, i flere Dages Vandring til Delfi[4].

Hvert Aar fejredes Apollons Genkomst til Delfi med en Vaarfest, efter hvis Ansættelse hele det delfiske Festaar ordnedes. Det var Theofanifesten. Maaneden derefter holdtes Theoxenierne, under hvilke Apollon bad de græske Guder være hans Gæster i Delfi. Først efter disse Gæstebud fandt de pythiske Fester Sted, ved hvilke Dragehymnen blev spillet og hvert fjerde Aar Kamplege fejredes under Deltagelse fra hele Hellas. Ved de store Pythier fyldtes den ene af de to Kummer, som Kroisos havde skænket, den af Sølv der stod i Hjørnet af Templets Forhal og rummede 600 Amforer (d. e. 16,000 Liter), med ædel Vin, og Guden blev festligt budt velkommen[5]. Da mindedes man Lyderkongen, der til Tak for sine Velgerninger af Apollon efter sin Død var bleven baaret bort t Hyperboræernes Land; ingenlunde havde Guden svigtet sin Ven, som hans Skæbne her paa Jorden kunde lade formode, men med Salighed hisset havde han belønnet ham for hans Fromheds og Gavmildheds Skyld, for at ogsaa andre, Fyrster og Rigmænd, ikke skulde betænke sig paa at skænke Apollon store Gaver[6].

Men efter Templets Grundlæggelse og Sikring maatte

---

[1] Herodot IV 32—33. [2] Preller-Robert: Griech. Mythologie S. 242. [3] Alkaios fragm. 2 (ed. Bergk). [4] Nilsson i Archäologisches Jahrbuch XXXI 1916 S. 310. [5] Herodot I 51. [6] Bacchylides' 3die Ode. Sml. Pindar: Pythia X 29. Archiw für Religionswissenschaft VIII S. 69 og X S. 152.

Apollon tænke paa at skaffe sin Helligdom Præster og Tempeltjenere, og hvorledes det lykkedes ham, fortælles ogsaa i Apollohymen (v. 388 ff.)[1]. Langt ude paa det vinfarvede Hav ser Apollon fra sit hellige Pytho et Skib fra Minos' hellige Stad Knossos med kretiske Mænd ombord, og pludseligt styrter han sig i en Delfins Skikkelse i Havet. Fra Havfladen springer Delfinen ombord i Skibet, der derefter af Søndenvinden drives forbi Fainaros' Klipper og op langs Peloponnes' Vestkyst, hvor Vestenvinden griber det og tvinger det mod Østen og Solen ind i Bugten ved det druehængte Krisa. Her strandede Skibet paa Sandet, men ud sprang Apollon og forvandlede sig, skønt det var midt paa Dagen, til en lysende Stjerne, fra hvilken Gnisterne fløj, og hvis Glans naaede Himlen; mellem de hellige Trefødder gik han ind i sin Helligdom og tændte Ilden paa Altret. Men hele Krisa overstraaledes af Ildens Glans, saa at dets Hustruer og skøntbæltede unge Piger skreg af Angst. Igen forvandler Guden sig, til en fager Ungersvend med lange, løse Lokker om de brede Skuldre, og hurtig som Tanken gaar han ned og tiltaler de Fremmede, byder dem stige ud og blive hans Helligdoms Præster. De adlyder ham, og dansende og syngende den hellige Pæan vandrer de op til Pytho, og foran dem skrider Apollon med sin Lyre. Men da Mændene staar under Parnassets Skrænt, gribes de af Frygt: Landet er ikke rigt, hvorledes skal de opholde Livet? Smilende beroliger Apollon dem: aldrig skal Offerkniven hvile, saalænge Menneskenes Slægter er til.

Saa skøn er denne Digtnings Poesi, at det gør ondt at gaa over til en nøgtern, historisk Analyse. Hymnen siger ikke, at Apolloreligionen i og for sig stammer fra Kreta, og derom behøves ingen Diskussion, men at Præsteskab og dermed Ceremonivæsen er kommen ad Søvejen fra Minos' Ø. Imidlertid viser Apollokulterne paa Kreta selv Afhængighed af Delfi; i Hovedtemplet i Gortys dyrkes f. Eks. Apollon med Tilnavnet Pythios allerede i 7de Aarh.

---

[1] W. Aly.: Der kretische Apollokult. Leipzig 1908. L. Malten i Berliner philol. Wochenschrift 1910 S. 332.

f. Kr., og Dorernes Indvandring til Kreta synes ogsaa her at have betinget Gudens Sejrsgang over Øen. Men i Knossos dyrkes Apollon under Tilnavnet Delfinios, og denne Delfingud forbindes med Delfingudinden Diktynna, Fiskernes og Fiskenættenes Patronesse. I en Fastlandshelligdom som Delfi kan Ideen om Delfinguden ikke være undfanget, selv om vi møder Delfinen som Emblem paa de delfiske Mønter allerede i den arkaiske Tid[1]. Den maa være kommen fra Øerne, og det ligger her nærmest at tænke paa en søfarende Nation som Kreterne, i hvis Hovedby Delfinguden er formælet med Delfingudinden og formodentlig ældre end Apollon, med hvem han i historisk Tid identificeres. Der synes at have været en Vekselvirkning mellem den delfiske Apollon og den knossiske Delfinios, mellem deres Navne og deres Virkekreds, der har sat Spor begge Steder. Og det er denne Delfingud, ikke Apollon selv, der er kommen fra Kreta til Delfi og kan have beriget Apollokulten med Enkeltheder fra det højtudviklede kretiske, religiøse Ceremonivæsen[2]. Selve Navnet Delfi er dog vist ikke afledet af Delfinnavnet, men dannet af Stammen: delf, der betyder: hul. Men dette oprindelige Navn paa Delfis hule Bjærgkedel kan saa senere i den folkelige Bevidsthed have parret sig med Delfinens, „Søgrisens" Navn.

Der er i delfisk Ritual og Legendedannelse en Del, der peger paa en stærk Paavirkning fra Kreta. Saaledes hed ifølge Plutarch den første, der opdagede Oraklets inspirerende Indflydelse, Koretas, et Navn der minder om det kretiske Præsteskab Kureterne. Videre beretter Plutarch[3], at det ikke var Hyrden Koretas selv, men hans Geder, der fandt Oraklet, og udførligt fortæller Diodor[4], hvorledes Geder ogsaa senere anvendtes i Delfis Kult: før Præstinden satte sig paa Trefoden, hældte man koldt Vand over en Geds Hoved. Skælvede Dyret paa alle Lemmer, var det et Tegn paa, at Gudens Øre var opladt; stod det ubevægeligt eller rystede det blot paa Hovedet, var Guden

[1] Head: Historia nummorum S. 288. Bull. de corr. hell. XX 1896 Tav. XXV—XXVI. [2] Pauly-Wissowa: Realencyklopädie, s. v. Delphoi Sp. 2527 og 2542. [3] De defectu oraculorum 42, 46, 49. [4] XVI 26.

uvillig og Præstinden opgav at spørge. Lignende Skikke: at tage Varsler ved at kaste Vand over Geder eller hælde det i deres Næsebor, kendes fra mange primitive Folk[1], saa det er jo muligvis et fællesreligiøst Fænomen. Men ellers ligger det nær at knytte de delfiske Geder til den kretiske Gededyrkelse, der finder sit kendteste Udtryk i Geden Amaltheia. Den kretiske By Elyros havde ligesom Delfi den kretiske Ged — den vilde Bjærgged, som Nutidens Grækere kalder Agrimi — paa sine Mønter og stiftede i Delfi en Bronceged til Minde om Apollons Ophold efter Dragedrabet hos den kretiske Renselsespræst Karmanor. Gedekulten bredte sig fra Kreta til de græske Øer Naxos og Delos; det sidstnævnte Sted var et helt Alter bygget af Hornene fra de slagtede Geder[2].

Vigtigere er dog den ældste delfiske Kalenderregnings formodenligt kretiske Oprindelse. Den er bygget paa Maaneaaret, hvis 355 Dage nødvendiggør en Skudmaaned hvert 3die, 5te og 8de Aar[3]. Det 8de Aars Skudmaaned var særligt hellig, og i denne fejredes de store pythiske Lege indtil Aar 582 f. Kr., da Delfis Præsteskab under Hensyn til de olympiske Lege og Panathenæerfesten i Athen forandrede denne Oktaeteris eller, efter græsk Beregning, Ennaeteris til en Pentaeteris, i Realiteten en Fireaarsperiode, i hvis tredie Aar de store Pythier afholdtes. Men selv efter Tilslutningen til denne fælleshelleniske Kalender vedblev Delfierne at anvende deres gamle lokale i mangfoldige Tilfælde, ved Stepterions Opførelse og Laurbærprocessionen af Drenge fra Theben, ved Indkrævningen af Tempeltienden til Delfi i Athen og vel ogsaa andetsteds, ved Ordningen af den hellige Procession fra Tempedalen til Delfi og ved Bestemmelsen om, at en Morder skulde være landflygtig i 8 Aar og først i det 9de turde vende hjem med Laurbær i Haanden som Tegn paa, at Apollon nu endeligt havde renset ham. Paa Grundlag af den gamle Tidsregning konstrueredes senere delfiske Ar-

---

[1] Frazer: Pausanias V S. 237. [2] Kallimachos II 60 ff. [3] Martin P. Nilsson: Die Entstehung und religiöse Bedeutung des griech. Kalenders. Lund 1918. S. 40 ff.

chontlister for den mytiske Tid[1]. Denne Ni-Aars Cyklus, der er ældre i Delfi end i de andre græske Helligdomme, synes virkelig at være af kretisk Oprindelse, thi allerede Homer karakteriserer Kong Minos i Knossos som „Herskeren i Ni-Aars Perioder" (Odysseen XIX 178).

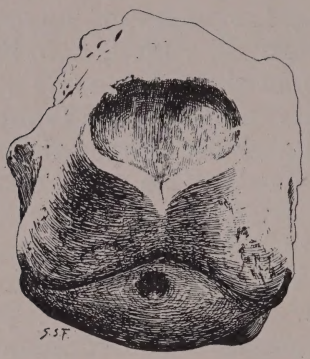

Fig. 1. Kretisk Rhyton fra Delfi.

Fig. 2. Samme, set fra Siden.

Selve Delfis Forbindelse med Kreta allerede i den førgræske Tid bekræftes ved et arkæologisk Fund, et Rhyton — Drikkekar — af Form som et Løve- eller Hundehoved, med Hul i Underkæben til Udskylning og en Fordybning i Snuden til Metaludsmykning; kun forreste Parti af Hovedet er bevaret (Fig. 1—2). Det er af Kalksten, 10 cm. langt, og fundet under selve det store Apollotempels Allerhelligste. Dets særlige Interesse beror paa, at det formelt stemmer ganske overens med et lignende Rhyton, fundet i Ruinerne af Knossospaladset og altsaa tilhørende den kretisk-mykeniske Periode, 2det Aartusinde f. Kr. (Fig. 3)[2].

Delfis Tilknytning til Kreta har sit Sidestykke i den Lyst til at aflede alt gammelt og ærværdigt i Religion og Samfund fra Kreta, der gør sig gældende overalt i den „græske Middelalder", 8de—6te Aarh. f. Kr., og som især finder Udtryk i de lilleasiatiske Byers Lokaltraditioner. Ligesom

---

[1] A. Mommsen: Delphika S. 15. Pomtow i Philologus LV 1895 S. 245.
[2] Fouilles de Delphes V S. 3. Karo i Archäol. Jahrb. 1911 S. 256.

Milet sagdes at være grundet af „Miletos og Kreterne", saaledes havde Chios, Erythrai og Kolofon lignende Overleveringer om kretiske Urkolonister. De kretiske Kureter genfindes baade i Efesos og Priene[1]. Den historiske Kerne er vel den, at Kreterne i deres Velmagtsdage i 2det Aartusinde f. Kr. har lært de hellenske Folk Styrken og Velsignelsen ved deres Kulturgoder at kende: den fastgrundede Kongemagt og de velordnede Præsteskaber og Kultusforhold. De uhelleniske Kretere gav og gik tilgrunde, de tændte Kulturens Lys og sluktes selv. Tydeligst sporer vi deres Indflydelse i noget saa smaat, men paalideligt som Keramik og Ornamentik; det polykrome Vasemaleri, mindende om Kamaresstilen i 2det Aartusinde f. Kr., holdt sig paa Kreta til 7de Aarh. f. Kr. og paavirkede de græske Øer[2], og den friske kretiske Naturornamentik, bygget over Motiver fra Havets Fauna, der ogsaa ligger til Grund for det kretiske Gudepar: Delfinguden og hans Hustru, finder i ionisk-lilleasiatisk Kunst i 8de—7de Aarh. sin sidste Udløber[3]. Men vi aner en lignende Sammenhæng i de kulturelle Forhold bag de blege historiske Minder, der er ældre end Homer.

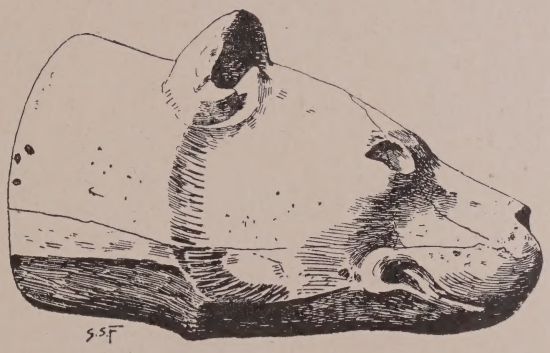

Fig. 3. Rhyton fra Knossospaladset paa Kreta. (Efter Fouilles de Delphes V S. 3 fig. 13 b.)

Foruden Ordningen af Præsteskab og Kalender har Kreta sagtens ogsaa skænket Delfi en rigere Kultmusik, hvilket

[1] Wilamowitz i Berliner Sitzungsber. 1906: Ueber die ionische Wanderung. [2] Poulsen og Dugas i Bull. de corr. hell. XXXV 1911 S. 404 f. Rhomaios i Athenische Mitteil. XXXI 1906 S. 186 ff. Dugas i Daremberg—Saglio s. v. Vasa. [3] Boehlau: Aus ionischen und italischen Nekropolen. Leipzig 1898.

finder Udtryk i Legenden om Kreteren Chrysothemis som den første Vinder af en musikalsk Sejr i Delfi[1].

Men da Sejren var vundet, Delfi erobret, maatte Apollon kæmpe med andre Guder, der søgte at gøre ham Magten stridig. Da Herakles efter Mordet paa Ifitos, befængt med Blodskyld og Sygdom, henvendte sig i Delfi og spurgte, hvorledes han skulde blive renset for Sot og Skyld, svarede Præstinden ham ikke, og rasende trængte den stærke Halvgud da ind i Templet for at plyndre det og bortføre selve Trefoden. Det kom til en Kamp, hvor Apollon sejrede og Herakles maatte vige, en Kamp der utallige Gange forherligedes i Digtning og Billeder[2].

Apollon var en stridbar Natur, der ikke vég tilbage for at hævne sig paa selve Fader Zeus; da denne nemlig havde dræbt Asklepios, fældede Apollon til Gengæld Zeuslynets ferme Smedde Kykloperne, men maatte til Straf et helt Aar gøre Hyrdetjeneste hos Kong Admetos i Ferai i Thessalien.

Heller ikke Kampen med Dionysos endte med Apollons Sejr, men med et Kompromis, der gav Naturguden en Ligestilling med Apollon i delfisk Kultus. Det gik saa vidt, at senere Oldtidsforfattere har troet, at Dionysos havde været den delfiske Trefods Herre før Apollon[3]. Men dette er ikke rigtigt; da vilde Apollohymnen eller i hvert Fald Aischylos, Pausanias, Strabo, Plutarch eller Diodor have fortalt derom. Dionysos kom efter Apollon til Delfi, som han overhovedet kom senere til Hellas, men hans Kultus' kraftige Indtrængen ses af, at han blev Apollons Jevnbyrdige i Delfi, hans Broder, som det smukt siges[4]. Kompromiset er sluttet i hvert Fald før 582, thi at den gamle Kalenderregning dengang endnu stod ved Magt, viser den Omstændighed, at Sonefesten Charila fejredes hvert 8de Aar i Delfi. Efter Udsoningen tænkte man sig Dionysos herskende i Delfi de tre Vintermaaneder, mens Apollon var landflygtig i Hyperboræernes Land; efter Dadoforfesten i November, hvor Apollon ligesom blev fulgt paa

---

[1] Pausanias X 7, 2. [2] Apollodoros: Bibliotheca II 6, 2. [3] Dempsey: The Delphic Oracle S. 31 f. [4] Plutarch: De E apud Delphos 9.

Rejsen mod Vintermørket med lysende Fakler, traadte Dithyramben i Pæanens Sted, og den skønneste Gudehymne, der er fundet i det hymnerige Delfi, er den, der er optegnet paa en Stentavle i 4de Aarh. f. Kr. og priser Dionysos' Magt og Herlighed[1]. Ved Midvintertid steg Thyiaderne, Delfis „vilde Kvinder"[2], formodenligt anførte af de Præster, der i Teksterne kaldes „Hosioi" (de Fromme), op paa Parnassets høje Klippeplateau, dér hvor nu „Alonierne" (Tærskepladserne) ligger med en malerisk Udsigt over Bjærg og Dal, og heroppe i Mørket og Sneen dansede de i Faklernes Skær, svingende Thyrsosstaven til Dionysos' Ære[3]. Det er denne Parnassets Dionysos, de græske Tragikere synger om[4], skønnest Sofokles i Antigone (v. 1126 ff.): „omstraalet af Faklernes Lys staar han højt paa Parnassets Tvillingetind, mens de korykiske Nymfer danser omkring ham som Bacchantinder, og Kastalias Vande toner op fra Dybet. Deroppe i Sneen og Vintermørket hersker Dionysos i den lange Nat, omsværmet af Mænadernes Skare, selv Korfører for Stjernernes Dans og lydhør for hver Tone i Nattens Øde".

Derfor stod Dionysos' Statue, omgiven af Bacchantinder, som vi senere skal se, i det ene Gavlfelt i det Apollotempel, der genopbyggedes i 4de Aarh. f. Kr. Og i Templets Allerhelligste viste man nærved Apollons gyldne Statue Dionysos Grav[5]. Selve den hellige Omfalos, den baandomvundne Sten, der betegnede Delfi som Jordens Navle, opfattedes af nogle ikke som Dragens, men som Dionysos' Grav[6]. I Virkeligheden var Omfalos en ældgammel, førapollinsk Stenfetisch, der blev overtaget af Apollon. Det var ikke den eneste hellige Sten i Delfis Tempelcella; man viste her ogsaa „den Sten, som Rhea gav Kronos i Stedet for Barnet (Zeus), hun havde født, og som Kronos senere kastede op". Kronosstenen blev dagligt salvet og ved hver

---

[1] Weil i Bull. de corr. hell. XIX 1895 S. 393 og XXI 1897 S. 510. Stelen blev funden i Brolægningen paa den hellige Vej nærved Chiernes Alter og laa med Teksten nedad. [2] Perdrizet i Daremberg—Saglio s. v. Thyiades. [3] Dempsey anf. V. S. 34 og 189. [4] Euripides: Bacchai v. 306. Ion v. 714. Fønikerinderne v. 226. [5] Filochoros fragm. 22. [6] Tatian: Adversus Graecos VIII 25. Sml. Karo i Pauly—Wissowa s. v. Omphalos.

Fest beklædt med uforarbejdet Uld[1]. Det vidner om, at Stenen var et primitivt Gudebillede, og det ligger nær at opfatte disse to mærkelige Stenfetischer som ældgamle Billeder af Delfis oprindelige Herskerpar: Poseidon og Gê, som den nye Religion maatte optage, forklare og indarbejde i sin Kultus, paa lignende Maade som Mohammed nødtes til at anerkende Mekkas gamle Fetisch, den berømte sorte Sten, og gøre den til Abrahams Sten. Selv Jødedommen havde svært ved at overvinde Fetischismen; ifølge Genesis (I 28) oprejste Jakob en Sten, dér hvor han havde haft sin Drøm, udgød Olje over den og kaldte Stedet Bethel (Guds Hus).

Men denne Indblanding af et dionysisk Element i Apollokulten har øget dens orgiastiske Karakter. Apollon bliver „den bacchisk begejstrede Spaamand"[2], der hensætter de Indviede i Vanvid, tager Bolig i Præstindens Legeme og frigør hendes Sjæl, saa hun taler „med rasende Mund". Dionysos bringer hedere Begejstring ind i Apolloreligionen, men til Gengæld tyder adskilligt paa, at Apollon igen virkede tilbage paa Dionysoskulten, gav den hellenisk Maadehold og dens Ekstase Skønhed.

---

[1] Pausanias X 24, 6. Allerede Hesiodos fortæller i Theogonien (468 ff.), at Stenen, Kronos spyede ud, blev opstillet i Delfi. [2] Aischylos fragm. 341.

II

ORAKLET

SAALEDES vekslede Kult med Kult i Delfi, idet Udviklingen kronedes af Apolloreligionen, der allerede paa Iliadens Tid, i 9de—8de Aarh. f. Kr. havde gjort Pytho til en rig Helligdom. Men der var endnu en lang Udvikling tilbage, inden man kunde kalde Delfi for „Hellas' fælles Arne" eller „Hellas' fælles Trefod".

Oprindeligt kom sagtens kun Omegnens Folk og spurgte om deres smaa Anliggender, som de havde gjort det allerede i Gês Tid, om de skulde gifte sig eller ej, gaa tilsøs eller blive hjemme og pløje, om det var sikkert at laane den og den Mand Penge, om de skulde købe en Træl, hvor de skulde tage Arbejde, om de vilde faa Børn i deres Ægteskab, om Afgrøden i Aar vilde blive god eller ej. Det var den Slags trivielle Spørgsmaal, der til Plutarchs Sorg igen var bleven eneraadende under Oraklets Dekadence i den romerske Kejsertid[1], men som naturligvis til alle Tider var de overvejende, ogsaa i Oraklets Stortid. Saaledes spørger Xenofon, før han drager med de græske Lejetropper til Kyros, til hvilken Gud han skal ofre for at komme godt hjem, et Spørgsmaal, som Sokrates med Rette dadler: han skulde have spurgt, om han i det hele taget skulde drage ud eller blive hjemme[2]. Meget betegnende er Ciceros Forespørgsel til Oraklet: „hvorledes han skulde naa højest i Berømmelse?" Præstinden svarede, at han skulde gøre sin egen Natur, ikke Mængdens Mening til sit Livs Leder[3]. Spørgsmaal og Svar er lige karakteristiske: det første for Ciceros Forfængelighed, det sidste for det stereotype i Oraklets Raad; det kunde have passet godt paa mangen

[1] De Pythiae oraculis 26 og 28. [2] Anabasis III 1, 6. [3] Plutarch: Cicero 5.

anden, men ikke paa en Mand med en saa svag og letskræmt Natur som Cicero. Den Slags gode Raad var aabenbart Oraklets Speciale, og Spørgsmaal af den Art langt mere kærkomne, end hvor der krævedes Forudsigelse af kommende Ting.

Man kan ogsaa tænke sig Oraklet raadspurgt af Privatfolk, der var bleven bestjaalne. Om dets Evne til at „vise igen" vidner Historien hos Pausanias (X 14, 7) om Manden, der havde bestjaalet Oraklet, men da han med sit ranede Guld havde lagt sig til at sove i en Trætykning paa Parnasset, blev overfaldet af en Ulv og dræbt. Det vellevillige Dyr gav sig derefter til at løbe frem og tilbage mellem Delfi og Stedet, hvor Guldet laa, indtil Folk blev opmærksomme, fulgte efter og fandt Guldet, hvorefter Ulven — til Skræmsel for alle Tempeltyve — fik sig en Broncestatue rejst. Bevarede delfiske Indskrifter[1] røber, at Tyveri og Forsøg paa Bedrageri overfor Templet ikke hørte til Sjældenhederne. Paa den anden Side forstod Templets Finansforvaltere at tage Revanche, naar Pilgrimmene ved Indbetalinger til Kranse og Ofre skulde have deres eget Lands Mønt vekslet med delfisk. Regnskaberne viser her undertiden en „Skæren paa Kurserne", der absolut er stærkt i Templets Favør[2].

Naar Pilgrimmene raadspurgte Oraklet, maatte de først tvætte sig ved Kilden Kastalia og derefter ofre en Kage og et Offerdyr paa Altret foran selve Templet, saaledes at de Fattige bragte en Ged eller et Faar, de Rige en eller flere Okser. Hvad de her fik se en aarle Morgen i Delfi, er smukt skildret i en Korsang i Euripides' Ion (v. 82 ff.), hvor den unge Apollopræst hilser det gryende Dagskær over Parnassets Tinder og kranser Templets Dør med friske Laurbær, idet han kalder de andre Præster til from Tvæt, skræmmer Fuglene bort, der truer med at forurene Templets Forplads, og stænker Jorden med Kastalias rene Vande, aldrig trættet af den Gerning, der er ham hellig og kær.

---

[1] Dittenberger: Sylloge inscript. Graec.[3] 416—18. [2] Dittenberger: Sylloge[3] I Side 447 f. Anm.

Det var dog ikke hver Dag, Oraklet kunde raadspørges; der kom Dage, hvor Guden afviste alle, saa selv en Aleksander maatte gaa med uforrettet Svar, og i Vintertiden, hvor Apollon var i Hyperboræernes Land og Dionysos herskede i Delfi, har man vist slet ikke spurgt, men ladet Pythia i Ro.

Om selve Adgangen til Adyton (det Allerhelligste) blev der kastet Lod mellem de Raadsøgende, med mindre Pilgrimmen havde „Promanti" (Forret til at spørge), og efter Tur fik de Troende nu Adgang til det snævre Orakelrum i Templets Cella, hvis særlige Indretning skal paavises ved Omtalen af Apollotemplet. Var Vedkommende skrivekyndig, leveredes Spørgsmaalet forud i skriftlig Form. Kvinder turde ikke spørge direkte, men maatte benytte Mænd som Mellemled. Derimod afgaves Orakelsvaret altid af en Kvinde, Pythia, der maatte være fribaaren Delfierinde, have levet et udadleligt Liv og ikke besidde „teknisk Indsigt eller Lærdom eller noget andet Hjælpemiddel". Oprindeligt var Pythia ung, men et Voldtægtsforsøg bestemte Præsteskabet til at foretrække en ældre Kvinde, der dog stadigt, naar hun satte sig paa Trefoden, skulde være klædt som en ganske ung Pige iført festligt Skrud. Oprindeligt var der kun én Præstinde, men i Oraklets Velmagtstid to med en tredie som Hjælper. I den romerske Kejsertid kunde man igen nøjes med én, og hvor forladt og stille Oraklet da var, viser Lukans Skildring, den udførligste, der er os bevaret af Præstindens „Besættelse", men vist paa flere Punkter overdreven[1]. Forud for Inspirationen gik store Forberedelser: Præstinden fastede, tog Bad i Kastalia, tyggede Laurbærblade eller indaandede Dampene af brændt Laurbærtræ og Myrrha. Thi hendes Spaadomskunst var „kunstløs", „ulært", ikke som Fugleskue eller Granskning af Dyrs Indvolde en gennem Generationer opøvet Kunst og Lærdom. Det var den rene Gudebesættelse, ligesom Kassandras i Aischylos' Agamemnon eller Disciplenes i Apostlenes Gærninger, og derfor spillede Oplagthed og Forberedelse en saa stor Rolle. I den

[1] Lukan: De bello civili V 161.

romerske Kejsertids Skrifter[1] tales der meget om fysiske Aarsager til Præstindens Mania (guddommelige Galskab), kolde Dampe og Luftarter, der fra Kilden slog op om Pythia paa Trefoden og fik hende til at varsle „rytmiske og urytmiske Ting". Den fromme Plutarch siger ganske vist, at dette Lufttræk kun var Guddommens Middel, og paafaldende er det, at de ældre Forfattere: Aischylos og Euripides aldrig nævner det og ikke synes at kende nogen saadan materiel Aarsag, ligesom heller ikke de franske Udgravninger har blottet noget afgrundsdybt Svælg, fra hvilket stærke og bedøvende Gasarter kunde tænkes at stige op. Man gør derfor vel i at se bort fra fysiske og alene holde sig til mentale Aarsager, Hysteriaffektioner, der gør Kvinder til brugbare Medier i enhver Religion.

Pythias uklare Raab, der kunde udarte til vilde Skrig, mens Fraaden stod hende om Munden, blev nu af „Profeterne", d. e. Apollons Præster, fortolkede og bragte i en forstaaelig Form. I den ældre Tid gaves Svaret i Heksameter, oprindeligt det eneste anvendte, digteriske Versemaal, og selv da Jamber og andre Digtarter blev de herskende, holdt Oraklets Præster i Reglen fast ved det gamle, ærværdige episke Versemaal og de dertil svarende Sprogformer, der gjorde Svarene ærefrygtindgydende og dunkle. Allerede i den hellenistiske Tid hørte dog Oraklerne i Heksameter op, og Svarene gaves fra nu af og i hele den romerske Kejsertid i Reglen i Prosaform, maaske fordi Skeptikere i Lighed med den senere Lukian allerede længe havde gjort sig lystige over metriske Fejl og poetiske Ubehjælpsomheder, der ikke harmonerede med guddommelige Aabenbaringer.

Den moderne Rationalist vil straks stille det Spørgsmaal: var dette ægte Fromhed eller Bedrageri? Med Hensyn til Mediet, den stakkels uvidende og hjælpeløse Pythia er Svaret klart: hendes „Afsind" var ægte nok. Vanskeligere stiller Spørgsmaalet sig med Profeterne i Delfi, der redigerede Svarene med en Verdenskløgt, der er fjærn fra al Ekstase. Men det er jo nu en Gang ikke muligt at

[1] Dempsey: The Delphic Oracle S. 57 f.

bestemme religiøse Følelsers Ægthed, som man i Kemien ved Hjælp af Lakmus prøver, om en Væske er en Syre eller en Base. Ingen er saa indsigtsfuld, at han kan opregne, hvor mange af Paverne der har troet paa deres Kald i religiøs Betagethed, og hvor mange der kun har følt deres Ærgerrighed og Magtsyge tilfredsstillet ved at give de Tusinders Salighedshaab Næring eller Afvisning. Og om Delfis kloge Præster ved vi mindre end om Paverne. Det, der for os er det vigtigste, er Oraklets Virkning udadtil; i Sammenhæng hermed er det ligegyldigt, hvad det enkelte Kuld af Præster har troet og følt, naar de gav Pythias Svar videre. Og i Virkningen ser vi Oraklets Vælde udfolde sig, i den Magt, det fik over Fyrsterne og Staterne, over Tænkerne og Digterne, over Menigmands Liv og Moral.

Oraklets Stortid begynder i 7de Aarh. f. Kr., og efter at den første hellige Krig, i hvilken Havnebyen Kirrha og Nabobyen Krisa som Repræsentanter for Landskabet Fokis havde søgt at faa Overherredømmet over Helligdommen, var endt med Sejr for Delfi og Indvielsen af hele den krisæiske Slette til Apollon, der derved blev „Nabo til Havet" (d. e. den korintiske Bugt), var Helligdommen mægtigere end nogensinde før, nu da dens Internationalitet var sikret gennem Oprettelsen af en fælleshellenisk Myndighed: Amfiktyonernes Raad[1]. Fra nu af kom alle Hellas' Stater og en Mængde af de asiatiske Rigers Herskere og raadspurgte Oraklet ved ethvert vigtigt Skridt. En særlig Betydning fik Delfi derigennem, at ikke en græsk Koloni blev anlagt, uden at Apollon var Fører og Grundlægger (Archegetes). „Foibos glæder sig altid over at grunde Byer, og med egen Haand lægger han deres Grundvold," synger Kallimachos[2]. For Grækerne var Anlægget af en By en religiøs Handling og en Guds Bistand derfor ligesaa nødvendig som ved Opførelsen af et Tempel. Thi ogsaa i den nye By maatte Guderne tage Bolig, hvis den skulde trives, og Bestemmelsen om, hvilke Guder der skulde følge med

---

[1] Pausanias X 37, 6—8. [2] Hymne til Apollon 56. Sml. Cicero: De divinatione I, 1, 3.

Udvandrerne, og hvor deres hellige Huse skulde rejses, kunde kun Guderne træffe og af disse ingen saa sikkert som Apollon, Zeus' Søn og hans Tankes Tjener. Derfor er f. Eks. alle de tidligste græske Kolonier i Syditalien og paa Sicilien grundede med Apollons Bistand, og stadigt beholdt Delfi en Slags Suverænitet over disse Nybygder og, hvad der var nok saa vigtigt, Ret til at kræve Tiende af dem. Det var herfra især, Apollon hentede sin berømte „gyldne Høst" [1].

Med Rette har man sammenlignet Delfi i denne Sag med et kolossalt, moderne Oplysningsbureau [2]. De delfiske Profeter maatte være vel orienterede i Datidens Politik og sidde inde med et stort Personalkendskab og Kundskaber ogsaa om de Egne, der laa udenfor den almindelige Helleners Horisont. Derfor kunde man i Delfi ikke nøjes med de almindelige Tempelkroniker eller Lister over tidligere afgivne Orakelsvar, „de sortbeskrevne Tavler" [3], men maatte opmærksomt følge og nedskrive, hvad der foregik af vigtige Begivenheder ogsaa i fjerne Barbarlande. Af disse delfiske Annaler har Herodot hentet mange Oplysninger, saaledes naar han beretter (I 19—20 og 22), at da Lyderkongen Alyattes blev syg og spurgte, hvorledes han kunde blive helbredet, fik han det Orakelsvar, at han skulde genopbygge det Athenatempel i Assessos, som hans Hær havde ødelagt. „Men det véd jeg fra Delfierne," tilføjer Herodot. Særligt typisk er Fortællingen om Kyrenæerne, der fik Anvisning paa at forlade deres første Boplads paa Nordafrikas Kyst og drage op i Landet til et Sted, „hvor Himlen var mere gennemboret" (Her. IV 157). Her har Apollons Præsteskab tilegnet sig som „guddommelig Visdom", hvad der sikkert var Kolonisternes dyrtkøbte Erfaring, at i det „faareavlende Libyen" var Regnmængden betydeligt større hinsides Kystens Randbjerge.

At Oraklet trods al anvendt Forsigtighed ikke altid var heldigt i sine Forudsigelser, er kendt nok, men det skulde gaa haardt til, om ikke Præsterne bagefter fandt paa en

---

[1] Plutarch: De Pythiae Oraculis 16. [2] Dempsey anf. Værk S. 103. [3] Euripides fragm. 629 (ed. Nauck).

Udvej, hjulpne af selve Svarenes dunkle Aand. Saaledes da Oraklet havde indskærpet Epaminondas at vogte sig for: pelagos, og denne ganske umiddelbart fortolkede det, som skulde han sky Havet. Men Epaminondas faldt midt oppe i Arkadien; Skinnet reddedes ved, at Oraklet forsikrede, at en nærliggende Skov hed Pelagos. Paa lignende Maade fik Kejser Nero Opfordring til at vente sig noget ondt af 73. Han troede, at han derved fik sikret, at han selv skulde blive 73 Aar, men Meningen var den, at 73 Aar var hans Modstander og Efterfølger Galbas Alder[1]!

Berømtest er dog Kroisos-Oraklet: Lyderkongen modtog Forsikringen om, at naar han vilde drage i Leding mod Perserne, skulde han komme til at opløse et stort Rige. I Tillid hertil begyndte Kroisos Krigen, men mistede selv Land og Liv[2]. Denne Begivenhed har gjort et Indtryk paa Datidens Grækere, der kun kan lignes ved det, Lissabons Ødelæggelse gjorde paa Voltaire og hans tænkende Samtidige. Den bragte de klartseende til at tvivle paa Gudernes Forsyn. Thi her lod Apollon den Mand i Stikken, der havde skænket Guden de rigeste Gaver — Gaver, der straks faldt de delfiske Pilgrimme i Øjnene — ja, han havde endog ved selve sit Svar lokket ham i Undergangen. De delfiske Præster maatte opbyde al deres Skarpsindighed for at forklare Begivenheden — Herodot gengiver deres Apologetik[3] — eller gribe til Forsikringen om Kroisos' Optagelse efter Døden i Hyperboræernes Salighedsland, saaledes som det skildres hos Bacchylides. Sikkert har denne Katastrofe været værre for Oraklets Anseelse end Opdagelsen af, at Bestikkelse i et enkelt Tilfælde havde været anvendt med Held. Herodot fortæller, at det var Pythia, der lod sig bestikke, og gengiver dermed aabenbart den officielle gejstlige Forklaring, der lod Præstinden bære Brøden, som hun i det daglige bar Inspirationens Vé og Vaande.

Alt dette har dog ikke forhindret Udbredelsen af Troen paa Oraklets Sanddruhed. Det forunderlige er selvfølge-

---

[1] Suetonius: Nero 40. [2] Herodot I 53 og 90—91. [3] Sml. den banale Forklaring i Xenofons Kyropædi VII 2, 15.

ligt ikke Fyrsternes og Folkenes Underkastelse, thi de har dyrket ringere Aander end den, der talte fra Trefoden. Men det, der giver Apollokulten i Delfi Betydning for hele den græske Kultur og dermed for Menneskeheden, er, at alle den helleniske Stortids aandelige Heroer, Digterne og Tænkerne, har lyttet med Ærefrygt til Røsten fra Delfi og ladet sig fylde og inspirere af dens Visdom. Skønt Homers Digte ikke røber noget særligt nært Forhold til Delfi, viste man dog i historisk Tid en Statue af ham i Apollotemplet. Om Delfis Stilling til Digterne allerede i 7de Aarh. f. Kr. vidner Beretningen, at Apollon drev Archilochos' Morder bort fra sin Helligdom[1]. Til Pindar var Forholdet saa inderligt og venskabeligt, at Pythia bad Delfierne give Digteren Del i den Førstegrøde, de ofrede til Apollon[2], og man viste i Delfis Hovedtempel den Jerntrone, paa hvilken Pindar havde plejet at sidde, naar han kvad i Helligdommen; men ikke alene Pindar selv, ogsaa hans Efterkommere var velkomne Gæster ved Festerne i Delfi[3]. I prægtige Strofer har Pindar til Tak lovprist Apollons Visdom: „du kender alle Tings sidste Maal og Vejene, der fører did; du kender Bladenes Antal, som Jorden skyder i Vaaren, Sandkornenes Tal, der i Havet og Floderne drives af Bølgerne og de brusende Vinde; det, der skal komme, og det, hvorfra det kommer." Og denne Visdom er forenet med Sanddruhed; „Guden har intet med Falskhed at gøre"[4]. Det samme forsikres af Aischylos, og selv Rationalisten Euripides vakler mellem Anerkendelse og haanlig Afvisning[5]. Ogsaa senere hen var det en Ære for en Digter at blive lovprist som „den, hvem Apollon ikke vilde formene at staa med Lyren i Haand og synge ved Trefødderne"[6]. Men Guden nøjedes ikke med, som Plutarch siger[7], „at byde den hædrede Muse tage Plads paa Trefoden, ægge det digteriske Sind og fylde det med poetiske Fantasier"; ogsaa Tænkerne var hans Venner, Pythagoras, der skal have laant de fleste af sine Læresæt-

---

[1] Plinius: Nat. hist. VII 109. [2] Pausanias X 23, 3. [3] Pausanias X 24, 5. Eustathios: Vita Pindari. [4] Pindar: Pythia IX 42 ff. [5] Fønikerinderne v. 958. Elektra v. 1245. [6] Theokrit VII 100. [7] De Pythiae oraculis 24.

ninger i Delfi, allerede i 6te Aarh. f. Kr., derefter den store Sokrates, der i sin Forsvarstale forsikrer, at han har modtaget sin aandelige Kaldelse gennem et Orakelsvar fra Delfi. Hans Elev Platon bevarede samme Hengivenhedsforhold, og i „Staten", hvor saa meget af det gamle, ærværdige i hellenisk Kultur forkastes, siges der om Apollon, at han vil vedblive at vaage over de betydeligste, ædleste og vigtigste Sider af Lovgivningen, endvidere over Grundlæggelsen af Templer, Ordningen af Ofringer og andre Ceremonier til Gudernes, Halvgudernes og Heroernes Ære. „For det er denne Gud, formoder jeg, der fra sit Sæde ved Omfalos i Jordens Midte er den folkelige Forkynder af den Slags Ting". I „Lovene" indskærper Platon ikke at ændre nogen Kultus uden Billigelse af Oraklerne i Delfi og Dodona og Zeus Ammons Tempel.

Ogsaa den tredje af de store græske Filosoffer, Aristoteles havde Forbindelse med Delfi, ja arbejdede endog direkte i Oraklets Tjeneste, idet han sammen med sin Søstersøn Kallisthenes forfattede en Liste over Sejrherrerne i de pythiske Lege fra de ældste Tider, et Arbejde af ikke ringe Omfang, idet Indskriften strakte sig over 4 store Stentavler og indeholdt henved 21,000 Bogstaver. Til Tak rejste Delfierne en Æresindskrift for Aristoteles og Kallisthenes, der er genfundet ved de franske Udgravninger i 1898, og tildelte dem Kranse. Denne Beslutning blev vedtaget i 331 f. Kr., men 8 Aar efter løsrev Fokierne og Delfi sig fra Makedonerne, og ved den Lejlighed blev den gamle Æresbevisning annulleret paa Grund af Aristoteles' makedonervenlige Sindelag. I et Brev fra den Tid erklærer Filosoffen, at han er omtrent ligeglad: „jeg bryder mig hverken meget eller slet intet derom, at de af Delfierne vedtagne Æresbevisninger nu igen tages fra mig"[1].

I „Lovene" har Platon betonet de vigtigste Sider af Apollons Indflydelse paa Religion, Moral og Lovgivning.

I religiøs Henseende var Oraklet konservativt og stod venskabeligt til de bestaaende Kulter rundtom i Hellenernes og Barbarernes Stater. Naar Apollon blev spurgt af

[1] Dittenberger: Sylloge[3] nr. 275.

en Mand om, hvorledes han bedst kunde tjene Guderne, lød Svaret uvægerligt: „Efter din Bys Skik og Brug“[1]. Endog den uhyggelige Demeter i Figalia med Hestehoved tager Oraklet sig af, da hendes Billede forsvandt ved Efterladenhed, og paabyder Fornyelse af den gamle Kult. Blandt de olympiske Guder søger Apollon især at fremme Dionysos', hans „delfiske Broders“ Kultus[2], bl. a. ved at overtage Protektionen over „Dionysos' Techniter, d. v. s. Musikere, Sangere og Skuespillere.

Ellers var det særligt Herosdyrkelsen, Oraklet søgte at bringe til Ære paany, efter at baade Sjæle- og Heroskulten under Indflydelse af den ioniske Rationalisme, som den spores allerede i de homeriske Digte, var bleven betydeligt svækket. Det er et af de mange Lighedspunkter mellem det delfiske Orakel og Pavestolen i Rom, denne Bestræbelse efter at kalde gammel Fromhed tillive gennem Kanoniseringen af „Helgener“, der kunde tjene Menneskeheden som lysende Forbilleder. Der laa i den helleniske Natur en Trang til at forherlige Mennesket ved at gøre Guderne menneskelige og Menneskene guddommelige, og denne Trang imødekom Apollon ved at opfordre Byerne til at yde deres store Døde en Guddoms Hæder og Dyrkelse. Karakteristisk er det da ogsaa, at da Kleisthenes i Athen skal give sine nye Fyler (Stammer) Navne, sender han til Oraklet i Delfi 100 Navne paa attiske Heroer til Udvalg, af hvilke Oraklet udpegede de ti, der skulde anvendes[3]. I Forbindelse med Herosdyrkelsen fastsatte Guden i Delfi Reglerne for, hvorledes man skulde behandle de Døde ved Begravelsen og sikre sig deres Gunst fra det Hinsides. Dog gik Oraklet ved Oldtidens Slutning i sin Følgagtighed af Folkestemningen med Hensyn til Menneskeforgudelse for vidt, idet det bøjede sig for Menigmands Dyrkelse af den legemlige Kraft og gjorde Atleter til Heroer. Særligt uhyggeligt er Tilfældet med Kleomedes fra Astypalaia, der i Boksekamp havde dræbt sin Modstander og for uhæderlig Kampmaade blev fradømt Sejrspri-

[1] Xenofon: Memorab. IV 3. [2] Se herom Rohde: Psyche[5] II S. 44 ff.
[3] Aristoteles: Athen. Polit. 21.

sen. Gal af Sorg vendte han hjem til sin By, rev Taget ned over en Skole, saa 60 Børn blev dræbte, og flygtede under Stenkast til Athenes Tempel, hvor han krøb ned i en Kiste. Da denne blev aabnet, var han borte, og da de forfærdede Borgere spurgte, hvad det Mirakel betød, fik de følgende Svar af Oraklet: „Kleomedes af Astypalaia er den sidste Heros. Yd ham Ofre som en Udødelig“ [1]. Som man ser, var det paa høje Tid, at den græske Helgenrække blev afsluttet.

Men samtidigt med denne Sjæledyrkelsens Genopliven blev under Apollons Indflydelse Brodden taget af den primitive Sjæletro ved Forkyndelsen af, at Pengebøde og Renselse i Delfi kunde træde i Stedet for Blodhævn. Som Euripides udtrykker det [2]: „Ikke Drab til Gengæld for Drab, men Renselse for Blodskyld ved Landflygtighed. Thi ellers vilde altid én være forpligtet til at dræbe, idet han tog den sidste Blodskyld paa sine Hænder.“ Denne Tanke havde allerede før Solon fra Delfi faaet Indpas i attisk Lovgivning. En Morders Landflygtighed afsluttedes med en Renselse ved Svineblod i Delfi og med udførlige Anvisninger til Forsoning af den Myrdedes Sjæl. Thi samtidigt højnedes Respekten for Menneskeliv, idet Oraklet forkyndte, at selv Udgydelsen af en Slaves Blod gjorde en Mand til Morder og krævede Bod og Renselse.

Hermed er vi fra det religiøse kommen over paa det moralske Omraade. Som mod Blodhævnen kæmpede Delfis Præsteskab mod den helleniske Drengeelskov, men med afgjort Uheld. Nogen Interesse for kønslig Moral viste Delfi iøvrigt ikke: Hetærernes Offergaver var lige saa velkomne som den fromme Pindars, og Rhodopis kunde plante sine Spid nær det store Hovedalter, Fryne opstille sin forgyldte Statue „mellem Hærførere og Konger“ i Templets Forgaard [3].

Af stor Vigtighed for den internationale Moral var det, at der i Delfi herskede Borgfred, der begyndte allerede ud paa Landevejene, som førte derhen. Da Krisa brød denne Landevejsfred og paalagde Pilgrimmene høje Af-

[1] Pausanias VI 9, 6—9. [2] Orestes 515. [3] De Pythiae oraculis 14.

gifter, fik Oraklet de interesserede Folk samlede til den første hellige Krig, der sikrede de Troende fri Færd til Helligdommen med alle Offergaverne i Behold. Isokrates[1] har med Rette fremhævet den uhyre Betydning det havde, at Grækere fra de forskellige Byer og Landsdele kunde samles i de store Helligdomme, tale ud om deres Stridigheder, bede og ofre sammen, komme deres Frændskab ihu og for Fremtiden føle større Velvilje for hinanden. En naturlig Følge heraf var, at Delfi blev en Slags permanent Voldgiftsdomstol for Staternes Stridigheder, og vi hører f. Eks. ved Begyndelsen af den peloponnesiske Krig, at Korkyræerne tilbyder at lade Apollon dømme i Striden mellem dem og Korintierne[2], ligesom Indskrifter angaaende Grænsereguleringer i Reglen opstilledes i Delfi foruden i Byerne selv, mellem hvilke Striden havde staaet[3]. Helt upartisk var Oraklet ingenlunde altid; det stod under hele den peloponnesiske Krig skarpt imod Athenæerne, fordi disse ikke havde varetaget de delfiske Interesser overfor Fokierne[4], og skønt det officielt var forbudt at raadspørge de helleniske Orakler angaaende en Krig mod Hellenere[5], vægrede Helligdommen sig aldrig ved at modtage Sejrsmonumenter efter Krige af den Art. Ogsaa i Staternes indre Anliggender kunde Delfi blande sig, særligt i de ældste Tider, hvor de uskrevne Love og Vedtægter var i Overvægt. I Sparta gik man saa vidt, at man tillagde Oraklet den ældste Lovgivning[6]. I Athen var det især den vigtige religiøse Lovgivning og Lovfortolkning, Oraklet fik Indflydelse paa gennem sin Delagtighed i Udnævnelsen af Exegeterne, d. e. „Udtyderne", et Slags aristokratisk Præsteraad, som selv Platon vil bevare i sit Idealsamfund (Lovene VI 759 D). De „pythovalgte" Exegeter i Athen havde særligt at paase de religiøse Renselser af Samfundet og den Enkelte og fik derved Indflydelse paa Bryllups- og Begravelsesskikke, paa Festerne og de Ofre, der under

[1] Panegyrik 43. [2] Thukydid I 28. Sammenlign, hvorledes Asklepioshelligdommen i Epidauros ved en lignende Lejlighed var Voldgiftsdomstol, Dittenberger: Sylloge 471. [3] Dittenberger: Sylloge[3] nr. 546. [4] Thukydid I 112 og 118. [5] Xenofon: Hellenika III 2, 22. [6] Begyndelsen til Platons „Love".

disse skulde bringes de enkelte Guder. Derfor blev Exegeterne ogsaa raadspurgt, naar der skulde grundes nye Helligdomme eller indrettes nye Kulter, naar et gammelt Gudebillede skulde fornyes, ja de kunde endog, ved at tolke de guddommelige Tegn: Jordskælv, Formørkelser og lignende, faa standset en Folkeforsamling og derigennem gribe intrigerende ind som aktive Politikere. Ogsaa andre græske Byer synes at have haft denne religiøse, raadgivende Myndighed, der ligesom repræsenterede Oraklet paa Stedet selv og gav Vink og Anordninger i Apollons Navn, paa lignende Maade som Aflad i den kristne Kirke oprindeligt kun kunde meddeles af Paven selv, senere ogsaa af hans Befuldmægtigede rundtom i Landene. Samtidigt var Exegeterne formodenligt paa en Gang Oraklets Diplomater og Spioner, og meget af Apollons gaadefulde Indsigt i Staternes indre Liv og de ledende Personligheders Forhold kan skyldes dem[1].

I Delfi blev Grunden lagt til en religiøs Samvittighed og derigennem til en sandere Fromhed, end Hellenerne tidligere havde følt overfor det guddommelige. Bedst og tidligst kan dette illustreres gennem Herodots Fortælling (VI 86) om Spartaneren Glaukos, berømt for sin Retfærdighed i hele Hellas. Til ham betroede en Milesier sine Penge, men da dennes Børn efter Faderens Død krævede Pengene tilbage, afviste Glaukos dem og svarede, at han intet kunde huske. Alligevel henvendte han sig forsigtigvis i Delfi og spurgte, om han ved en falsk Ed turde beholde Pengene. Oraklet svarede barskt: „Glaukos, Epikydes' Søn! Ved at bemægtige sig Penge paa den Maade gennem en Ed naaes en øjeblikkelig Vinding. Sværg kun, thi Døden venter ogsaa den Mand, der holder sin Ed. Men Eden har et navnløst Barn, uden Hænder og uden Fødder. Hurtigt forfølger det, til det faar grebet sit Offer og ødelagt hele Slægten og Huset. Men den Mands Slægt, der holder sin Ed, er mere velsignet senere." Og skønt Glaukos angergiven gav Pengene tilbage, blev han allige-

[1] Axel W. Persson: Die Exegeten und Delphi. Af Festskriftet til Lunds 250-Aars Jubilæum. Lund 1918.

vel straffet, thi, som Pythia sagde, „at friste Guden og at handle ilde er et og det samme". Og han og hans Slægt blev udryddet.

Selv om dette skulde være en Præstehistorie uden historisk Kerne, viser den Oraklets Vilje til at holde moralsk Justits blandt Grækerne, hvis Handelsprincipper sikkert ikke har været strængere end Orientens nu om Dage. Derved blev „Renseren" Apollon (Apollon Katharsios) sit Navn værdig i en dybere Betydning, end græsk Religion oprindeligt opfattede det. Renselsen i Vand eller Blod eller ved mystiske Ceremonier som dem, Kreteren Epimenides anvendte for at befri Athenerne for Blodskyld efter Drabet paa Kylon, var ikke længere Hovedsagen. Det var Sindets Renhed, hvorpaa Vægten blev lagt. At være ren var først og fremmest at have rene Tanker. „Fremmede, træd ren i Sindet ind i den rene Guds Helligdom, idet du blot rører ved Vandets Strøm! Men den slette vil hele Verdenshavet med sine Bølger ikke kunne tvætte ren"[1].

Derved faar det delfiske Fyndord: „Kend dig selv", der som andre Udtalelser af græske Vismænd var indskrevet paa Templets Væg, og som oprindeligt kun skal minde Mennesket om dets Afmagt overfor Guddommen, en ny Rækkevidde og Rigdom, som en Opfordring til sjælelig Selvprøvelse, der gennem Sokrates blev et vigtigt Led i græsk Tænkning og Ethik. I Delfi forkyndtes en guddommelig Retfærdsmagt, der var stærkere end alle jordiske Magter. Da Byen Argos er i Nød og spørger, faar den Svar i de trøstende Ord[2]: „Du Fjende af de omboende Folk, du de udødelige Guders Ven!" Rigtignok gør det for os et Skaar i Beundringen at vide, at Spørgsmaal og Svar blev givet paa et Tidspunkt, da Xerxes rykkede frem mod Hellas, og Argos ligesom Delfi selv tænkte paa at svigte Hellenerne og hytte sit eget Skind. Men Tanken selv er stor og styrkende, og vi møder den igen hos Aischylos[3]: „Hav hele Verden til Fjende, kun ikke Guderne." Ogsaa

---

[1] Anthologia Palatina XIV 71. Sml. ogsaa 74. [2] Herodot VII 148. [3] Choeforerne 902.

Pindars Digtning aander denne apollinske Fortrøstning, der ellers laa Hellenernes Natur fjærnt.

Sluttelig maa Apollotemplets Forhold til Delfierne selv nævnes. At Byen Delfi trods al Internationalisme har opfattet Helligdommen som sin egen, viser Indskrifterne, først og fremmest de talrige Indskrifter paa Pelargiko-Muren, Templets sydlige Fundamentmur, der fra 3die Aarh. f. Kr. benyttedes til offentlige „Opslag". Af de ca. 700 bevarede Indskrifter derfra handler de fleste om Slavers Frigivelse ved delfiske Borgere under Form af Salg til Apollon[1]. Det svarer til, hvad vi kender andetstedsfra, at Helligdommen føles som det egentlige Bycentrum; Forlig i Retstrætter foregik f. Eks. i Athen: „i Polis ved Athenes Tempel", d. v. s. foran Parthenon[2].

Til de græske Staters Delegerede, Amfiktyonerne, et konstant Raad, i hvilket de thessaliske Byer i Reglen havde Overvægten, var Delfiernes Forhold alligevel altid venligt, idet begge Parter havde en fælles Interesse i at bekæmpe lokale, fokiske Forsøg paa at skaffe sig Magten over den rige Apollohelligdom. Vi hører da ogsaa for første Gang om Amfiktyonerne i Anledning af den første hellige Krig mod Kirrha og Krisa, Byerne i Sletten nedenfor Delfi, der i 590 f. Kr. havde søgt at faa Overherredømmet over Delfi og Pilgrimstogene. Krigen sluttede med Krisas Ødelæggelse, Havnens Inddæmning og Konfiskation af hele Sletten til Fordel for „Apollon, Leto, Artemis og Athene Pronaia", d. v. s. Helligdommen. Ved denne Krigs Slutning oprettedes saa Amfiktyonernes Raad, i hvilket Delfi var repræsenteret ved to Stemmer. Amfiktyonerne (egl. de Omboende), hvis Hovedopgave var Kontrollen af Templets Finansforhold, synes at have holdt to aarlige Møder, i Foraars- og Efteraarstiden. Medlemstallet var i Reglen 24. Athen havde f. Eks. kun én Stemme, det samme gjaldt Eubøa. Om de to delfiske Repræsentanter i Mellemtiden mellem Møderne har besørget de løbende Forretninger, vides ikke, men det er troligt nok. I hvert Fald synes Delfierne aldrig at have været misfornøjede eller krakilske;

[1] Bourguet: Les ruines de Delphes S. 144 f. [2] Antifon VI 39.

de glædede sig stille og slapt over den Rigdom, der fulgte med deres Helligdoms Internationalisering[1].

Der skjuler sig allerede i Apollohymnen, i Kreternes Studsen og Uhygge ved Synet af den øde Dal, en Undren over Modsætningen mellem de ringe Naturbetingelser og Templets Rigdom, et Forhold, der for den Fromme var et yderligere Bevis paa Gudens Magt: saa godt forstaar han at sørge for sine Præster og sin By. Men denne Omsorg synes at have demoraliseret Delfierne, der i de atheniske Komedier spottedes som Folk, der evigt svælgede i Ofre og Fester[2]. De var et Slags Hotelfolk. Ganske vist skulde Pilgrimmene kunne bo gratis i de offentlige Bygninger og Søjlehaller, men bedre Folk tog sikkert højtbetalte Værelser hos Private, og i hvert Fald kom der jo en Masse Penge og Offergaver til Byen. Man behøver blot at have oplevet en Kirkefest i den moderne græske Mirakelhelligdom Tinos for at forstaa det[3]. Af en Æresindskrift i Delfi for en Læge af den berømte Lægeskole fra Øen Kos, der praktiserede „villigt og vedholdende blandt alle dem, der søgte Guden", lærer vi, at Delfierne ogsaa havde sørget for den bedst mulige Lægehjælp til Pilgrimmene, der navnlig paa de store Festdage strømmede hid i saa tætte Skarer, at en Slags „Lægevagtstation" nok kunde være nødvendig[4]. Gennem Indskrifter erfarer vi tillige, at baade Apollotemplet og Delfierne havde store Hjorde af Heste og Okser nede paa Slettens Græsgange, og at Apollon ejede flere Huse i Byen og store Domæner. Men baade han og Delfierne har dog haft deres største Indtægter af Kødportionerne, der ofredes, og Delfierne har kunnet leve fredeligt og godt under Apollons Scepter, paa lignende Maade som Middelalderens Byer trivedes bedst under Krumstaven.

Men Delfierne har sikkert samtidigt været dem, der mindst af alle var fyldt af Stedets og Gudens Storhed. Den, der hver Dag drikker Vand af Kastalia, føler intet derved. Det er fremmede Sind, der har fostret og bevaret Stem-

---

[1] Sokoloff i Klio VII 1907 S. 52. Bourguet: L'administration financière du sanctuaire pythique S. 140 ff. [2] Athenaios IV 173 d. [3] Fr. Poulsen: Under hellenisk Himmel. Gyldendal 1908. [4] Dittenberger: Syllogè [3] 538.

ningen i Delfi. Og af disse har vel de fleste kun ladet sig gennemrisle af en vag mystisk Hjærteangst og intet Øjeblik tabt de smaa Særinteresser af Syne, for hvis Skyld de drog did. Skuet Apollon i fuld Herlighed har kun de Faa; saadan som Digteren udtrykker det[1]:

„Apollon viser sig ikke for enhver, men kun for den, der er god. Den, der ser ham, er stor, den, der ikke ser ham, en ringe Mand. Vi vil se dig, Fjerntrammer, og vi vil aldrig blive ringe!"

[1] Kallimachos II 9.

III

DELFI

DELOS og Delfi er Vandreguden Apollons Yndlingssteder.

Delos, Klippeøen i Ægæerhavets Midte, ligger de fleste af Aarets Dage under Nordenvindens friske Sus. Blæsten giver Vinterdagen Nordens hærdende Kulde og gør Sommerdagen liflig og sval. Stiger den i Styrke, og rejser Havet sig med den, ser man Smaaøerne i Strædet foran den hellige Tempelplads forsvinde helt i Bølgeslag og Fraade og dukke frem igen som Skibe med vaade, sorte Stævne, og da kan det synes, naar Klipperne skælver ved Stormens Angreb, som ogsaa Delos selv rystede og vuggede for at rive sig løs og blive til en svømmende Ø som i Tidernes Morgen. Forud for al Historie kom jo Leto, der i en Ulvindes Skikkelse var flygtet fra Hyperboræernes Land for Heras skinsyge Forfølgelse, til Delos' Strand, og med Skulderen kvalfuldt lænet mod Palmestammen fødte hun der sine Børn Apollon og Artemis, og da var det, mens hellige Svaner syngende fløj syv Gange om Øen og Guldglans gød sig over Klipperne og den hellige Sø og Inoposbækken, at fire høje Piller skød op af Jordens Rødder og lagde Øen fast paa Søjler med Diamantfødder. Saaledes lyder Sagnet, og der var Stormdage, hvor vi, der levede Maaneder paa Delos, troede at høre det knage i Kættingerne, der bandt den guddommelige Ø til Jordens Indvolde.

Men paa stille Sommerdage hviler Delos som en takket, solfunklende Juvel i det blaa Havs Indfatning, eller — set fra Gudernes Højder — som en straalende Stjærne paa en mørkeblaa Himmel. Saadan som Pindar hilser Øen i sin betagende Strofe:

„Hil dig, du gudebyggede, du yndigste Vækst for den glanshaarede Letos Børn, du Havets Datter, den vide Jords

urokkelige Vidunder; du som de Dødelige kalder Delos, men de Salige i Olympen en fjærntvinkende Stjærne paa den dybblaa Jord!"

I Delfi derimod er vi Olympens Himmel nærmere. Thi Parnasset, under hvis „Bryn" det hviler, er næstefter Olympos Hellas' højeste Bjærg[1]. Langt ud over Landene ved dets Fod lyser det meste af Aaret Snetoppen som en Baune, og staar man en Vaaraften paa en af Højderne ved Theben, hvor Vindene stryger hid og mødes fra alle de blaanende Bjærge, der kranser Bøotiens Slette, da danner Helikons mørke Ryg Skranken for Øjet i Syd, mens Parnassets Sneglans i Vest smelter ind i Solnedgangens Purpur.

Det hedder i den homeriske Apollohymne[2] om den delfiske Gud: „Og du kom til Krisa under det sneklædte Parnas, til dets Fod, der er vendt imod Vest[3], og over Stedet hænger Klippen, og en hul, stenet, skovklædt Dal drager forbi derunder". Karakteristikken er kort og træffende. Fra Havnestaden Itéa, Oldtidens Kirrha, ved den korintiske Golf fører Vejen mellem Slettens Olivenlunde og Kornmarker paa en Timestid til Landsbyen Chrysó ved Parnassets Fod. Hernede laa Krisa, ved hvilken de pythiske Lege holdtes til langt ned i 5te Aarhundrede f. Kr. Fra Chrysó gaar det i stærk og stadig Stigning 3 1/2 Kilometer opad til den nuværende Landsby Kastri, og bag den, hinsides en Klippespore fra Parnas, ligger Delfis Tempelplads, Pythos gamle Temenos.

Bjærgdalen, hvor Delfi findes, er 573 m over Havets Overflade og har Form som en græsk Teaterbygning; den begrænses paa de tre Sider af de lodrette Klipper Fædriaderne, hvis Højde veksler fra 200—300 m, og afskæres i Syd af den brede Kløft, hvor Pleistosbækken løber (Fig. 4). Hinsides den hæver sig, svarende til Scenebygningen bag Orkestra, Bjærget Kirfis, hvis sartgrønne Sider i Vaartiden danner en lykkelig Modsætning til Fædriadernes nøgne, sølvglinsende Vægge (Fig. 5).

I dette gigantiske Teaterrum er det Kløfterne og Kil-

---

[1] Parnasset 2459 m, Olympos ca. 3000 m. [2] Vers 282 ff. [3] Rigtigere: Sydvest.

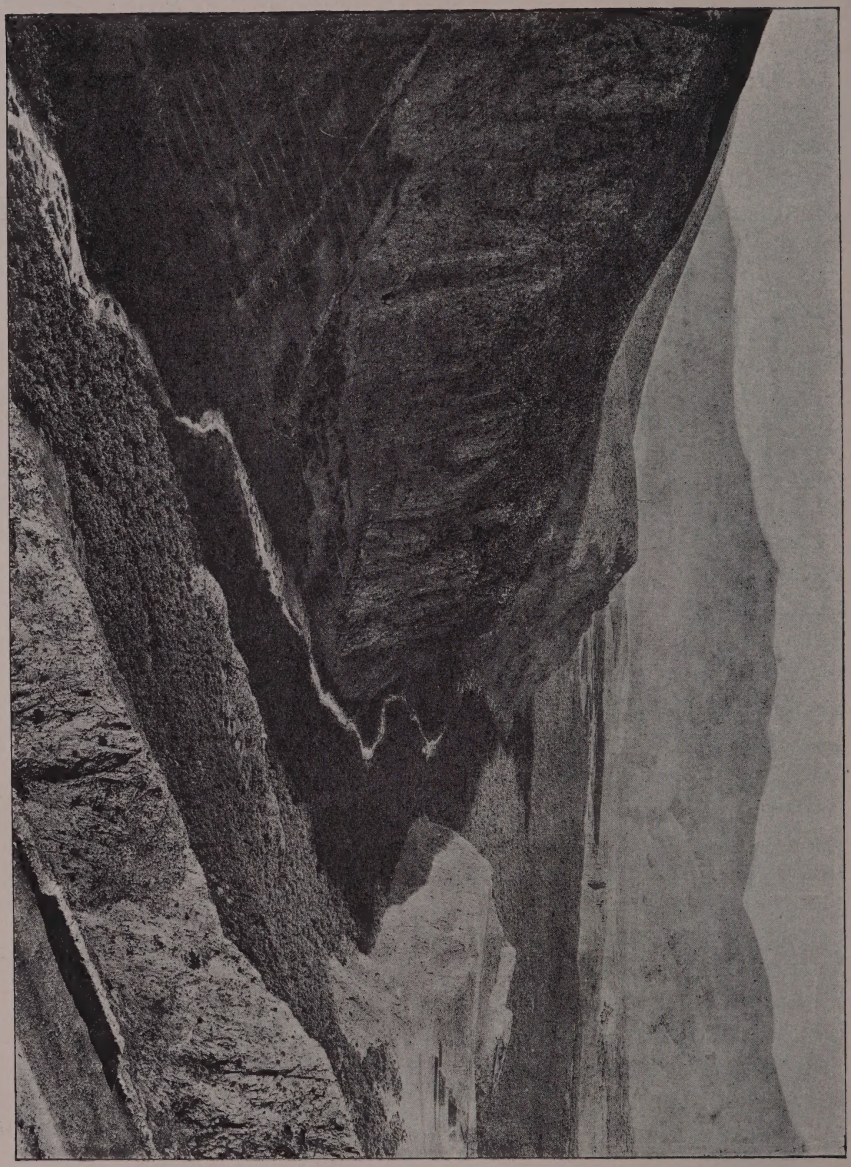

Fig. 4. Udsigt fra Delfi over Pleistosdalen og den krisæiske Slette. Til venstre Kirfis-Bjærget.

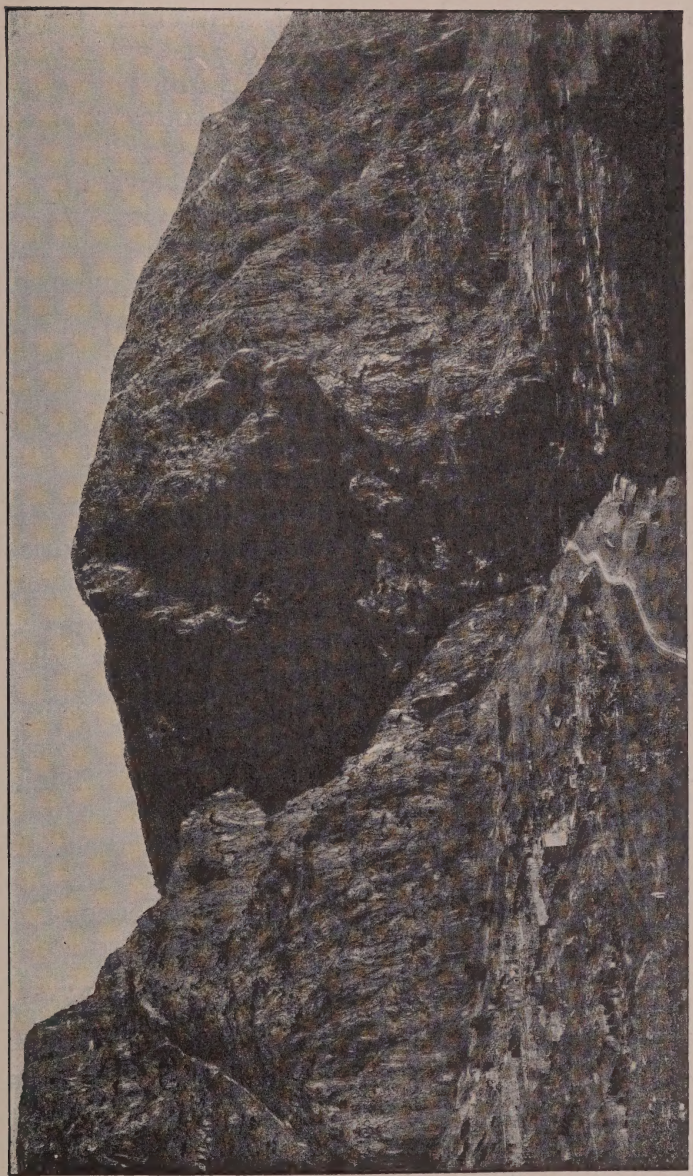

Fig. 5. Delfi. Tilhøjre Pleistosdalen; i Baggrunden og tilvenstre Fædriaderne. I Forgrunden Ruinerne af Byen og Helligdommen.

derne, der liver op. Pleistosdalen er ikke længere „en skovklædt Dal", men frodigt opdyrket med Vinhaver, Olivenlunde og Kornvange, i hvis rige Fylde Grækenlands typiske Vaarblomst den røde Valmue brænder. Mildt og sødt dufter det en Foraarsdag herop af Jordens Afgrøde, som en Hilsen fra Sletten ved Krisa til Helligdommens øde Klipper. Uden denne lyse Dal vilde Egnen være trist og stræng, thi ind i Fædriaderne skærer sig kun Kløfter for Ørne og Gribbe. „Elskede af Fugle og Dæmoners Tilholdssted" kalder Aischylos Fædriaderne [1], og endnu forstaar vi Fortidens Uhygge ved disse golde, unærmelige Klipper. Justinus fortæller om det Ekko, de gav, af Menneskers Raaben og Basunernes Lyd; det var saadan, at det fik Tilhørerne til at blegne og undres [2]. I vore Dage, hvor den ensomme Klipperede kun besøges af faa, og Basunerne er stumme, kan denne Lydvirkning ikke mere erfares.

Derimod er ikke alle Kilderne forstummede; én i hvert Fald lever endnu: Musernes Væld Kastalia. Fædriaderne bestaar forneden af Skifer, foroven af Kalk, og paa Grænsen mellem begge Lag, fra Bjærgets „Tindinger", som en græsk Digter vilde sige, bryder kolde Kilder frem. Den østligste af dem er Kastalia, der med en dyb Slugt har spaltet Fædriadernes Masse og rinder herinde i Halvmørket. Efter Regn kan man endog høre et lille Vandfald bruse. Hvor Kilden træder ud i Dagen, har Platantræer lejret sig for at give Skygge og suge Næring af det friske Vand.

Den anden hellige Kilde Kassotis løb midt over Temenos og ind under Apollotemplets Allerhelligste; det var den, der ved sine kolde Dampe øgede Præstindernes Ekstase, og dermed Oraklets Midtpunkt lige fra hin Urtid, da Jordgudinden, Ge, var denne Dals og Helligdoms Herskerinde. Kassotis er nu udtørret ligesom Delfusa, det tredie af Delfis Kildevæld.

Det er her ikke alene Skovenes Forsvinden, der har virket, men ogsaa Terrænforandringer ved hyppige Jordskælv. Parnassets Vest- og Sydside danner et af Hellas' Jordskælvscentrer, og naar Jorden rystes i Poseidons stærke Arme,

[1] Eumeniderne v. 23. [2] Historiae XXIV 6.

brydes store Blokke af Fædriadernes Skifer og slynges ned over Dalen. Snart gaar det ud over Temenos' egne Templer, snart værger Apollon med dette Kasteskyts sin Helligdom mod Barbarers eller Røveres Angreb, hvis man tør tro de fromme Legender. I hvert Fald har Jordskælvene bidraget til at øge Dalens Mystik, der allerede er forberedt af de andre Naturforhold. Der kan ikke tænkes nogen større Modsætning end den, der er mellem denne vilde og storslaaede Klippedal og den helleniske Oldtids andet store Valfartssted: Olympia. Der slynger nemlig Floden Alfeios sig gennem en smilende Slette med Kornmarker og Vinhaver, og Helligdommen selv omgives af disse og af lave, fyrreklædte Høje, der giver Landskabet en ganske nordisk Stemning.

Men Naturen alene forklarer ikke Delfi, ogsaa andetsteds er der skabt lignende Betingelser: vild Skønhed og ensom Storhed, uden at Hellenerne har følt sig dragne. Heller ikke de sanitære Forhold var afgørende, selv om de begunstigede Udviklingen. Der var ren og høj Bjærgluft i Delfi, hvad der især maatte tiltale Bøoterne, der kom fra deres fede Slettes tunge Sumpluft. Plutarch betegner[1] Delfis Luft som „tæt og sammenhængende, bestemt af Bjærgenes Tilbagedriven og Modstand, men paa samme Tid fin og bidende". Tilsidst sammenfatter han i Udtrykket: „fin og tæt som Silke". Rigtigheden heri vil enhver have erfaret, der har opholdt sig længere Tid heroppe. Luften er, særligt i Morgentimerne, lidt for tæt og stillestaaende mel lem de skærmende Fjelde, og selv efter Middag, naar Varmen har suget den tør, kan man længes efter et Pust af Delos' Nordenvind. Først naar Aftenrøden har slaaet Farver af Klippesiderne, føler man Luften dirre fin og ren, og under Nattens Stjerner er den kold og skarp og æterklar, som den maa være paa Bjærge, hvor Guder færdes.

Foruden Kildespringene, endnu bestandigt Grundbetingelsen for Velvære i Syden, har ogsaa Dalens Beliggenhed imod Syd været gunstig for Delfis Trivsel. Allerede i Oldtiden var man klar over, at en saadan Orientering var sun-

[1] De Pythiae oraculis 4.

dest baade Sommer og Vinter; i den første Aarstid staar Solen saa højt i Syd, at Huse og Tage giver gode Skygger, og man plages hverken af Morgen- eller Aftensol; i den sidste gaar Solen lavt forbi og lader sine varme Straaler spille ind ad Husenes aabne Døre. Derfor, siger Kejser Julians Livlæge Oribasius[1], er de Steder, der ligger mod Syd, de sundeste. Og derfor laa ikke alene Delfi saaledes, men ogsaa Priene i Lilleasien og det ældste Athen ved Foden af Akropolis' Sydskrænt.

Af nogen Betydning har ogsaa Delfis strategisk gunstige Beliggenhed været, dækket som det var af de utilgængelige Fædriader og svævende over Pleistosdalens stejle Skrænt, mens Pasvejen, der førte forbi, kunde forsvares af nogle faa Bastioner. Det har sikret Helligdommens rige Skatte mod Overfald og Plyndring af mindre Røverhorder; der skulde en hel Hær til Angrebet.

Men vigtigere end alt dette var Delfis Beliggenhed i Forhold til Handelsvejene. Parnasset danner Grænsen mellem Øst- og Vestgrækenland, mellem Østens frugtbare, dyrkede Lande og Vestens øde Bjærge: Aitolernes og Akarnanernes Land, hvor Røveriet endnu i 5te Aarh. f. Kr. trivedes saa kraftigt, at enhver var nødt til at bære Vaaben som i Hellas' første, urolige Tider[2]. Vest om Parnasset gik den sidste sikre Handelsvej fra Thessaliens talrige Byer over Doris, Landskabet ved Kefisos' Kilder, gennem et bekvemt Pas ned til Amfissa og den krisæiske Slette. Fra Kirrha, den bedste Havn ved den korintiske Bugt, kunde Varerne indskibes til Peloponnes. Østfra, fra Bøotien førte to Handelsveje syd om Parnassets Fod, en fra Chaironeia over Panopeus og Daulis, en fra Lebadeia direkte til Schiste, Skillevejen, hvor disse to Veje forenes og mødes med en Handelsvej sydfra, fra Antikyra og Ambryssos. Fra denne „Trevej" (Triodos), ved hvilken efter Sagnet Oidipus havde dræbt sin Far, førte saa Pasvejen gennem Dalen mellem Parnas og Kirfis langs med og over Pleistosslugten forbi

---

[1] II pag. 317 i Bassemaker-Darembergs Udg. Sml. Xenofon: Oeconom 9 og Memorab. III 8 og Aischylos' Prometheus v. 451. [2] Thukydid I 5. Sml. III 94 Skildringen af Aitolernes Folk.

Delfi til den krisæiske Slette. Saaledes samledes Vejnettets Masker i Delfis umiddelbare Nærhed, og en af Præsteskabets Hovedopgaver var at betrygge disse Veje, først for Pilgrimmenes Skyld, senere for at fremme Handelslivet, af hvilket Delfis Helligdom havde store Fordele. Dette er det eneste Lighedspunkt mellem de to iøvrigt saa forskellige Kultsteder: Delos og Delfi, den centrale Beliggenhed midt i et stærkt og driftigt Handelssamkvem. Hvad Delos var for Søhandelen, var Delfi for Handelen til Lands: her som der ydede Apollon gunstigt beliggende Fristeder, hvor den store Handels Mænd trygt kunde mødes, træffe Aftaler og udveksle Varer som paa Nutidens Børser[1].

Vort Kendskab til Delfis Historie er ikke, som for blot 30 Aar siden, indskrænket til Oldtidens skriftlige Kilder, af hvilke 10de Bog i Pausanias' Rejsebeskrivelse fra 2det Aarh. e. Kr. er den udførligste. Helligdommen selv taler nu til os gennem sine Ruiner, gennem Bygninger, Billedværker, Indskrifter, ja selv gennem Toner, idet Udgravningerne har bragt en Række gamle Gudehymner med Nodeskrift for Lyset og dermed givet Nutiden det første, fyldige Begreb om græsk Musik[2].

Æren for, at det er saaledes, tilkommer Franskmændene, den franske Stat og Arkæologerne fra den franske Skole i Athen. I tidligere Tid var der kun gjort meget lidt for at afdække Ruinerne, hvilket var naturligt nok, da Landsbyen Kastri dengang var rejst ovenpaa selve Temenos, hvor der skulde graves. Den danske Arkæolog Brøndsted, der baade i 1810 og 1811 besøgte Delfi, siger herom[3]: „Det mesquine lille Kastri hindrer dog i mange Henseender Overskuelsen af det hele Anlæg, og for at kunne optage en nøjagtig Plan af Delfi maatte man egentlig begynde med at nedrive mange af Kastris Hytter". Da Tyskeren Ulrichs i 1837 besøgte Stedet og gav en livfuld Skildring af Landsbyen, Egnen og de synlige Murrester, indskrænkede disse

[1] Pauly-Wissowa: Realencyklopädie, s. v. Delphoi. Detaljerne ved Oidipus' Drab af sin Far Laios, da de mødes i Schiste, er udførligt skildrede i Euripides' „Fønikerinder" v. 40 ff. [2] Disse Hymner vil blive behandlede under Afsnittet: Athenernes Votiver. [3] Rejse i Grækenland II S. 32 ff.

sidste sig til Tempelpladsens sydlige Grænsemur, som Indbyggerne kaldte Hellanikó, et Navn der stadigt bruges af Nutidens Grækere om Oldtidens Bygningsrester og først ret forstaas, naar man ved, at Begrebet: Hellener i græsk Bondesprog er ensbetydende med: Kæmpe. Endvidere saas højere oppe en anden Mur, som de Lærde paa Grund af dens uregelmæssige Stenskifter gav Navnet: Pelargikó; det var selve den 83 Meter lange sydlige Fundamentmur til Apollotemplets Terrasse[1]. Af Skulptur fandt Ulrichs nogle Relieffer, blandt hvilke et senere viste sig at stamme fra Sifniernes Skatkammer.

Nogle Aar senere, i 1840, besøgte den fremragende tyske Forsker Ottfried Müller Delfi og afskrev Indskrifterne paa Pelargikó. Det blev hans Død, han ramtes af Solstik, og Overtroen saa en Skæbne deri, fordi Ottfried Müller i et Værk havde stræbt at eftervise, at Apollon aldrig havde været Solgud; nu ramte Guden ham med sine Pile til Straf.

Franskmændenes Interesse for Delfi begynder i 1861, da Foucart og Wescher foretog de første planmæssige Udgravninger paa Stedet[2]. Napoleon III interesserede sig meget derfor og støttede dem ved egne Midler, men Kong Ottos Fordrivelse fra Grækenland i 1862 bragte Arbejdet til at standse. Først i 1880 satte Franskmanden Haussoullier paany Spaden i delfisk Jord og klarlagde Athenernes Stoa og et Stykke af den hellige Processionsvej. Foucart, der imidlertid var bleven Direktør for Ecole française i Athen, ansøgte i 1882 sin Regering om 100.000 Francs til at fortsætte Udgravningen og sluttede med den græske Regering en Overenskomst, i Følge hvilken denne skulde ekspropriere 30 Huse i Kastri og tillade Franskmændene at grave paa samme Vilkaar som Tyskerne i 70-aarene havde gravet i Olympia, d. v. s. saaledes at Fundene skulde tilhøre Grækenland og blive paa Stedet selv, men Udgraverne have Dubletter af de ubetydeligere Ting, endvidere Ret til at tage og forhandle alle Afstøbninger samt til at

---

[1] Ulrichs: Reisen und Forschungen I 1840. S. 35 ff. [2] A. Michäelis: Die archäologischen Entdeckungen des XIX Jahrhundert. Udførligere behandlet af Radet: L'Histoire et l'oeuvre de l'Ecole française d'Athènes, S. 301 ff.

offentliggøre Fundene. Et Ministerskifte i Grækenland bragte en ny Standsning, og den tiltrædende Førsteminister Trikupis vilde kun give sit Minde, hvis Frankrig vilde nedsætte Tolden paa græske Korender. Dette afvistes, og Ministeriet henvendte sig da af Hævnlyst til Tyskerne og tilbød dem Udgravningen. Men Tyskland afslog høfligst for ikke at tirre Frankrig. Mindre hensynsfulde var Amerikanerne, der straks meldte sig med Dollarsmillionærer i Ryggen og tilbød paa egen Regning baade Ekspropriation og Udgravning. Men denne Gang var det Grækerne, der afslog.

Først i 1891 gik Sagen i Orden. Den franske Regering bevilligede en halv Million Francs, der ved senere Efterbevillinger gik op til en hel, ganske vist ikke uden Protester i Senatet, hvor en vred Markis udbrød: „On fait de nous des chercheurs de truffes!" Grækenland paatog sig Ekspropriationen af Kastri, hvis ca. 100 Huse og Jordlodder blev flyttede længere vestpaa, hinsides Parnassets Spore. Heller ikke denne Flytning gik for sig uden Ufred. Da Udgravningerne i Oktober 1892 paabegyndtes, angreb Kastrioterne Arbejderne og ødelagde Redskaberne. Der maatte tilkaldes Militær, og med skarpladte Geværer slog Soldaterne Kreds om Udgravningspladsen[1].

For fuld Kraft arbejdedes der fra 1893 hver Vaar og Sommer indtil 1900 under Ledelse af Th. Homolle, der nu var bleven Direktør for Ecole française. Foruden den franske Skoles unge Stipendiater deltog som praktisk Leder den dygtige Ingeniør Convert og ydede ypperligt Arbejde. Homolle var en fænomenal Arbejdskraft, der helst studerede og publicerede alt Materialet selv, baade Indskrifter, Statuer, Arkitektur og Topografi. Men med denne hans Iver for Arbejdets Koncentrering trak trods hans Jernenergi Offentliggørelsen af Fundene længe ud og er endnu langtfra tilendebragt. Tavlebindene til Delfiværket har ganske vist foreligget siden 1905, men af Teksten er kun enkelte Bind udkommet. Og da Homolle er den eneste, der sidder inde med al Udgraverens Førstehaandsviden, kan

[1] Homolle i Bulletin de corréspondance hellénique XVII 1893, S. 184.

videre Tøven eventuelt blive skæbnesvanger for Resultatet, saa meget mere som Tilstanden paa selve Udgravningsfeltet ikke udmærker sig ved Klarhed. En hvas og i Formen utilladelig grov Kritik fra tysk Side[1] fremkom, men i de senere Aar har Homolle søgt og faaet Bistand af en Skare yngre franske Arkæologer, der har taget en Del af Opgaverne paa sig, og de første, meget lovende Resultater heraf forelaa netop ved Verdenskrigens Udbrud.

Kunsten i Delfi har sin særegne Karakter, som maa forklares gennem de historiske Forhold. Det siges i Apollohymnen om Delfi, Apollons Borg: „Fjærnt fra Vognenes Raslen og Hestenes Vrinsken, og dog bringer Menneskene dig Gaver". Gaver til Apollon er alt i Delfi, ikke alene de egentlige Votiver, men Bygninger, Monumenter og Skulpturer. Baade Byer og Enkeltmand har i Taknemlighed smykket Delfi og stræbt at overgaa hinanden i ædle og prægtige Værker. Særligt typiske i Delfi som i Olympia var Skatkamrene, Smaatempler, „opførte af Folk og Dynaster, i hvilke de anbragte de indviede Ting og de bedste Kunstneres Arbejder", som Strabo siger[2]. De vidnede om de enkelte Byers Fromhed, Rigdom og høje, kunstneriske Kultur, og om den Ærgerrighed, der paa det Omraade herskede, faar vi et Begreb gennem Pindars skønne Lignelse, hvor han taler om at rejse den siciliske By Akragas „et Skatkammer af Hymner i Delfis Dal"[3]. Selv Apollotemplet var en Gave, bygget for Bidrag indsamlede i hele Hellas, og det gælder, som vi skal se, baade det der byggedes i 6te og det der rejstes i 4de Aarh. f. Kr. Derfor er Delfis Kunst ligesaa lidt som Olympias autochton (hjemmefødt), saaledes som Athens eller de ioniske Stæders var det; den er ikke vokset frem af Byens og Folkets Liv som et naturligt Kraftoverskud, som et Udslag af Borgernes Attraa efter at smykke deres Fædres By og sætte sig et Minde om, hvad Tid og Slægt formaaede. Delfis Mindes-

[1] Pomtow i Berliner philologische Wochenschrift 1906, S. 1165 ff. [2] Strabo IX, cap. 419. [3] Pindar: Pythiske Oder VI 6. Om Skatkamre i Almindelighed se Dyer i Journal of hellenic studies XXV 1902 S. 294 ff. Der kendes ogsaa et Tilfælde, hvor et Skatkammer er bevilliget en enkelt Mand til Opbevaring af hans Votiver. Dittenberger: Sylloge[3] 419.

mærker er fremmede Staters Hyldest til Apollon og hans Præsteskab; de savner derfor den nationale Rod og Kraft, der præger Athens og i Renæssancen Florens' og Venedigs Kunst. Gennemgaaende er den delfiske Kunst Udtryk for de græske Staters Kappestrid, og der mangler ikke engang i Indskrifterne paa Baserne sørgeligt pralende Vidnesbyrd om disse Staters krigeriske Forviklinger og gensidige Ødelæggelser[1]. Man lagde Vægt paa at give det bedste, men ikke særligt paa at benytte hjemlige Kunstnere som ved de nationale Mindesmærker i ens egne Byer. I 4de Aarh. f. Kr. kan vi paavise, hvorledes den samme Kunstner, aabenbart bosat i Delfi, arbejder for forskellige, delvis rivaliserende Stater[2], og allerede i 6te Aarh. synes dette at have været Tilfældet, at dømme efter Indskrifterne, der har delfisk Form, selv om Bestilleren er Parier eller Sikyonier[3]. Derfor er ved Stilbestemmelser Bestillerens Nationalitet i Reglen ganske uvæsentlig. Til denne internationale Rivaliseren og lokale Upersonlighed i Kunsten kender vi intet Sidestykke i den kristelige Tid; Rom, hvis Stilling ellers paa mange Maader minder om Delfis, havde altid Særpræg, og dets hellige Jord blev aldrig en Blandingskumme for Alverdens Kunstskoler. Maaske vilde vi, hvis Jerusalem var forblevet i Kristenhedens Besiddelse gennem Middelalder og nyere Tid, dér have kunnet opleve lignende kunstneriske Forhold som i de to store græske Helligdomme.

De delfiske Skulpturer, baade de enkelte Billedværker og Bygningernes plastiske Udsmykning, er nu samlede i et lille Museum paa Stedet selv, opført af den rige Græker Syngros mellem Delfi og Kastri. Det er den almindelige Mening, at denne Bygnings Soliditet ikke svarer til de herlige Kunstværker, den rummer; den er slet fundamenteret og daarligt bygget og vil ikke kunne modstaa selv en lettere Jordrystelse.

Indgangen til Temenos, den hellige Grund, er fra Øst-

---

[1] Plutarch: De Pythiae oraculis 15. [2] Se om denne Kunstner: Antifanes, min Artikel i Videnskabernes Selskabs Oversigt 1908, Nr. 6, S. 415. [3] Homolle: Fouilles de Delphes IV, Tekst I, S. 18.

siden, og østfra kommer ogsaa i det 2det Aarh. e. Kr. Periegeten Pausanias vandrende til Delfi. Vejen gaar i vore Dage noget højere end i Oldtiden, med prægtige Udkig gennem Slugter i Kirfisbjærget til andre Bjærge og Slettelande. Det første Spor af Delfi, man her østpaa møder, er Byens Begravelsesplads, med Gravminder fra 6te Aarh. f. Kr. helt ned i Romertiden. Hinsides Gravene ligger en lille henrivende Temenos, viet til Athena Pronaia, d. e. den der bor foran Templerne. Her ligger Fundamenter og Fragmenter af de 4 Templer, Pausanias saa og flygtigt karakteriserede. Stedet kaldes nu af Grækerne Marmariá, Marmorbruddene, et Navn der viser, hvorledes senere Slægter har udbyttet Ruinerne og slæbt Materialet bort. Nu er det fredlyst og et af de dejligste Steder i hele Delfi (Fig. 6).

Videre førte Vejen i Oldtiden forbi Delfis Gymnasium og Palæstra, indrettet baade til Byens egen Ungdom og Atleterne, der trænede til de pythiske Kamplege. Her var en Xystos, en aaben Plads, omgiven af Søjlehaller, og en Paradromis, en Allé med Plataner til Legemsøvelser i den hede Aarstid; der tales i Indskrifterne om disse Øvelsespladsers Behandling: de hakkes, tromles og bestrøes med „hvid Jord" (Sand), og dette Arbejde gives i Entreprise af Delfis Byraad. Gymnasiet udgravedes, efter at et lille græsk Kloster, bygget over dets Tomt, var eksproprieret. Bygningsresterne er ikke betydelige. Endnu ses det store, kredsrunde, 1 m 80 dybe Svømmebassin, der har været under aaben Himmel og først i Romertiden er bleven forøget med Varmbaderum, endvidere Rester af Søjlehallerne, der har omgivet Øvelsespladsen, et romersk Brøndhus, Rummene til Afklædning og de egentlige Undervisningsrum, og Indskrifterne forherliger enkelte af Ungdomslærerne i Litteratur, Moral og Veltalenhed, særligt en enkelt prises for sin Fromheds Skyld, fordi han ikke vilde tage Penge for sin Undervisning, men virkede til Guden Apollons Ære[1].

Lidt ovenfor Gymnasiet ligger Kilden Kastalia, hvis Vand

[1] Bull. de corr. hell. 1899, S. 563 ff. og 1900, Tav. XIII.

har næret Gymnasiets Ledning og Svømmebassin og endnu er saa fortræffeligt, at Folk kommer langvejs fra for at øse

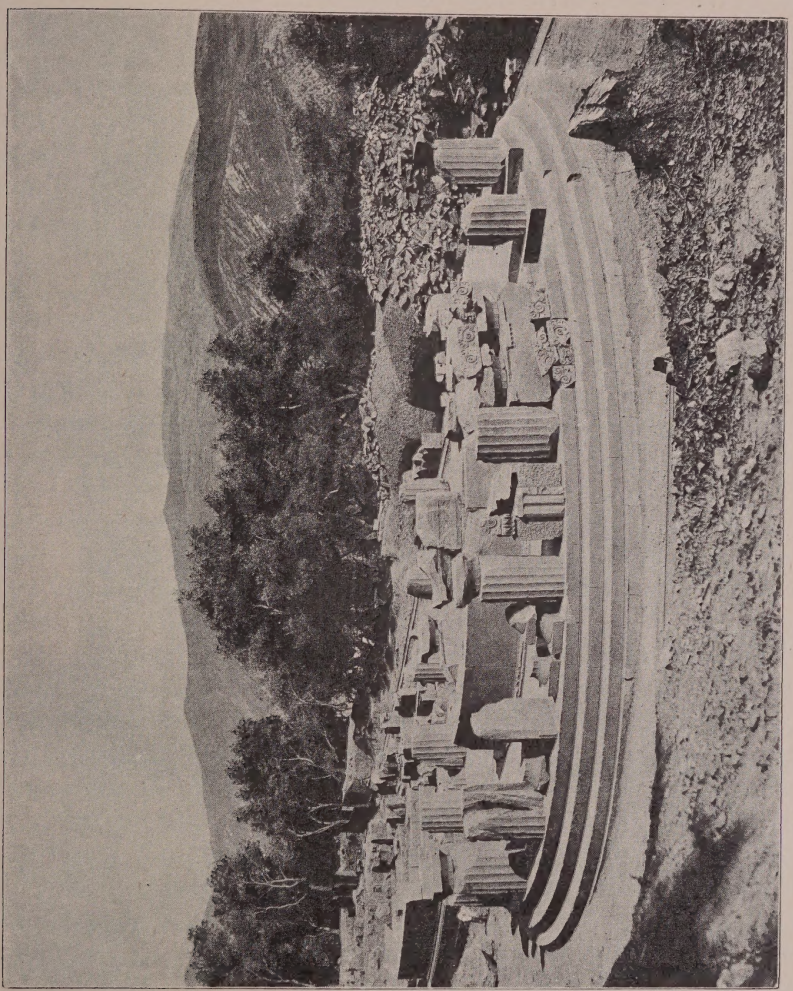

Fig. 6. Marmaria i Delfi.

deraf. Hinsides Kastalia staar vi Ansigt til Ansigt med Byen og Helligdommen, om hvilken Pausanias siger: „Byen Delfi ligger helt paa en stejl Skrænt; det samme er Tilfældet med Apollons Helligdom, der er af betydelig Størrelse og danner den øverste Del af Byen". (Se igen Fig 5).

Nedenfor Helligdommens Sydmur, Hellanikó, har Udgravningerne blottet en Del Ruintomter af bittesmaa græske Privathuse, ofte kun bestaaende af et Rum med en Forhal, byggede af utilhugne Sten fra Parnas med Jord som Fyld, mens Væggene har været dækkede af Stuk. De ligger over hinanden paa Terrasser, huggede ind i Klippen, og minder om Svalereder, klinede til Klippevæggene, som Husene i mange af Nutidens italienske Byer, f. Eks. Fiesole. Beregninger, foretagne efter de paa Pelargikó-Muren indskrevne Lister over de aarligt frigivne Slaver, giver som Resultat, at Byen Delfi i 2det Aarh. f. Kr. har haft ca. 10.000 Indbyggere. Udover „den hellige Vej" har Delfi sikkert ligesaa lidt som andre græske Provinsbyer fra Oldtiden haft egentlige Gadenavne; vi kender især fra Hippokrates' Skrift om Epidemier[1], fra de der optegnede Sygejournaler, hvorledes Indbyggerne i græske Smaabyer betegnedes og stedfæstedes ved deres Boligs Beliggenhed i Forhold til Templer, Torve, Brønde eller de enkelte Stykker af Ringmuren. Noget stateligere er vest og nordvest for Temenos et Kvarter fra Romertiden, der indeholder Ruiner af Badeanlæg, Familiegrave og en byzantinsk Kirke, der viser, at Delfi var beboet ogsaa efter den gamle Religions Undergang.

Selve Temenos, der paa alle Sider er omgivet af Mure, er 20.000 Kvadratmeter stor (Fig. 7), d. v. s. lidt mindre end Helligdommen i Olympia. Den har Form som en uregelmæssig Firkant; Østsiden er længst, 190 Meter, Sydsiden kortest, 125 Meter. Ringmuren, Peribolos, er af ret forskellig Bygning, snart uregelmæssig polygonal, snart isodom, d. v. s. med lige store, veltilhugne Blokke. Særligt smukt byggede er Sydmuren, Hellanikó, og det sydligste Parti af Østmuren. Som Pausanias rigtigt siger, er Peribolos gennembrudt af flere Udgange; der er fire i Øst og lige saa mange i Vest foruden den østlige Hovedport, og de er anlagte udfor de smalle Veje, der gennemskærer Temenos i øst-vestlig Retning. Et mærkeligt Vidnesbyrd om Vejes Udødelighed trods Ødelæggelser og Terrænforskyd-

[1] I og III Bog.

ninger har vi i den Omstændighed, at Gaderne i Landsbyen Kastri fulgte de gamle Vejes Linier, dengang den endnu laa ovenpaa Temenos.

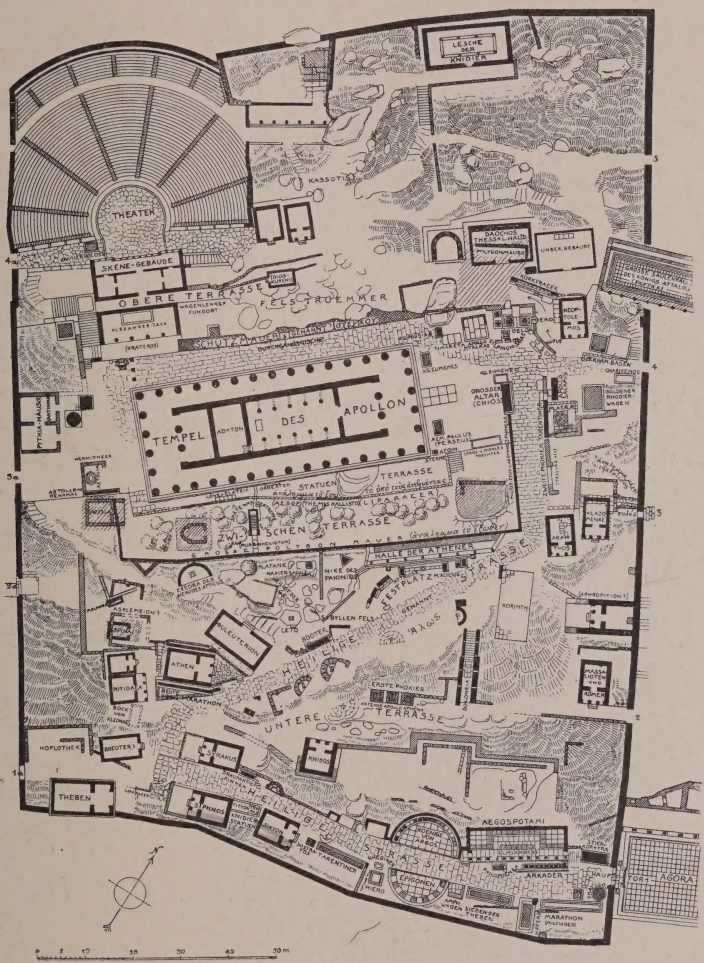

Fig. 7. Plan over Delfis Temenos.

Hovedindgangen er, som det ses af Planen, i Sydøst fra en Agora, en stor brolagt Plads, begrænset mod Nordøst af en Søjlehal. Her kunde Pilgrimmene samles og ordne sig og steg derefter ad fem Trappetrin op til Porten, hvis

Indfatning og Tærskel nu er helt forsvunden. Paa tredie Trin foran Porten har der, som Spor viser, staaet to store Vievandsbækkener; i disse har Pilgrimmene, der i Forvejen skulde have tvættet sig i Kastalia, formodentlig dyppet Fingeren og foretaget en lignende symbolsk Renselse som de Fromme ved Vievandet i Nutidens katolske Kirker. „Naar vi gaar ind i Helligdomme, stænker vi os med Vand for at rense os for Brøde, hvis vi muligt forud har handlet ilde", siger Hippokrates.

Indenfor Porten begynder den hellige Vej og slynger sig mellem Votivgrupper og Skatkamre opad det stejle Terræn, hvis Stigning indenfor Temenos udgør 50 Meter. Man lægger straks Mærke til den enestaaende velbevarede Brolægning, der dog ikke er saa gammel som fra Filip af Makedonien og Demosthenes' Tid, men tilhører den romerske Kejsertid, delvis Domitians, delvis Antoninernes Tid. Materialet, en broget Blanding af Breccia, Kalksten og Marmor, er taget fra ældre, ødelagte Bygninger; saaledes tilhører Brolægningen først Delfis Nedgangsperiode, men selve Vejanlægget er meget ældre, som Monumenternes Beliggenhed viser.

Den hellige Vej har Form som et omvendt S, gaar først imod Vest, svinger saa hinsides Sifniernes Skatkammer mod Nord, bøjer ved Athenernes Skatkammer i østlig Retning og vedbliver hermed til Hjørnet af Apollotemplets sydlige Terrassemur, Pelargikó, hvor den igen stiger mod Nord. Hinsides det store Apolloalter og foran Geloernes Votiver drejer Vejen tilbage i sin Begyndelsesretning og løber langs Nordsiden af Apollotemplet til Trappeanlægget foran Teatret.

Pausanias betegner Teatret, hvis Kæmpevifte fylder hele det nordvestlige Hjørne af Temenos, som seværdigt. De 33 Bænkerækker, inddelte ved Trappeløb i 7 Kiler, laa endnu i 15de Aarh. e. Kr., da Cyriacus fra Ancona besøgte Delfi, synlige, men var senere blevet dækkede af Jord, saaledes at Franskmændene maatte grave dem ud tillige med den flisebelagte Orkestra og Scenebygningen, der er fra Romertiden, mens Teatret selv i hvert Fald nævnes i en Indskrift fra 150 f. Kr. Materialet er Kalksten fra Parnasset.

Til Delfis andet Forlystelsessted: Væddeløbsbanen, Stadiet, er der ikke bleven Plads indenfor Temenos, hvor jo

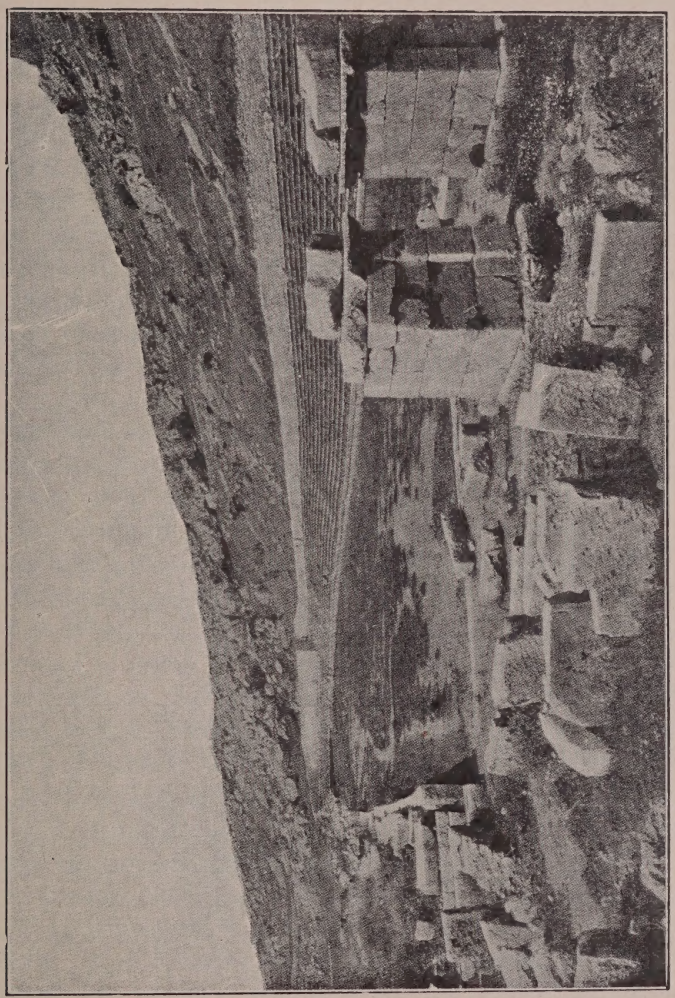

Fig. 8. Stadiet i Delfi.

hver Fodsbred Jord var kostbar; det ligger nordligere, med en malerisk Udsigt over Terrænet. Løbebanens Længde (Fig. 8) er 178 Meter, hvilket svarer til 600 delfiske Fod, der igen er Delfis „Stadion". Bedst bevarede er Nordsidens

tolv Bænkerækker, huggede ind i Klippen og beklædte med Kalkstensplader; Sydsiden har ligesom Krumningen mod Vest (Sfendone) kun haft seks Sidderækker, der var byggede over en kunstig Terrasse og derfor er skyllede bort. Over Nordsidens 1 m 30 høje Brystværn er Trinene ved Trapper delt i 12 Afsnit eller Kiler, og Mellemrummet mellem hver Trappe er 29 Meter, et delfisk Plethron. Det tyder paa, at Grækerne ligesom Nutidens Sportsmænd har været interesserede i at maale selv de mindste Rekorder. Stadiet rummede 7000 Tilskuere; de fornemste sad i Krumningen mod Vest, mens Starten foregik fra de hvide Stenplader mod Øst, hvor der er Fordybninger til Fødderne og Spor af de Træstolper, der før Starten var forbundne med Snore, som droges tilside i Startøjeblikket. Ligesom Startstedet, Afesis, havde Maalet, Terma, en Stenrække paatværs.

Under denne Vandring langs den hellige Vej var der i Oldtiden Kunstværker nok at betragte og beundre, og skønt Pausanias først besøger Temenos, efter at Oraklet har været Genstand for talrige Plyndringer, blandt hvilke de værste er Fokiernes i 4de Aarh. (om de ved den Lejlighed røvede Værker havde Rhodieren Anaksandridas skrevet en Bog), Sullas i 1ste Aarh. f. Kr.[1] og Neros i 1ste Aarh. e. Kr., hvis Udbytte skal have været ikke mindre end 500 Broncestatuer, maa Periegeten straks paa Forhaand erklære, at han ikke kan nævne og beskrive alle de talrige Statuer i Delfis Helligdom. I vor Tid vandrer Beskueren i Temenos kun mellem Fundamenterne til Bygninger og Statuegrupper, og ved Hjælp af Pausanias' Tekst og de genfundne Indskrifter, hvis Tal overstiger 6000, søger de Lærde at klare, hvilket Monument der i hvert enkelt Tilfælde har rejst sig paa den og den Tomt. Disse Spørgsmaal, om hvilke der langt fra hersker Enighed, har stor historisk og topografisk Interesse, men skal ikke beskæftige os her. Lige saa lidt vil vi søge i Fantasien at genskabe de tabte Kunstværker; alene Statuevrimlen paa Pladsen foran Apollotemplets Østside vilde give os nok

[1] Plutarch: Sulla 12.

at bestille, thi her stod imellem hverandre Apollostatuer og Rytterstatuer, Tyre, Æsler og Geder og et Palmetræ i Bronce, en forgyldt Athenastatue og en ligeledes forgyldt Statue af Hetæren Fryne mellem Broncefigurer af Kongerne Archidamas af Sparta og Filip af Makedonien. Nogle, som den omtrent 17 Meter høje Broncestatue af Apollon Sitalkas, der var viet af Amfiktyonerne i 346 f. Kr. af Byttet fra Fokis og maatte omgives med et helt Stillads, hver Gang den skulde forsynes med en ny Krans[1], kunde gøre sig gældende alene ved deres Størrelse, andre derimod maatte løftes paa Søjler eller Piller for at ses, som Frynes Statue eller den Familiegruppe, som en fornem Græker-inde Aristaineta ved Midten af 3die Aarh. f. Kr. rejste paa et meget smukt Fundament, der bares af to 10 Meter høje Søjler. Paa en kæmpemæssig Sokkel hævede sig her ligeledes den romerske Feltherre Æmilius Paulus' Sejrsmonument over den sidste Makedonerkonge og mange andre fra hellenistisk og romersk Tid[2]. Om kunstnerisk Gruppering har der ikke været Tale i de helleniske Helligdomme, i Delfi saalidt som i Olympia eller paa Athens Akropolis; Votiverne trængte sig sammen og tog Rum og Virkning fra de andre og fra sig selv med det samme. Intet Museums Magasin kunde se mere broget og kaotisk ud end de højhellige, helleniske Steder, hvor de vekslende Tiders ypperste Kunstværker mødtes og krigedes.

Men i denne Trængsel har Tiden ryddet op. Kun faa og søndrede Statuer, overvejende af Sten, er ved Udgravningerne givet tilbage til Lyset, og kun sparsomme Rester af de gamle Bygningers prægtige Udsmykning i Relief og Friskulptur har overlevet Forvitring og Ødelæggelse. Det er om disse Levninger fra en stor Fortid, Bogen her skal handle, og denne Opgave medfører en Ordning af Stoffet efter kronologiske Synspunkter, uanset Skulpturernes Plads langs den hellige Vej. Det er klart, at Stoffet yderligere maa begrænses: dels maa altfor ødelagte eller ubetydelige Fragmenter udelades, særligt da Demonstra-

[1] Dittenberger: Sylloge[3] 243 Anm. 16. [2] Bourguet: Les ruines de Delphes S. 204 og 206.

tionen kun kan støtte sig til Afbildninger, ikke til Tingene selv, dels vilde det ogsaa være urimeligt at medtage kunstnerisk ligegyldige Ting som f. Eks. Reliefferne fra Teatrets Scenebygning. Kun de skønne eller de karakteristiske, nogenlunde velbevarede Billedværker i Delfi vil da danne Emnet for vor Skildring. Men saa særegne er mange af Værkerne fra det internationale Delfi, saa lidet ensartede paa Grund af Stifternes og Kunstnernes forskellige Hjemstavn, at selv den, der har et almindeligt Kendskab til græsk Kunstudvikling, ingenlunde vil føle Betragtningen af Delfis Kunst som en Gentagelse af velkendte Stilfænomener og Formproblemer. Nye og sjældne Blomster gror overalt langs Vejen.

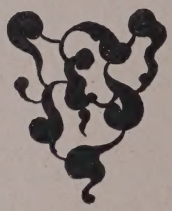

IV

DE ÆLDSTE FUND I DELFI

THEOFRAST fortæller i sin „Plantelære" (IV 8, 10) om Lotosblomsterne i Eufratfloden, at deres Hoveder fra Aften til Midnat synker og skjuler sig under Vandet i en saadan Dybde, at ingen med Haanden kan naa dem; men naar Morgenen kommer, løfter de sig mod Daggryet og spreder deres Blade over Vandets Flade, samtidigt med at Solens Straaler naar den. Da aabner Blomsterne sig, og Stænglerne stiger og stiger højt over Vandene.

Der er i de gamle Byers Skæbne noget, der minder om hine Lotos. Dagen kom, da de sænkede deres Hoveder under Tidens Vande, og Menneskehænder naaede dem ikke. Men Menneskesindet drømte om Dybets fjerne, hemmelighedsfulde Stæder. Og en Morgen steg de paany, ikke i fordums Herlighed — Blade var fældede og andre revne og krøllede af ublid Medfart — men dog i hvert Fald med de gamle Linier i fuld Klarhed. Og den, der opmærksomt betragtede dem, genfandt Fortidens Træk og noget af de store Dages Charme. Men paa ét Omraade gav de Eftertiden mere end deres egen Samtid: de aabenbarede sig ikke i en enkelt bestemt Periodes Skikkelse, men afslørede Lag paa Lag af Tidernes skiftende Ejendommeligheder. De løftede sig i vekslende Farvepragt fra Klippegrund og Urtid og bragte os Tider nær, som intet historisk Minde strejfede. De førte Nutiden midt ind i et Liv og en Virkelighed, der for Oldtidens egne Folk laa dunkle, kun sparsomt oplyste af Sagnenes spredte Glimt.

Allerede i Stenalderen var Delfis Dal beboet[1]. Smaa Stenøkser, for største Delen af Serpentin, er fundne hist

[1] For det følgende se P. Perdrizet i Fouilles de Delphes V (Tekst og Tavler).

og her paa Udgravningspladsen, men om nogen større samlet Bebyggelse synes der ikke at være Tale.

Først i 2det Aartusinde f. Kr., i den mykeniske Kulturperiode giver den store Boplads sig tilkende gennem virkelige Fundlag, og fra da af gaar Udviklingen ubrudt gennem alle den førgræske og græske Kulturs Perioder lige til Oldtidens Slutning. I saa Henseende stemmer Forholdene med dem, vi kender fra andre ærværdige Kultsteder, som Delos, Athens Akropolis og Demeterhelligdommen i Eleusis.

Med disse Fund af lutter smaa Ting i Bronce og Terrakotta genoplever den moderne Forsker Delfis Historie, følger Slægternes Fremskridt og Tilbagegang, mærker sig Genstandenes eller Gavernes Herkomst og drager deraf Slutninger om Pilgrimstogenes Sammensætning og Præsteskabets Forbindelser. Tanker fødes og Stemninger vækkes, medens Smaafundene prøves under det historiske Mikroskop, udspørges og tvinges til at udlevere deres Hemmeligheder.

Vi har allerede omtalt og afbildet Karfragmentet fra det dybe Lag under Templets Allerhelligste (ovenfor S. 16 og fig. 1-2). Hvor er det ikke sælsomt, at vi med egne Hænder kan gribe et af de hellige Kar, der vidner om den tidlige Forbindelse mellem Delfis Orakel og Minos' Kongestad, og med hvilket maaske en af de første Præster engang i 2det Aartusinde har renset Grunden og indviet den til den nye Orakelgud Apollon!

Men det er ikke det eneste eller det ældste Stykke fra den kretisk-mykeniske Kulturblomstring. I Temenos selv, særligt under Templets Cella og i de dybe Jordlag foran dets Østside, dér hvor det højhellige Apollonalter i 5te Aarh. f. Kr. fornyedes af Byen og Øen Chios, er talrige Fund af mykeniske Vaseskaar og Terrakotter gjort. Af Lagene paa dette Sted, der bestaar af fed, sort, askeblandet Jord, tætfyldt med mykeniske Skaar og med Stykker af brændte Knogler, ses det, at dette Sted allerede i Urtiden var Delfis vigtigste Alterplads.

Og prøver man nu de Terrakotter, der er fundne her og under Templet, overraskes man ved at se, at de alle

forestiller Kvinder (Fig. 9). Formelt set er de meget primitive, aabenbart lavede paa Stedet selv og falbudte til Pilgrimmene, og man kan for de fleste Figurers Vedkommende ikke bestemt afgøre, om de forestiller Adoranter eller den Gudinde, der tilbedes. De er ældede i Leret og formede med halvmaaneagtig Næse, Smaabryster og uformelige, hævede Arme, Øjnene er enten malede som to Cirkler eller dannede af fastklæbede Lerklumper, og Dragten antydes ved raa Pensellinier.

Men i denne Kvindeskare er der én Figur, der skiller sig ud, den næstyderste tilvenstre i vort Billede, der med udbredte Arme troner nøgen i en trebenet Stol. Det er ikke, fordi Figuren er kønnere end de andre; Stilen er lige raa, og der er større Beskadigelser, idet Hovedet, Hænderne, Fødderne og det meste af Stolens Ben er afbrudte. Men hun er tronende og navnlig: hun er nøgen. Den primitive Nøgenhed, der for sin Udtryksfuldheds Skyld er fælles for al famlende Begynderkunst, er nemlig i den mykeniske Kunst et overvundet Stadium, og Nøgenhed anvendes kun ved Gudefigurer[1]. Det er da sikkert en Gudinde, og vi vil gerne tro, naar vi med Andagt betragter den i al dens Grimhed, at det er en Miniaturefterligning i Ler af selve Tempelbilledet, af Gê, Jordgudinden, Urprofetinden, som Teksterne taler om som Oraklets ældste Herskerinde. Og hvor ringe den end er, betegner den dog et Fremskridt, kunstnerisk som religiøst, fra den Stenfetisch, der for de første Slægtled syntes tilstrækkeligt udtryksfuld som Guddommens Aabenbaringsform. Menneskeheden er naaet til at skabe Guden i sit eget Billede; det er Begyndelsen til Anthropomorfismen, vi oplever; endnu er der langt igen til en Feidias' Tempelstatuer, men denne lille Figur er dog det første Skridt ad den rigtige Vej, idet den afløser den raa Stenklump, som iøvrigt hverken den selv eller alle senere skønnere Gudestatuer naaede at faa aflivet (sml. S. 19).

Foruden i Temenos er der navnlig i Marmariá (sml. S. 50 og Fig. 6) gjort betydelige mykeniske Fund. Ogsaa her-

[1] Se herom min Artikel i Archäol. Jahrb. XXI 1906 S. 177 ff.

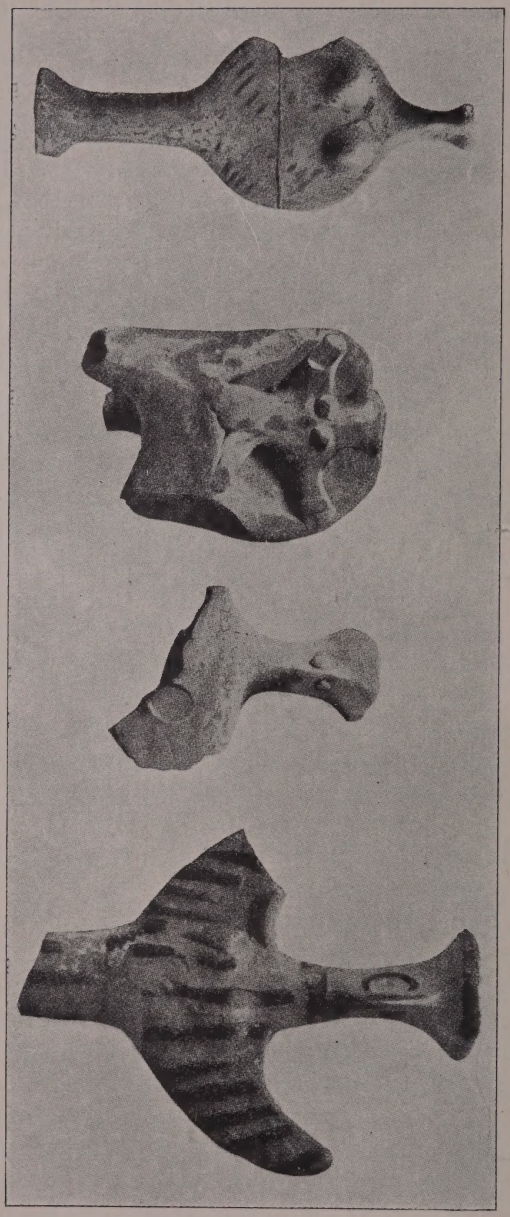

Fig. 9. Mykeniske Terrakotter fra Delfi. (Efter Fouilles de Delphes V S. 14 fig. 57-60).

nede, i den senere Pronaia-Helligdom, var der ældgammel Bebyggelse, og man mindes uvilkaarligt, ved Synet af disse to nærliggende og dog adskilte Bopladser, Overleveringen om de ældste Byers spredte, landsbyagtige Bebyggelse, der var bibeholdt i Byen Sparta endnu i den historiske Tid[1].

Vest for Temenos ligger den mykeniske Begravelsesplads, paa et Terræn der i 7de og 6te Aarh. f. Kr. var dækket af Byens Huse, men som dengang vel har ligget udenfor Byen. I Skifervæggene er udhuggede smaa Gravrum og en noget større Høvdingegrav af den kendte mykeniske Type: Rundgrav med Kuppel (Tholos) og dertil en stensat Korridor (Dromos). Under sene Lag, der viste, at Rummet i historisk Tid havde tjent som Kloak, fandtes her Rester af en mykenisk Gravlægning: Lansespidser og Sværd af Bronce, Smykkerester og henved 26 Bøjlekander, Datidens Parfumeflasker, af hvilke den bedst bevarede og skønneste fortjener at afbildes for Formens og Dekorationens Skyld (Fig. 10). Foruden Tuden ses foroven den dobbelte Bøjle, der har givet denne Vaseform dens moderne Navn, praktisk baade til at stikke Fingrene og en Rem igennem og afsluttet i et lukket Rør, der gjorde det lettere at hælde Væsken ud. At denne Art Smaakar, der kun kendes i den mykeniske Kulturperiode, har været anvendt til Parfume, viste et Fund i Mykenai selv; dér sad nemlig i Halsen af saadan en Kande endnu den gamle Lerprop, og da den fjernedes, duftede det sødt fra Dybet — en 3500 Aar gammel Parfume, der nu forduftede paa et Øjeblik. I den afbildede Kande er Bugens Hoveddekoration det kendte

Fig. 10. Mykenisk Bøjlekande fra en Grav ved Delfi.
(Efter Fouilles de Delphes V S. 9 fig. 26).

[1] Thukydid I 10.

kretiske Naturornament: Blæksprutten, men Stiliseringen er allerede saa vidt fremskreden, at Formen snarere minder om et Palmetræ.

Efter den kretisk-mykeniske Stortids-Undergang ved de doriske Folkevandringer nærmest omkring Aar 1000 f. Kr. følger en Nedgangstid, en „græsk Middelalder", hvor Udviklingen paa mange Punkter begynder forfra, saaledes i den dekorative Kunst med en primitiv geometrisk Stil. Kun i Lilleasien levede en Rest af den gamle Herlighed, og herovre i de fribaarne og rige Høvdingers Haller spirede den første græske Digtning, de homeriske Sange, der, hvad Indholdet angaar, lever paa Minderne om den forgangne Stortid og dens Kongers Rigdomme og Bedrifter. Af Homers Skildringer lærer vi Grækerne i 9de og 8de Aarh. f. Kr. at kende som et Folk, der i Kunst og Kunstindustri, selv i Lilleasien, staar langt under Ægyptens og Orientens Folk og med barnlig Beundring modtager eller køber de Varer, Orientens første Handelsfolk Fønikerne bringer til Landet paa deres hurtigsejlende Snekker over det vinfarvede Hav. Der tales om fønikiske Kranse af Guld og Rav, og Achilleus udsætter som Kamppris i Legene ved Patroklos' Gravfærd en Sølvbolle, forfærdiget i Sidon og bragt over Havet af fønikiske Søfolk. En lignende Sølvkumme, Gave fra Sidoniernes Konge, er det værdifuldeste Klenodie i Menelaos' Palads[1].

Ogsaa fra den homeriske Tid er de delfiske Fund righoldige og oplysende. Geometriske Vaseskaar er komne for Dagen overalt i Temenos og i Marmariá[2], men af særlig Interesse er et Par Enkeltfund, der illustrerer den af Homer skildrede fønikiske Import.

Det første Stykke har Form som en udskaaret og dekoreret Muslingeskal (Fig. 11). Saadanne plastisk udskaarne og graverede Muslingeskaller er fundne paa saa vidt skilte Steder af Middelhavsgebetet som Warka og Nimrud i Mesopotamien, Gravpladser ved Kamiros paa Rhodos, i Naukratis og Dafne i Ægypten, Øen Ægina, Etrurien og Spa-

[1] Fr. Poulsen: Der Orient und die frühgriechische Kunst S. 170. [2] Laistner i Annual of British School at Athens XIX 1912-13 S. 61.

nien[1]. Materialet er gennemgaaende Tridacna squamosa, en Muslingeart der lever i det røde Hav, men de i Spanien fundne Eksemplarer er af en anden, indenlandsk Musling og dog i Dekoration overensstemmende med de andre. Dette i Forbindelse med Blandingsstilen: ægyptiske og as-

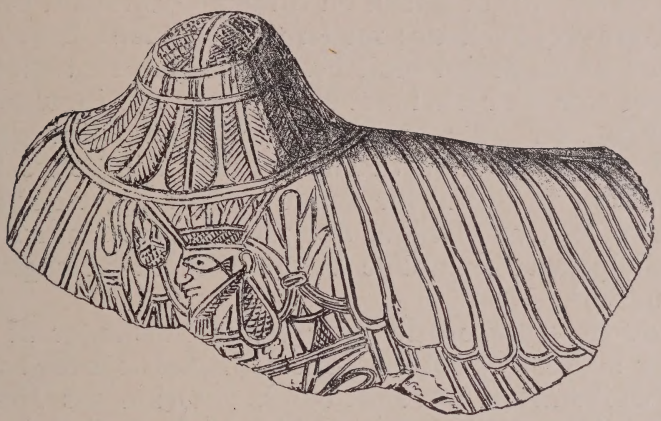

Fig. 11. Udskaaren Alabastmusling i Delfi.

syriske Motiver vilkaarligt forenede, tyder paa fønikisk Herkomst, og det bekræftes ved Sammenligning med et lille Marmorhoved fra Nimrud, der er udpræget fønikisk og fundet i Paladset mellem Genstande, der tilhører 8de eller Begyndelsen af 7de Aarh. f. Kr.

Tager man det i Delfi fundne Fragment i Haanden, er dets Vægt straks paafaldende, og ved nærmere Undersøgelse viser det sig at være ikke en virkelig, udskaaren Tridacna-Musling, men en Efterligning i Alabast. Selve Alabasten ligner ikke de i Assyrien anvendte Arter, men er utvivlsomt ægyptisk Alabast[2], og det kunde derfor tænkes, at dette Stykke stammede f. Eks. fra det fønikiske Forretningskvarter i Memfis, der omtales af Herodot (II 112) og er genfundet ved Flinders Petries Udgravninger[3].

Talrige Spor viser, at den lille delfiske „Alabastmusling", der er 10 cm. bred, var forsiret hist og her med

[1] Poulsen anf. Værk S. 65 ff. [2] v. Bissing i Athenische Mitteilungen 1912 S. 222. [3] Petrie: Memphis I 3.

Guldplader, nittede fast med smaa Broncestifter; blandt andet var det brede Haarbind forgyldt. De lange Lokker, der under dette breder sig over Nakken, er stiliserede som Fjer, et Træk vi hyppigt genfinder i fønikisk og deraf afhængig kyprisk Kunst. Derunder spreder Vinger sig til begge Sider; det er altsaa en Sfinks. Og mellem Vingerne ses et graveret Billede: mellem raattegnede Lotos Overkroppen af en Mand med Fjerkrone paa Hovedet, Øjet stiliseret som en Fisk, langt Nakkehaar og Kindskæg uden Overskæg, en ægte syrisk Mode. Han løfter den ene Haand, tilsyneladende til Hilsen, men Fingrenes Stilling viser, at der til Grund for denne Gestus ligger det kendte assyriske Motiv: Genien, der med hævet Haand holder en Dadelpalmes mandlige Frugt frem til Befrugtning af Hunfrugten[1].

Baade de ægte og de efterlavede Muslinger af denne Art har sikkert været en Toiletteartikel, udbredt ved fønikisk Skibsfart og anvendt baade af Orientens, Hellas' og Etruriens Damer til at rive og blande deres Sminke i. Thi paa Homers Tid har enhver fornem Dame, ikke den letfærdige Helena alene, sminket sig. Selve Hera gnider sig ind i en Salve, der fra Zeus' malmklædte Hus fylder Himlen og Jorden med Vellugt, dengang hun pønser paa at lokke sin Ægteherre til Elskov og Glemsel paa Idas Bjærgtind[2], og før Penelope træder ind i Bejlerhallen, tugtig med Klædningens Fold løftet mod sin Kind, har hun fjærnet ethvert Spor af Taarer fra sit Ansigt med Tvæt og med et fedt Lag „Salve"[3]. Penelope i Fruerstuen, assisteret af Ternen Eurynome, saadan som Homer har set hende for sig i Tanken, kommer os ligesom lidt nærmere ved Synet af Delfis lille orientalske Alabastskaal.

Denne fine udenvælts Ting fra den homeriske Tid er fundet i Temenos nærved Athenernes Søjlehal; et andet ligesaa værdifuldt Produkt af fønikisk Kunstflid er den i Marmariá fundne Bronceskaal, hvis indvendige, drevne

---

[1] Sendschirli IV 359 f. Dadelpalmens Befrugtning er udførligt beskrevet af Theofrast i „Undersøgelse om Planter" II 8, 4. [2] Iliaden XIV 171. [3] Odysseen XVIII 172.

Reliefbillede forestiller en Belejring af en By (Fig. 12). Fire Bueskytter forsvarer Bymuren. Tilvenstre ruller en Angriber ned ad Stigen, med Skjoldet raslende efter sig, og

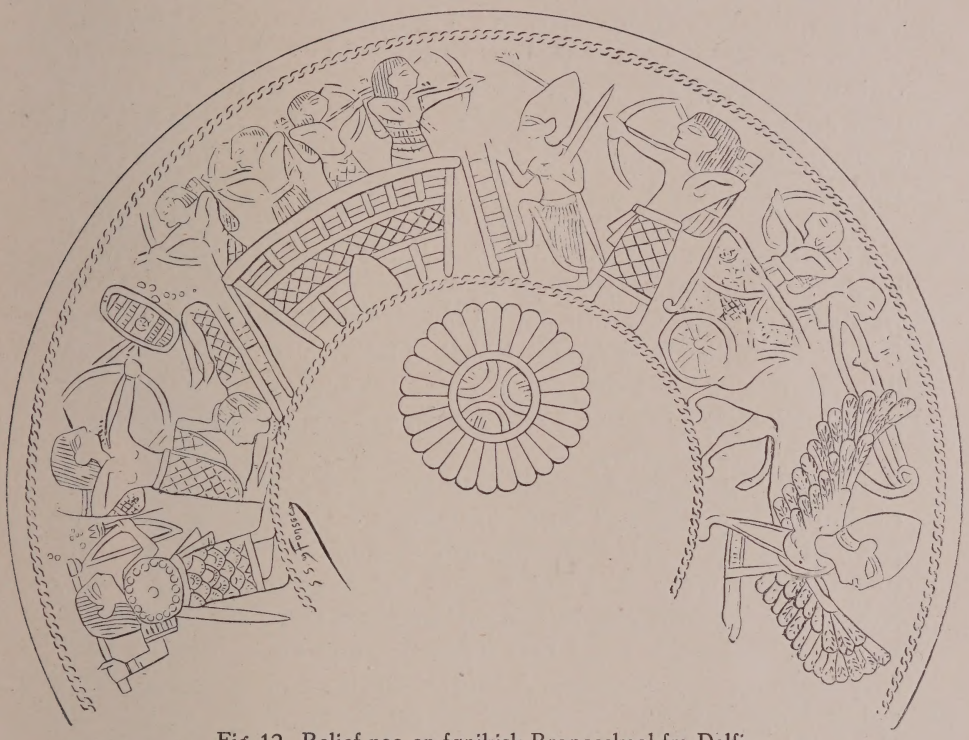

Fig. 12. Relief paa en fønikisk Bronceskaal fra Delfi.

to Mænd rykker frem, den første spændende Buen, den anden med Bue, Pile og Kølle i Hænderne. Tilhøjre for Byen forsøger en sværdbevæbnet Mand med spids Hjælm af Form som den ægyptiske Sydkrone at klavre op ad en mod Muren lænet Stige. En Pil suser over hans Hoved mod en bueskydende Kriger. Derefter følger en Bueskytte og en Vognstyrer paa en tohjulet Vogn, forspændt med en Sfinks med ægyptisk Sydkrone. Stilen er i dette Relief overvejende ægyptisk; i andre lignende Metalskaale er den mere assyrisk. Denne stilistiske Usikkerhed og i det hele det famlende, lidet følte og indlevede i Fremstillin-

gen er typisk for Fønikernes Kunst og Kunstindustri, der alligevel i disse homeriske Tider imponerede ikke alene Grækerne, men ogsaa Mesopotamiens Folk og Jøderne. Thi det er i dette Tidsrum, at Salomons Tempel bygges ved fønikiske Bygmestre og Haandværkere. Skaale af Bronce med lignende Relieffer er fundne lige fra Mesopotamien over de græske Øer og Hellas til Etrurien, saa vidt som fønikisk Handel i 9de—8de Aarh. naaede[1], og vi maa tænke os Homers Helte drikke den blaalige Vin af deres Runding.

I 7de Aarhundrede f. Kr. begynder Hellenerne at frigøre sig fra den fønikisk-orientalske Kunststil[2], samtidigt med at deres Handel blomstrer op gennem Kolonier og Stabelpladser lige fra Sortehavet til Sydfrankrig og tager Luven fra den fønikiske. Længst holdt „Orientalismen" sig i den lille Kunst, særligt de malede Vasers Dekorationer, mens græsk Plastik allerede i 7de Aarh. faar Særpræg og egenartede Udtryksformer.

Fra den græske Plastiks Genesis har Delfis Jord givet et smukt Epideigma i en Broncestatuette af en nøgen ung Mand (Fig. 13—14). Figuren, lidt under 20 cm. høj, er funden udenfor Temenos i et Lag af Vaseskaar fra 7de Aarh. f. Kr. og viser en slank, nøgen Yngling med Bælte om Livet og venstre Fod sat lidt frem. Bægge Hænderne hviler knyttede foran Laarene. Ansigtsformen er trekantet, med spids Hage og flad Isse; det er en Hovedform, vi særligt træffer i tidlig kretisk Skulptur (sml. nedenfor de delfiske Tvillinger, Kap. VI). Haaret er formet som en stor, kompakt Masse, leddelt ved horisontale Rifler, den saakaldte Etageparyk, der genfindes som Hovedkendemærke i de allerfleste Skulpturer fra 7de Aarh. f. Kr. og i sin Oprindelse er en fønikisk Haarmode[3]. Men det er ogsaa det eneste fønikiske ved denne lille Figur, i hvilken græsk Formopfattelse gryer i Brystmusklernes, Bagens og Benenes Modellering.

---

[1] Poulsen anf. Værk S. 6—37. [2] Andre fønikiske Stykker fra Delfi er afbildede i Fouilles de Delphes V S. 25 fig. 100-100 a og Tavle II 2. [3] Poulsen anf. Værk S. 137-160.

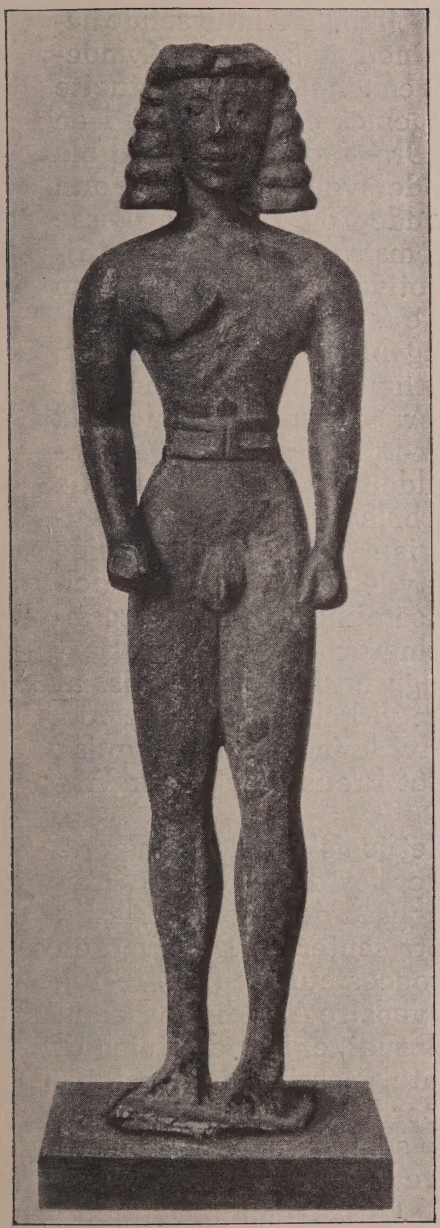

Fig. 13. Broncestatuette fra Delfi.

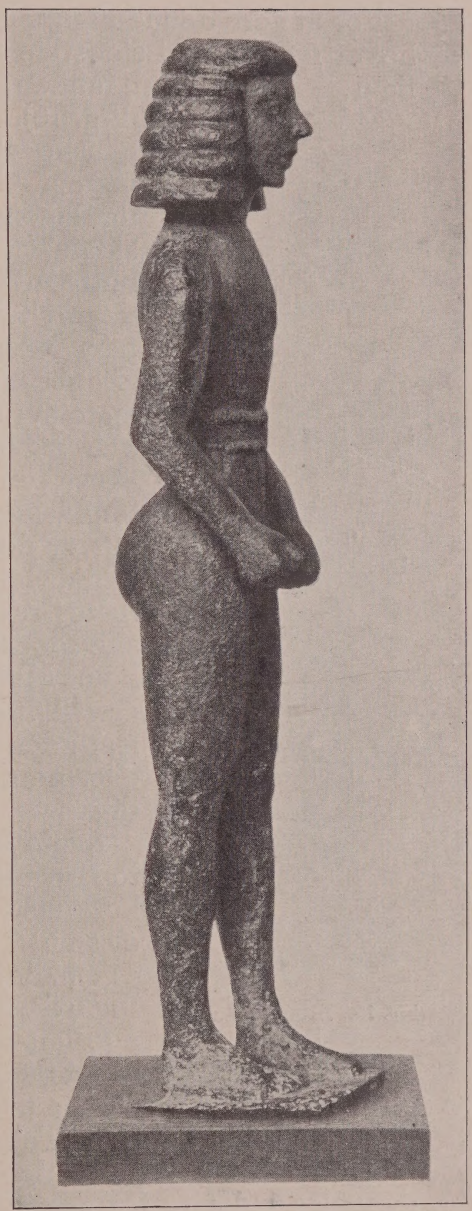

Fig. 14. Delfisk Broncefigur (i Profil).
(Efter Fouilles de Delphes V Fig. III).

For at gøre denne Figurs Fortræffelighed indlysende behøver man blot at sidestille den med en samtidig Kvindefigur, en i Bøotien funden, 18 cm. høj Broncestatuette (Fig. 15). Legemet er her hyllet i en ganske glat Dragt, der uden en Fold med sit Cylindersvøb dækker al Form undtagen Fødder og Hænder. Disse sidste var fremstrakte og holdt Attributter eller Votiver. Øjnene minder om de mykeniske Terrakotters Lerklumper, Næse og Mund er forfærdelige, Øjenbrynene højt svungne og hule, et ægte syrisk Træk. Haaret er midtskilt paa ægyptisk-fønikisk Vis og Etageparykken leddelt ved Bind som i de fønikiske Forbilleder. I denne lille Figur er den orientalske Stilpaavirkning endnu langt tydeligere end i den delfiske Bronce, samtidigt med at den græske Modellering er af en utrolig Raahed. Men Figuren indskærper os, at græsk Plastik virkeligt begyndte forfra, uden Paavirkning af god ægyptisk eller nedfældet kretisk-mykenisk Tradition.

Fig. 15. Broncestatuette fra Bøotien.

Kreta og det ioniske Lilleasien er de to Hovedsæder for den gryende Grækerkunst, og ogsaa tidlig-ionisk Plastik er smukt repræsenteret i Delfi ved en 41 cm. høj Broncestatuette (Fig. 16-17). Figuren, hvis venstre Arm, højre Haand og Plint er afbrudt, er i Modsætning til de ovennævnte, massive Broncestatuetter udført i Hulstøbning (cire perdue) og derved et godt Eksempel paa den nye Teknik, som de samiske Billedhuggere Rhoikos og Theodoros ved 6te Aarhundredes Begyndelse indførte fra Ægypten. Ogsaa denne Statuette forestiller en nøgen ung Mand med venstre Fod sat frem og Vægten ligeligt fordelt paa begge Fødder, men Model-

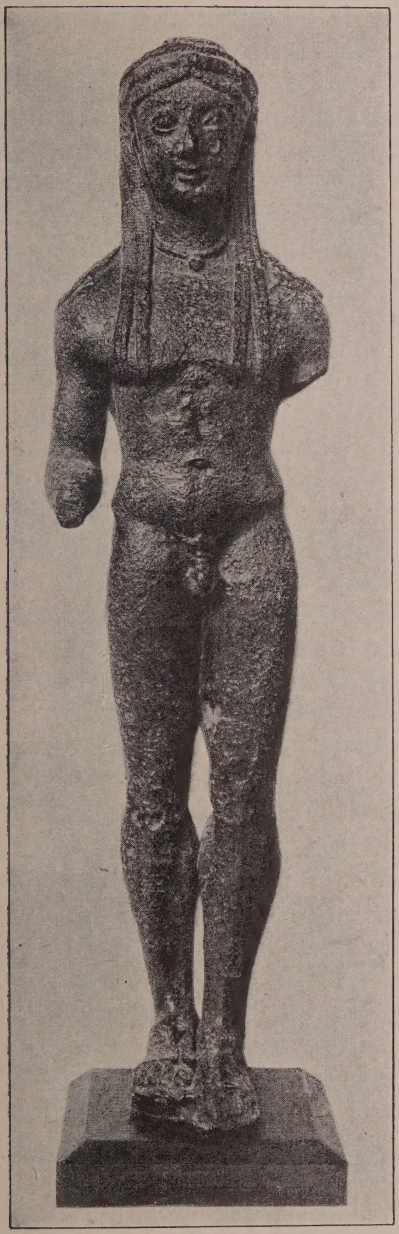

Fig. 16. Ionisk Broncefigur fra Delphi.

Fig. 17. Ionisk Bronce (Profil).

(Efter Fouilles des Delphes V Tav. IV).

leringen er nu mere ensartet over hele Legemet. Formerne er ægte ioniske lige fra den ægformede Issebygning, de fede Kinder og Hage, Munden med de optrukne Vige til de blødt rundede, lidt svampede Legemsdele, der danner en sælsom Modsætning til Atletpræget i græsk Fastlandsskulptur. Denne Yngling med de hængende, runde Skuldre og den fedtrundede Mave, i hvilken Navlen ligger dybt med en høj Hudfold som øvre Grænse, har ikke faaet sin Muskulatur hærdet og renset gennem Palæstraens Øvelser, men er præget af ionisk Velvære og Vellevned (den berømte ioniske τρυφή). Han virker kvindagtig ved de store forbausede Øjne og den altfor pyntelige Haarsætning, idet foruden det kompakte Nakkehaar og de to lange Brystfletninger en Lok paa hver Side bugter sig slangeagtigt ned over Skulderen og en anden har skilt sig ud foran Øret og smyger sig kælent til den struttende Kind. Han bærer endog et Halsbaand med en lille Amulet eller Medaillon. Det er igen Orientalismen i græsk Kultur, denne Statuette repræsenterer, men det er ikke længere en frisk Races barnlige Beundring for og Import eller Efterligning af orientalsk Smaanips, men en langt farligere „Orientalisering", der tilegnedes med Kød og Blod, den lydiske Blødagtighed, der svækkede Lilleasiens Ionere og gjorde dem til Perserrigets altfor letbesejrede Undergivne et godt halvt Aarhundrede senere.

Er disse to delfiske Broncestatuetter Billeder af den langhaarede Apollon selv? Vi vil gerne tro det, især om den sidste med den sirlige Frisure, der kunde være en Hilsen fra Apollotemplet i Didyma til den delfiske Helligdom. Et er i hvert Fald sikkert: Menneskebillederne er i denne tidlige Tid endnu yderst sjældne. Fundene fra 7de og Begyndelsen af 6te Aarh. f. Kr. bestaar overvejende af Fragmenter af Trefødder og disses plastiske Udsmykning med Dyre-, Grif- eller Sfinkshoveder i Bronce. Med denne Overflod paa Rester af Broncetrefødder og -kummer stemmer Oldtidens Tekstoverlevering paa det bedste. Barbarkongerne, Frygeren Midas og Lyderne Alyattes og Kroisos skænker ikke Apollon Statuer hverken af dem selv eller af Guden, men de stifter Vinkummer og Vievandskar af ædelt Metal

med Understel af lignende Materiale eller Bronce, og de sender gyldne Skjolde, Halskæder, Bælter, Tronstole eller Løjbænke. I sin Kongeborg i Sardes opbrænder Kroisos som Offer til den fjerne delfiske Gud gyldne og sølverne Løjbænke, Purpurtæpper og Purpurkjortler, Ting som han ellers vilde sende. Af Figurer nævnes blandt Kroisos' Gaver en Løve af Guld paa gyldent Fodstykke, en Knøs, „gennem hvis Hænder Vand løber", og en Kvindefigur, kaldet Kroisos' Brødbagerske, formodentlig en rent dekorativ Figur ligesom Knøsen[1]. Blandt disse talrige Gaver, der ikke alle kunde finde Plads i Templet og derfor overvejende maatte anbringes i det af Tyrannen Kypselos byggede Korinternes Skatkammer, nævnes altsaa ikke en eneste Gang Billeder af Apollon eller af Herskerne selv. Men heller ikke Grækerne stiftede deres egne Statuer førend i 5te Aarh. f. Kr., hvor en Guldstatue af en Makedonerkonge omtales[2]. Tyrannen Euelthon fra det kypriske Salamis skænker Apollon et Røgelsekar[3], Hetæren Rhodopis fra Naukratis, der bl. a. forlokkede Sapfos Broder, en Samling Jernspid (Obeliskoi), Datidens sædvanlige Skillemønt, før Brugen af prægede Mønter blev almindelig, og Periklytos fra Tenedos giver Økser, Datidens Stormønt[4]. Og som i Delfi var det ogsaa andetsteds; de ældste Tempelgaver i den ismeniske Apollons Helligdom i Theben var ifølge Herodot 3 Trefødder[5]. Hvor talrige særligt Trefødderne var, ikke alene i Apollons, men overhovedet i de helleniske Helligdomme, viser med grel Tydelighed en Beretning hos en græsk Militærforfatter fra 4de Aarh. f. Kr.[7], ifølge hvilken Lakedæmonierne under Thebanernes Indfald i deres Land efter Leuktra-Slaget forsøgte at spærre Bjærgpasserne og Hulvejene med Barrikader, byggede af Jord og Sten og Trefødderne fra Templerne.

Alt dette lærer os, at den helleniske Glæde ved Men-

---

[1] Herodot I 50-51 og 92. [2] Herodot VIII 121. [3] Herodot IV 162. Ogsaa opstillet i Korinternes Skatkammer. [4] Herodot II 135. [5] Pausanias X 14, 1-4. Om de ældste Betalingsmidler se Svoronos i Journal internat. numismatique 1906. [6] V 59-61. [7] Aeneas Tacticus cap. 2.

neskebilledet først ret sent blev folkelig Fælleseje og var særligt længe om at præge de store Guders Helligdomme. Det var kostbart Service, Vaaben, Møbler, Dragter, Smykker eller Datidens rede Penge, som den „græske Middelalder" satte højest og derfor ogsaa ansaa for bedst egnede til at vinde Gudernes Bifald og Naade.

V

METOPERNE I SIKYONERNES SKATKAMMER

OMTRENT midtvejs paa den første Strækning af den hellige Vej, hinsides Argivernes to halvrunde Monumenter ligger paa venstre Haand Ruinerne af et lille Tempel *in antis*, d. v. s. en Bygning med søjlebaaren Forhal, men uden Søjlerad omkring. Paa Planen (Fig. 7) betegnes Ruinen ved Ordet: Sikyon, en Bestemmelse der som de allerfleste i Delfi bygger paa Pausanias' Tekst, i hvilken det efter Opregningen af de første Monumenter hinsides Hovedindgangen hedder (X 11,1): „Nærved Tarentinernes Anathem er Sikyonernes Skatkammer. Men Kostbarheder vil man hverken se i dette eller i noget af de følgende Skatkamre."

Af Sikyonerskatkamrets oprindelige Skatte, før Kejsertidens Plyndringer i Delfi, kender vi af Omtale én, den forgyldte Bog med et episk Digt af Aristomache fra Erythrai, en Digterinde der to Gange havde sejret i de isthmiske Lege; Bogen saas her i Begyndelsen af 2det Aarh. f. Kr. af Periegeten Polemon[1]).

Sikyon var allerede i 6te Aarh. f. Kr. en af Peloponnes' rigeste Handels- og Industribyer. Dets Skatkammer er 8 m 43 langt, 6 m 35 bredt og har Indgang fra Øst[2]. I Fundamenterne ses Blokke fra en ældre, kredsrund Bygning, 6 m 20 i Diameter, rejst af Poroskalk (Fig. 18). Om Fordelingen af de i og ved Bygningen fundne Arkitektur- og Skulpturrester har der været stor Strid. Homolle forbandt

---

[1] Plutarch: Quaest. conviv. V probl. 2. [2] Homolle i Bull. de corr. hell. XX 1896, S. 657 ff. og Fouilles de Delphes IV I (Tekst), S. 18 ff. Perrot-Chipiez: Historie de l'Art. VIII, S. 455. Basisblokkene til det nærliggende Tarentinernes Anathem er genfundne og afbildede, Fouilles de Delphes III I, Tavle III 3.

dem oprindeligt alle med det egentlige Skatkammer. Men Tyskeren Pomtow gjorde opmærksom paa det kronologiske Misforhold og tænkte sig de arkaiske Søjler, Metopeplader o. a. anvendte paa en rektangulær Forhal foran den ældste Rundbygning. Dette gendrev Franskmanden Courby og paaviste, at denne Forhal aldrig havde eksisteret, og at Rundbygningen havde været uden Søjler og forsynet med glatte Metoper[1]. Metoperne med Relieffer, der her særligt skal beskæftige os, anbragte han ligesom Homolle paa det sikyoniske Skatkammer. Men imod dette sidste gjorde igen Englænderen Dinsmoor vægtige Indvendinger gældende[2], idet han paany fastslog Rigtigheden af Pomtows Iagttagelse, at Skatkamret selv var langt yngre end Skulpturerne, der efter deres Stil tilhørte Tiden kort før Midten af 6te Aarh.; Fundamenternes Tykkelse og Krampehuller og enkelte Arkitekturstykker tillod derimod Dateringen af Antetemplet til Slutningen af 5te Aarh. f. Kr. Og de arkaiske Arkitekturdele var ligesom en enkelt af Metoperne fundne nede i Skatkamrets Grundmure, hvor de har været anvendte som Fyld. Deres højere Ælde er dermed bevist; de maa være slæbte bort fra en anden Bygning. Men hvilken? Dinsmoor kommer efter omhyggelige Undersøgelser til det Resultat, at disse arkaiske Metoper og Søjlefragmenter stammer fra det ældste Syrakusanernes Skatkammer, beliggende nord for den hellige Vej ligeoverfor Sifniernes Skatkammer (se igen Planen Fig. 7); dette blev nedrevet og helt ombygget netop i Slutningen af 5te Aarh. f. Kr., til Minde om Athenernes Nederlag foran Syrakus i 413, og ved den Ombygning kan en Del af det gamle Materiale være bleven benyttet som Fyld under Sikyonernes Skatkammer, der samtidigt byggedes. Fremtiden vil vise, om alt dette kan bestaa ved fornyede Undersøgelser. Metopernes Indskrifter er i delfisk Alfabet og giver som sædvanligt intet Holdepunkt. Vi vil imidlertid for ikke at bringe Konfusion i Stoffet bibeholde den gamle Benævnelse: Metoperne fra Sikyons Skatkammer og lade Omdøbningen

[1] Courby i Bulletin de corr. hell. XXXV 1911, S. 132 ff. og Tavle III. [2] Bulletin de correspondance hellénique XXXVI 1912, S. 444 f. og 467 ff.

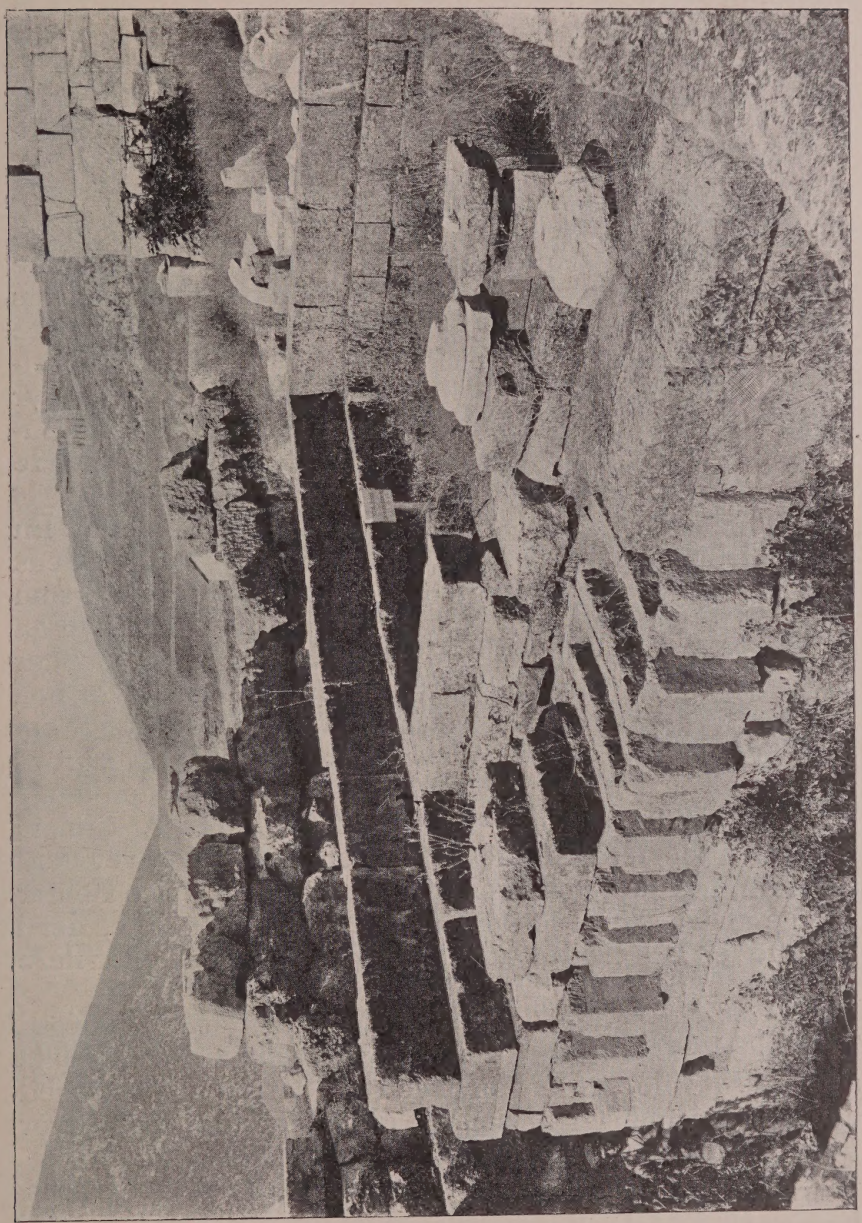

Fig. 18. Grundmurene i Sikyonernes Skatkammer.

vente, til sikre Resultater angaaende deres Proveniens er vundne.

Metopernes oprindelige Størrelse har været 90 cm. Længde og 55 cm. Højde; den meget rektangulære Form er et Tegn paa tidlig Arkaisme og genfindes f. Eks. i siciliske Templer. 5 Plader foruden en Del meget ubetydelige Fragmenter er bevarede, ialt Rester, synes det, af 12 Metoper; kun de 4 betydeligere Metoper skal her behandles[1].

1. Europa paa Zeustyren. (Fig. 19). Motivet i denne Metope kan kortest beskrives gennem en Homerskoliasts Ord[2]: „Zeus saa Fønikerkongens Datter Europa plukke Blomster paa en Eng i Selskab med unge Piger og forelskede sig i hende; han steg ned, forvandlede sig til en Tyr og aandede Vellugt af sin Mund. Saaledes bedrog han Europa, fik hende paa Ryggen, og efter at have baaret hende over Havet til Kreta favnede han hende."

Metopens Ødelæggelse fremgaar tydeligt af Billedet. En mægtigt bygget Tyr ses gaaende mod højre Side; dens tre Klove hviler paa Jorden, det venstre Forben var, som Musklerne i Skulderen viser, løftet under Gangen. Paa Tyrens Ryg sidder en lille Kvindeskikkelse, der hælder sig stærkt fremover, idet hendes højre Haand hviler paa Dyrets Kryds, mens venstre formodentlig har grebet om et af Tyrens Horn. Hendes Hoved og en Del af Overkroppen mangler. Paa Ryggen skimtes Spidsen af den lange Haarpisk, stiliseret med store runde Perlelokker. Kjolen, Peplos, sidder stramt, med Bælte om Livet, og over venstre Arm hænger en Kappe (Khlaina) med lodrette Folder og lige afskaaret forneden. Over Tyrens Bagpart er der i Relieffet en Brudflade; sandsynligvis var her en eller flere flyvende Fugle fremstillede.

Der er den gode græske Arkaismes Kraft og Indsigt i Tyrebilledet, dens sarte Ynde over Billedet af den lille skræmte Kvinde. Men først ved en Sammenligning med andre Fremstillinger af samme Motiv forstaar man, hvor fremragende Kunst her er ydet.

[1] Disse fire Relieffer er afbildede i Fouilles de Delphes IV, Tav. III-IV; et femte med Billedet af en Vædder afb. i Bulletin de corr. hell. XX 1896, S. 660, fig. 1 og Fouilles de Delphes IV I, Tekst, S. 27. [2] Skolier til Ilias XII 292.

I det ældste Billede af Europa paa Zeustyren, et primitivt, haandværksmæssigt udført Lerrelief fra 7de Aarhundredes Begyndelse, er Tyren fremstillet i vildt Løb og Europa støtter sig til dens Hals[1], I samtidige og lidt

Fig. 19. Europa paa Tyren. Metope fra Delfi.

yngre Gemmer (skaarne Stene) og paa et sortfiguret Vasebillede fra 6te Aarh. f. Kr. svæver hun i vandret Stilling over Tyrens Ryg, men snart bliver det almindeligt — paa en arkaisk Mønt fra Gortyn og paa sort- og rødfigurede Vaser —, at hun sidder stiv og lige i sin lange Peplos med begge Arme støttende paa Tyrens Ryg; dog er der Tilfælde, hvor hun løfter Armene veklagende mod Himlen[2]. Værre

[1] Mélanges Perrot, S. 298, fig. 1. [2] Furtwängler: Gemmen I, Tav. VI 63 og VIII 58. Otto Jahn: Die Entführung der Europa i XIX Bd. der Denkschriften der philos.-hist. Classe der kaiserl. Akad. der Wissensch. in Wien, 1870, Tav. I b, VIII d, IV b. S. Reinach: Repertoire des vases I 478. Gerhard: Auserlesene Vasenbilder II, Tav. XC. Véklagen med løftede Hænder, der passer saa daarligt til Ridtet paa Tyren, har sin Parallel i Poesien, i Moschos' 2den Idyl, hvor hun strækker Armene bagud mod sine Legesøstre paa Stranden.

end disse skematiske Fremstillinger er næsten det smukt tegnede Billede i en fin polykrom Skaal i München, der er omtrent et Aarhundrede senere end vort Relief; her knejser Europa og betragter en Blomst, som hun løfter i

Fig. 20. Polykrom Skaal i München.

koket Manierisme (Fig. 20)[1]. Til denne Ufølsomhed hos det kvindelige Offer svarer en Zeustyr, der nærmest ligner en bissende Tyrekalv. Motivet: Europa lugtende til en Blomst finder vi allerede paa en Cæretanerhydria i Louvre, og det er saa ægte ionisk i sin Mangel paa etisk Holdning[2]. Paa en anden Hydria af samme Gruppe (Fig. 21), altsaa

[1] Jahn anf. Værk Tav. VII, hvorefter vort Billede er taget. Vasen er nu afbildet i Furtwängler-Reichhold: Griech-Vasemalerei II, Tav. 114, i en langt smukkere Gengivelse, men flere Partier af Skaalen er forsvundne siden Jahns Tid. [2] Monumenti VI-VII, Tav. 77.

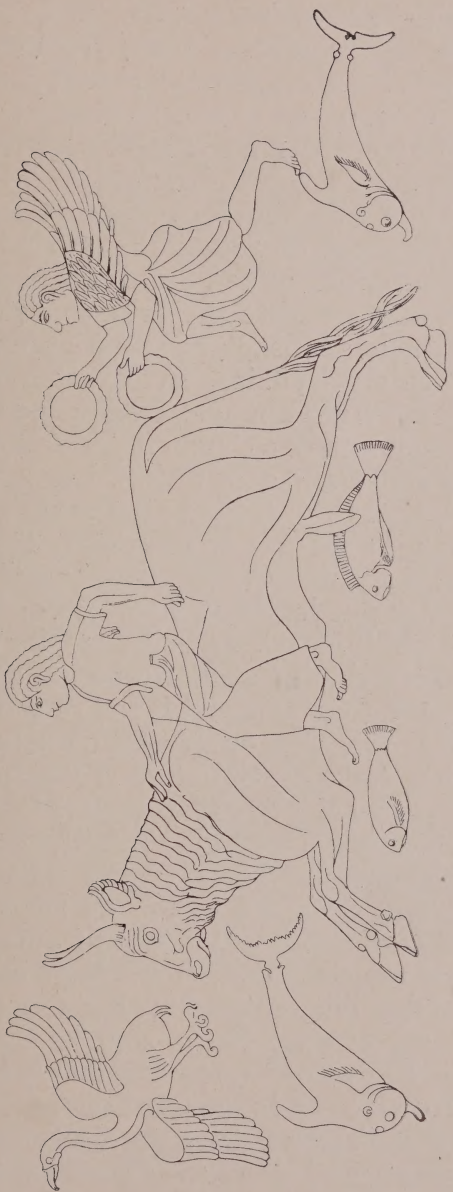

Fig. 21. Caeretaner Hydria i Louvre.

tilhørende Midten af 6te Aarh. f. Kr., er Tyren fremstillet i strakt Gallop og omgivet af Fisk, Delfiner og Søfugle, mens en flyvende Nike bringer to Kranse; Europa er altsaa midt ude paa Havet og synes stærkt betaget at have svært ved at holde Balancen; men dog er der hverken noget Greb om Hornene eller hin skræmte Bøjning som i det omtrent samtidige Sikyonrelief[1]. Særligt lærerig er dog Sammenligningen med en Metope fra Selinunt, der ogsaa efter sin Stil tilhører den anden Fjerdedel af 6te Aarh. f. Kr. og viser Paavirkning fra kretisk Arkaisme (Fig. 22)[2]. Hvor unaturlig og sprællemandsagtig er ikke Tyrens Bevægelse, hvor uforstaaet dens Bygning, hvor tørt behandlede Hovedets og Halsens Enkeltheder! Delfinerne under Tyrens Bug leder Tanken hen paa Svømning, der som sædvanligt karakteriseres som Gang eller Galop. Europa, iført Peplos med enkelt Midtfold og et Slag med takket Rand, sidder ganske ret, har grebet det ene Horn og støtter let højre Haand til Dyrets Ryg.

Det første, der glæder Øjet, naar vi vender tilbage til Metopen fra Delfi (Fig. 19), er Friheden for horror vacui: der er ingen Overfyldning af Fladerne, ingen Delfiner under Tyrens Bug, og Søfuglene tilvenstre har været smaa og flygtige i Billedet. Saa er der Tyren selv: den herlige Tegning af Forbenets og Skulderens Forening med den magtfulde Krop, endvidere den prægtigt foldede Doglæp, der ses saaledes den Dag i Dag hos Sydens fritlevende Tyre paa Græsgangene. Hvor vægtig og følt er endelig Tyrens Gang, lige langt fra Galop og Bissen, tungtskridende som en Naturkraft! Det er en fremragende Dyrekender, der har mejslet denne Tyr. Men ikke ringere er Gengivelsen af den lille, ængstelige Kvinde, der fremoverbøjet klamrer sig til dens Horn, smyger sig til dens Ryg, idet den store Kappefold over hendes Arm i sin rolige Vertikalisme fremhæver det spæde Legemes buede Linier. Bedst træder disse Træk frem, naar Metopen ses nedefra; alt er komponeret med den høje Opstilling for Øje. Med

---

[1] Otto Jahn anf. Værk, Tav. V a. [2] Monumenti antichi dei Lincei I, Tav. I, Perrot-Chipiez: Histoire de l'Art VIII, S. 489, fig. 248.

en for hin tidlige Tid forbausende Dygtighed er Legemet modelleret under den stramtsiddende Dragt, navnlig Benene tegner sig diskret og rigtigt under Stoffet.

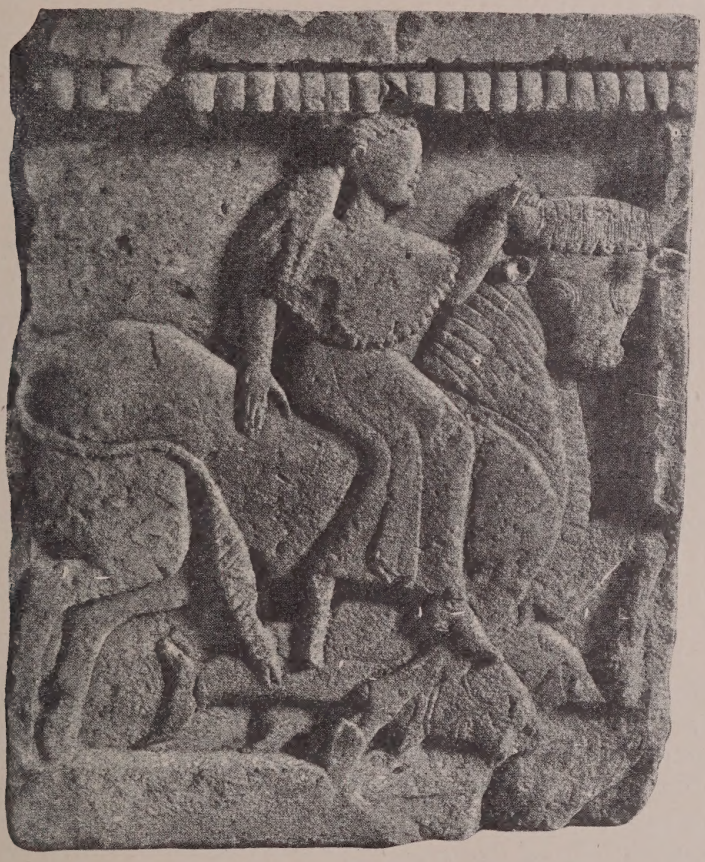

Fig. 22. Metope fra Selinunt (i Palermos Museum).

Betydelige Farverester er i denne Metope bevarede. Baggrunden var som i de andre Metoper og som i Metoperne fra de ældste Templer i Selinunt ufarvet, havde Stenens oprindelige hvide eller gule Lød; i de yngre Tempelmetoper fra Selinunt og i Frisen fra Sifniernes Skatkammer i Delfi er, som vi skal se, Grunden, mod hvilken Figurerne staar, malet dybblaa. Der er da i græsk Reliefkunst en

lignende Udvikling som i det samtidige Vasemaleri: ved Midten af 6te Aarh. f. Kr. staar stærkt polykrome Figurer, med fremherskende sorte og vinrøde Farver, mod Kalkstenens neutrale, lyse Flade, som de sortfigurede Vasers Skikkelser med hvid og rød Indertegning hæver sig silhuetagtige mod Lerets gule eller gulrøde, naturlige Bund. Senere, ca. 520 f. Kr., afsættes i Relief som i de rødfigurede Vaser lyse eller røde Figurer mod en mørkladen Baggrund. I Poesien holder Mindet om den gamle Teknik sig i Lignelserne, som naar Pindar med et Digt vil „sætte en Mindesten hvidere end parisk Marmor“ [1].

Paa Europas Peplos er der Rester af vinrød Farve, og dens Overflade er smykket med fine Borter i indridsede geometriske Mønstre, der minder om Peplosmønstrene paa Françoisvasen. Disse Rids er Anvisninger til Maleren om at variere Farverne; paa Kjolens vinrøde Bund har der da oprindeligt været afsat brogede, forskelligtfarvede, lodrette Borter og Bræmmer. Ogsaa paa den sammenfoldede Kappe er der en indridset Bort [2]. Tyrens Farve er forsvunden; den har formodentlig været sort.

Til Datering af denne Metope tjener Europas Perlelok; det er en Frisure, der tilhører Tiden før Midten af 6te Aarh. f. Kr. [3]

2. Det kalydoniske Vildsvin (Fig. 23). Ogsaa dette Dyrebillede staar højt indenfor den tidlige græske Kunst. Det er den sagnberømte Vildorne, „der ødelagde Vinmarkerne med sin Tand og dræbte Kvæget og enhver Dødelig, der kom paa dens Vej, og med hvilken Hellas' ypperste Helte maatte stride en haard Kamp 6 hele Dage tilende“ (Bacchylides), og det overrasker da ikke, at dette vældige Dyr ganske ene fylder en hel Metope, idet kun en usselt lille, angribende Hund, som Spor under Svinets Bug viser, har været medtaget i Billedfeltet, hvor den tjente til at fremhæve Udyrets Storhed. Om dets Modstandere, de angribende Helte, er rykkede frem paa de nærmest an-

[1] Nemeiske Oder IV 81. [2] Gengivelse af disse Mønstre i Fouilles de Delphes IV, I Tekst, S. 24, fig. 13. [3] Fr. Poulsen: Der Orient und die frühgriechische Kunst, S. 155.

bragte Metoper, eller om Vildsvinet overhovedet har været uden Modstandere, som det synes at have været Tilfældet i et Relief paa den amyklæiske Apollons Tronstol[1], formaar ingen at afgøre. Udsnit eller Enkeltfigurer fra mytologiske Kampe kendes ogsaa ellers i tidlig græsk Kunst;

Fig. 23. Det kalydoniske Vildsvin. Metope fra Delfi.

vi ser f. Eks. de flygtende Gorgoner og den halshuggede Medusa paa den atheniske Nessosvase, mens Angriberen: Perseus helt mangler[2].

Over en lillebitte Hund, der afmægtigt gøende sætter Forbenene paa den ene af sin Modstanders Bagklove, er det mægtige Dyr skredet frem og staar nu med fældet Hoved, formodentlig ogsaa med blottede Hugtænder beredt til at møde Angrebet. Langs dets Ryg rejser Børsterne sig tilvejrs, foran en bredere, bagtil en smallere Bræm, randet paa Bagparten af et skraveret Haarlag, der gaar fra Ryggens Midte til Haleroden. Paa Laaret ses en Rest af Halen. Kraftigt er Dyrets Køn fremhævet, og mesterlig er Kroppens Modellering: det haarde, i tykke Folder ryn-

[1] Pausanias III 18, 15. [2] Antike Denmäler I, Tav. 57.

kede Skind, der omslutter den svære Knokkelbygning og de stramme Sider. Særligt udtryksfulde er Benenes Sener, Klovene med det fine Haarlag foroven og de tre dybe Hudfolder over Forbenene. Her er intet af den overfladiske Ridstegning, hvormed arkaiske Kunstnere ofte omgaar Vanskeligheder eller simplificerer gennem Stilisering, f. Eks. af Skuldermuskler. Hvor Stilisering er anvendt, er den af mægtig Virkning, som i Øjets Hudfolder, der giver Blikket dets „terribilitá". Her begynder allerede det Mesterskab, der senere genfindes i de ypperste græske Portrætskulpturer og Dyrebilleder, i Individualiseringen af Blikket gennem Modellering af Øjets Omgivelser. Om dette Vildsvin tror man, at dets Taarer i Kampens Hede brænder, saaledes som de gamle Fysiologer har ment[1]; dets Modsætning: den frygtsomme Hjort med de iskolde Taarer skal vi lære at kende i en af Apollotemplets Gavlgrupper[2].

Særligt omhyggelig Detailbehandling er ydet i Vildsvinets Underkæbeparti, men vil man lære den tidlige græske Kunsts rene og skønne Arbejdsglæde at kende, skal man i Museet i Delfi stille sig foran Dyrets Pande; dér vil man se Haarlaget udarbejdet helt ind til Reliefgrunden, altsaa langt ud over den Grænse, hvortil Beskuerens Øjne naaede, naar Metopen sad paa sin Plads i Frisen.

Paa Stedet selv kan man ogsaa beundre andre Dyrebilleder fra Sikyonernes Skatkammer, Hovedet af en Hest med smukke, udtryksfulde Halsfolder, Fragmentet af en Vædderkrop med Rester af rød Farve paa hveranden Uldtot og en Haand med Armbaand og Spor af en lille Kvindekrop paa Ryggen: altsaa Helle paa Vædderen. Men disse Metopers Fragmenter er saa ødelagte og smaa, at man gennem Afbildninger og Beskrivelser intet Indtryk kan give af dem.

3. Orfeus ombord paa Argo (Fig. 24). Metopen var sønderslaaet i 4 Fragmenter, der kunde sammensættes 2 og 2, dog med et ikke helt ringe Mellemrum mellem de to Halvdele. Paa Pladen tilvenstre ses Rester af en Rytter,

[1] Plutarch: Aetia physica 20 (917). [2] Se Fig. 59. Sml. Hjortehovedet i Artemis-Ifigeneiagruppen i Ny Carlsberg Glyptotek og sammesteds Modelleringen af en Hunds Blik, Nr. 238 b.

hvis Hest er fremstillet i Forkortning forfra, og Forstavnen af et Skib med tre Entrehager (*δόρατα ναύμαχα*) og med afbrudt Skibssnabel. Paa den anden, større Plade er Skibet fortsat, smykket med tre Rundskjolde, under hvilke de halvcirkelformede Aarehuller skimtes. Yderst tilhøjre flan-

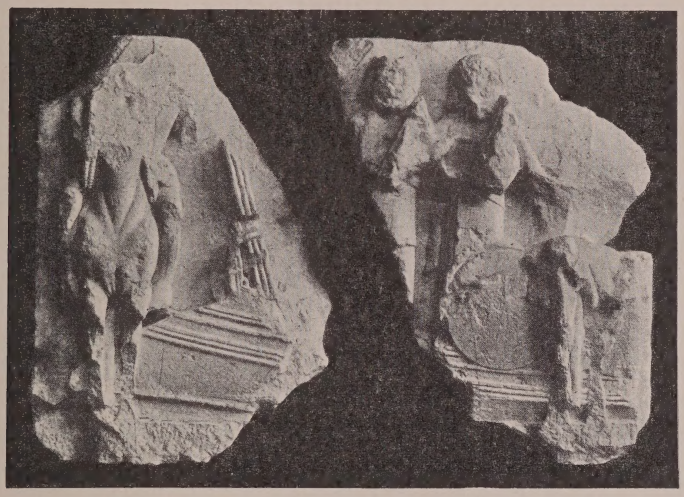

Fig. 24. Dioskurerne og Orfeus. Metope fra Delfi.

keres Skibet ligeledes af en Rytter, der er endnu mere ødelagt end Modparten. Ombord paa Skibet staar to Mænd, begge med halvlangt Haar, den ene skægløs, den anden med Hageskæg; deres Ansigtstræk er iøvrigt helt udslettede af Forvitring. De er klædte i peplosagtige Underkjortler med Bælter og bærer derover Kapper, hæftede paa højre Skulder og naaende til Knæene; disse Kapper har indridsede Randborter ligesom Europas Peplos. De to Mænd holder hver med venstre Haand et Musikinstrument, der hænger i en Snor om Halsen, og i højre Haand Plektret, fastbundet paa sædvanlig græsk Vis til Kitharaen. Dennes Strænge har været malede paa. Rester af rød Farve findes paa Skibsstavn, Dragter og Skjolde[1].

[1] De røde Skjolde muliggør den ellers tvivlsomme Læsemaade i Bacchylides VIII 9: *φοινικάσπιδες ἡμίθεοι.*

Paa Reliefgrunden læses ved Hovedet af Sangeren tilhøjre Indskriften: Orfas. De andre malede Indskrifter er usikrere. Men Orfeus-Navnet leder os til Tydningen: det Skib, der har Orfeus ombord, kan kun være Argo. Apollonios Rhodios' episke Digt[1], der bygger paa gamle Kilder, skildrer os, hvorledes Orfeus er med paa Argonautertogtet, synger for Heltene, saa Skibet sejler under hans Sange, mens Fiskene kommer fra Dybet for at lytte; det er Orfeus' Spil og Sang, der frelser Argonauterne fra at blive Sirenernes Bytte o. s. v. Paa Metopen ser man de to Ryttere læne sig lyttende henimod Skibet; om det er Dioskurerne, der ligeledes er nær knyttede til Argonautersagnet, faar staa hen. Hvem Sangeren ved Orfeus' Side er, ved vi heller ikke. Overhovedet er der en Del Dunkelhed over denne Metopes Motiver: de lyttende Ryttere og det med Sangere ladede Skib[2]. Vort Kendskab til græske Myter er simpelthen for mangelfuldt.

Kunstnerisk set har de to i Forkortning tegnede Heste, hvis perlelokkede Manker vidner om Samtidighed med Europametopen, den største Interesse. Ogsaa de samtidige Vasemalere eksperimenterer med Problemet: et Firspand set forfra, og i Relief er det forsøgt i en Metope fra Tempel C i Selinunt, i Friskulptur i to Grupper, en mindre fra Midten, en større fra Slutningen af 6te Aarh. f. Kr., af hvilke Fragmenter er fundne paa Athens Akropolis, og som maaske har tjent til Udsmykning af smaa Gavlfelter[3]. Forsøget er saaledes i Tidens Aand; magtet Opgaven har Kunstneren naturligvis ikke; Hestene er ligesom foldede sammen, og Bagben og Hale hænger fremover mellem Forbenene. Men det Mod, hvormed Forsøget er gjort, paakalder vor Respekt, og Kunstnerens Dygtighed i Dyrebilledet røber sig atter i denne Metope: i Hesten tilvenstre, hvis Brystparti er fint og følsomt modelleret. Mærkværdig

---

[1] Argonautica af Apollonios Rhodios er oversat paa Dansk af Christensen-Schmidt. Sml. for Orfeus især I 23 ff. og Skolierne dertil, I 494 ff., 540, 569 ff., II 705 ff., IV 905. [2] En Antydning: Opfattelsen af Argo som Skibet med de syngende Ynglinge ombord, findes i Ciceros de natura deorum II 89. [3] Perrot-Chipiez VIII, S. 485, fig. 245. Dickins-Catalogue of the Acropolis Museum S. 55 og S. 114 ff.

er ogsaa den kyradsklædte Rytters Stilling, idet han sidder skævt og, som allerede anført, hælder stærkt mod Relieffets Midtgruppe, med en i arkaisk Kunst overraskende Afvigelse fra den frontale Holdning.

4. Dioskurerne og Afariderne med de røvede

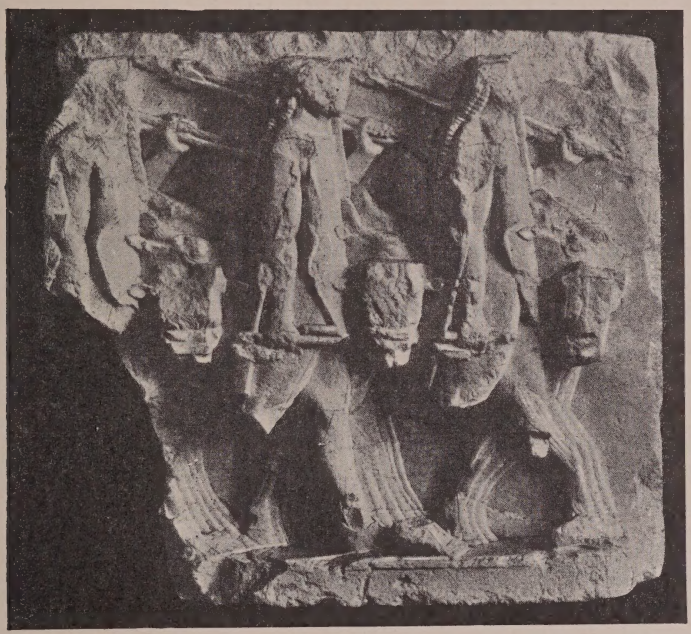

Fig. 25. Dioskurerne og Afariderne. Metope fra Delfi.

Tyre (Fig. 25). Trods Relieffets stærke Ødelæggelse ses tre mandlige Figurer i Bevægelse mod højre Side; til en fjerde er der god Plads, da der tilvenstre mangler henved 20 cm. af Pladen. De tre Mænd gaar i Takt med venstre Fod sat frem og bærer i venstre Haand, hvilende mod Skulderen, hver to med Spydblade forsynede Lanser. I højre, sænkede Haand holder hver af dem en tredie Lanse i vandret Stilling, der parallelt løbende i dobbelt Række holder Tyrene i Ave og overskærer deres Snuder, saa de ser ud som forsynede med moderne Klaptræer. Hver Mand bærer samme Dragt, en Kappe (Chlamys) hæftet paa højre

Skulder og aaben i Siden, saaledes at en Del af det nøgne Legeme med Bælte om Livet ses. Kapperne, hvis Flader morsomt brydes af Tyrenes Øren og Horn, er vinrøde med indridsede Mønstre. Paa Fødderne har Mændene skønne Sandaler med Snore og Forklap. Det lange Haars Piske er hos de to perlesnoragtige, hos den ene riflede. De to forreste har Hovederne i Profil, den tredie ser ud af Billedet; kun den midterste Figurs Ansigt er nogenlunde bevaret med en smallæbet, let optrukken Mund, hvis Linier mødes med en nedadgaaende Kindfold; Øjet er langslidset, Kinden ganske glat, meget lidt hvælvet og med skarpt begrænset Underkæbeparti. Men alt dette ses kun paa Originalen.

I Mellemrummene mellem de vandrende Mænd og foran den forreste skrider tre og tre Tyre afsted, de to bagerste i hver Gruppe med Hovederne i Profil, den forreste med det lille Hoved drejet fremad. For Tydelighedens Skyld er de inderste Tyre større, et antiperspektivisk Fænomen, der ogsaa kendes i primitiv Kunst, baade i arkaisk-græske Relieffer og i de sienesiske Malerier. Tyrenes Haarlag om Hornene og Øjets Hudfolder er sirligt stiliserede.

Virkningen af dette Metoperelief er ganske ejendommelig, man fristes til at sige ugræsk. Tæt trænger sig Menneskeskikkelser og Dyr, ikke med primitiv horror vacui, men i bevidst Stræben efter Massevirkning. Mændene i de tunge, glatte Kapper, hvis røde Flader har staaet malerisk til de nøgne, lidet artikulerede Ben, der forneden omsluttes af de store, stofligt godt karakteriserede Sandaler, og Tyrene, der er for langt i Baggrunden til at gøre sig gældende paa anden Maade end som tættrængte Skarer, og hvis Hoveder er saa enstonigt stiliserede i store, fjærntvirkende Træk, forekommer den, der kender de andre Metoper, som Skikkelser fra en ganske anden Kunstverden. Thi der er i dette lille Relief noget af Orientens stive, stereotype Figurkunst, men samtidigt noget af Orientens Vælde, idet den enkelte ikke løser sig ud af Bevægelsen eller Typen, men virker med i et forunderligt udtryksfuldt Hele. Hvis det virkeligt, som Arbejdet godt kunde tyde paa, er samme Kunstner, der har udført alle

Metoperne i Sikyons lille Skatkammer, da giver disse os Indblik i en navnløs Kunstnernatur af rig Frodighed og forbausende Smidighed i Løsningen af forskellige Opgaver i forskellig, men altid lige virkningsfuld Opfattelse. Hvilken Afstand mellem den lille, spinkle og skræmte Kvinde, ene og bøjet paa den tungt trædende Tyr, mellem det kalydoniske Vildsvins ensomme og frygtelige Kraft og denne sidste Metope, hvor strittende Lanser hælder over tætte, ensformede og ensfarvede Grupper af Mænd og Dyr!

De malede Indskrifter fortæller, at Relieffet fremstillede Dioskurerne Kastor og Polydeukes og Afareus' Sønner Idas og Lynkeus (den sidste er forsvunden af Billedet). De fire Mænd havde i Fællesskab, som det dengang var Kongesønners Sæd, røvet Andenmands Okser, og i Metopen driver de dem bort fra de arkadiske Bjærge, hvor de havde græsset. Sagnet, der allerede havde været behandlet i det kypriske Epos, men først naaede sin skønneste Udfoldelse i Pindars 10de nemeiske Ode [1], fortæller om det, der videre skete, følgende: Dioskurerne havde samme Mor, Leda, men Polydeukes var avlet af Zeus, Kastor derimod var Tyndareos' Søn. Men de elskede hinanden og var fælles om alt. Efter Okserovet kom de i Strid med Afariderne og lagde sig i Baghold i en hul Træstamme, men Lynkeus, der havde det skarpeste Syn af alle Dødelige, saa dem fra Taygetos' Tind og skyndte sig hid med sin Bror. De dræbte i Fællig Kastor, men saa ilede Polydeukes imod dem, og Kampen blev haard. Afariderne rev Gravstenen af deres Faders Grav og slyngede den mod Polydeukes' Bryst, men han veg og vaklede ikke: med et Spring jog han sin Lanse gennem Lynkeus' Side, og samtidigt slyngede Zeus sin sydende Lynstraale mod Idas og tilintetgjorde ham. Efter Kampen ilede Polydeukes tilbage og kastede sig hulkende over Broderen, der aandede endnu. Mindeligt beder han Zeus om at maatte dø med sin Broder og Fælle, thi Æren og Styrken er veget fra den Mand,

[1] Delvis oversat og stilistisk vurderet af A. B. Drachmann: Pindar som Digter og Menneske, S. 11 ff. Jeg følger v. 116 Læsemaaden *ἡμένος*, dor. Akkus. for *ἡμένους*.

der har mistet sine Venner. Zeus svarer: Du er min Søn, mens han var af dødelig Sæd. Men velan, jeg giver dig Valget mellem Himlens Herlighed uden Død og Ælde sammen med Athena og Ares; men hænger dit Hjærte ved din Broder, og vil du dele alt lige med ham, saa skal du bo den halve Tid i Jordens Indre og kun den anden Halvdel i Himlens gyldne Borg. Saaledes lød Zeus' Ord, men uden Tøven træffer Polydeukes sit Valg; da genaabnede Zeus Kastors bristede Øjne og gengav ham Synet og Mælet.

VI

DE DELFISKE TVILLINGER

UNDER Udgravningerne i Foraaret 1893 kom i Nærheden af Athenernes Skatkammer (den Bygning, der rejser sig restaureret midt i Delfis Temenos paa Billedet Fig. 5, og som vi i et følgende Kapitel skal behandle) en arkaisk Marmorstatue for Dagen, og samme Aars Efteraar fandtes det dertil hørende Fodstykke med Indskrift. Næste Foraar igen udgravedes en Tvillingbroder til den nævnte Statue, af hvilken dog kun Torsoen og Fragmenter af Benene var tilbage; Stykker af denne anden Statues Plint fandtes først hele 15 Aar senere[1].

Saa overensstemmende er disse Tvillingstatuer, at det er tilstrækkeligt at afbilde og beskrive den bedst bevarede (Fig. 26). Nøgne, arkaiske Mandsstatuer betegnede man tidligere i Flæng som „Apolloer", nu rigtigere som „Kuroi", det græske Ord for Knøse. Typen anvendtes baade ved Gude- og Menneskebilleder. Figuren, 2 m 16 høj, er udført i ét med Soklen, der har rektangulær Form og følger Føddernes ydre Konturer. En saadan Sokkel, udført af samme Stykke som Statuen, kaldes, som Indskriften paa Apollokolossen paa Delos viser, en *σφέλας*, og det er en Sokkel af den Art, Pindar tænker paa, hvor han siger[2]: „Jeg er ikke Billedhugger og laver ikke Statuer, staaende ubevægelige, forbundne med Fodstykket". Figuren er udført i græsk Ømarmor, og kun Fødderne og Anklerne har maattet restaureres i Gibs. De smaa Beskadigelser paa Bug, højre Haand, Hage, Næse og Pandelokker viser Afbildningen.

---

[1] Homolle i Fouilles de Delphes IV, I Tekst, S. 5 ff. (Bibliografi S. 17) og Tav. I-II. Perrot-Chipiez VIII, S. 452 og Tav. IX-X. [2] Nemeiske Oder V 1.

Den unge, skægløse Mand staar i den vante arkaiske Frontstilling med løftet Hoved, de knyttede Hænder pressede mod Laarene, saa Tommelfingrene vender fremefter, og trædende med venstre Ben et tungt Skridt fremad, en Holdning arvet fra ægyptisk Plastik. Denne Ynglings Legemsbygning er usædvanlig svær, vældige er Skuldrene og forholdsvis ringe Indsnævringen af Midjen. De altfor korte Arme ligger ikke, som det plejer at være Tilfældet, ind til Kroppen i hele deres Længde, men er stærkt trukne tilbage og krummede i Albuerne (Fig. 27), en Armstilling der giver Figuren en vis Spændkraft, saaledes at Delta- og Bicepsmusklernes Svulmen og Stramningen af Knæskiverne synes naturligere og virkningsfuldere end i Kuroi med dødt hængende Arme. Medens Epigastriet med sin ankeragtige Tegning af den „hvide Linie" over Navlen og Ribbenenes Omrids er konventionel, mens Forbindelsen af Underlivet og de svære Ben er mangelfuld som sædvanligt i arkaisk Kunst, og mens Ridstegningen af Underarmenes og Læggenes spændte Muskler endog ikke kan siges fri for en vis Tørhed, er Behandlingen af Skulder- og Brystparti i Betragtning af den tidlige Stil ypperlig; det er den ældste Kuros, der aander, saa de kødfulde Brystmuskler løfter sig. Sirligt stiliserede, indfattede i en Trekant, er Skamhaarene, der saa ofte mangler i arkaiske Ynglingefigurer og da sædvanligvis har været udførte i Farve alene. Den fladtliggende Navle har som saa ofte i denne Tid Form som et Øje. Glimrende er Ryggen, med svære, næsten rigtige Skulderblade og strammede Muskler parallelt med Rygraden. I selve Ryglinien er Skikkelsens elastiske Kraft endnu engang brillant accentueret. Skridtstillingen med venstre Ben sat frem er, som allerede antydet, laant fra ægyptisk Plastik, hvor den er en næsten ufravigelig Regel; ogsaa i arkaiske Kvindefigurer er det saa godt som altid venstre Ben, der sættes forrest, indtil der i 5te Aarhundredes græske Kunst indtræder en Reaktion herimod[1]: først sættes højre Ben frem, derefter bliver det, hvad Tyskerne kalder „Spielbein", Benet der er aflastet for Lege-

[1] Deonna: Les Apollons archaïques S. 25 f.

mets Vægt og frit kan bevæges. I Doryforos af Polykleitos er Vægten igen forskudt over paa højre Ben (das Stand-

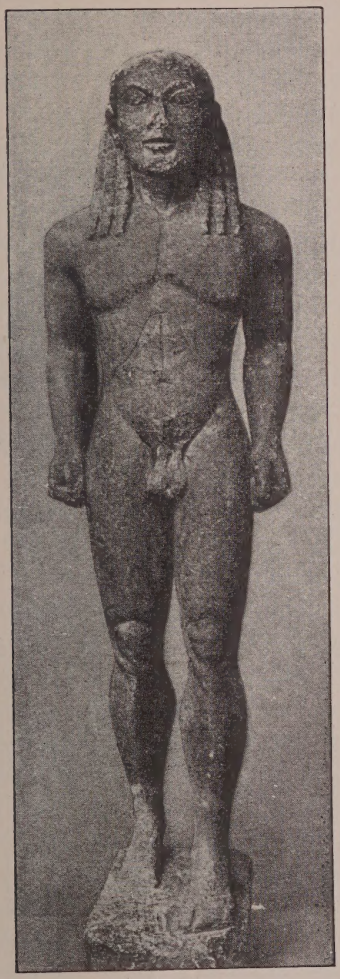

Fig. 26. En af de delfiske Tvillingstatuer.

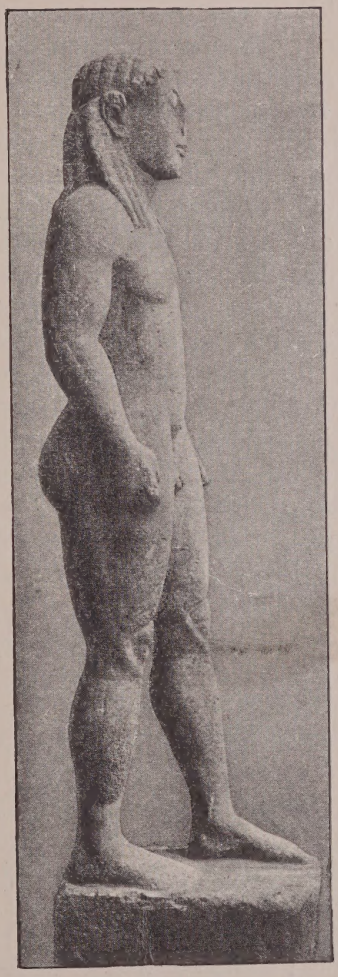

Fig. 27. Samme Figur i Profil.

bein), og nu er venstre Ben bevægeligt og sættes ikke frem, men tilbage i en ny Art Skridtstilling. Motiveringen af denne Tilbagevenden til den arkaiske Ordning af højre Ben som bevægende, venstre som det der bevæges, gives

i et af Aristoteles' naturvidenskabelige Værker[1]: „det er højre Sides Opgave at begynde Bevægelsen, venstres at lade sig bevæge. Derfor bæres Byrder bedst paa højre Skulder, og Folk sætter sig i Bevægelse med venstre Fod foran og standser helst med venstre Fod sat frem. Thi Bevægelsen kommer fra det Ben, de staar paa, ikke fra det, der er sat forrest."

Rigtigt eller galt viser disse Bemærkninger den nære Forbindelse mellem kunstneriske og videnskabelige Problemer i Oldtidens Hellas. Om det er Iagttagelser fra Livet selv eller af den i Kunsten fra Ægypterne nedarvede Skridtstilling, der ligger til Grund for Aristoteles' Reflektioner, eller om et lignende bevidst Overlæg ligger bagved Polykleitos' berømte Figur, — alt dette og meget andet kan vi ikke besvare, men kun pege paa den mærkelige Overensstemmelse.

Ogsaa Ansigtet er hos den delfiske Yngling præget af Fylde og sund Kraft. Munden er uden Smil. Øjnene har plastisk udførte, svære Bryn, og øverste Øjenlaag afsluttes af en Fure og en Fold, der gør Blinken med de store, vidtaabne Øjne mulig, noget i saa tidlig Kunst usædvanligt. Ogsaa Ørernes Anbringelse er rigtigere, end Skik er i samtidige Kuroi, hvor de plejer at sidde altfor højt. Over den lave, flade Pande er Lokkerne spiralsnoede; Isse- og Nakkehaaret er kvadreret, og Firkanterne riflede med svungne Ridslinier. To dobbelte Baand holder Nakkens Haarfylde sammen, og denne ender i 6 Lokkespidser, fast snørede med Spænder (ἕλικες). Bag Ørerne deler Haarmassen sig, og tre Fletninger falder paa hver Side ned paa Brystet, afsluttede med lignende Indsnøringer. Fine Metalspiraler til dette Brug er fundne i Delfi og findes ofte i arkaiske Grave i Grækenland og Italien. Hele Frisuren er kretisk-arkaisk; dens Begyndelse kan paavises paa Kreta allerede i 7de Aarh. f. Kr.[2] Og hermed stemmer Hovedets Form: den fladtrykte Isse, et Træk der fra den kretiske gik i Arv til den peloponnesiske Skulptur.

---

[1] De incessu animalium 4 (706 a). [2] Fr. Poulsen: Der Orient, S. 164, hvor fornøden Litteratur findes.

Allerede Homolle læste paa den velbevarede Statues Sokkel følgende Kunstnersignatur: „. . . medes Argiveren udførte mig." Det kan ikke være Polymedes, thi der er kun Plads til og Spor af to eller tre Bogstaver foran Navnet. Men det er altsaa en argivisk Kunstner, der har udført de delfiske Tvillinger, og med Henblik paa Figurernes svære Legemsbygning finder vi det naturligt, at det er en Forløber for Argiveren Polykleitos, der mere end 100 Aar senere skabte det kraftige doriske Mandsideal i Kunsten. Argos' Forbindelse med kretisk Kunsttradition er os litterært overleveret i Beretningerne om de to Dædalider Dipoinos og Skyllis, der levede ca. 570 f. Kr. og udvandrede til Argos. Det forklarer, at de argiviske Tvillingers Frisure er kretisk. Fra samme Periode, anden Fjerdedel af 6te Aarh. f. Kr. stammer en Kvindefigur, funden i Tegea paa Peloponnes, med ganske overensstemmende Haarsætning; men i Følge Overleveringen udvandrede en tredie Kunstner af den kretiske Dædalosskole, Cheirisofos netop til Tegea[1]. En kretisk Træstatue i Delfi, som Pindar omtaler[2], har formodentlig hørt til samme Kunstskole, der i 6te Aarhundredes første Halvdel har øvet en betydelig Indflydelse paa de peloponnesiske, navnlig de argiviske Billedhuggere. Selv ovre i det ioniske Lilleasien gav man i hine Tider de kretiske Kunstnere ærefulde Opgaver. Saaledes var det to kretiske Bygmestre, der ledede Opførelsen af Artemistemplet i Efesos i dets første Byggeperiode ved 6te Aarhundredes Begyndelse[3].

Men hvad forestiller de delfiske Tvillinger? Tøvende havde Homolle foreslaaet Navnene: Kleobis og Biton, men synderlig Tilslutning havde denne Hypotese ikke fundet. Om Kleobis og Biton fortæller Herodot i første Bog (cap. 31 ff.) følgende: Da Kroisos i Sardes spørger Solon om, hvem han anser for den lykkeligste blandt de Samtidige, nævner denne til Kongens Skuffelse ikke ham selv, men Athenæeren Tellos og derefter Kleobis og Biton, Sønner

[1] Overbeck: Schriftquellen 321-7 og 345. Statuen fra Tegea i Perrot-Chipiez VIII. S. 430 f. og fig. 210-11. [2] Pythiske Oder V 40. [3] Deres Navne var Chersifron og Metagenes. H. Brunn: Geschichte der griech. Künstler S. 26.

af Heras Præstinde i Argos. De havde engang, da Trækdyrene til hendes Karm udeblev, og hun stod i Fare for at komme for sent til Gudstjenesten, spændt sig selv for Vognen og trukket Moderen den 45 Stadier (en god dansk Mil) lange Vej til Heratemplet. Da Moderen derefter bad Gudinden til Tak give hendes Sønner det Bedste, hun vidste, lod Hera de to Unge, der havde lagt sig til at sove i Helligdommen, glide drømmende og smerteløst ind i Døden. Derefter tilføjer Herodot: „Argiverne lod gøre Billedstøtter af dem og opstillede dem i Delfi, fordi de havde været ypperlige Mænd."

Selve Samtalen mellem Solon og Kroisos er en Fabel og alene af kronologiske Grunde umulig, men Legenden om Kleobis og Biton hører i hvert Fald til de aitiologiske, d. v. s. bygger paa en virkeligt forhaandenværende Gruppe i Delfi, som Herodot har set. Homolles Hypotese var da ikke urimelig: Tiden for de delfiske Tvillingers Udførelse faldt sammen med Solons Levetid, de var udførte af en Kunstner fra Argos, de unge Mænds Hjemby, og endeligt var de to i Tal og ensartede, som det sjældent er Tilfældet i græsk Skulptur, baade i Bygning og Bevægelser.

Fundet af den anden Figurs Sokkel, og fornyet Læsning af de utydelige Indskrifter paa denne og den tidligere fundne med Kunstnersignaturen gjorde det muligt for Østrigeren v. Premerstein at føre Beviset for nævnte Hypoteses Rigtighed (Fig. 28)[1]. Langs Randen af den nederst afbildede Plint staar, skreven fra højre til venstre, den allerede omtalte Kunstnerindskrift. Langs Randen af den anden Plint findes Slutningen af en Indskrift, der fortsættes mellem Fødderne af Figuren paa den nederste Plint, og følgende Ord kan læses med nogenlunde Sikkerhed:

. . . . . ton deres Moder
kørte Sønnerne . . . . . .

Man indsætte foran dette: ton Resten af Navnene Kleobis og Biton og genvinder derved Indskriften, der danner

[1] Oesterreichische Jahreshefte XIII 1910, S. 41 ff. Den rigtigere Læsemaade i Dittenberger: Sylloge[3] 5.

Grundlaget for Legenden. Hovedindskriften med Indvielsen til Apollon har formodentlig været anbragt foran paa en for begge Figurer fælles Basis. Saa meget er vel i hvert Fald sandt, at de to Yndlinge har vist deres Kraft og deres Sønnekærlighed ved i fuldt Løb at trække den tunge Vogn fra Argos til Heratemplet, og derfor har Byen viet dem dette Mindesmærke i Delfi. Senere har formodentligt Delfis Ciceroner opfundet den fromme Legende om deres milde Død i fuld Ungdomskraft.

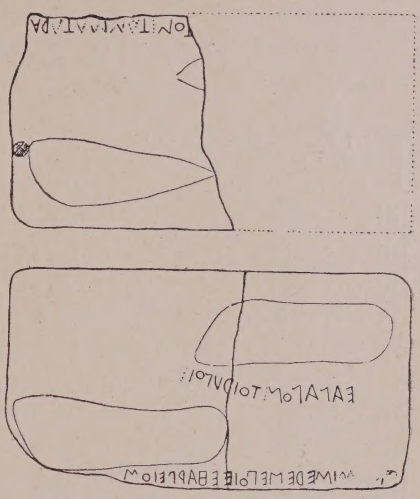

Fig. 28. Fodstykkerne med Indskrifter til de delfiske Tvillinger.

Til Gruppen har sagtens ogsaa en Fremstilling af Vognen hørt, anbragt paa en Plint for sig, og vi forstaar da bedre Figurernes paafaldende energiske Armstilling med krumme Albuer, hvis de var fremstillede trækkende Vognen.

Med disse delfiske Tvillinger har Herodot altsaa for Aartusinder siden staaet Ansigt til Ansigt og lyttet til Sagnet om dem og læst sin vemodige Opfattelse af Lykken ved at dø ung ud af deres Skikkelser og Aasyn. Uvilkaarligt undres vi over, at den Ungdom, der blomstrer og dør i hin sentimentale Myte, ikke er spædere, yndefuldere, mere rørende. Men den græske Beskuer har sikkert følt sig tilfredsstillet ved i Statuerne af Kleobis og Biton at se det djærve, stolte Mandsideal udtrykt, som Digteren Simonides kærnefuldt har karakteriseret i Strofen:

„Det er vanskeligt at blive en god Mand, firskaaren (*τετράγωνος*) paa Arme og Ben og i Sind.“ [1]

[1] Om *τετράγωνος* se Jul. Langes fuldstændig rigtige Opfattelse i Billedkunstens Fremst. af Menneskeskikkelsen I S. 202 (el. 378).

VII

NAXIERNES SFINKS

LIGE syd for Midten af den store Polygonalmur, der begrænser Apollotemplets sydlige Terrasse, ligger en lille Gruppe Smaaklipper, af hvilke den største er Sibylleklippen (se igen Planen Fig. 7). Om den er det, Pausanias beretter (X 10, 12): „Over Jorden hæver sig en Klippe, paa hvilken det fortælles at den første Sibylle tog Plads og varslede i Sange", og til den knytter han Gennemgangen af Sibyllernes Historie. Nordligere, kun to Meter fra Polygonalmuren ligger en mindre Klippe, der bar en mægtig ionisk Søjle, øverst kronet af en siddende Marmorsfinks (paa Planen: Naxiersäule). Søjlens Fodstykke fandtes allerede i 1861, med et Dekret indhugget til Ære for Øen Naxos' Indbyggere, og samtidigt udgravedes det ioniske Kapitæl og Sfinksens Løvekrop, spaltet i tre Stykker. Men ved et Jordskælv i 1870 var alt dette paany blevet begravet og maatte udgraves en Gang til i 1893. Da fandtes og samledes tillige Sfinksens Hoved, Vinger og Fødder og Rester af Søjlens Tromler[1] (Fig. 29).

Paa en henved 10 Meter høj Søjle af udpræget arkaiske Formenkeltheder sidder Fabeldyret, udført i ét med en Plint, der nøje passer i Fordybningen paa Kapitælets Overflade[2]. Figuren (Fig. 30) er af storkornet naxisk Marmor og maaler fra Fødderne til Spidsen af Vingerne 2 m. 32. Det er, som altid i græsk Kunst, en kvindelig Sfinks[3],

---

[1] Bulletin de corr. hell. 1897, S. 585 ff. Perrot-Chipiez VII, S. 631 f. og Tav. LIV og VIII, S. 392 ff. Homolle i Fouilles de Delphes IV, I Tekst, S. 41 ff. og Tav. V—VI. [2] Se Afbildningen i Springers Kunstgeschichte I, 10de Udg. ved Wolters, S. 176, fig. 342. [3] Om Sfinksens Køn i Ægypten, Orienten og Hellas se Rochers Lexikon der Mythologie s. v. Sphinx, Sp. 1357 (Ilberg).

og den sidder paa Hug. Næse, Mund og Hage er en Del beskadigede, Halen næsten helt ødelagt og Midtpartiet af Vingerne og Partier af Poterne restaurerede i Gibs.

Det er tidlig arkaisk Stil. I det ovale Ansigt har Øjnenes Aabning ganske trekantet Form, og Haarlokkerne, der falder ned paa Siden, er stiliserede med store Perler; disse to Træk i Forening med de segldannede Vinger daterer Figuren til Tiden før Aar 550 f. Kr. Kinderne er godt modellerede, med akcentuerede Kindben og kraftige Furer, hvor de mødes med Overlæben, hvilket giver dyb og virkningsfuld Skygge over Mundpartiet med de lige, smalle Læber. Set lige forfra synes virkeligt et gaadefuldt Sfinkssmil at svæve over Underansigtet. Ørerne sidder i rigtig Højde, men for tæt til Hovedet. Haaret er langs Panden under et smalt, i Nakken knyttet Baand stiliseret med en Række Halvcirkler; Issehaaret er nærmest terningeformet. Meget uskønt virker det, set i Profil, at Kinder og Hals glider sam-

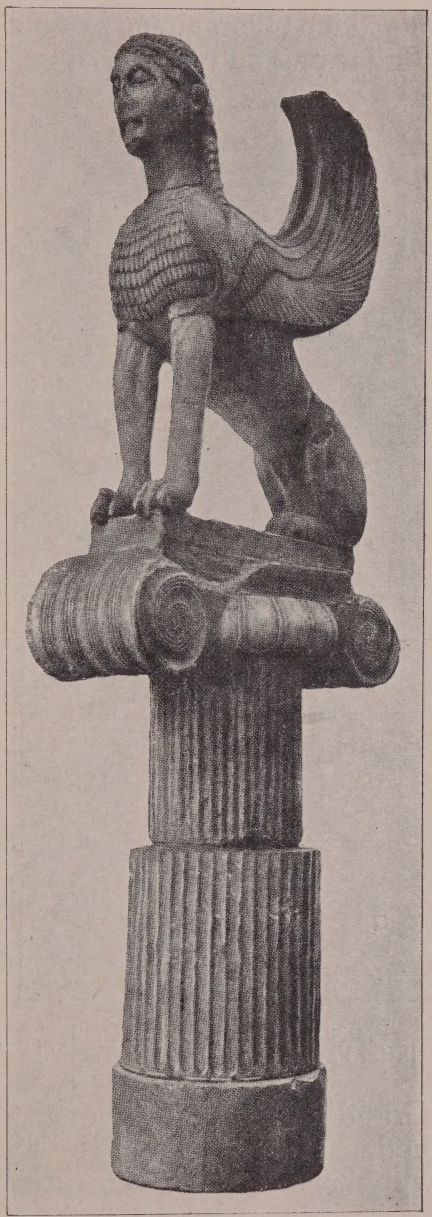

Fig. 29. Naxiernes Søjle og Sfinks.

men uden Overgange. Derimod ophæver de seglkrummede Vinger paa en lykkelig Maade Virkningen af den kedelige Trekant, i hvilken Dyrelegemets Profil isoleret vilde have vist sig.

Fig. 30. Naxiernes Sfinks i Delfi. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. V.)

Figurens fjerklædte Bryst vidner om, at Kunstneren har været under ionisk Indflydelse; den kretiske Kunsts Sfinkser har altid glat, de ioniske Sfinkser fjeret eller skælklædt Bryst[1]. Selve Løvekroppen er slank og tør, med stramt spændte Ribben under Huden. Derimod er Lemmerne svære, ligesaa Skulder og Laarparti.

At denne Sfinks virkeligt stammer fra Naxos og er udført der, viser ikke alene Materialet og Indskriften, men det fremgaar ogsaa ved Sammenligning med en Række Marmorløver, fundne paa Øen Delos, hvor de stod paa en Terrasse ved den hellige Sø[2]. Skønt Sfinksen undertiden i græsk, spekulativ Mytologi er bleven begavet med profetisk Evne og sat i Forbindelse med Sibyllerne, ligger der vel ikke nogen dybere Tanke til Grund for Opstillingen af en Sfinks paa en høj Søjle i Nærheden af Sibylleklippen. Sfinksen var et saa dekorativt Fabeldyr, at Hellenerne kunde anvende den overalt. Her

[1] Roschers Lexikon anf. St., Sp. 1359. Poulsen: Der Orient, S. 103. Löwy i Oesterr. Jahresh. XII 1909, S. 260 ff. [2] Leroux i Revue de l'Art ancien et moderne 1908, I, S. 177 ff.

har den staaet højt over Vejen som et Vartegn, et mægtigt Stykke dekorativ Plastik ligesom Markusløven i Venedig.

Dens oprindelige Virkning kan vi kun ane. Den er tænkt og udført ikke blot i Form, men ogsaa i Farver. I vekslende Glans akcentuerede Farverne Øjne, Læber og Haar, differentierede hveranden Fjer i Brystets Dunlag og i de store Vinger, dækkede den glatte Skulderflade og fremhævede som et pragtfuldt Ornament den tredobbelte Linie, der fra det nederste af Brystet glider langs Skulderfladens Forside og langsmed Vingernes øverste Rand helt ud til deres yderste Spids. Vi kan undres over, at denne Friluftsfigurs Virkning for en saa væsentlig Del afhang af Farverne, som det maatte være vanskeligt nok at faa friskede op eller fornyede i den Højde over det smalle Klippestykke. Hurtigt maa Vind og Regn have bleget og svækket noget af den oprindelige Herlighed, den som vi bedst kan male med et gammelt græsk Digterord[1]:

„Men naar Sfinksen saas imod Solens Straaler, var Dyrets Ryg af gylden Lød; men staaende mod Skyerne kastede den et mørkeblaat Genskin tilbage som selve Regnbuen."

---

[1] Plutarch: Ex libro de amore 3.

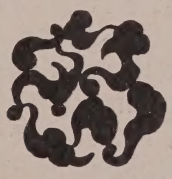

VIII

SIFNIERNES SKATKAMMER

EFTER Omtalen af Sikyonernes gaar Pausanias over til Sifniernes Skatkammer i Delfi og fortæller først Legenden, der knytter sig dertil[1]: Øen Sifnos havde i sin Tid indbringende Guldminer, og af Indtægten af disse havde Apollon befalet Indbyggerne at give Tiende til Delfi. Dette gjorde de og byggede Skatkamret. Men da de af Havesyge holdt op at svare Afgiften, skyllede Havet ind og ødelagde Minerne.

Tienden til Delfi og Skatkamret er ogsaa omtalt af Herodot (III, 57), der dog ikke véd om nogen Ødelæggelse af Minerne, som han karakteriserer baade som Guld- og Sølvminer. Skatkamret betegner han som værende iblandt de rigeste og ansætter dets Tid til Sifniernes Velmagtsperiode, før Samierne angreb Øen, d. e. før Aar 525 f. Kr.

Sifnos er nu en lille gold og fattig Klippeø med en pudsig Miniaturby inderst i en dyb, malerisk Bugt. De gamle Miners underjordiske Gange er genfundne og i dem Nischerne, hvor Bjærgarbejderne satte deres Lamper. Skakterne til Guldets Udsmeltning findes nu paa Havbunden udenfor, hvilket viser, at Havet engang er steget stærkt, som Overleveringen beretter[2]).

Skatkamrets Fundament er fundet paa det af Pausanias angivne Sted, paa samme Side som og lige efter Sikyonernes Skatkammer, naar man kommer fra Hovedindgangen (se Fig. 7, betegnet som Siphnos). Det ligger paa en Platform, til hvilken en Trappe fra den hellige Vej fører op, og har haft sin Indgang fra Vest, modsat Sikyonernes. Platformens Underbygning springer nu hæsligt frem over den

---

[1] Pausanias X 11, 2. [2] Bent i Journal of hellenic studies VI 1885, S. 195.

hellige Vejs Brolægning, men Sporene viser, at dette ikke er oprindeligt. Den hellige Vejs Niveau har i klassisk Tid ligget en Meter højere, og i den romerske Kejsertid, da den nuværende Brolægning lagdes (sml. ovenfor S. 54), har man saa foretaget en Terrænsænkning, muligt fordi Vejens oprindelige Stigning syntes for stærk[1]. Noget lignende kender vi fra Athens Akropolis, fra Trappen ved Foden af Niketemplets Bastion.

Sifniernes Skatkammer er som Sikyonernes et Antetempel og af lignende Dimensioner: 8 m. 90 langt, 6 m. 28 bredt. Fundamentet er af Poroskalk, Bygningen selv af Ømarmor, vel nok den ældste Marmorbygning paa det helleniske Fastland.

Homolle, der først rigtigt havde erkendt det som Sifniernes Skatkammer, fik senere Skrupler og forandrede Navnet til Knidiernes Skatkammer, under hvilket det længe har været kendt og afbildet[2]. Paa Anterne fandtes nemlig 6 Dekreter til Ære for Knidiere, og i Hovedindskriften paa Skatkamrets Trin, der var ufuldstændig, erkendte Homolle Bogstavformer, der efter hans Mening bedre passede til Øerne Knidos eller Melos end til Sifnos. Homolle rettede derefter uforsigtigt i Pausanias' Tekst, hvor Knidiernes Skatkammer nævnes senere efter baade Athenernes og Thebanernes. Med Rette er man derfor vendt tilbage til den gamle Benævnelse[3], thi de omtalte Dekreter er først fra 3die Aarh. f Kr. og saaledes omtrent 300 Aar senere end Skatkamret; paa den Tid anbragtes saadanne Gæstevenskabsdekreter meget i Flæng: paa Messeniernes Nikes Basis findes f. Eks. saadanne til Ære for Bøotere, Makedonere, Keiere og Ambrakioter[4]. Og paa vort Skatkammers Anter findes foruden de knidiske ogsaa et Dekret for en Mand fra Elis. Sifnierne var i 3die Aarh. f. Kr. forlængst sunkne ned i Armod og Ringhed, og deres Dekreter kunde ikke kræve megen Plads. Om Øens Bogstav-

[1] Sml. Klagen i Euripides' Ion v. 738 f. [2] Bulletin de corr. hell. XX 1896, S. 581 ff. Der advares mod den taabelige Restauration af Skatkamret med Omgivelser ved Arkitekten Tournaire i Fouilles de Delphes I, Tav. X-XI. [3] Pomtow i Berliner philol. Wochenschr. 1909, S. 187 f. [4] Pomtow i Fleckeisens Jahrbücher 42, 1896, S. 511.

former i 6te Aarh. véd vi heller ikke tilstrækkeligt til at afvise Hovedindskriften som sifnisk.

Sifniernes Skatkammer var bygget i ionisk Stil, og bevarede Fragmenter giver en Forestilling om dets fine og karakterfulde dekorative Enkeltheder, om den store Astragal langs Murens Fod, om Pilastrene foran Anterne og Astragaler og Kymatier over Arkitrav og Frise. Gesimsen var smykket med Løvehoveder og — ved Gavlhjørnerne — vandrende Løver indfattede af Lotos- og Palmetranker, og Taget prydedes af flyvende Nikefigurer og — paa Gavlspidserne — siddende Sfinkser. Hele denne Udsmykning, af hvilken kun smaa Fragmenter er tilbage[1], er moden arkaisk, og Stilen kan godt passe paa Sifnos' Velmagtsperiode lige før 525 f. Kr. Vi vil imidlertid samle Opmærksomheden om Bygningens plastiske Dekoration og begynder med

KARYATIDERNE

Det lille Antetempels Forhal bares ikke af Søjler, men af to Kvindefigurer paa høje Sokler. Det samme var Tilfældet med et andet af de nærliggende Skatkamre, og Fragmenterne af disse fire Karyatider er fundet sammenblandede og kan kun gennem Stilanalyser skilles i to Grupper[2].

De to Karyatider, hvis Stil bedst stemmer med de andre Skulpturers i Sifnierskatkamret, maa for at kunne naa at bære Bjælkeværket have staaet paa Stensokler, hvis Højde Homolle anslaar til 95 cm., mens deres egen Højde var henved 3 m. 50. Den samlede Højde af Sokkel, Kvindefigur og Polos (Hovedets Opsats) var noget over 4 m. 50. Bevarede er Hovederne, Dele af Legemerne indtil Hofterne og af Benene[3].

Hovederne viser arkaisk Type og Slægtskab med de ældre ioniske Korer fra Athens Akropolis (Fig. 31). I den store Aabning mellem Øjelaagene er der endnu en svag Refleks af den primitivt-arkaiske Trekantform, som vi har

[1] Afbildede i Fouilles de Delphes IV, Tav. XVI-XVII nr. 2-6a. Sml. Dinsmoor i Bulletin de corr. hell. XXXVII 1913, S. 7 ff. [2] Bulletin de corr. hell. XXIII 1899, S. 617 ff. [3] Fouilles de Delphes IV, Tav. XVIII-XX. Perrot-Chipiez VIII, S. 385 f.

lært at kende (ovenfor S. 101). Ogsaa i det mægtigt store, meget detailleret udførte Øre er der Mindelser om hin volutagtige Stilisering, der kendes fra enkelte arkaiske „Apolloer“[1]. I Øreflippens dybe Hul var et Metalsmykke befæstet. Næsen er afstødt, hvad der særligt maa beklages, fordi Næsefløjene er fint og livfuldt modellerede.

Fig. 31. Hoved af Karyatide fra Sifniernes Skatkammer.

Kinderne og Læberne er af en henrivende Fylde og Sødme. De skal ses forfra, thi i Profil er Kindfladen for stor og ubehandlet og skæmmes af Ørets Vælde. Men Ansigt til Ansigt virker Hovedet med den tidlige Ionismes Storladenhed og Frodighed og har gjort det endnu mere, da de nu afbrudte Skulderlokker indrammede det. Smilet stiger fra Mundvigene ud i Kindernes bevægede Flader og afsluttes i de lidt skraa Øjne.

Baade de ondulerede Lokker over Panden og særligt Nakkens Haarmasser ringler sig i silkefine, rindende Linier, som det selv nu, hvor Farvens Glans er bleget, er en Fryd at beskue (Fig. 32). I sin Tid var alle Stifthullerne i Diademet over Panden og i Haarmassen derunder fyldte med straalende Metalzirater.

Hver af disse Kvinder bærer paa Hovedet en Polos til Støtte for Arkitraven. Denne begrænses foroven og forneden af en Vulst, den sidste smykket med lesbisk Kymation. Paa Bagsiden af Polos (Fig. 32) er bevaret Reliefscener med livfulde Skikkelser og Bevægelser; tilvenstre

[1] Deonna: Les Apollons archaïques, S. 97.

ses Rester af to dansende Silener, derefter følger en langskægget Silen med en Nymfe i Armene, og yderst tilhøjre flygter en Mænade. Silentypen er skabt i det ioniske Lille-

Fig. 32. Karyatide fra Sifniernes Skatkammer. Baghovedet og Polos. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XX).

asien, og den kaade Fremstilling minder om ionisk Vasemaleri[1]); paa saadanne Steder lufter den græske Kunstner sin Humor; saaledes lod Fidias paa Zeus' Trone i Olympia under Armlænet en Satyr forfølge en Nymfe.

Polos afsluttes foroven af en Slags Echinus, et skaalfor-

[1] Smlgn. f. Eks. Fineusskaalen i Würzburg, Furtwängler-Reichhold: Griech. Vasenmalerei I, Tav. 41 og S. 209.

met Mellemstykke med Fremstilling af to Løver sønderrivende en Hjort (Fig. 33); mellem den og Arkitraven er endnu indskudt en lav Abakus.

Karyatiderne bærer (Fig. 33-34) en Chiton og derover det kendte arkaiske Gevandtstykke: den skraa Kappe, der hos den ene gaar under højre, hos den anden under venstre Arm og er hæftet paa modsat Skulder, saaledes at de to Kvinder har løftet op i de slæbende Folder forneden, hver af dem med den Haand, der vender mod den anden Figur eller Midten, om man vil. Med den anden Haand, der er den mod Anten vendte, holdt hver Karyatide en Blomst fremstrakt.

De bevarede Fragmenter viser en yderst diskret Behandling af de gennemsigtige Stoffer og Legemsformerne derunder; det er det tidlige Stadium i Koretypen. Korai, unge Piger, kaldte man i arkaisk Tid saadanne navnløse Kvindeskikkelser, hvad enten de anvendtes som Votiver, som Bærere af Kummer eller Tage, eller som Spejlhaandtag. Navnet Karyatider er senere, først fra 4de Aarh. f. Kr.[1] I græsk Arkitektur er disse delfiske Bærerinder Søstre til Erechteions Korer, men medens Kvinderne paa Erechteions Balustrade stod ude i den frie Luft, med Sol og Vind omkring deres Skikkelser, var Sifnierskatkamrets Korer anbragte paa hver sin Sokkel, indelukkede mellem en Forhals Anter, og skønt de bar Taget, stod de med tætsluttede Fødder, altsaa smalnende til nedefter, en Svaghed i Opbygningen der maatte være de senere Grækere meget paafaldende. Deres Virkning var mere malerisk end plastisk, som de stod dér farveprægtige ved Metalsmykker og Bemaling mod den lille Forhals Skygger, løftende gratiøst de store Kapper og rækkende med et Smil „den guldkransede Ungdoms Blomst".

Af den anden Karyatidegruppe er Hovedet af den ene (Fig. 35) og begge Torsoer fra Hofterne til Fødderne bevarede[2]. Baade Torsoerne og Hovedet viser den udprægede Stil, der er typisk for Skulpturerne fra Øen Chios;

---

[1] Vil blive behandlet i Kap. XIV. [2] Homolle i Bulletin de corr. hell. XXIV 1900, S. 582 ff. Fouilles de Delphes IV, Tav. XXVII.

Fig. 33. Karyatide fra Sifniernes Skatkammer.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XX).

for Ansigtets Vedkommende de mandelformede skraatstillede Øjne, de optrukne Mundvige, begrænsede af dybe og bløde Gruber, det smalle, ovale Underansigt. Øjnene er nu hule, men var oprindeligt fyldte med Onyks eller lignende farvede Stene, der gav Blikket Glans mellem de foldede Laag. Smilets Virkninger er voldsommere baade i Øjnenes større Skævhed og i Kinderne, hvis Flader brydes af forborgne Gruber. Det er Ionisme, men spinklere, mere elegant og koket. Der er mindre Monumentalitet i dette Pigeansigt, men til Gengæld rigere Natur, henrivende smaa Iagttagelser af Formens og Liniernes Bevægelser. Af teknisk Interesse er det, at alle Pandehaarets Lokker har været tilstykkede, indsatte i de talrige Smaahuller over Panden; ofte var saadanne Lokker kun af Bly, saaledes f. Eks. i de æginetiske Skulpturer. Helt ned i 5te Aarh. f. Kr. bevaredes denne barnlige Forening af Metal og Sten i græsk Marmorplastik.

Ogsaa hun bærer en Polos, begrænset foroven og forneden ved Rundstave og med et Billedfelt indrammet af vertikale Lister; i dette ses de svage Spor af stille skridende Figurer, i Midten Apollon med sin Kither, bag ham fire Nymfer, foran Hermes ledsaget af tre Nymfer. En meget stilfærdig Scene, naar man sammenligner med de dionysiske Relieffer paa de andre Korers Poloi.

Disse to Korer er vel nogle Aar ældre end Sifnierskatkamrets. Dengang Homolle havde omdøbt Sifniernes til Knidiernes Skatkammer, betegnede han disse to som hørende til Sifniernes Skatkammer. I Øjeblikket synes der at herske stor Usikkerhed i Henførelsen af de ældre Karyatider til noget bestemt Skatkammer. Homolle meddeler mig i et Brev, at han anser dem for at have tilhørt det virkelige Knidiernes Skatkammer, der nu anbringes paa et Fundament et godt Stykke Nord for den hellige

Fig. 34. Samme Figur set i Profil.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XX).

Fig. 35. Hoved af Karyatide fra Delfi.

Vej (se Planen Fig. 7). Arkitekturen fra dette Skatkammer viser hen til en noget ældre Periode end Sifniernes, nemlig 2den eller 3die Fjerdedel af 6te Aarh. f. Kr., hvilket sidste vilde passe med Korernes Stil. Fundomstændighederne kunde ogsaa vise i Retning af Thebanernes Skatkammer i Temenos' sydvestlige Hjørne, men her kommer ligeledes Kronologien i Vejen, idet Pausanias omtaler det som bygget efter Sejren ved Leuktra (371 f. Kr.) og Arkitekturresterne stemmer dermed. Der ligger imidlertid talrige arkaiske Arkitekturrester paa og ved denne Tomt og i dens Nærhed Fundamenter til andre ubenævnede Skatkamre, saaledes at fremtidige Undersøgelser nok vil bringe større Klarhed paa dette Punkt[1].

GAVLGRUPPEN I SIFNIERNES SKATKAMMER

Nærved Bygningen er fundet Rester af en lille Gavlgruppe med det i Delfi særligt yndede Motiv: Kampen mellem Apollon og Herakles om den hellige Trefod (Fig. 36)[2]. Athena staar i Midten, har grebet de to kæmpende om Haandleddet og søger at skille dem ad. Bag Apollon, der staar tilvenstre, ses en Kvinde, der beroligende lægger Hænderne paa hans Arm og Ryg; formodentligt Moderen Leto eller Søsteren Artemis. Derefter følger, vendt mod Hestene, to meget ødelagte Kvindefigurer, af hvilke den

[1] Sml. foreløbigt Dinsmoor i Bulletin de corr. hell. XXXVI 1912, S. 451-9, og 1913, S. 24. [2] Fouilles de Delphes IV, Tav. XVI-XVII.

bagerste løfter den skraa Kappes Folder med venstre Haand. Bag de to Heste er Vognen forsvundet, men Vognstyreren, knælende, er tilbage; hans løftede Ben er meget grimt restaureret. Yderst i Gavlspidsen (ikke afbildet) skimtes Benet og en fremstrakt højre Arm af en liggende Figur. Tilhøjre for Athena har den fuldskæggede Herakles, der er iført Vams og Chiton og har oprullet Nakkehaar, læsset Trefoden paa Nakken og fjerner sig med et langt Skridt, men holdes tilbage og ser tilbage mod Athena og Apollon. Foran Herakles ses Resterne af en Kvinde og en Mand i Læderkøllert, endvidere to stejlende Heste — her er ingen Plads til Vognen, der maa have været malet hen over de staaende Figurer. Tilhøjre for Hestene bevæger en mindre, harniskklædt Mand sig ud mod Gavlens Spids.

En teknisk Mærkelighed er det, at Midtfigurerne forneden er i Relief, foroven udførte som Rundfigurer. Det er den eneste kendte Mellemform mellem Relief- og Statuegavlen. I Sammenligning med primitive Gavlgrupper, f. Eks. Porosgavlene paa Athens Akropolis, er der væsentlige Fremskridt i Kompositionen; Hjørnerne er ikke fyldt med Dyr eller Slangedæmoner, men med liggende Figurer, og det primitive Princip: at lade Skikkelserne aftage i Højde for at passe til Gavlens Tilspids-

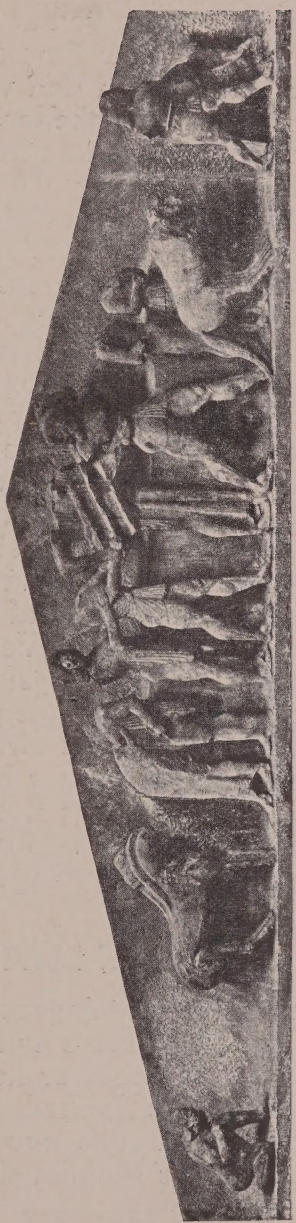

Fig. 36. Gavlgruppe fra Sifniernes Skatkammer. (Fouilles de Delphes IV Tav. XVI-XVII.

ning er kun fulgt i Krigeren længst tilhøjre, mens Vognstyreren tilvenstre ved at knæle, altsaa gennem Bevægelsen lemper sig efter Rumforholdene. Endeligt er der en virkelig Midtfigur i den velafvejede Gruppering. Alt dette er Ejendommeligheder, der først i Æginatemplets Gavlgrupper, senere i andre fra 5te Aarh. f. Kr. bliver til fast udformede Regler[1].

Men kan der saaledes siges en Del godt om Kompositionen, kan der ikke siges ondt nok om Udførelsen. Figurerne, anbragte rent parataktisk, skarpt profilerede i Fladen, er kantede, uden Overgange og uden Dybde. Formbehandlingen er overfladisk, paa Steder sjusket, med hæsligt afskaarne Folder og grotesk Gennemsigtighed i Kvindefigurernes Dragter, der er ganske uden Ynde. Skrækkelige, værre end Gyngeheste, er dog især Tospandene! Kunstneren har hverken Følelse for Linie eller Form.

Gavlgruppen skal efter Homolles Opgivelse være fundet paa Skatkamrets Østside og maa da anbringes i Gavlen modsat Indgangen. Naar den i Tournaires Restaurationer og Gibsmodellerne af Skatkamrets Façade i Delfi og i Louvre er indsat i Vestgavlen over Døren, skyldes det Ønsket om Virkningsfuldhed; den østlige Gavlgruppe er nemlig helt forsvunden. Men senere har Østrigeren Heberdey hævdet, at Gruppen er for stor for Skatkamrets Fundamenter og har hørt til et helt andet Skatkammer. Det vilde være en Lettelse, om fornyede Maalinger gav ham Ret, thi med de øvrige, dejlige Skulpturer fra denne lille Juvel af en Bygning har dette Makværk intet Fællesskab.

FRISEN I SIFNIERNES SKATKAMMER

Paa alle Bygningens fire Sider løb over Arkitraven en 65 cm. høj, billedsmykket Frise, hvis enkelte Blokke, af 22 cm. Tykkelse, er fundne spredte og delvis søndrede i Skatkamrets Nærhed. Homolle havde fordelt disse Friseblokke efter stilistiske Hensyn og med Henblik paa Fremstillingernes Indhold til de fire Sider af Bygningen, men

[1] Nærmere herom i Furtwängler: Aegina, S. 318.

hele denne Fordeling blev senere kraftigt angrebet af Heberdey, der vilde udstykke de bevarede Rester til tre forskellige Skatkamre[1]. Mod denne vilkaarlige og voldsomme Sønderlemmelse, der udført i Hastværk røbede foruden betydelig teknisk Indsigt sin Forfatters fuldkomne Mangel paa Stilsans, er der fra fransk Side rettet en berettiget og velfunderet Kritik, der har vist, at Homolles Fordeling i ét og alt var rigtig[2]. Alene Blokkenes Ensartethed i Tykkelse og Højde og Frisens Udførelse af to særprægede Kunstnere er tilstrækkeligt Bevis paa Relieffernes Samhørighed og letter Fordelingen. Der kan nu kun tvistes om én Ting: om Frisen hører til den Bygning, hvis Fundament er bevaret[3]. Skulde nye Maalinger dér give et andet Resultat, vil Ulykken ikke være stor: Reliefferne udgør dog et samlet Hele, og de dobbeltsidede Hjørneblokke viser, at de to arbejdende Kunstnere har delt Opgaven saaledes, at de hver udførte en Smal- og en Langside.

SYDFRISEN I SIFNIERNES SKATKAMMER

Kun en lille Del, henved 3 m. 80 er bevaret, mens 5 m. mangler af denne Frise, der smykkede den mod den sydlige Temenosmur vendte Side af Skatkamret og altsaa ikke var synlig fra den hellige Vej.

Vi afbilder kun to af Reliefpladerne for at vise Indhold og Stil. Paa den ene, der allerede fandtes af Ulrichs i 1837, ses et Firspand foran en Vogn, af hvis Kusk kun den ene Arm og Haanden, der holder Tøjlerne, er til Rest; tilhøjre for Hesten et Alter (Fig. 37). Paa det andet Fragment (Fig. 38) har en Mand grebet en Kvinde, løftet hende op med et Tag om Knæ og Haandled og sat det ene Ben paa en Vogn, af hvis Forspand kun to Hestehaler er bevarede.

---

[1] Athenische Mitteilungen XXXIV 1909, S. 145 ff. Sml. herimod Dinsmoor i Bulletin XXXVII 1913, S. 72 ff. [2] F. Courby i Revue archéologique 1911, I, S. 197 ff. H. Lechat i Revue des études anciennes XIII 1911, S. 381 ff. [3] A. Schober i Oesterr. Jahresh. XIV 1911, Beiblatt S. 119 ff. har søgt at føre Bevis for, at Frisen ikke kan høre til denne Bygning, ved Maalinger af Hullerne i Friseladernes Overkant; men Homolle meddeler mig, at disse „Hebelöcher" („Wolflöcher") ikke er antike, men lavede af den græske Restaurator, da han skulde stille Frisen paa Plads i Museet. Sat sapienti!

To andre Brudstykker, som vi ikke afbilder, viser vældigt trampende Hingste, af dem to med Ryttere, og endeligt er der endnu ubetydeligere Smaafragmenter.

Homolle tydede denne Kvindebortførelse som Dioskurernes Rov af Leukippos' Døtre i Afidnai i Lakonien, et Sagnmotiv, der allerede forelaa behandlet fra Midten af

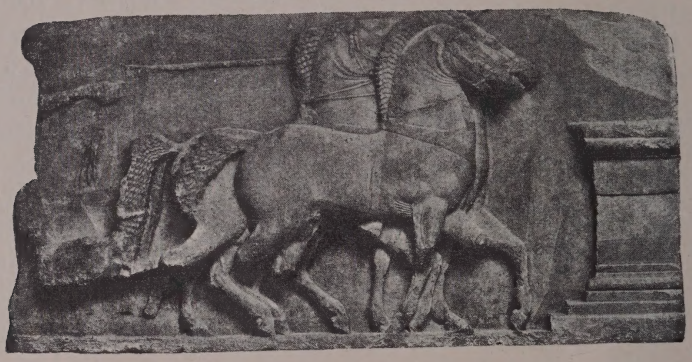

Fig. 37 Fra Sydfrisen i Sifniernes Skatkammer. (Fouilles de Delphes IV Tav. IX-X).

6te Aarh. f. Kr.[1] Reisch mener, at der er for mange Ryttere til det Motiv, og foreslaar at dele Frisen mellem to Motiver: Leukippidernes Rov og en Vognprocession forbi et Alter[2]. Men ogsaa paa Vaserne foregaar Kvinderovet i en hellig Lund nær et Alter, og allerede i et Maleri af Polygnot i Anakeion i Athen[3] sporer vi det Træk, der først hos Theokrit foreligger i litterær Form, at Idas og Lynkeus var Leukippidernes Brudgomme og forfulgte Kvinderøverne, et Motiv, der vilde forklare den store Udrykning tilhest paa Frisen.

---

[1] Paa Athena Chalkioikis' Broncestatue og den amyklæiske Apollons Trone, Pausanias III 17, 3 og 18, 11. Paa Vasebilleder fra 5te Aarh., Furtwängler-Reichhold: Griech. Vasenmalerei I, Tav. 8-9. Archäol. Zeitung 1852, Tav. 41. *Ἐφημ ἀρχ.* 1885, Tav. 5, 1 a. Jahrbuch des archäol. Instituts I, Tav. X 2. I Skulptur, sml. Benndorf und Niemann: Das Heroon von Giölbaschi, S. 166 og Tav. XVI. [2] Wiener Eranos zur 50 Philologenversammlung in Graz 1909, S. 293-301. [3] Pausanias I 18, 1. Sml. Roschers Lexikon der Mythologie s. v. Leukippiden, S. 1988 ff.

I denne Frise som i Gavlgruppen (Fig. 36) er Figurerne paafaldende fladt behandlede, med skarpe Konturer og en Mængde Enkeltheder gengivne ved Ridslinier. Men dermed hører Ligheden op. Frisens Kunstner er trods sin gammeldags Stil en Mester, især i Dyrefigurerne. Menneskefigurerne er smaa og spinkle i Sammenligning med de sværtbyggede, vælige Hingste, og der er i visse Partier

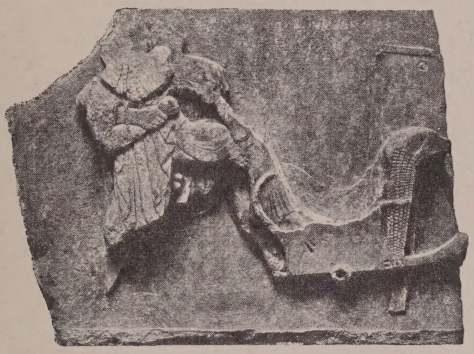

Fig. 38. Fra Sydfrisen i Sifniernes Skatkammer.
(Fouilles de Delphes IV Tav. IX-X).

af Hestekroppene en virkelig Modellering af Fladerne, skønt Totalindtrykket betinges af de dybtførte, paa en Gang kraftige og sirlige Rids i Halsfolder, Manker og Haarlag inderst ved Forbenets Forbindelse med Kroppen. Der er stor Glæde over Enkeltformen. Aarerne svulmer i Hestenes Ben, og Halsfolderne lægger sig kraftigt over de buede Bringer. Hvad Farvernes Forsvinden betyder, ses af Vanskeligheden ved at skelne de nu farveløse Hestes Hoveder og Haler i andet Plan; de var oprindeligt udhævede ved koloristiske Kontraster. Der er Grund til at fremhæve, at det overalt i disse Friser er Hingste, der er fremstillede; i græsk, særligt attisk Poesi er kun Ridehestene Hingste, Vognhestene altid konventionelt Hopper.

Vi skal møde den samme Kunstner igen i Vestfrisen. Helt forskellig er Skaberen af

Fig. 39. Parti af Østfrisen i Sifniernes Skatkammer.

ØSTFRISEN I SIFNIERNES SKATKAMMER

Denne Frise, anbragt paa Smalsiden modsat Indgangen og oprindelig 6 m. 37 lang, idet den paa Siderne sprang frem over Arkitravens Astragal og Kyma[1], falder i to Afsnit: en Kamp over en falden Kriger og en Gudeforsamling.

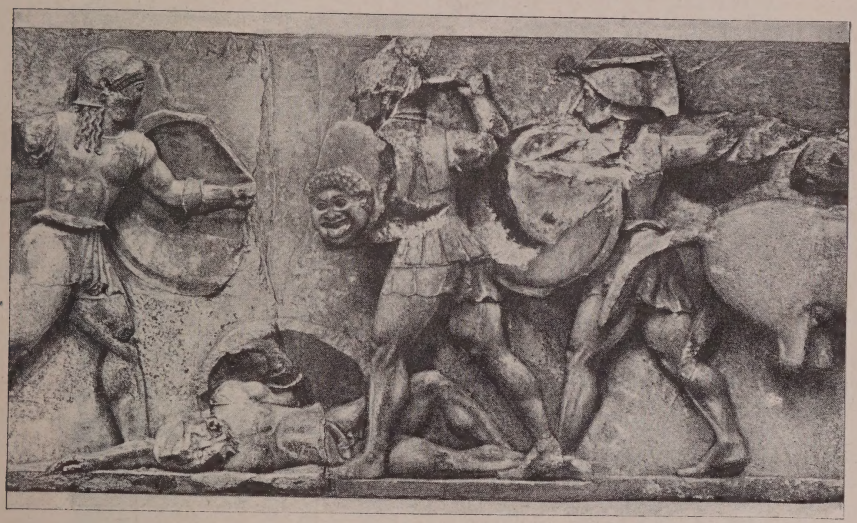

Fig. 40. Details af Østfrisen (smlgn. fig. 39). (Efter Fouilles de Delphes IV).

Vi begynder med den første Fremstilling, tilhøjre i Frisen (Fig. 39). Foran Hestene staar en vaabenløs Mand i Chiton og Læderkøllert, der med en Haandbevægelse synes at holde Forspandet i Ave. Bag dette ses Overkroppen af Kusken; Vognen selv maa have været malet paa Reliefgrunden, baade Hjul og Vognkasse. Derefter følger to lanse- og skjoldbevæbnede Krigere, den forreste med et Medusahoved som Skjoldmærke, kæmpende over en fældet, harniskklædt Mand mod to Krigere, der angriber fra modsat Side (Fig. 40). Bag dem staar igen Kusken tøjlende Firspandet og formodentligt, for Symmetriens Skyld, en nu forsvunden Kriger, beroligende de vælige Dyr (Fig. 41-42).

[1] Courby i Revue arch. 1911, I, S. 209.

Fig. 41. Parti af Østfrisen i Sifniernes Skatkammer.

Stilen i denne Komposition er en helt anden end i Sydfrisen. Hestene er mindre og spinklere, gennemmodellerede, uden Ridslinier, med en diskret Formbehandling af Bringerne og de fintformede Hoveder. I denne Selvbeherskelse, om hvilken Fig. 42 skulde give en Forestilling, er der et Glimt af den store Kunst, der i det følgende

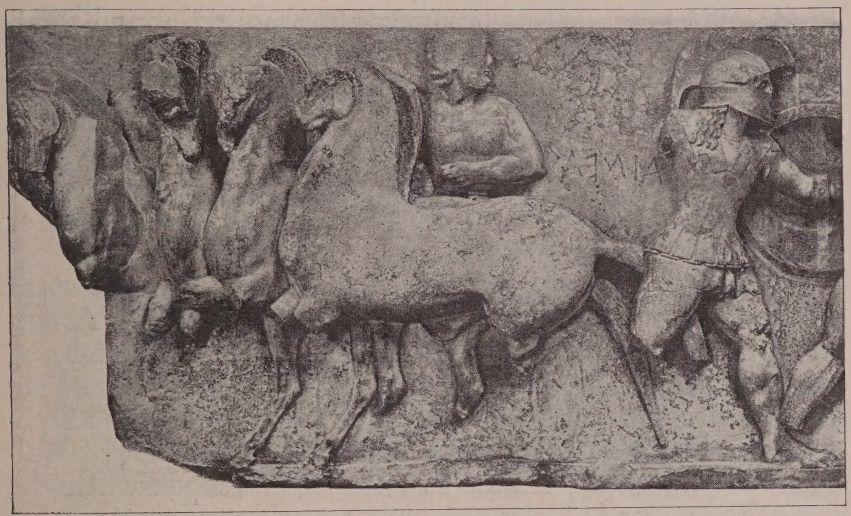

Fig. 42. Details af Østfrisen (sml. fig. 41). (Efter Fouilles de Delphes IV).

Aarhundrede sejrede over Arkaismens naive Fortællerglæde. Der er Partier af disse Hestelegemer, hvor Modelleringen næsten ikke ses, men kun sanses, naar man lader Haanden glide over Fladen. Hestene er heller ikke længer parataktiske, men svinger med dristige Forkortninger den ene frem foran den anden. Svarende til Hestenes Aftagen er Menneskefigurerne tiltaget i Størrelse og kraftig Legemsbygning. Mennesket er Fremstillingens Kerne som i de rødfigurede Vasebilleder. Med Iver kaster Kunstneren sig over Skjoldenes Forkortning, der hos Krigerne tilvenstre har nødvendiggjort en betydelig Uddybning af Reliefgrunden. (Se Fig. 40). Krigernes Fødder staar heller ikke mere fast naglede i Jorden og parallelt med Billedfladen, men den forreste Kriger tilhøjre (Fig. 40) løfter den

bagerste Hæl og drejer Læggen stærkt udad. Herlig er Formbehandlingen af de nøgne Mandsben: Læggene vender sig svulmende imod Beskueren, og Peronæerne forløber rigtigt og er ikke som ellers i Arkaismen stiliserede. Hos den omtalte, forreste Kriger tilhøjre er Laarmusklen i det fremsatte Ben endog udarbejdet paa Indersiden, der vender mod Reliefgrunden og som intet menneskeligt Øje kunde eller kan se. Saadan har det brændt i denne Kunstners Hænder! Saa meget mere beundringsværdig er hans diskrete Behandling af Knæets Rotuler, der ikke er særlig spændte og ikke draget voldsomt frem mod Beskueren. Fødderne, der i Syd- og Vestfrisen er raat anlagte, uden adskilte Tæer, er her overalt omhyggeligt nuancerede; hos forreste Kriger tilhøjre krummer den fremsatte Fods Tæer sig og fortsætter Vristens spændte Sener.

Medens Benenes Udarbejdelse er bedst, hvor de staar fjærnest fra Reliefgrunden, er Forholdet modsat for Armenes Vedkommende; her kom Legemerne udfyldende og hindrende i Vejen, og derfor er Armene i forreste Plan fladt holdte og uden intim Enkeltformning, mens de i Dybden, hvor de tegner sig mod Baggrunden selv eller Skjoldene, er ypperligt formede og detaljerede, med kraftfulde, rigtigt begrænsede Delta- og Bicepsmuskler, fremstaaende Spoleben og Sænkning midt i Underarmens Inderside. Et godt Eksempel er venstre Arm mod Skjoldet hos første Kriger tilvenstre (Fig. 40).

Mændenes Rustning bestaar snart af stramme Læderkøllerter med Flige, snart af Jernpansre med fremstaaende Rande, disse sidste med Modellering af Brystkassen og de øverste Bugmuskler.

Bedst karakteriseret er den faldne Kriger (Fig. 40), hvis ene, kraftigt formede Arm hænger slapt i det fremadludende Skjolds Rem, og hvis Chitonfolder og Genitalier følger Tyngdeloven. Mens højre Ben ligger strakt og haardt mod Jorden, luder det venstre rejst og bøjet fremover ligesom Skjoldet. Han er aabenbart i Færd med at vælte frem paa sit Ansigt; derved er Bevægelsesmotivet foregrebet, der kendes fra en af Figurerne i den mere end et kvart Aarhundrede yngre Æginagavl, men Bevægelsen er

i Sifnierfrisen endnu paa arkaisk Vis med gennemført Parallelisme mellem Over- og Underkrop.

Om Farvernes Betydning hos alle disse Krigere med den afvekslende og dobbelte Beklædning gør man sig bedst en Forestilling ved at betragte de store Visirhjelme, hvis Virkning nu er ringe, men som sete i Farver nedefra har lyst som store, dekorative Masker.

Et Par Indskrifter paa Reliefgrunden er bevarede: ved den bagerste Kriger tilvenstre staar Aineias (Fig. 42), ved den forreste tilhøjre (Fig. 40) de fire Bogstaver Mene, Begyndelsen til Menelaos. Billedet gengiver da en Kampscene i Iliadens 17de Sang, hvor Menelaos, fulgt af Aias, Telamons Søn, „den tapreste af Grækerne næst Achilleus selv", kæmper mod Hektor og Aineias om Patroklos' Lig, en Kamp, der varer en hel Dag, og hvori Menelaos tilsidst til sin Sorg maa vige[1]. Aineias træder først op ret sent, men er af væsentlig Betydning for Kampens heldige Udfald og Trojanernes nye Fremgang[2]. Homolle foreslog den ret ubetydelige Kamp om Euforbos' Lig i samme Sang, og Reisch har ment, at det skulde være Kampen mellem Memnon og Achilleus om Antilochos' Lig efter det nu tabte Epos Aithiopiden. Men i denne Kamp, der ogsaa kendes fra Vasebilleder, er Skemaet et helt andet, og navnlig er altid Heltenes Mødre tilstede, saa den Tydning er, selv bortset fra Indskriftens Tydelighed, absolut umulig[3].

Kampen om Patroklos' Lig foregaar, som den Art Kampe plejer i Homers Digtning, under stærk Deltagelse fra Gudernes Side, og i to andre Reliefplader fra Østfrisen ser vi en hel Gudeforsamling afbildet.

Paa Pladen, der sad tilhøjre nærmest ved Kampscenen, er tre Gudinder fremstillede, siddende og samtalende med store Gestus, af hvilke den forreste ved Ægiden er

---

[1] Vers 90 ff., 106 ff., 123 ff., 233 ff. og 384 ff. Menelaos som den latterlige Kujonskikkelse, særligt kendt fra Euripides' Tragedier „Orestes" (v. 754) og „Andromache", er vel skabt i Athen under det Had til Sparta, som den peloponnesiske Krig vakte til Live, og har, som den berømte Menelaosgruppe i Loggia dei Lanzi i Florens viser, ikke formaaet at trænge igennem i Billedkunsten. Citatet om Aias fra Sofokles' Aias v. 1340. [2] Vers 320 ff. [3] G. E. Lung: Memnon. Archäol. Studien zur Aithiopis. Bonner Dissertation 1912, S. 37.

let kendelig som Athena (Fig. 43). Paa den anden Plade (Fig. 44) er fem Figurer bevarede. Den forreste (t. h.) er en Mand, klædt i Linnedchiton og Kappe, med langt Nakkehaar og Skulderlokker, siddende paa en fin Tronstol med Ryg- og Armlæn og med Skammel under Fødderne. Da

Fig. 43. Fra Gudeforsamlingen i Sifnierskatkamrets Østfrise.

der under Armlænet er fremstillet en Satyr, forfølgende en Nymfe, har Tyskeren Karo villet tyde denne Figur som Dionysos[1]. Men en lignende Fremstilling af Satyr og Nymfe fandtes paa selve Zeustronen i Olympia, og Dionysos er for subaltern en Gud til at sidde alene paa en Tronstol med Skammel og paa Hædersplads mellem Guderne. Den gamle Forklaring: Zeus er afgjort den rigtige. Derefter følger en Mand med nøgen Skulder og langt opbundet Nakkehaar, talende med en Kvinde, der lægger en Haand paa hans Skulder, og med en anden endnu ivrigere gestikule-

[1] Athenische Mitteilungen 1909, S. 167 f.

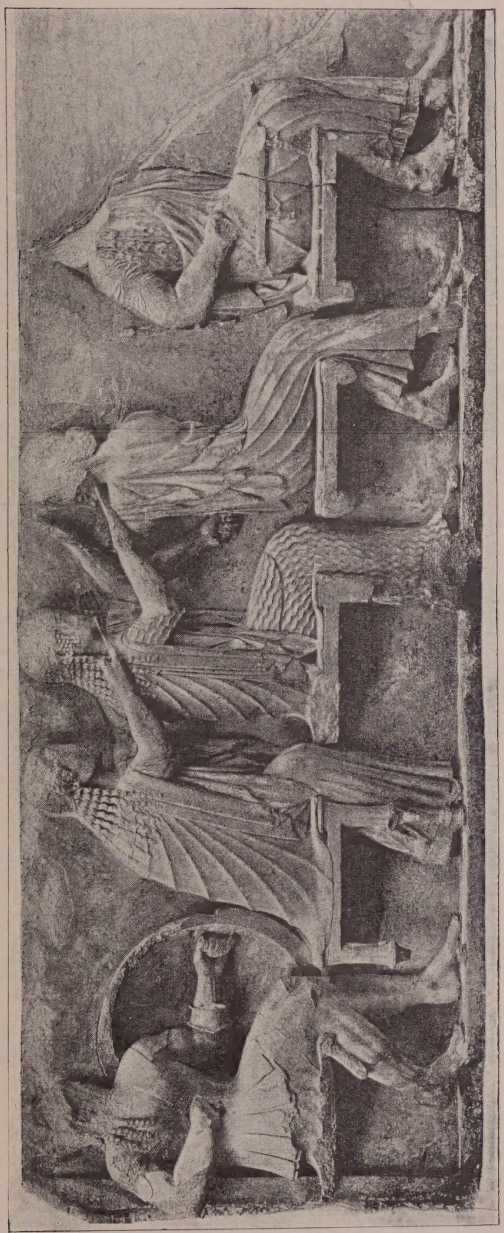

Fig. 44. Fra Gudeforsamlingen i Sifnierskatkamrets Østfrise. (Efter Fouilles de Delphes IV).

rende Kvinde. I denne Treenighed ligger det nær at se Apollon — Buen var tilsat i Metal i den sænkede venstre Haand —, hans Moder Leto og Søsteren Artemis. Endelig sidder yderst tilvenstre ved den lodrette, sluttende Liste en fuldtrustet Kriger med Skjold og Benskinner, Ares.

Men der er Spor af andre, nu forsvundne Gudefigurer. Paa Zeus' Skød hviler to Fingre, og Brudspor foran hans Knæ viser, at her har siddet en lille Figur, lavere paa en Taburet og fortroligt vendt imod Zeus[1]. I den anden Gruppe er der foran Athena en Rest af Ryggen af en Lænestol, paa hvilken formodentligt Hera tronede. Kompositionen synes da at have været følgende[2]: i Midten Zeus med en lille Tjenerinde foran sine Knæ, vistnok Hebe; tilhøjre derfor Hera, Athena og to Gudinder, sagtens Demeter og Kore (Fig. 43); tilvenstre bag Zeus' Ryg de allerede nævnte fire Guddomme, altsaa en fuldkommen symmetrisk Disposition af de store Guder med Zeus som Midtpunkt. Heberdeys og Karos Forslag at skille Gudegrupperne ad og anbringe Kampen om Patroklos' Lig i Midten umuliggøres ved de afsluttende lodrette Lister for begge Frisens Ender og derved, at begge de yderste Friseplader bøjer om Hjørnerne henholdsvis mod Nord og Syd. Guderne er ikke skilte som i Parthenonfrisen; de sidder i Kreds i deres Olymp, stærkt bevægede af Kampen mellem de Dødelige og fordelte efter Partiinteresser, idet Guderne tilhøjre for Zeus er paa Grækernes, de tilvenstre paa Trojanernes Side i den homeriske Skildring. Bedst svarer Billedet i og for sig til Begyndelsen af Iliadens fjerde Bog, hvor de forsamlede Guder fører et ret heftigt Sprog. Men ogsaa som Akkompagnement til Kampskildringen i 17de Sang passer den livlige Gudeforsamling, thi ogsaa her hører vi om Gudernes stærke Deltagelse: flere Gange farer Apollon ud, forvandler sig og opmuntrer Hektor, mens Zeus nikker forbitret, da Hektor har taget Achilleus' Rustning af Patroklos. Billedhuggeren følger jo aldrig slavisk Digtningen, men foretager de Motivændringer, hans Kunst kræver.

Det vakte selvfølgeligt ikke ringe Forundring i denne

[1] Karo anf. St., S. 169. [2] Sml. Lechat i Revue des études anciennes XIII 1911, S. 398 f. m. Anm. 3.

Frise at finde en plastisk Fremstilling af Guderne forsamlede, der var omtrent 100 Aar ældre end Parthenonfrisens berømte Gudeforsamling, og i begge Tilfælde at se Ares yderst i Kredsen og karakteriseret som den urolige blandt Guderne: i Parthenonfrisen vugger han i Sædet med Hænderne spændte om det løftede Knæ[1], i Sifnierfrisen sidder han med vidtskilte Ben, for hvis Skyld Kunstneren har givet Ares en Taburet, ikke den vanlige Stol. Om Fremstillingen selv er iøvrigt at bemærke, at medens Gudernes og Gudindernes Dragter vidner om ægte græsk Sirlighed, gestikulerer de lange Hænder paa de altfor korte Underarme jo unægteligt med en Folkelighed og Fyrighed, som man ikke vilde have bifaldet i 5te Aarhundredes klassiske Kunst. Det er ung Kunsts sædvanlige Fryd ved det kraftige Udbrud; det er de samme store, vifteagtigt bevægelige Hænder, vi kender fra de tidlige rødfigurede Vasebilleder; kommer man fra dem til den store Stils Hænder, synes Selskabet ikke alene stilfærdigt, men virkeligt lidt mat.

I Afbildninger tager Gudefrisen sig ud som den skønneste Del af Østfrisen, men i Virkeligheden staar den tilbage for Kampen om Patroklos' Lig: Skildringen er mindre frisk, og der er mere Interesse for de fine Dragter med de omhyggeligt udarbejdede Detaljer end for Form- og Bevægelsesproblemer. Zeus og Apollo er iførte Chiton og Kappe, Gudinderne Peplos eller Chiton eller begge Dele og derover et Epiblema, d. e. et foldet Sjal, der dækker Skuldre, Overarm og Ryg og med stort anlagte Læg ledsager Armenes Bevægelser. I denne Glæde over Dragt og Folder er der et ægte ionisk Element; ogsaa de plumpe, kødfulde Former hos Ares og de kæmpende Helte viser mod Østens Kunst, mod ionisk *τρυφή*.

VESTFRISEN I SIFNIERNES SKATKAMMER

Den sad over Skatkamrets Indgangsside mod Vest, og bevarede er de to Hjørneplader, mens Midten, mere end den ene Trediedel, mangler[2].

[1] Fr. Poulsen: Den græske Kunst fra Perserkrigene til Romertiden S. 45.
[2] Om denne Frise Homolle i Bulletin de corr. hell. 1894 S. 194, 1895 S. 535, 1896 S. 581 og min Artikel sammesteds 1908, S. 177 ff.

Fig. 45. Fra Vestfrisen i Sifniernes Skatkammer. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. VII-VIII).

Paa Pladen fra venstre Hjørne (Fig. 45) ses nærmest den lodrette, afsluttende Liste Hermes, kendelig paa Heroldstaven og de krummede Vinger ved hans Hæle. Han er iført Kjortel (Chlamys) og bærer langt Haar; Ansigtet er ødelagt og den fremstrakte venstre Arm afbrudt. Han beroligede som Krigeren yderst tilhøjre i Østfrisen et Firspand, men dette her er et guddommeligt, Heste med segldannede Vinger (Fig. 46). Paa Vognen bagved sætter en Gudinde, kendelig ved den (ødelagte) Hjælm og Ægiden som Athena, sin Fod, mens den anden Fod har staaet paa Jorden (Fig. 47). Ogsaa Athena har segldannede Vinger, den ene hævet, den anden, hvis Spids er synlig i Afbildningen bag Ægidens Rand, sænket. Den vingede Athena, der er omtalt i et af Ciceros Skrifter[1] blandt Athenatyperne, men dér rigtignok med Vinger paa Skoene ligesom Hermes, er yderst sjælden i Kunsten; ialt kendes kun 6 Fremstillinger, alle fra Vasemaleriet[2]; Athena med et Forspand af Vingeheste foran sin Vogn var derimod bl. a. anvendt som Athenæernes Skibsmærke og er derfor mindre overraskende[3]. Bag Athena ses endvidere en nø-

[1] De natura deorum III 59. [2] Zahn i Jahrbuch des archäol. Instituts XXIII 1908, S. 172. Lechat i Revue des études anciennes XI 1909, S. 129 ff. [3] Euripides: Ifigeneia i Aulis v. 251.

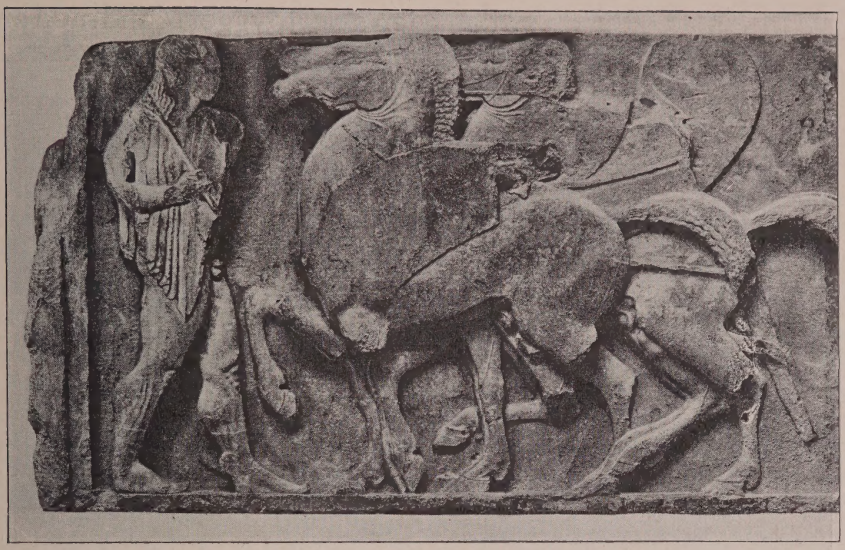

Fig. 46. Detail af fig. 45.

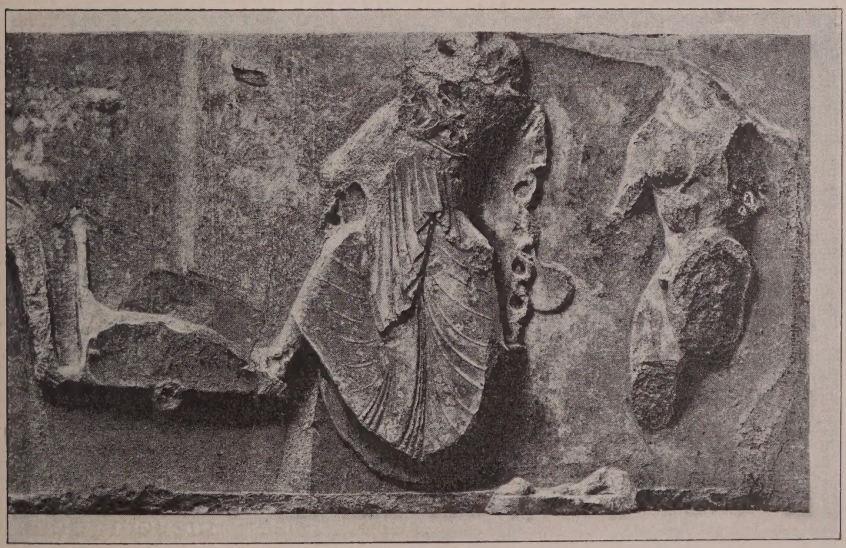

Fig. 47. Detail af fig. 45.

Fig. 48. Fra Vestfrisen i Sifniernes Skatkammer. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. VII-VIII).

gen sværtbygget Mand med en Stav eller et Skaft mod Skulderen.

Figurerne paa den tilsvarende Plade fra højre Hjørne (Fig. 48) er mindre tydeligt karakteriserede. Tilhøjre ses Midtpartiet af en Mand i Chlamys og Læderkøllert med Flige, vendt imod et Firspand af vælige, vingeløse Heste (Fig. 49). Paa Aaget over de bagerste Hestes Nakker skimtes en Fugl. Svarende til Athena følger en Kvindefigur, stigende af Vognen med Ryggen imod den, Hovedet drejet tilbage og begge Arme løftede (af den venstre er der Spor i Reliefgrunden). (Fig. 50). Yderst i venstre Side af denne Plade er endeligt bevaret et Fragment med to stærkt ødelagte Hoveder, anbragte Side om Side i Profil.

Homolle tydede Vestfrisen som en Fremstilling af Herakles' Indførelse i Olympen, idet han mente at genkende Herakles i den svære Mand bag Athena og Hebe, den lovede Brud, i den yndefulde Kvinde, der paa den sidstnævnte Plade stiger af Vognen. Men Athenas dominerende Stilling bliver lige saa uforstaaelig som Forbindelsen mellem denne Brudgom og Brud, der er skilte ved hele det tabte Midtparti.

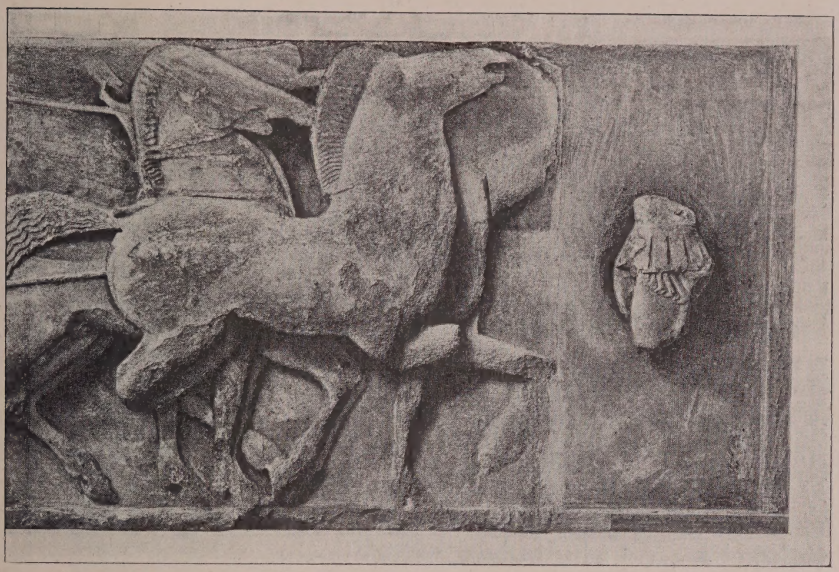

Fig. 49. Detail af fig. 48.

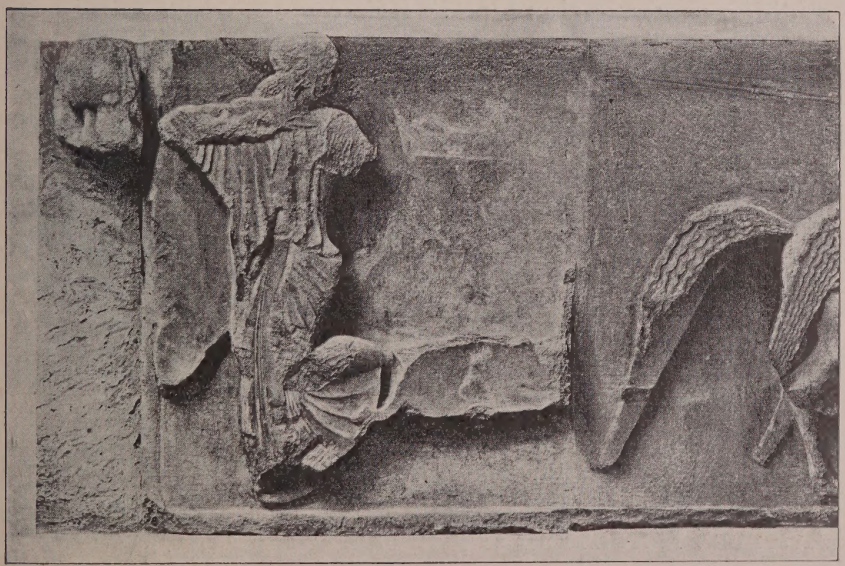

Fig. 50. Detail af fig. 48.

Vi befinder os i et Milieu af Guder, og Hermes og Athena er sikrede. Den korte Stav hos den nøgne Mand bag Athena ligner Økseskaftet i Hefaistos' Haand paa arkaiske Vasebilleder; selve Øksebladet er afbrudt tilligemed Figurens Skulder (Fig. 47). Figuren foran Hestene længst tilhøjre (Fig. 49) er krigsklædt, i Køllert som Ares baade i Østfrisen og, som vi skal se, i Nordfrisen. Men hvem er den gratiøse Kvinde, der paa samme Plade forlader sin Vogn og alene af alle Sifnierfrisens prægtigt klædte Gudinder bærer Armbaand (Fig. 50)? Afrodites Navn svæver paa Læben, og Beviset kan føres gennem hendes Gestus. Fra den hævede højre Haands to Fingre — Pege- og Tommelfinger — udgaar nemlig to Strænge, der fører hen mod den venstre Haand, som hun holdt i Højde med Ansigtet. Det er et Halsbaands Kæder — fornyede Undersøgelser af Andenmand har bekræftet denne min Iagttagelses Rigtighed[1] —, og Gudinden gør Toilette, anlægger sit Halsbaand, samtidigt med at hun forlader sin Vogn. Af stor Interesse er derfor ogsaa Paavisningen af, hvad jeg havde overset, at Athena, hendes Modfigur, løfter en Flig af Ægiden med venstre Haand højt over Skulderen og fører en anden Flig med højre op mod Brystet (Fig. 47). Kun en omhyggelig Undersøgelse af Originalens Brudflader har kunnet give det sikre Resultat, der viser, at ogsaa Athena gør Toilette, samtidig med at hun stiger af Vognen og — som Sporene viser — drejer Hovedet tilbage mod Relieffets Midte. Det er ægte arkaisk Naivetet, denne Dobbelthandling og denne Overensstemmelse i Gudindernes Bevægelsesmotiver, der dog paa den anden Side ikke virker som slaviske Gentagelser, idet Athena vender Brystet, Afrodite Ryggen til Vogn og Heste.

Nu forstaar vi bedre de andre Enkeltheder: den lille Fugl paa Hesteaaget, Afrodites Due eller Spurv, og de to sideordnede, ødelagte Hoveder, der hører til foran Ares og Afrodite (Fig. 50). Saadan forenede, i tætsluttede, parallele Profiler skal vi møde Søskendeparret Apollon og Artemis i Nordfrisens Gigantslag.

---

[1] Courby i Revue arch. 1911, I, S. 213 ff.

De to Vogne er standsede, Gudinderne stiger af, om den høje Opstander foran paa Afrodites Vogn ses endnu i blege Farver Tømmerne viklede fast, og foran begge Firspand staar Guder, thi „sky er Hestens Øje og maa beroliges“[1], og de synes endog at have grebet de forreste Heste i Bidslet. Guderne som „Hestedrenge“ er et ikke sjældent Fænomen paa Vasebilleder; det er et Kulturbillede fra en Tid, hvor man havde færre Slaver, og hvor derfor frie Mænd kunde udføre ogsaa grovere Arbejde; det svarer til, at Hermes i et sapfisk Fragment optræder som Mundskænk[2].

Frisens Guder falder i to Grupper: paa den ene Side (Fig. 45) Hermes, Athena, Hefaistos, paa den anden (Fig. 48) Ares, Afrodite, Apollon, Artemis. Ankomsten i Vogne leder Tanken hen paa Iliadens Skildringer, hvor Gudinderne i deres Karme ager afsted til den trojanske Valplads[3]. Vi maatte da tænke os en Kampscene i Midten, der nu er tabt, og Guderne ligesom i Østfrisen delte efter Sympathier. Der findes nu virkeligt i Iliadens 20de Sang en Kampskildring og en Fordeling af Guderne, der nøje svarer til Frisens. Zeus har givet Guderne Lov at slutte sig til de kæmpende, og afsted farer de til hver sin Side og Gudekampen begynder. Paa Grækernes Side fylkes Hera, Athena, Poseidon, Hermes og Hefaistos; af dem mangler vi ved Frisens Ødelæggelse kun to: Hera og Poseidon. Paa Trojanernes Side strider Ares, Apollon, Artemis, Leto, Flodguden Xanthos og Afrodite. For Symmetriens Skyld har Billedhuggeren maaske udeladt den mindre betydningsfulde Flodgud, og vi vilde da kun savne én: Gudinden Leto.

Selv med Tilføjelse af de manglende Guder bliver der god Plads i Midten til en stor Kampscene — naturligvis uden Stridsvogne —, og her ligger det nær at antage en Fremstilling af Achilleus' Kamp til Hævn for Patroklos, der i 20de Sang antager vældige Dimensioner og sætter hele Gudeverdenen i Bevægelse. At Guderne her er skilte, ikke samlede som Østfrisens, hvis Kampskildring fra 17de

---

[1] Ifig. i Aulis v. 650. [2] Athenaios V 192 c. [3] Iliaden V 720 ff., VIII 41 ff., 438 ff., XIII 23 ff.

Sang Vestfrisen fortsætter, forklares naturligt derved, at Guderne denne Gang er nede i selve Kamptummelen og derfor maa dele sig efter Sympathier. De er tilstede for at opildne og styrke deres Folk, men de kæmper ikke selv direkte med; derfor er de karakteriserede ved deres vante Gudeattributter og bærer ikke Vaaben som i Gigantfrisen paa Bygningens Nordside. Kun Athena, Kampgudinden, ruster sig med Ægis, men Lansen ses ikke; heller ikke hun vil da kæmpe, saa lidt som Afrodite, der lægger sit farlige „Vaaben", Perlebaandet om sin Hals.

Er der saaledes fra Indholdets Side Overensstemmelse mellem Øst- og Vestfrisen, er Stilen derimod helt forskellig. Vestfrisen gaar stilistisk sammen med Sydfrisen (Fig. 37-38): Figurerne har samme store Forflade med skarpt ombøjede Kanter; Forkærligheden for Ridslinier og Stilisering i Stedet for Modellering og Modulering af Overfladen er den samme. I Hermesfiguren er Drejningen i Kroppen ikke formidlet i Overgangen mellem Underkrop og Bryst, Genitalierne og Knæskallerne ligger for meget drejet fremefter, og Peronæerne er sirligt, men livløst stiliserede. Athenas Bevægelse synes os uskøn, skrævende, men Kappens store Folder spiler sig ud og har oprindeligt forsonet ved deres Farvepragt. Dejlige er Hestene, men desværre ikke saa velbevarede som Sydfrisens. Der er ingen Tvivl mulig: Syd- og Vestfrisen er udførte af samme Billedhugger, der er mere gammeldags end Kunstneren i Østfrisen, som vi møder igen i den herligste og bedst bevarede Del af denne Bygnings Skulpturer, nemlig

NORDFRISEN I SIFNIERNES SKATKAMMER

Denne Frise vendte ud mod den hellige Vej og er genfundet i omtrent hele sin Længde, ca. 8 m. 90. Fremstillet er Gudernes Kamp med Giganterne, og vi vil begynde vor Beskrivelse fra venstre Side, fra det nordøstlige Hjørne af Bygningen.

Her ses yderst ved den lodrette Liste en langhaaret, skægget Mand i kort Chiton, der tumler med to store Beholdere eller Sække, af hvilke den mindre er stærkt foldet,

den store glat (Fig. 51). Homolle tydede Figuren som Aiolos, Vindenes Gud med sine Sække, fra hvilke han lader Stormene fare ud, her altsaa imod Giganterne. Men den græske Arkæolog Rhomaios har fundet den rigtige Forklaring[1]. Paa vor Afbildning ses det, at der fra Sækkene forneden

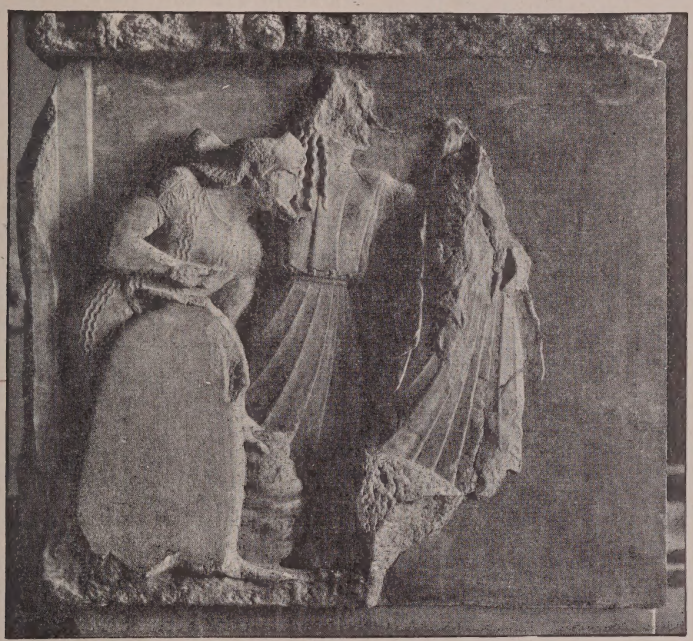

Fig. 51. Fra Nordfrisen i Sifniernes Skatkammer.

udgaar to Rør, der tilhøjre munder ud i en uartikuleret Klump foran den forreste af de to følgende, kæmpende Gudinder. Trods Brud og Beskadigelser genkendte Rhomaios i denne Klump Konturerne af en Ovn, med en afsluttende Runding foroven og en Dør paa den Side, der vender mod Guden med Sækkene. Dermed er det givet, at det ikke er Aiolos, men Smedeguden Hefaistos med sin Ovn og sine Blæsebælge, de af Digterne omtalte „sodede Bælge"[2], hvis Hvæsen gløder Essens Jærnstykker.

[1] Ἐφημ. ἀρχ. 1908. S. 254. Sml. Karo i Athen. Mitt. 1909, S. 174. [2] Apollonios Rhodios: Argonautica IV 776.

Fig. 52. Gigantkampen i Nordfrisen i Sifniernes Skatkammer. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XIII-XIV).

Og med glødende Jærn kæmper Hefaistos mod Giganterne baade i den litterære Overlevering og paa to rødfigurede Vaser[1].

Mens Hefaistos repræsenterer Artilleriet i Kampens Baggrund, er de to følgende Gudinder i direkte Kamp og har svunget Vaaben i de løftede Arme. Den bagerste, bedst bevarede har et mere udviklet kvindeligt Bryst end nogen anden Gudinde i Frisen og er vel sagtens Afrodite, Hefaistos' Gemalinde. Deres Modstandere, to Giganter med Hjelme, Benskinner, Skjolde og løftede Lanser ses yderst tilvenstre paa næste Friseplade (Fig. 52. Sml. fig. 53). Bag deres Rygge kæmper Herakles, let kendelig ved Løveskindet, hvis Poter er knyttede foran paa hans Bryst (Fig. 53). I hans Haar er der Smaahuller, i hvilke en Metalkrans har været befæstet; højre, hævede Arm med Vaabnet er afbrudt, over venstre Arm, der er fremstrakt over den følgende Vogn, hænger Løveskindet, der har tjent ham som Skjold. Paa den omtalte Vogn staar Gudinden Kybele, ogsaa hun med et Dyreskind over sin Dragt, hvis Hale hænger ned lidt under hendes Hals, og hvis Ho-

[1] Apollodoros I 6, 2.

ved dækker hendes Bag; efter Halens og Snudens Form at dømme er det et Ulveskind (Fig. 53). En Tid vilde man i denne Figur se en mandlig Gud, Dionysos, men Spor i Øreflippen viser, at den har baaret Ørenring, hvad der kun er tænkeligt ved en kvindelig Guddom[1]. Bag Kybeles Vogn og Forspand kæmper i andet Plan en hjelm- og rust-

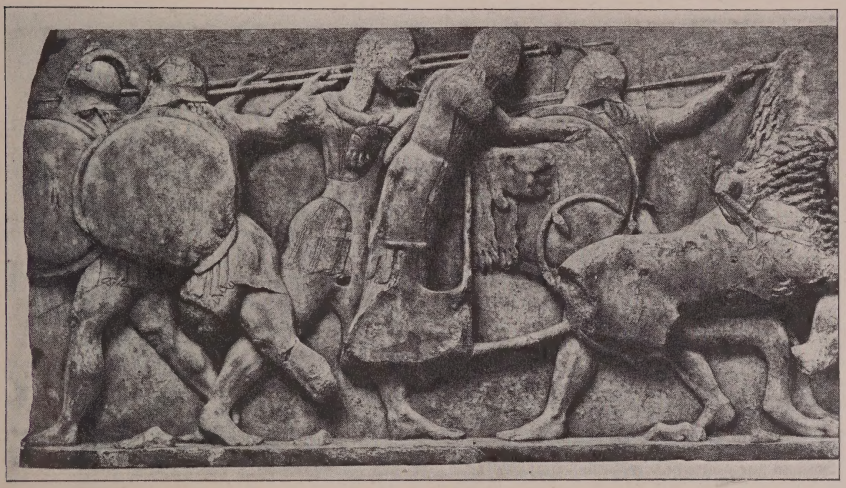

Fig. 53. Detail af fig. 52.

ningklædt Gigant med Rundskjold og løftet Lanse med Spydod mod Herakles; Kontrastfarver har her oprindeligt udhævet Enkelthederne. For Kybeles Vogn er spændt to Løver, der deltager i Kampen; den bagerste, hvis Hoved er afbrudt, har rejst sig paa Bagbenene og kastet sig over en nøgen, hjelmprydet Gigant, der søger at flygte; men den anden Løve har omklamret ham med sine Forpoter og draget hans Side ind i sine knusende Kæber (Fig. 52, 53, 54). Han er nøgen, fordi Kunstneren vil vise Blodets Strøm paa den bare Krop, mens en sønderreven Klædning vilde være ukunstnerisk. Endnu i hellenistisk Reliefkunst kan man se Fordelingen af Nøgenhed og Beklædning efter dette Synspunkt: saaret eller ej. At Kybele, „de tyredræ-

[1] Lechat i Revue des études anciennes XI 1909, S. 13 f.

bende Løvers Herskerinde", med sine Dyr er med i Gigantkampen, tyder paa ionisk Indflydelse, men hun synes dog ogsaa at have været tilstede paa en sortfiguret attisk Vase med samme Motiv[1].

Efter denne Gruppe og med Ryggen imod den følger et brilliant Gudepar, Apollon og Artemis Profil ved Profil som

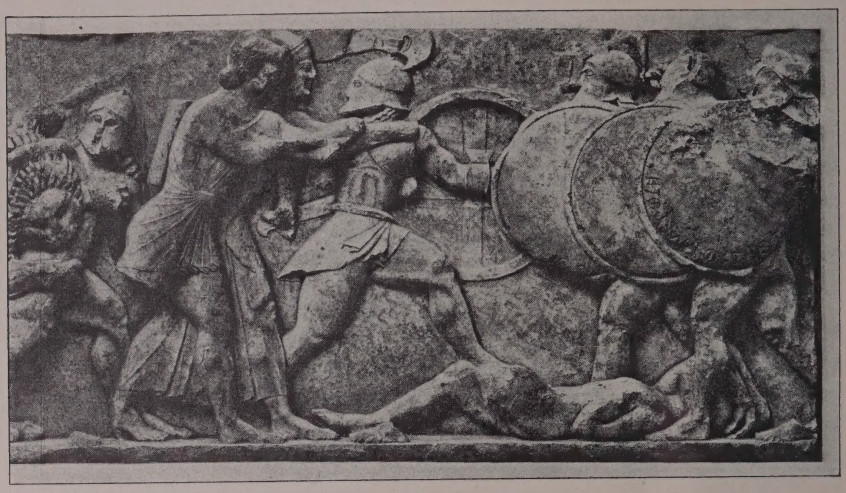

Fig. 54. Detail af fig. 52.

i Vestfrisen, fælles i Bevægelser og Skridt, aabenbart begge bueskydende; Apollon har oprullet Nakkehaar, kort Kjortel og Pilekogger paa Ryggen, Artemis bærer spids Hue og Diadem[2]; hendes Profil er godt bevaret (Fig. 54).

Foran de to ses en Mand, der i voldsomt Løb drejer Hovedet tilbage, med flagrende Chiton under Harnisken og Sværdskede i Rem derover, væbnet med Sværd, hvis forreste Del kun var malet, med Skjold og en Hjelm, hvis store Fjerbusk bæres af en Holder af Form som en Drikkeskaal med to Hanke, en Kantharos. Denne Drikkeskaal, der paa Vasebilleder altid ses i Dionysos' Haand[3], havde

[1] Bulletin de corr. hell. 1896, Tav. VI-VII. Sml. Roschers Lexikon der Mythologie s. v. Kybele S. 1644. [2] Om den spidse Hue i arkaisk Kunst se Daremberg-Saglio: Dictionnaire s. v. Tutulus. [3] Sml. f. Eks. Gerhard: Auserlesene Vasenbilder I, Tav. XXXII, XXXV, XXXVII ff.

givet Anledning til Benævnelsen: Dionysos. Men herimod gjorde forskellige Forskere Indvendinger; Giganternes Hjelme i Nordfrisen er prydede med de forskelligste Emblemer: Bukke- og Tyrehorn, et Hestehoved, et Havdyr, og disse Dekorationer havde ikke dybere Betydning, mente man, end Skjoldmærker e. lign.[1] Derfor tydedes den løbende Figur, tidligst af Furtwängler allerede i 1894, som en Gigant, der flygtede for Kybeles Løver. Men det har ved fornyede Undersøgelser af Frisen vist sig, at Navnet Dionysos, som allerede Homolle havde læst paa Kanten under Figuren, staar skrevet baade underneden og paa Reliefgrunden ved Kantharoshjelmen[2]. Frisens Indskrifter har ganske vist i Tidens Løb været genopfriskede flere Gange og enkelte af dem endog fornyede, men det staar i hvert Fald fast, at man allerede i Oldtiden har opfattet denne fremstormende Kriger som Dionysos, hvad saa end Billedhuggeren oprindeligt selv har tænkt sig.

Foran Apollon, Artemis og Dionysos ligger en nøgen, død Gigant, med paamalet Navn: Efialtas, og over ham stormer tre Giganter, dækkede af store Skjolde, frem mod Guderne. Paa det bagerste Skjold læses en Kunstnerindskrift.

Den Plade, hvis Hovedfigur var Zeus tilvogns, er ødelagt, og kun lidt af Hestespandets Forkroppe og Hoveder er bevarede (Fig. 55 t. v.). Ogsaa i Digtningen kører Zeus med sit Firspand lige ind i Gigantkampen[3]. Tilhøjre for Hestenes Forben skimtes Zeus' to Modstandere, Giganter, af hvilke den forreste slynger en Sten, den bagerste en Lanse. Derunder ligger en falden, nøgen Gigant og forsøger krybende at komme bort fra Kamptummelen, dækket under sit Rundskjold, men en Kvinde, i Chiton og Kappe og med Diadem i det fintkreppede Haar, har grebet fat i Skjoldets Rand og løfter en Lanse for at gennembore ham (Fig. 56). Denne Kvindefigur med det velbevarede Hoved er ved en Indskrift, der nu er bleget, betegnet som

[1] Lechat anf. St. S. 4 ff. [2] Homolle i Comptes rendus de l'Académie des inscr. 1894, S. 357. Reisch i Wiener Eranos 1909, S. 295, Anm. 2. A. J. Reinach i Revue des études grecques 1910, S. 307, Anm. 1. [3] Euripides' Herakles v. 177.

Fig. 55. Gigantkampen i Nordfrisen i Sifniernes Skatkammer. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XIII-XIV).

Hera. Diadem og Øreflip viser Spor af oprindelig Metaludsmykning.

Ogsaa den følgende Figur, Athena, er sikret baade ved Indskrift og ved Ægiden. Hun har Hjelm og Skjold og kæmper mod to Giganter, af hvilke den forreste, hvis Skjold gjalder mod Gudindens, er sunket i Knæ; Bandoleret over hans Bryst tyder paa, at Vaabnet i hans Haand, der var særligt tilstykket med en Jerntap, har været et Sværd. Den anden Gigant, med et Søuhyre paa Hjelmen, svinger det sædvanlige Vaaben Lansen. Giganternes Navne læses som Berektas og Laertas.

Bag dem kæmper en skægget Gud i Læderkøllert, Chiton og en Hjelm, hvis Stifthuller langs Hjelmranden viser en oprindelig Metaludsmykning (Fig. 57). Det er Ares; med Lansen, der var tilsat i Bronce, kæmper han mod Giganterne Enafas og Biatas, af hvilke den ene løfter et mægtigt Klippestykke. Paa Jorden mellem dem ligger den nøgne, døde Gigant Astartas; alene af alle Guderne har Ares maattet kæmpe mod tre Modstandere.

Den kæmpende Gud i næste Gruppe er karakteriseret som Hermes ved den spidse Hue, Filthatten (*κυνέη*) som Hyrderne bærer, og som passer til Majas Søn, og han bærer ligesom Herakles

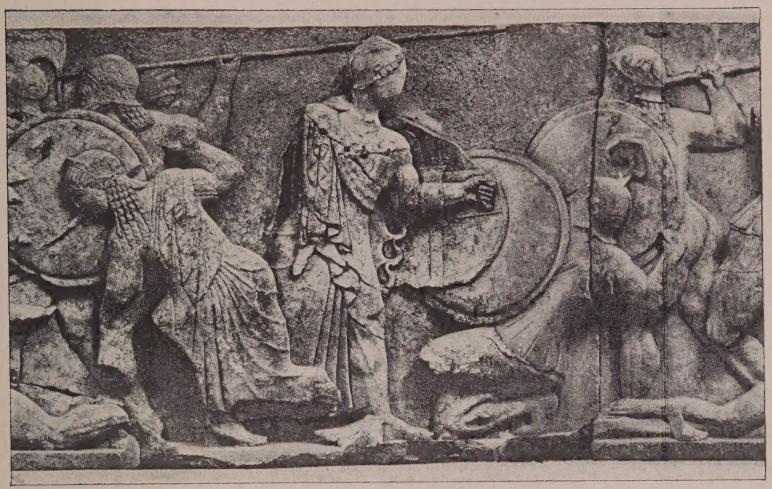

Fig. 56. Detail af fig. 55.

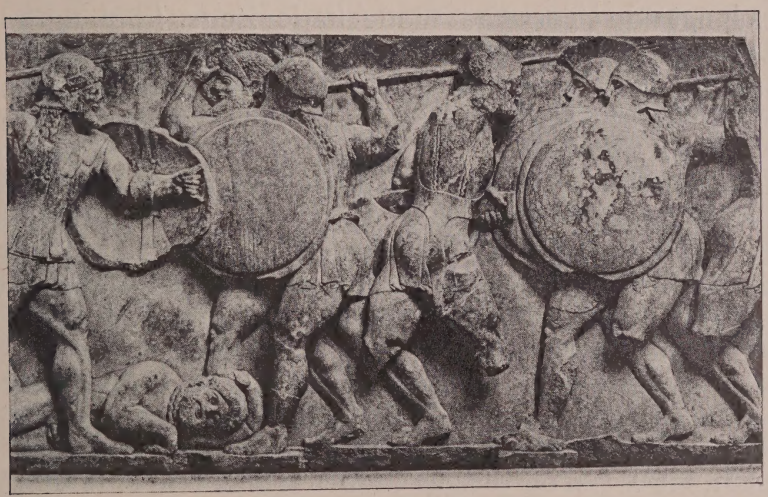

Fig. 57. Detail af fig. 55.

over sin Chiton en Læderdragt, til hvilken der findes Paralleler baade i arkaiske Relieffer og Vasebilleder, og som vistnok er det skødskindagtige Overtræk, der benævnes

„Sisyra" og bæres af Bønder og Haandværkere[1]. Efter de to Giganter, der kæmper mod Hermes, ses yderst tilhøjre Ben og Ryg af en kæmpende Gud og foran hans Legeme Hjørnet af en Vogn, paa hvilken en Kvinde har staaet, af hvem kun Fligen af hendes lange Chiton er bevaret (Fig. 55). Dette Gudepar er muligvis Poseidon og Amfitrite. De sidste Reliefplader af Frisen længst tilhøjre er meget ødelagte og Guderne ikke særligt godt karakteriserede, og vi udelader dem derfor.

Det er paa Tide at gøre opmærksom paa Gigantomachifrisens kunstneriske Værdi. Beundringsværdige, naar man kommer fra Vestfrisens parataktiske Figurer, er denne Kampscenes Dybdeforhold: Figurerne overskærer hinanden og bevæger sig i to Planer, saaledes at f. Eks. Kybele paa sin Vogn suser forbi Herakles og hans Modstander; Dionysos glider aandeagtigt frem bag Apollon og Artemis, og Hera kæmper, som om de to Giganter over hende strædes langt ude i Terrænet mod Alfader Zeus. (Sml. fig. 53-54 og 56). Selvfølgeligt kunde senere græske Kunstnere have gennemført denne Opgave paa en mere illuderende Maade, med smaa Skikkelser i højere Niveau i Baggrunden, men indenfor den arkaiske Reliefstils Rammer kunde der ikke naaes videre. Indtrykket af vild og broget Kamptummel er saa stærkt, at man først efter nogen Tids Betagethed kan begynde at skille Enkelthederne ud.

Bedst er vel den nøgne Gigant, der sønderrives af Kybeles Løveforspand (Fig. 52 og 54). Den bagerste stejlende Løve lægger sin ene Pote paa Gigantens Bryst, den anden om hans Hals, og Giganten har grebet den førstnævnte med venstre Haand og søger at vriste den bort. Men samtidigt har den anden Løve slynget begge Forlabber om Gigantens Laar og drager ham ind imellem sine vældige Kæber, mens han selv søger at kvæle den med Armen, han har slynget om dens Hals, og hvis Hvidhed staar malerisk til den røde, strittende Manke. Der er i denne At-

[1] Lechat: Au Musée de l'Acropole, S. 111, fig. 6. Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum, S. 154 nr. 622. Pottier: Vases du Louvre II, Tav. 54, E 732 (= Monumenti VI-VII, Tav. 78). Til *σισύρα* se Hesych s. v. En længere Skinddragt kaldes *βαίτη*, Pollux: Onamasticon VII 70.

take samme Vildskab som hos Kentaurerne i Vestgavlen i Olympias Zeustempel[1].

En levende og sund Naturalisme præger den løbende Dionysos (Fig. 54). Hans Chiton, der bagude staar spændt og fortil flagrer med lette, skarpe Læg, giver i Forening med Nakkens bagud flyvende Lokker Indtryk af Farten. Sligt forbauser og glæder hos en arkaisk Kunstner, mens det et Aarhundrede senere vilde være en Selvfølgelighed.

De faldne og faldende Giganter er gengivne i ypperlige, vekslende Stillinger. Foran Dionysos ligger en død Gigant paa Ryggen med højre Arm patetisk løftet over Hovedet og Fingrene krummede mod Jorden (Fig. 54). Særligt virkningsfuldt er Bevægelsesmotivet i Giganten, der dækket af sit rødmalede Skjold smyger sig bort fra Heras Lanse (Fig. 55). Men Prisen bærer den faldne Gigant foran Ares (Fig. 57). Han ligger paa Siden med aaben Mund i det grimme, skæggede Ansigt, der ligesom indrammes af venstre Arm, mens højre Arms og Haands Zigzaglinier vækker et Indtryk af smertelig Famlen; om Smerte taler ogsaa de sammenpressede Knæ, og ligesom højre Ben er buet, draget i Leje nedefter, saaledes hænger ogsaa Genitalierne slapt ned over Laaret. (Fig. 55 og 57). En Sammenligning med den samtidige Gigantkamp i Gavlfeltet i Megarernes Skatkammer i Olympia viser, hvad alt dette betyder: dêr afviger Chitonfolderne hos den faldende Helt tilvenstre for Midten ikke det mindste fra den lodrette Stilling. Selv i gode arkaiske Værker, som i en stærkt ødelagt Reliefgavl fra Theben[2], er denne Forkærlighed for ornamental Foldebehandling uden Hensyn til Stillingen fremtrædende; saa meget stærkere virker Naturalismen i Sifnierfrisen; den er Undtagelsen, mindre udtryksfuld maaske end Stiliseringen, men mere sand og baaren af vaagen Iagttagelse[3].

Hvor er Øst- og Nordfrisen i det Hele vidunderlige! En Uendelighed af Bevægelser og Stillinger gør Formgivningen vanskelig og fængslende, og saa stærk er Kunstne-

[1] Fr. Poulsen: Den græske Kunst, S. 23 f. [2] Afbildet nedenfor fig. 90. [3] Olympia III, Tav. 18. Blümmer i Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 1916, S. 6 og Tavle II 9. Den thebanske Gavl i Athenische Mitteilungen 1905 Tav. XIII; Tekst af L. Curtius S. 380.

rens Formglæde, at selv det, der aldrig skulde ses og ikke engang nu, da Reliefferne staar lavt i Delfis Museum, kan ses, er udført med dybtrækkende Mejselhug. Hvilket Liv i disse Skikkelser, i Skuldrenes og Armenes svulmende Muskler, i Føddernes spændte Sener og fine Aarenet! Her er Overskæringer af Lemmer og Legemer, her er Forkortninger af Bevægelser og Skjolde, her svinger Firspand frem som hundrede Aar senere i den lykiske Sarkofag i Konstantinopel, med Bringerne løftede mod Beskueren.

Da Reliefferne fandtes, var de rigt bemalede, og endnu er langtfra alle Farverne blegede[1]. Som omtalt under Behandlingen af Metoperne fra Sikyonernes Skatkammer var Baggrunden blaa. Figurerne er holdte i blaat, grønt og rødt, den sidste Farve i to Nuancer: lyserødt og gyldenrødt. Klædningerne er røde med blaa Borter, idet Farverne differentieres, hvor der bæres to eller flere Klædnings- og Rustningsstykker. Hjelmene er blaa med røde Ornamentstriber langs Randene for at udhæve dem fra den blaa Baggrund; det sidste Træk minder om den lille røde „Glorie", der i rødfigurede Vasebilleder skiller Figurernes sorte Haar fra den sorte Fernisgrund. Skjoldenes Ydersider er afvekslende blaa og røde, deres Indersider røde, med en smal, farveløs Bort langs Randen, en Farvefordeling, der svarer nøje til Figurernes i Æginatemplets Gavle. Paa Kybeles Løver er Legemerne farveløse, mens Manker, Seletøj og Aag er røde. Hestenes Haler og Manker er røde eller, hvor flere ses tæt sammen, afvekslende røde og blaa.

Stilen er ionisk, og Betragtningen af denne Frise lærer, hvor langt den ioniske Kunst i de sidste Tiaar af 6te Aarh. f. Kr. var forud for den attiske, som vi kender fra Fundene paa Athens Akropolis, et Resultat man iøvrigt er naaet til paa Grundlag af Studiet af Korerne selv og de andre arkaiske Skulpturer fra „Perserschutt"[2]. Først efter Perserkrigene bliver Athen, hvad det tidligere kun havde været i Vasemaleriet, den helleniske Kunsts Hovedstad.

---

[1] Bulletin de corr. hell. 1893, S. 194. Furtwängler: Aegina, S. 306 f. [2] Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum, S. 19 ff.

Sifnos selv var aldrig noget Kunstcentrum, og det vilde være urimeligt at tilskrive den lille Ø Æren for denne skønne Kunst, der er udført af Kunstnere, der sagtens har haft deres Hjemsted paa Lilleasiens Kyst. Derpaa tyder den stilistiske Overensstemmelse med de ynkelige Rester af Tindefrisen paa Artemistemplet i Efesos, der var det sidste, der udførtes af dette Tempels plastiske Udsmykning, og som kan dateres til ca. 525 f. Kr., hvilket netop er Sifnierfrisens Tid[1]. Selve Arbejdet maa tænkes udført i Delfi, idet Stedets og Bygningens Krav nødvendiggjorde et nøje Samarbejde mellem Arkitekt og Billedhuggere. Vi kender lignende Forhold gennem delfiske Indskrifter fra 4de Aarh. f. Kr., fra Bygningen af det yngre Apollotempel. Da bragte Skibe baade Stenhuggere og Sten hid, og naar Materialet fra Havnen Kirrha, hvor det udskibedes, over den krisæiske Slette og ad Bjærgvejen var slæbt op til Delfi, begyndte Tilhugningen i Værkstederne i Forstaden Thyiai; da har Fædriaderne genlydt af de arbejdsivrige ioniske Kunstneres Hammer- og Mejselslag.

[1] Lethaby i Journ. of hell. stud. XXXVII 1917 S. 3 ff.

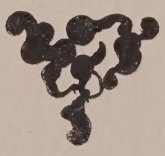

IX

APOLLOTEMPLET OG DETS GAVL-GRUPPER

PAUSANIAS meddeler i sin Beskrivelse af Delfi Apollotemplets Historie lige fra den fjerne, mytiske Fortid[1]. Det ældste Tempel var naturligvis en Hytte, bygget af Laurbærtræ hentet fra den hellige Tempedal. Det næste var endnu mere poetisk og bygget af Fuglefjer og Biers Honning. Det tredie var af Malm. Her føler Pausanias med Rette lidt fast Grund under Fødderne, thi malmklædte Palads- og Tempelvægge har eksisteret paa Homers Tid og delvis holdt sig ned i den historiske Tid. Det fjerde Tempel byggedes af Sten ved Trofonios og Agamedes og brændte, hvad allerede Herodot bekræfter[2], i den 58de Olympiades første Aar, d. e. 548-7 f. Kr. Af det er der i Delfi fundet Fragmenter af Tufsten og af Tagets Terrakottabeklædning.

For at genrejse Templet i ny og prægtigere Skikkelse foretoges i Aarene 547-526 en stor Pengeindsamling i hele Hellas, og navnlig Hellenerne i Ægypten og selve Ægypterkongen Amasis gav betydelige Bidrag. Den samlede Byggesum var 300 Talenter (1 Mill. 200.000 Kr.), og af disse ydede Delfi en Fjerdedel ifølge Amfiktyonernes Beslutning. Derefter begyndte Genopførelsen, men skred i Begyndelsen kun langsomt frem. Alene Arbejdet med Fundamenteringen var kolossalt, som den store sydlige Støttemur, den ofte omtalte Pelargikó viser; den er bygget uden Bindemiddel af omhyggeligt glattede Polygonalsten, der er valgte og sammenføjede saaledes, at deres Stød- og Liggefuger danner smukke, stortsvungne Kurver. Fart kom der i Ar-

[1] Pausanias X 5, 9. [2] Herodot II 180.

bejdet i Aaret 513, da Alkmæoniderne overtog Opførelsen. Det var en fra Athen fordrevet, fornem Slægt, der laa i Strid med den attiske Tyranslægt Peisistratiderne, og de tilbød at fuldende Templet og gjorde det prægtigere, end det var lovet, for derigennem at vinde de delfiske Amfiktyoner og Lakedæmonierne for deres Sag[1]. I 510 f. Kr., det Aar da Alkmæonidernes Politik sejrede og Peisistratiden Hippias blev fordrevet fra Athen[2], stod Templet i Hovedsagen færdigt, men endnu arbejdedes der dog i nogle Aar paa Fuldførelsen af dets plastiske Udsmykning.

Dette Alkmæonidernes Tempel er ikke det, Pausanias i 2det Aarh. e. Kr. har set og beskriver, thi det blev i 4de Aarh. f. Kr., vistnok i 373 ødelagt. Der hersker en Del Uenighed angaaende Aarsagen til Katastrofen; oprindeligt har man tænkt sig den fremkaldt af de i Delfi hyppige Jordskælv; dernæst har Courby, der grundigt har studeret Tempelruinerne, ment at kunne paavise, at det er Terrænets Kildevæld, særligt Kassotis selv, der i Tidernes Løb har undermineret Templet; og endeligt har Pomtow af et defekt Tekststed i den pariske Marmorkronik villet drage den Slutning, at Templet nedbrændte[3]. Da denne sidste Hypotese kræver en vilkaarlig Tekstændring, og der intet Ildspor ses paa de bevarede Rester af Templet, er der al Grund til at forkaste den og formode, at Jordrystelser, Kilder og maaske ogsaa andre, os ukendte Aarsager har bragt dette store Tempel til Fald.

I Aaret 371 f. Kr. foreslaaes det under en Fredskongres i Sparta at indsamle Bidrag til Genrejsning af Apollotemplet[4], og gennem udførlige Indskrifter fra Delfi faar vi indgaaende Kendskab til Indsamlingen og den internationale Byggekommissions Virksomhed i Aarene efter 369, særligt dog fra 353-334 f. Kr.[5] Subskriptionslister udsendtes,

[1] Herodot V 62. Aristoteles: Athens Statsforfatning 19, 4. Plutarch: Solon 11. Pindar: Pythica VII 10 og Skolierne (ed. Drachmann II S. 203). [2] Herodot VI 123. [3] Bourguet: Les ruines de Delphes S. 253. Courby i Fouilles de Delphes II Tekst. Lechat i Revue des études anciennes XIX 1917 S. 340. Dittenberger: Sylloge I 295 Anm. 4. [4] Xenofon: Hellenika VI 4, 2. [5] Bourguet i Bull. de corr. hellen. XXII 1898 S. 308 ff. Samme Forf.: L'administration financière du sanctuaire pythique. Paris 1905 S. 36 ff. og Les ruines de Delphes S. 258 f. Dittenberger: Sylloge[3] 236-253.

og Bidrag strømmede ind lige fra de fjerneste Byer som Selinunt paa Sicilien, Faselis i Lykien, Naukratis i Ægypten og Stæderne paa den tauriske Chersonnes (Krim). En spartansk Konge oversender sin Bys Bidrag, og smaa Flækker i Thessalien og Arkadien giver Pengesummer, der forbauser ved deres Størrelse. Apolloniaterne i Epiros sender en Del af deres Byghøst, der ved Salg indbringer 3500 Drakmer. Der er ganske smaa Bidrag, helt ned til enkelte Oboler fra Damer paa Sicilien og i Peloponnes, som næppe har kunnet dække Omkostningerne ved Indhugningen af deres Navne i Stenen, men er kommen med i Indskrifterne for det gode Eksempels Skyld. De eneste græske Byer, der mangler i disse Subskriptionslister, er betegnende nok Olympia i Elis og Milet og Didyma i Lilleasien, med andre Ord Delfihelligdommens Rivaler. Derimod sender Aleksander den Store gyldne Dareiker til Delfi efter sine første Sejre over Perserne.

Der indkom ved de første store Indsamlinger henved 200 Talenter, og i ti Aar, fra 367 til 357, byggedes der i Ro paa Templet. I det sidstnævnte Aar udbrød den anden hellige Krig, idet Fokierne overfaldt og bemægtigede sig Delfi og ved Hjælp af Lejetropper, lønnede af Templets rige Skatte, i over ti Aar beherskede Helligdommen. Gentagne Gange slog de Thessalerne og Thebanerne og de andre Arméer, Amfiktyonerne stillede imod dem, paa Flugt. Endnu ses i Delfi Indskrifterne paa Fodstykkerne af de Monumenter, Fokierne rejste for Sejrene over Thessalerne[1], og om Thebens Trængsler i Aarene før Filip af Makedoniens Indgriben vidner en af Isokrates' Taler[2]. Denne Hellenernes Afmagt gav Anledning til, at Makedonerkongens Hjælp blev paakaldt. Han kom med sin Hær, sejrede over Fokierne i 346, genoprettede Amfiktyonernes Raad, men fik selv ved at arve Fokiernes to Stemmer saa stor Indflydelse paa dette og derigennem paa Grækenlands Politik, at hans Protektion blev skæbnesvanger for Hellenernes Frihed[3].

Filips Sejr gjorde Ende paa Helligdommens finansielle

[1] Dittenberger: Sylloge 202-3. [2] Isokrates V 93-94. [3] Diodor XVI 30-59.

Elendighed. Fokierne blev til Straf for deres Overgreb idømte svære Bøder, saaledes at de gennem 22 Aar kom til at indbetale ialt 420 Talenter[1]. Derved øgedes den samlede Sum, der stod til Raadighed ved Templets Genopførelse, til mindst 620 Talenter (= 2.480 000 Kr.) eller noget over Halvdelen af, hvad Parthenon ifølge Overleveringen kostede Athen. Men Tallet maa sættes højere, thi der indkom ogsaa efter den fokiske Krigs Slutning frivillige Bidrag, saa det er højst muligt, at de 700 Talenter er naaet eller endog overskredet. Paa den anden Side anvendtes en Del af Pengene af Amfiktyonerne ogsaa til andre Byggeforetagender baade i Delfi og ved Thermopylæ, og der indkøbtes hellige Kar — et gyldent Vievandskar og en Vinkumme af Sølv — til Apollotemplet som Erstatning for de Værdisager, Fokierne under deres sidste fortvivlede Forsvar havde røvet og kastet i Smeltediglen. Saaledes er det ikke muligt helt nøjagtigt at angive Apollotemplets Byggesum[2]. I 305 f. Kr. er Templet officielt færdigt og afleveres, men den mangelfulde Rifling af Søjlerne viser, at helt fuldendt var det ingenlunde, og vi ser da ogsaa af Indskrifterne, at der stadigt arbejdes paa dets Udsmykning i 3die Aarh., baade i Aarene 274-272, 238-236 og i 230 f. Kr.[3]

Som det nye Tempels Arkitekt nævner Pausanias Spintharos fra Korinth. I Indskrifterne møder vi fra Aaret 353 en anden Arkitekt, Xenodoros, senere, fra 342-330, Agathon, saaledes at vi kan følge det store Byggearbejdes Ledere gennem flere Aartier. Af Regnskaberne erfarer vi, at Xenodoros' maanedlige Løn var 60 Drakmer[4], hvilket svarer til en beskeden Dagløn af 1 Kr. 30 Øre, der, selv om man regner Pengenes Værdi fem Gange højere end i vor Tid, dog er en meget lav Sum. Iøvrigt oplyser Regnskaberne fra den af Amfiktyonerne nedsatte Bygningskommission, Naopoierne (egl. Tempelbyggerne) og efter den fokiske Krig, da Forvaltningen blev for indviklet, fra særlige Kasseforvaltere (Tamiai) os om alle mulige tekniske Enkelt-

---

[1] Oprindeligt var Bøden fastsat til 10.000 Talenter = 40 Millioner Kroner.
[2] Dittenberger: Sylloge I Side 323 og 326. [3] Dittenberger: Sylloge 494.
[4] Dittenberger: Sylloge 245 Anm. 15.

heder ved Opførelsen lige til Kranernes Smøring, samtidigt med at de kaster interessante Strejflys over Datidens økonomiske Forhold og de politiske Brydninger. „I skarpe, farvekraftige Træk læser vi ud af de tilsyneladende graa Navnefortegnelser, Formler og Tal Følgerne af de store Begivenheder i Hellas ved Midten af 4de Aarh. f. Kr., Fokiernes Nederlag, Filips voksende Magt, Aleksanders Ødelæggelse af Theben og begyndende Verdensherredømme. Saaledes forkynder disse tørre Regnskaber den store Verdens Historie, og det er deres Ethos“ [1]. Vi ser, hvorledes Amfiktyonerne lader nye Mønter præge ved Begyndelsen af Trediverne, baade for at konkurrere med de attiske og æginetiske og for overfor den allerede sejrrige Filip at betone den fælleshelleniske Enhed [2]. Men i Guldmønternes Forhold til Sølvværdien, der ved Begyndelsen af 4de Aarh. havde været 12 til 1, men nu er sunket til 10 til 1, sporer vi Betydningen af Filips nyaabnede Guldminer i Pangaios-Bjærgene paa Grænsen mellem Makedonien og Thrakien, der tillod ham at oversvømme Hellas med Guldmønter med hans Navn.

Interessante er Kontraktforholdene mellem Bygningskommissionen og Haandværkerne. Hvis Entreprenørerne ikke leverer et Arbejde indenfor den stipulerede Frist, gaar Kommissionen skarpt frem mod dem og deres Kautionister. Paa den anden Side giver en Ændring i Byggeplanen og dermed i Maalene, der ogsaa spores i selve Tempelruinen, Anledning til en Del Konfusion, og Kommissionen maa gaa ind paa nye Betingelser baade for Stenblokkenes Pris, Transportomkostninger og Betalingen for deres Anbringelse paa Plads.

Baade for Stenkvadrene, Søjlerne og de profilerede Arkitekturstykker var der 4 særskilte Kontrakter og Udbetalinger. Materialet var Kalksten fra et Stenbrud mellem Korinth og Sikyon, og alle Stykkerne tildannedes i noget over den ønskede Størrelse, saaledes at man kunde formindske dem, naar de skulde bringes paa Plads. Tilhugningen og Leverancen i Brudene gav Anledning til det første Sæt

[1] Keil i Hermes XXXVII S. 527. [2] Bourguet: Ruines de Delphes S. 262.

Kontrakter og Udbetalinger. Fra Korinths Havnestad Lechaion transporteredes Blokkene derefter paa Skibe til Delfis Havnestad Kirrha, hvorfra den kostbareste og vanskeligste Transport foregik, fra Kirrhas Mole, hvor de var hejsede ned ved Kraner, til Delfis højtliggende Temenos. Dette medførte anden og tredie Udbetaling, og den derved fremkomne Prisforhøjelse var ganske betydelig, idet en Stenblok, som det kostede 13 Drakmer at bryde i Stenbrudene, ved Sø- og Landtransporten fordyredes til det tidobbelte. For de finere, profilerede Stykkers Vedkommende stillede Priserne sig saaledes: Brydning og Tilhugning af en Blok i Stenbrudet 61 Drakmer, Søtransporten 224 Drakmer, Transporten fra Kirrha til Delfi 420 Drakmer. Disse høje Fragttakster belyser Usikkerheden i Datidens Transporttilstande, der krævede høje Assurrancer fra Entreprenørernes Side. Lignende Forhold var tilstede overalt i det gamle Hellas. Saaledes kostede det undertiden indtil 400 Drakmer at transportere en enkelt Søjletromle fra Pentelikons Marmorbrud til Eleusis.

Naar Blokkene ankom til Delfi, fik de deres sidste Behandling paa Højderne over Temenos, hvor nu Danse-pladserne ligger, idet de huggedes færdige og maledes. Selve Efterbehandlingen og Anbringelsen paa Plads i Bygningen var heller ikke billig; vi læser om to Hjørnetriglyfer fra Vestfassaden, hvis Søtransport havde kostet 112 Drakmer for hver, at Tildannelsen og Placeringen af dem løb op til en samlet Sum af 280 Drakmer.

Mangfoldige og store Udgifter var der endnu tilbage, ogsaa naar Stenmaterialet var skaffet tilveje og paa Plads. Til Dørene og Gitrene købes der Træ i Sikyon og Makedonien, og Elfenben forskrives til Dekoration af Dørfløjene. Store Svingninger er der i Jernpriserne fra Aar til Aar, og hvorledes de tekniske og merkantile Vanskeligheder kunde overstige Kommissionens Kræfter, ser vi af de hyppige Bevillinger af Rejsepenge og Diæter til Sagkyndige, der tilkaldtes fra Korinth eller Athen[1].

Disse talrige og præcise Oplysninger maa være os en

[1] Bourguet: Ruines de Delphes S. 260 ff. Dittenberger: Sylloge 246 Anm. 5.

Erstatning for selve Ruinens Elendighed. De mærkeligt ringe Rester af et saa stort Tempel er iøvrigt et Fænomen, der kræver en Forklaring.

Pausanias beskriver Templets Gavlgrupper (X 19, 4): „I Gavlene er fremstillet Artemis, Leto, Apollon og Muserne, Solens Nedgang, Dionysos og Bacchantinderne. Den første Del heraf var udført af Athenæeren Praxias, Kalamis' Elev. Men da det trak ud med Templets Bygning, døde Praxias, og Resten af Gavludsmykningen udførtes af Androsthenes, ogsaa en Athenæer og Eukadmos' Elev."

Af disse Grupper er der ikke en Flis tilbage. Formodentligt er de engang i den sene romerske Kejsertid bleven bortførte til Rom, saaledes som Tilfældet har været ogsaa med andre græske Gavlskulpturer, f. Eks. Ny Carlsberg Glyptoteks Niobider. Af Pausanias erfarer vi, at ogsaa Billedhuggerne afløste hinanden ligesom Arkitekterne paa Grund af Værkets Langsomhed. Praxias nævnes som Lysimachos' Søn i en Billedhuggerindskrift fra Oropos, der kan ansættes til noget før 338 f. Kr., hvilket vilde stemme fortræffeligt[1]. I saa Fald er hans Lærer Kalamis ikke den gamle fra 5te Aarhundredes Begyndelse, men en yngre, af hvem der ogsaa er andre sikre Spor[2].

Templet er afbildet paa Mønter fra Romertiden (2det Aarh. e. Kr.), men var forinden bleven stærkt beskadiget ved en Ildebrand i 83 f. Kr. Markus Antonius havde lovet en større Reparation, men ikke holdt sit Løfte, og vi kan ikke af Tekster og Indskrifter se, om Augustus lod foretage Restaurationsarbejder eller nøjedes med at lade sin Hustru Livia indvie det store, gyldne E, Apollons mystiske Bogstav, der indeholdt de Troendes Forvisning om Gudens Eksistens, og som i Træ eller Bronce fra ældgammel Tid havde lyst fra Forhallens Væg, men nu trængte til Fornyelse. Neros Stilling til Templet er præget af denne Herskers lunefulde Uberegnelighed: først anordnede han, at Templet skulde forøges og forskønnes, og søgte ved en større Pengegave at bringe Liv i Orakeltjenesten; derefter berøvede han i Unaade Templet dets Domæner i den

[1] Loewy: Griech. Bildhauerindschriften nr. 127 a. [2] Studniczka: Kalamis S. 5 f. og 37.

krisæiske Slette og uddelte dem til sine Soldater. Og tilsidst skal han have plyndret Delfi for 500 Statuer. De flaviske Kejsere tog sig derimod faderligt af den gamle Helligdom, og Domitian lod Templet gennemgribende restaurere i 84 e. Kr. Det er ved samme Lejlighed, at Størstedelen af den hellige Vej har faaet ny Brolægning (sml. S. 54). Trajan og særligt Grækervennen Hadrian gjorde alt for at genvække Delfis religiøse Tiltrækning, men synderligt dybt virkede deres Reformer ikke. Oraklet havde mistet sin Magt over Sindene. Et lignende velment, men endnu mere kraftløst Forsøg gjorde den sidste Hedningekejser Julian Apostata; han gav Delfi Skattefrihed og forsikrede Præsterne om sin Bevaagenhed. Men Svaret var mistrøstigt og levnede intet Haab: „Fortæl Kejseren, at den straalende Borg er falden til Jorden; Apollon har ikke længere noget Ly eller varslende Laurbærtræ eller talende Kilde; ja, selv det talende Vand er rundet ud“ [1].

Det var Theodosius den Store, der i 390 e. Kr. i Kristenhedens Navn lukkede Oraklet. Templet selv blev ikke som mange andre store, græske Templer beskyttet og bevaret ved at tages i Brug som kristen Kirke. Dertil havde Apolloreligionen været for livskraftig, en af de farligste Modstandere af den nye Religion i dens første Kamptider. Det blev tværtimod brudt ned til Grunden af Theodosius' Efterfølger Arcadius, og hvor grundig denne Ødelæggelse har været, derom vidner Ruinens sørgelige Rester.

Thi af 4de Aarhundredes Tempel har den religiøse Fanatisme intet andet ladt tilbage end Gulvet, Templets Trin, enkelte Søjletromler, Fragmenter af Arkitrav og Triglyfer, en eneste Metope med Spor af et af de galliske Skjolde, der efter Sejren over de galliske Horder i 279 f. Kr. blev ophængte paa Sydsidens Metoper. Endelig Fragmenter af Gesimsens Løvehoveder.

Men Courbys Undersøgelser af disse Tempelfundamenter[2] har dog kunnet oplyse et og andet, bl. a. om Indretningen af selve Adyton, det Allerhelligste i Templet, hvor

---

[1] Cedrenus: Hist. comp. I 304. Dempsey: The Delphic Oracle S. 175 ff.
[2] Fouilles de Delphes II Tekst.

Præstinden begejstredes og varslede. Det var en lille firkantet Bygning inde i Templets Cella, rejst mod dennes Sydmur og afbrydende den sydlige Søjlerække i den treskibs Cella ved det sydvestlige Hjørne. Adyton laa da som en lille Æske inden i en større og var bygget af Kalksten som det øvrige Tempel, havde fladt Træloft og fire glatte Vægge, af hvilke den ene var gennembrudt af en Dør. Den indre Gulvflade maalte kun 15 Kvadratmeter. I dette ganske lille Rum, hvor der i Oldtiden fandtes viede Vaaben paa Væggene, en forgyldt Statue af Apollon og Dionysos' Grav, er der endnu Rester af Stenbænken, paa hvilken de Orakelsøgende sad, og Trappen, der førte ned i Dybet, hvor Trefoden stod og hvorunder Spaadomskilden randt. Hvor er det smaat altsammen, det der i Poesiens Straaleskær og gennem de Tusinders religiøse Ærefrygt har naaet en mystisk Storhed i Menneskehedens Drømme! Jordens Navle — en lille Stenklump, Jordens Mund — en ussel Klippespalte, og selve „det Utilgængelige", hvorfra hele Hellas i Aarhundreder hentede Raad og Trøst, ikke større end en Skibskahyt!

I dette yngre Templets Fundamenter og Støttemurene nord derfor fandtes adskillige ødelagte Arkitektur- og Skulpturfragmenter fra Alkmæonidernes gamle Tempel indmurede. Der er Søjletromler og to Stykker af doriske Kapitæler af Kalksten, to Triglyfer og flere Tagtegl af Marmor og Arkitravblokke baade af Kalksten og Marmor. Efter Herodots Beretning opførte Alkmæoniderne hele Templets „Forside" i parisk Marmor, mens Resten var af Poroskalk. Fundene viser, at dette i Hovedsagen er rigtigt: af Marmor er Østsidens (= Forsidens) Søjler og Gavlfigurer, samt Forhallens Søjler; i den oprindelige Byggeplan var dog ogsaa følgende Enkeltheder i Marmor: øverste Tempeltrin, Gulvet, Ortostaterne og Tagstenene. Alt det øvrige er Kalksten i dette vældige Tempel, hvis arkitektoniske Enkeltheder stemmer med Peisistratidernes søjlesmykkede Hekatompedon paa Akropolis og det gamle doriske Tempel i Korinth, og hvis Længde og Bredde kan beregnes henholdsvis til 59 m 50 og 23 m 80[1].

[1] Courby anf. Værk, S. 92 ff.

Fig. 58. Nike. Gavlakroterie fra Alkmæonidernes Tempel.

Gavlene i dette ældre Tempel var øverst prydede med Akroterier i Marmor, Nikefigurer, af hvilke én er nogenlunde bevaret (Fig. 58). Sejrens Gudinde er fremstillet flyvende, med segldannede Vinger paa Ryg og Hæle og med venstre Knæ højt løftet og det højre sænket og bøjet, det gamle Skema, som den chiiske Kunstner Archermos

Fig. 59. Fra Østgavlen i Apollotemplet i Delfi.
(Efter Fouilles de Delphes Tav. XXXII).

havde skabt i første Halvdel af 6te Aarh., og som holdt sig sejgt til Aarhundredets Slutning.

Fragmenterne af Gavlgrupperne i Alkmæonidernes Tempel deler sig som antydet efter Materiale i to Dele: den østlige Marmor- og den vestlige Kalkstensgavl[1].

Af Marmorgavlen er det bedst bevarede Fragment en Løve, der fælder en Hind (Fig. 59). Løvens Angrebsstilling med Kroppen i Profil, Hovedet med den kraftigt stiliserede Snude og Manke drejet fremad i Billedfladen er den arkaiske Stils sædvanlige, udtryksfulde. Derimod er det noget nyt og et smukt, patetisk Træk, at Hinden under det frygtelige Overfald drejer det fine Hoved tilbage og

[1] Fouilles de Delphes IV, Tav. XXXII-XXXIV. Bulletin de corr. hell. 1901, S. 457 ff. og Tav. IX-XVI og XVIII-XIX (Homolle) og XXXVIII 1914, 327 ff. og Tav. VI-VII (Courby).

bøjer den spæde Hals, saa dens Underkæbe paa en Gang træt og indsmigrende hviler paa Løvens manketætte Nakke. Rørende er Hindens store skræmte Øje med den spændte Taarekirtel. Og paa Hindens Sider er der røde Farvespor: Bloddraaber, der rinder fra Løvens Gab og Kløer ned over det arme, skælvende Dyr.

Desværre er det tilsvarende Stykke fra venstre Side af Gavlen meget slet bevaret: en Tyr angrebet af en Løve (Fig. 60). Saa meget kan vi dog se, at Tyren trodsigt rejser sin svære Hals med den tunge Doglæp. Kontrastvirkningen med den blide Hind maa have været pragtfuld.

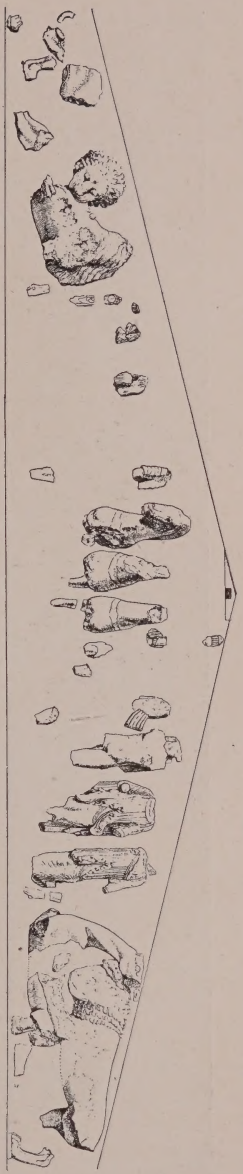

Fig. 60. Fragmenterne fra Østgavlen i Apollotemplet i Delfi. (Efter Fouilles de Delphes II).

Disse to Dyregrupper maa anbringes hen mod Gavlens Hjørner, maaske med endnu en mindre Dyrekamp i hver af de to Gavlspidser, mens Midten optoges af et Firspand, der ses forfra, og af roligt staaende, mandlige, nøgne og kvindelige, beklædte Figurer. Kvinderne er af udviklet Koretype, med høje Relieffolder i de skraa Kapper. Nærmest svarer de i Stil til Antenors Kore fra Athens Akropolis, idet Dragten endnu er den raffineret chiotisk-ioniske, mens Legemsformerne har en sværere, fastere, mere attisk Struktur (Fig. 61)[1]. Alle Figurerne er raa paa Bagsiden og forsynede med Kramper til Befæstelse i Gavlvæggen.

Kompositionen i denne Gavl er ejendommelig. I Midten Apollon paa sin Vogn, formodentlig ledsaget af Leto og Artemis, hvis Hoved er genfundet; derefter rolige Figurer: nøgne „Hestepassere" og skøntklædte Kvinder, sagtens alle Gudefigurer;

[1] H. Schrader: Auswahl arch. Marmorskulpt. im Akropolismuseum S. 15 f.

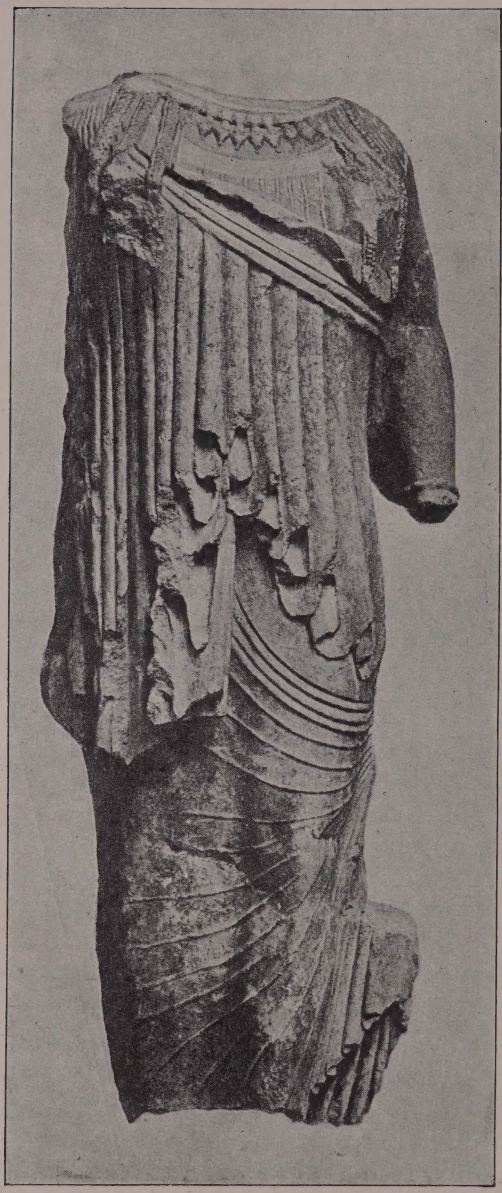

Fig. 61. Fragment fra Apollotemplets Østgavl. (Efter Fouilles de Delphes IV.)

og endelig i Hjørnerne Dyrekampe som i de atheniske Gavle fra Peisistratidernes Tid[1]. Alt er Dekoration, ikke Handling, og Gavlen er ingen Enhed. Fra Indholdets Side er den mere gammeldags end Gavlgruppen fra Sifniernes Skatkammer (Fig. 36). Kun Behandlingen af den nøgne Torso og Kvindernes Draperier viser, at vi befinder os i Slutningen af 6te Aarh. f. Kr.

Af Vestgavlens Gruppe, udført i Tufsten fra Parnasset, er kun to Fragmenter nogenlunde bevarede: Underkroppen af en Kvinde i stærk Bevægelse fra højre til venstre, med flagrende Folder og krummet Midtsøm (Paryfe) i Klædningen (Fig. 62). Altsaa en kæmpende Gudinde, sagtens Athena selv. Af hendes Modstander er Kroppen og højre Ben til Rest (Fig. 63): en nøgen, krybende Figur, oprindelig støttet paa venstre Haand og med

[1] Th. Wiegand: Die archaische Porosarchitektur der Akropolis zu Athen, S. 214 ff. Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum S. 67 og 76.

højre Arm afværgende løftet; en Gigant, der søger at undslippe, som Heras Modstander i Gigantfrisen i Sifniernes Skatkammer (Fig. 55). Talrige Farvespor viser, at Gigan-

Fig. 62. Torso fra Vestgavlen af Apollotemplet.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XXXIII).

tens nøgne Legeme, hvis Bevægelse og Muskelspil er fortræffelige, har været rødt.

De to Figurers Kamp og Bevægelser minder om Athenas og en Gigants i Marmorgavlgruppen i det peisistratidiske Hekatompedon paa Akropolis[1]. Af de andre Deltagere i

[1] Springer: Kunstgeschichte, 10de Udg. (1915) ved Wolters, S. 217, fig. 413. Fr. Poulsen: Den græske Kunst, S. 46.

Gigantkampen i Apollotemplets Vestgavl er en Torso af en Mand i Dyreskind, altsaa vel Dionysos eller Herakles, og Rester af Hestekroppe og -hoveder bevarede, der viser, at de deltagende Guder som i Sifnierfrisen var kommen kørende til Valpladsen. Men til et Billede af Vestgavlens Komposition slaar Fragmenterne ikke til. Kun

Fig. 63. Torso fra Vestgavlen i Apollotemplet.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XXXIV.)

tror vi at ane, at der er samme Modsætning mellem den rolige Østgavl og Vestgavlens Kampscener som mellem Gavlgrupperne i Zeustemplet i Olympia[1]. Og trods deres mangelfulde Bevarelse er disse Gavlskulpturer af stor stilistisk Betydning, fordi de er saa sikkert daterede, til 513-510 f. Kr. Vi erfarer foruden meget andet, hvorledes man paa den Tid bryder det frontale Skema i voldsomt bevægede Kampgrupper. Stilen er attisk, noget provinsiel, hvorfor Fremskridtet fra det 15 Aar ældre Sifniernes Skatkammer ikke synes stort.

I det gamle Apollotempel stod i Forhallen Kroisos' store Sølvbolle, udført af Theodoros fra Samos[2], her stod Bronce-

[1] Homolles Forsøg paa at faa disse Gavlgrupper til at passe paa de athenske Kvinders Korsang i Euripides' Ion v. 190-218 er forfejlet. Bulletin de corr. hell. 1902, S. 588 ff. [2] Herodot I 51. Paa Theoxenifesterne fyldtes den til Randen med Vin ligesom paa de deliske Festdage den panioniske Krater paa Delos. Hypereides fragm. 69 ed. Blass. Wilhelm: Athenische Mitteilungen XXX, S. 219.

masten med de tre gyldne Stjerner, som Ægineterne efter Salamisslaget havde viet[1], og Templets Indervægge var prægtigt smykkede med Malerier[2]. Men nærved „Arnen" i Templets Cella, hvor den evige Ild, næret af Laurbær- og Fyrretræ, brændte, saas Jordnavlen af Sten, kronet af de to gyldne Zeusørne, og Pindars Jerntrone, der symboliserede Oraklets Forbindelse med det skønneste i hellenisk religiøs Digtning.

[1] Herodot VIII 122. [2] Plinius XXXV 138.

X

ATHENERNES SKATKAMMER

I Fuldendelsen af det ældre Apollotempel havde Athen gennem Alkmæonidernes Slægt en væsentlig Andel, og Gavlskulpturerne er attisk Kunst fra ca. 510 f. Kr. Men først 20 Aar senere, efter Slaget ved Marathon i 490 f. Kr. rejste Athenerne en Bygning, der helt var deres egen.

Ved 5te Aarhundredes Begyndelse havde Faren fra Øst, „den blodige Drage"s Rejsning mod Hellas splittet Grækerne i to Grupper: de kække, der vilde forsvare Friheden, og de rædde, der vilde underkaste sig for at faa taalelige Levevilkaar. Til den første Gruppe hørte Athen, til den sidste Delfi.

„Athenæerne var de første af alle Hellenere, saa vidt vi ved, der plejede at angribe Fjenderne i Løb, og de var de første, der taalte at se en medisk Klædning og de Mænd, der var iført den. Hidtil havde den blotte Lyd af det mediske Navn været tilstrækkelig til at skræmme Hellenerne". I disse Ord sammenfatter Herodot (VI 112) sin Dom om Marathonslaget, og af selve Kampens Forbitrelse har vi et Ekko i Aristofanes' „Hvepsene" (v. 1081 ff), hvor han taler om „den Gang vi drog ud som en Hvepsesværm med Lanse og Skjold og kæmpede mod Perserne, idet vort Sind ligesom var fyldt af bittersur Vin, og vi stod der Mand ved Mand og bed vildt i Læben af Vrede".

Det blev det „straalende, violkransede Athen", der „lagde Frihedens herlige Grundvold" og kunde raabe efter Sejren: „Skænke jeg vil til Hellas Friheds lysende Smykke", og hvor stort Samtiden har følt Sejren, da „Spurvehøgen slog ned paa Ørnens Hoved og sønderrev det med sine Kløer", ser vi af Aischylos' Gravskrift, der kun forherliger ham som Soldaten fra Marathon og ikke har et Ord tilovers for hans digteriske Bedrifter.

Efter Sejrene over Perserne i 490 og senere i 480 og 479 fik Guderne deres Del af Byttet, og ogsaa Delfi betænktes, skønt det i Virkeligheden ikke fortjente nogen Tak. Thi Athen havde, som selv den fromme Herodot indrømmer, sejret paa Trods af Delfis Orakelsvar, der raadede til Underkastelse. „Ikke engang de kunde skræmme Athenæerne til at svigte Hellas" (Herodot VII 139-141). I første Omgang fik Athens Gesandter i Delfi, da Xerxes var under Fremrykning, et rentud afvisende Svar. Saa sendte Byen et nyt Gesandtskab, der bad: „Giv os et bedre Svar om vort Land, Herre, eller vi bliver i dit Allerhelligste, til vi dør". Da først giver Guden det gaadefulde Svar om Træmurene som Byens eneste Frelse, som Themistokles udlægger som ensbetydende med: Skibene. Og det blev virkeligt Flaaden, der sejrede. Men da Aischylos i „Perserne" intet kender til dette Svar, ligger det nær at antage det for en Legende, udtænkt af Delfis Præsteskab, da alt var vel overstaaet, og det ønskede at komme over paa den rigtige Side. Thi det sande Forhold var det, at de verdenskloge og lidet troende Præster frygtede en lignende Ødelæggelse af Apollons Helligdom som den, der ved Perserne overgik Apollotemplet i Didyma. Og Præsteskabets Manøvre lykkedes, en hel Række Mindesmærker stiftedes, som vi skal se, til Ære for Sejrene over Perserriget, og Ilden til Sejrsofret for Platæerslaget hentedes i Delfi. Men der sad en Brod tilbage, Tvivlen begyndte at bore, og Sofokles' „Kong Oedip" er et Forsøg paa at befæste den gamle Tillidsfuldhed til Oraklet i Athenerfolkets Sjæl.

Athenernes Skatkammer (Fig. 64) ligger paa en Kalkstensterrasse noget nord for Sifniernes og Syrakusanernes Skatkamre, paa et Sted hvor den hellige Vej svinger i en Bue fra Vest til Øst (se Planen Fig. 7)[1]. Udgravningen af det begyndte i April 1893 efter Nedbrydning af to Huse i Kastri, og allerede i Maj var Fundamenterne lagt blot og

[1] Homolle i Bulletin de correspondance hellénique 1894 S. 169 og 1896 S. 608 ff. Furtwängler i Sitzungsberichte der bayrischen Akademie 1901, I, S. 392 og 1904 S. 369. Samme i Aegina S. 67 f og 351. Dittenberger: Sylloge[3] nr. 23.

talrige Kvadre og Skulpturrester fundne. I den følgende Tid graves der især Syd for Skatkamret, og nye Fund gøres paa den stejle Skrænt. I Maj—Juni 1894 graves der

Fig. 64. Athenernes Skatkammer i Delfi.

videre lige til Klippegrunden og de sidste Rester af Bygningen fremdrages.

Det var et grufuldt Billede af Forvirring, denne Udgravningsplads frembød, og Fundomstændighederne gav praktisk talt ingen Oplysninger hverken om Kvadrenes eller Metopernes Plads. Alt har sammensvoret sig for at gøre Billedet broget: Stedet har gennem skiftende Tider stadigt været bebygget, og Sten er derfor slæbt bort for at bruges

her eller der. Nogle af Metopepladerne er f. Eks. benyttede som Ligsten ved kristne Grave fra 6te Aarh. e. Kr. Endvidere ligger Bygningen over en Skrænt. Hvad der ikke er falden tungt til Jorden indenfor Grundmurene, er rullet nedad, og Jordskælv har øget Farten og Afstanden. Selv Grundmurene er sprængte ved Jordskælv, og Murene har hævet sig og er buldnede ud, skønt Arkitekten har stræbt at fæstne Stenene ved stærke Jernkramper. Under Jordskælv har navnlig de lette Metopeplader taget Flugten gennem Luften, som Blade paa en Efteraarsdag, og er havnede nede i Ruindynger fra helt andre Bygninger i Temenos' sydlige Del.

Alligevel, det meste af Materialet var der, og man besluttede at genrejse Bygningen. Moderstaden, det moderne Athen, ydede i patriotisk Begejstring Midlerne dertil, og Opgaven betroedes den franske Arkitekt Replat. Han gik til den med mageløs Omhu. Hver Sten blev maalt og undersøgt og dens Plads i Muren udfundet ved følgende Iagttagelser: 1) Alle Skatkamrets Mure er af noget forskellig Tykkelse; 2) de enkelte Mure aftager, som Tilfældet plejer at være i antike Bygninger, i Tykkelse fra neden opefter; 3) de vekslende Skifter er af noget afvigende Højde; 4) Hullerne fra Kramperne i Liggeflader (Baser) og Tilslutningsflader (Harmonier) i Kvadrene maa harmonere fra Sten til Sten; 5) Væggene, særligt Sydvæggen, er udvendig dækkede med Indskrifter, der løber fra Blok til Blok og bestemmer en Mængde Kvadres Rækkefølge. Der er bleven rettet Bebrejdelser mod Replat for at have udfyldt Hullerne i Bygningen med sønderskaarne Blokke fra Apollotemplet og for ikke at have benyttet Anternes (Murendernes) antike Marmorkvadre fuldtud ved Restaurationen. Det sidste er i hvert Fald en grov Usandhed.

Saaledes staar Bygningen genrejst som et lille Antetempel af parisk Marmor i dorisk Stil, 9 m 75 langt, 6 m 68 bredt (Fig. 64). Indgangen er fra Øst, fra en lille Platform, der er noget hævet over den hellige Vej. I antik Litteratur nævnes Bygningen foruden af Pausanias kun en enkelt Gang, i Anledning af at Xenofon efter de „Titusindes" be-

rømte Tog til Asien viede en Apollostatue, der blev opstillet „i Athenernes Skatkammer i Delfi“ [1]. I Indskrifterne paa selve Murene nævnes Bygningen ofte, idet det forordnes, at Dekreter skal opstilles „ved Byens Skatkammer“ og et delfisk Dekret indhugges paa Væggen af „Athenæernes Hus“ [2].

Det er Pausanias [3], der beretter, at Athenernes Skatkammer var rejst til Minde om Persernes Nederlag under Datis ved Marathon, og paa en Terrasse syd for Skatkamret, parallelt med dettes Sydmur, ligger endnu den gamle Stensokkel med sin Indskrift: „Athenæerne opstillede Krigsbyttet for Sejren over Mederne ved Marathon, til Ære for Apollon“. Indskriften var i Tidens Løb bleven utydelig og har maattet fornyes, men under de nye Bogstaver, i hvilke Stenhuggeren hæderligt har bestræbt sig for at efterligne de arkaiske Skriftformer, skimtes de gamle, oprindelige [4]. Paa Stensoklens Overside ses Sporene af Perservaabnene, der var opstillede her, og Standspor af ti Statuer, om hvilke vi intet ved, og som vel har været røvede paa Pausanias' Tid. Strængt taget siger Indskriften kun, at Trofæerne paa denne Sokkel var viede af Byttet fra Marathon, ikke at hele Skatkamret var det, og da Terrassen her mod Syd er af Kalksten og ikke griber ind i Underbygningens Stenskifter, er der i og for sig intet i Vejen for at skille Terrasse og Skatkammer ad. Der er da ogsaa Forskere, der har villet datere Skatkamret selv til Slutningen af 6te Aarh. eller i hvert Fald til Tiden før Marathon, og endnu er Striden staaende mellem de Lærde. Men Bygningens egen Stil og Metopernes Stilejendommeligheder taler for Samtidighed med Afaiatemplet paa Ægina, der opførtes i Firserne i 5te Aarh. f. Kr. Baade Echinusformen og Kransgesimsen og Anterne stemmer med det berømte Ægінatempels, og selv om Kramperne

[1] Anabasis V 3, 5. [2] Bull. de corr. hell. 1896 S. 608 Anm. 2. [3] X II, 5. [4] *Ἀθεναῖοι τ[οῖ]ς Ἀπόλλον[ι] ἀπὸ Μέδ[ον] ἀκ[ροθ]ίνια τῆς Μαραθ[ῶ]νι μ[άχες]*. Indskriften er straks rigtigt læst og kompletteret af Homolle. Se Colin i Fouilles de Delphes III 2 S. 2. Lokativen *Μαραθῶνι* genfindes Pausanias X 19, 4; Isokrates' Paneg. 91; Demosthenes: Om Kransen 208. Udtrykket *ἀκροθίνια* bruges af Thukydid (I 132) om Slangetrefoden i Delfi, der var stiftet af Sejrsbyttet fra Platææ.

er af en lidt ældre Form, betyder det intet i denne Tid, hvor gamle og nye Former anvendes jevnsides[1]. Der er da ingen tvingende Grund til denne Gang at betvivle Rigtigheden i Pausanias' Tidsbestemmelse, selv om det i Almindelighed maa indrømmes, at hans historiske Angivelser ofte er ligesaa urigtige som hans topografiske er nøjagtige[2]. Vi tør altsaa betragte Skatkamret som et Minde om Athenernes glansfulde Sejr ved Marathon, som en Tak til Apollon, der i hvert Fald bagefter forsikrede, at han havde støttet Athenerne i selve Kampen[3].

Kalkstensterrassen langs Skatkamrets Sydmur, paa hvilken Marathontrofæerne har staaet, var oprindelig større og i hele sin Udstrækning parallel med Skatkamrets Sydvæg, men ved en Omlægning af den hellige Vej er Terrassens sydøstlige Hjørne bleven afskaaret, og den gamle Votivindskrift har mistet Halen[4]. Paa Endefladen af den saaledes fremkomne yderste Blok er indhugget en Indskrift, der viser, at denne Udvidelse af Vejen og dette Indgreb i Terrassen har fundet Sted i 3die Aarh. f. Kr. I samme Aarhundrede er der langs Terrassens Sydrand nedrammet en Række firkantede, 1 1/2 Meter høje Stenpiller, der foroven var forenede med Jernbaand og maa have ødelagt hele Virkningen af de paa Soklen opstillede Trofæer. Det er aabenbart, at Nedramningen af disse grimme Piller, der i Løbet af 2det Aarh. dækkedes med Indskrifter, skyldes en Nødstilstand og har skullet forhindre yderligere Angreb paa den berømmelige lille Terrasse. Og Aarsagen er de politiske Forhold i Delfi i 3die Aarh. f. Kr. I 279 f. Kr. havde Gallerne under deres Plyndringstog i Nordgrækenland ogsaa gjort Angreb paa Delfi, men var bleven drevet tilbage af Aitolernes Forbund, og fra nu af er Aitolerne Herrer i Delfi og chikanerer paa enhver Maade Athenerne. Saaledes havde Athen i hele Tidsrummet 263-217 f. Kr. ingen Repræsentant (Hieromnemon) i Amfiktyonernes Raad. Det er i denne onde Tid, Pillerne og den forudgaaende Beskæring af Terrassen hører hjemme, og det er et Vid-

[1] Furtwängler: Aegina S. 67. [2] Sml. Pomtow i Athenische Mitteilungen XXXI 1906 S. 465 Anm. 1 og i Klio VIII, I 1908 S. 106. [3] Bourguet: Les ruines de Delphes S. 96. [4] Colin i Fouilles de Delphes III 2 (Tekst).

nesbyrd om heftige Terrænkampe paa de hellige Steder, der maa have lignet de moderne kristne Nationers Stridigheder om hver Tomme Gulvplads i Fødselskirken i Betlehem og Gravkirken i Jerusalem, hvor Præsterne slaas som føre Karle med deres Kosteskafter, naar ved Fejningen Snavset fra den ene Trosbekendelse passerer den Stribe i Kirkegulvet, der angiver Overgangen til en ny Opfattelse af de guddommelige Spørgsmaal.

I 2det Aarh. f. Kr. faar Athen sin gamle Indflydelse i Delfi tilbage, og Indskrifterne fra den Tid paa selve Skatkamrets Vægge taler om glimrende Festoptog fra Athen til Delfi, der udgik fra Apollohelligdommen ved Ilissosfloden i Athen, hvor et særligt Præsteskab, Pythaïsterne, sad og spejdede efter Lyntegnet fra Apollon, der forkyndte, at han ønskede en Festprocession. Initiativet til disse Tog laa altsaa hos Athenæerne selv, og efter den store Festtid i 2det Aarh. medfører Athens Armod i 1ste Aarh. f. Kr., at de ophører, for saa igen at blive kaldte til Live i Begyndelsen af den romerske Kejsertid[1]. I Processionerne deltog høje Embedsmænd, et lille Udvalg af Athens Ridderskab, Soldater til Fods, Præster og Præstinder, Herolder, Fløjte- og Trompetblæsere, kvindelige Kurvebærere af fornem Slægt, der gik med Gaver til Guden foran Offerdyrene, en Ildbærer, Athenas Præstinde og endeligt en Skare Børn, ialt — i Festprocessionen i 106 f. Kr. — henved 400 Deltagere. Til Processionerne knyttede sig store Fester i Delfi selv, Sportskampe, Væddekørsler, Vædderidt og musikalske Opførelser.

Navnene paa Sejrherrerne i disse Væddekampe er optegnede paa Skatkamrets Vægge, delvis omgivne af indhuggede Kranse, og Korintheren Aristonoos har faaet den Hymne, hvormed han sejrede, indristet i Stenen. Af større Interesse er det dog, at to andre Hymner, sungne ved disse Fester henholdsvis i 138 og 128 f. Kr., er bevarede paa Skatkamrets Sydvæg med den gamle Nodeskrift mellem Tekstlinierne. De antike Nodetegn, der har Form

[1] Colin i Bull. de corr. hell. 1896 S. 639. A. Boëthius: Die Pythais. Upsala Dissertation 1918.

som let ændrede Bogstaver, kan tydes ved de gamle musikteoretiske Værkers Hjælp, og det har derfor været muligt at transskribere til det moderne Nodesystem. Man kendte allerede gennem Haandskrifter et Korfragment af Euripides' „Orestes" og et Par meget sene, græske Hymner, forsynede med Noder, og kort forinden det delfiske Fund havde man paa en Søjle ved Tralles i Lilleasien funden et Brudstykke af en lille Klagesang: Seikiloshymnen[1], men de to delfiske Hymner var de første større græske Kompositioner, der blev kendt, og skønt der er Huller i Tekst og Noder, særligt i 2den, større Hymne, og det ikke er Musik fra den græske Storhedstid, men fra Dekadencen ved Hellenismens Slutning, er det dog en uventet og glædelig Indvielse, de giver Eftertiden i græsk Tonekunst. De er foredragne af Sangkor til Akkompagnement af Cither- og Fløjtespil, og Korenes Størrelse synes efter andre Indskrifters Oplysninger at have varieret fra 40 til 60 Personer. Det er religiøs Musik; man maa tænke sig Tonerne bølge henover en langsomt skridende Festprocession, og enhver vil kunne høre Ligheden med den katolske Kirkesang, der ikke er andet end en Videreudvikling af den antike Kormusik. Vi gengiver her (Fig. 65) Noderne og den græske Tekst til den mindre, bedst bevarede Komposition, Hymnen til Apollon. I Oversættelse lyder den græske Tekst saaledes:

„I (Muser), den højttordnende Zeus' skønarmede Piger! I som i Arv har faaet Helikon med de dybe Skove! Il hid for med Eders Sange at begejstre Eders gyldenlokkede Broder Foibos, han der paa denne Parnasklippens spaltede Tinde, fulgt af de berømte Delfierinder, iler mod Kastalias yndige Kilde, dvælende paa det delfiske Bjærg, paa Orakelhøjen. Hid kom det berømte Attika, Folket med den store By, der takket være den krigeriske Tritonides (Athenes) Bønner bebor en Jord, der ikke kan lægges øde. Paa de hellige Altre fortærer Hefaistos Laarstykkerne af unge Tyre, og blandet med deres Duft løfter Arabiens Røgelsedampe sig mod Olympen. Den klartklingende Lotosfløjte lader Vekselsangen tone, og den gyldne Cithar med den

[1] Musici scriptores graeci ed. Carolus Janus. Leipzig 1899.

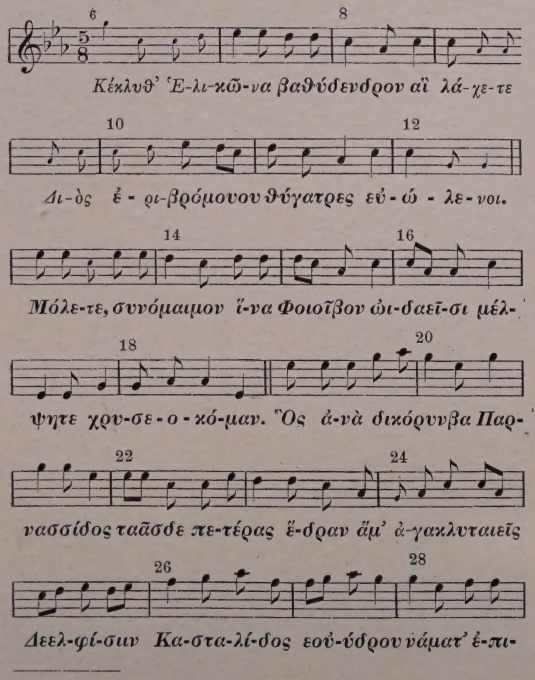

ϑυ notam Θ videre sibi videbatur Cr. 12 super λε notam c RG. 22 *ταᾶσδε* vocalem repetitam Gev. 459 revocat ad morem quendam canendi quem *aspirato* dicant.

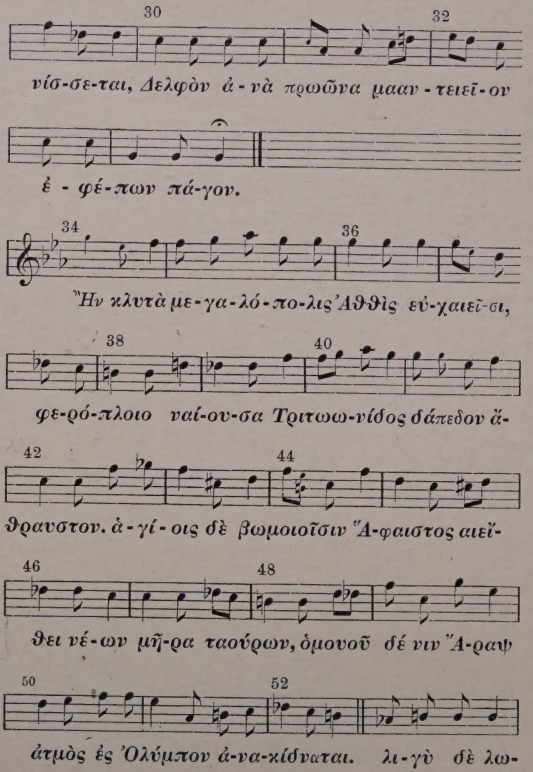

scripta nota O (= *h*), an scribenda Θ (= *es*). 50 Ὅλ.] lapis Τλόμπον.

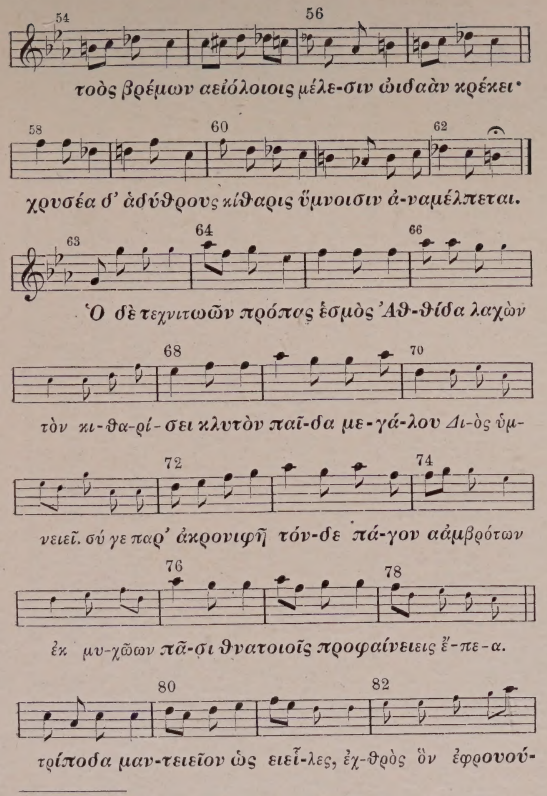

R² 389). 78 ἔπεα W², λόγια W¹, σὲ κελαδήσομεν Cr. sonos J. 81 s. sonos J.

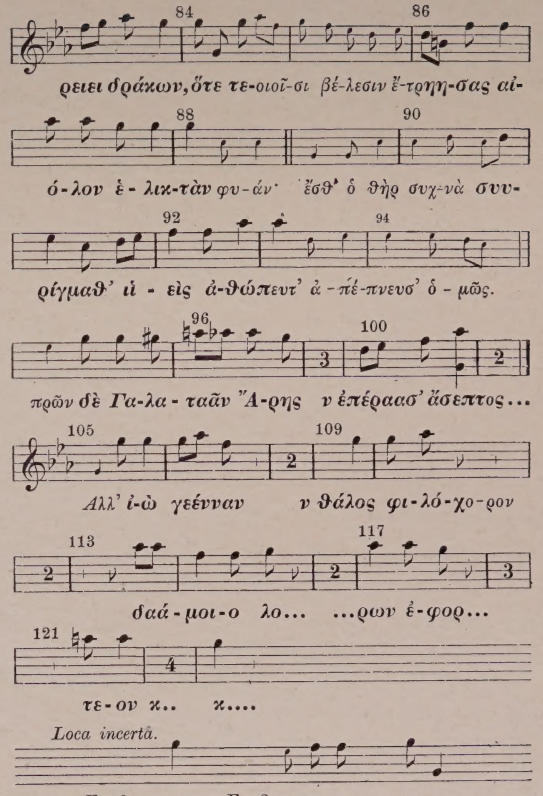

Fr. 2. ..οστ.. Fr. 3. ι-να-ο .... εν...

verba suppl. Cr., sonos J. 101 Φ an ⅄ ?

Fig. 65.

blide Lyd gensvarer Hymnerne. Og hele det attiske Kunstnerlavs Sværm lovsynger din Hæder, du Zeus' store Søn (Apollon), ved denne snekronede Højde. Du, der aabenbarer alle Dødelige ufejlbarlige Orakelsvar! De synger om, hvorledes du erobrede den profetiske Trefod, som en vild Drage vogtede, idet du med dine Pile gennemborede det snoede Uhyre, indtil Dyret, udstødende mangfoldige, skrækkelige Skrig, omkom. Men alligevel vilde den galliske Horde . . . ."[1].

Her ender Fragmentet. De sidste Ord hentyder til Gallernes Anfald paa Delfi i 279 f. Kr.

Vi gaar efter dette over til Betragtning af Bygningen selv. Athenernes Skatkammer er ikke nogen særligt skøn Bygning (se igen Fig. 64). Det lave Tag og det derved fremkomne dukkede Gavlfelt gør Skatkamret tungt at se, uden Slankhed, Rejsning, Ynde. Der er dorisk Kraft og Værdighed i Fassaden, men paa de andre Sider ligner Bygningen en tung, bred Kasse.

Gavlfelterne indeholdt oprindeligt Skulpturer, men de er alle forsvundne, muligt bortførte til Rom. En i Nærheden funden Heraklestorso har man villet henføre hertil, men det er usikkert. Tilbage er kun Hullerne i Plinterne, i hvilke Figurerne var befæstede, og de røber en Teknik, der ikke er 6te Aarhundredes, men stemmer med de Spor af Kramper, vi møder i Æginatemplets Gavle[2].

Derimod er der bevaret større Fragmenter af Gavlfeltets to Topfigurer (Akroterier): Ryttere, siddende sidelængs paa Hestene og iførte Chiton og Panser og med Pilekogger paa Ryggen. En Sammenligning med en af Metoperne lærer, at det var Amazoner, der under Flugten vender sig og skyder tilbage (Fig. 66). Amazoner uden de sædvanlige lange Benklæder er ikke ukendte i denne Tid[3], og Motivet: de sidelængs siddende Ryttere genfindes i et samtidigt Tempel i Lokri, hvor det er Dioskurerne ridende over Havet[4], paa syditaliske Mønter og i etruskiske Gravmale-

---

[1] Colin og Th. Reinach i Fouilles de Delphes III 2 S. 147 ff. og Tav. X.
[2] Furtwängler: Aegina S. 204. [3] L. Curtius i Athen. Mitteil. 1905 S. 379.
[4] Der er Uenighed om, hvorvidt disse lokriske Skulpturer var Gavlfigurer

rier fra 5te Aarhundredes Begyndelse (Tomba della scimia i Chiusi, Tomba del Triclinio i Corneto).

Som i enhver dorisk Bygning var Frisen i Athenernes Skatkammer leddelt i Triglyfer og Metoper, og disse sidste var alle reliefsmykkede. Der var ialt 30 Metoper, 6 paa hver Smalside, 9 paa hver Langside, og de var af mere

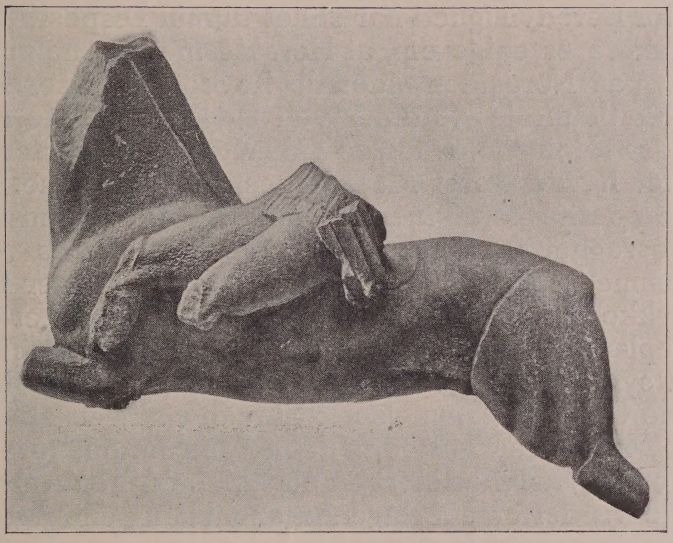

Fig. 66. Akroteriefragment fra Athenernes Skatkammer. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVI-XLVII).

finkornet Marmor end Triglyferne, hvis Flader var farvedækkede. Metoperne, hvis Bredde er ca. 60 cm, er af ensartet Stil, men ret afvigende Godhed i Udførelsen, hvilket tyder paa Arbejdets Fordeling mellem forskellige Stenhuggere. De var meget søndrede, af enkelte fandtes overhovedet kun ubetydelige Fragmenter, og de var, som allerede nævnt, for største Delen slyngede ud over Terrænet i vild Forvirring. De deler sig efter Æmner i tre Grupper: 1) Metoper med Heraklesæventyr, 2) Metoper med Theseus' Bedrifter, 3) Metoper med Amazone-

---

(Petersen i Römische Mitteil. V 1890 S. 201 ff. og Tav. 9) eller Akroterier (Koldewey-Puchstein: Die griech. Tempel Unteritaliens S. 8).

kampe. Originalerne er nu i Museet i Delfi; paa Bygningen selv er anbragt Gibsafstøbninger, og Fordelingen af Metoperne her er vilkaarlig-dekorativ, idet de bedst bevarede er anbragte paa Øst- og Sydsiden, de eneste synlige fra den hellige Vej. Perdrizet har efter omhyggelige tekniske Studier foreslaaet en Fordeling[1], der senere er bleven noget ændret af Homolle i et Foredrag, som denne med stor Beredvillighed har stillet til min Disposition. De to Forskere er enige om, at Heraklesmetoperne maa anbringes paa Nordsiden, idet de hovedsageligt er fundet langs Skatkamrets Nordmur ved Udgravningerne i 1893, saaledes at Homolle endog en Tid lang troede, at Herakles' Bedrifter havde været Metopernes eneste Æmne. Theseusmetoperne hører hjemme paa Sydsiden; den anden Metope regnet fra Vest kan sikkert bestemmes ved en ejendommelig skraa Tilhugning af dens Kant, der har sit Sidestykke i Triglyfens Kant; og Triglyfens Plads er sikret ved Replats Maalinger. Ligesaa sikker er Anbringelsen af den sydligste Metope paa Vestsiden, idet der her er lignende Overensstemmelser i Skraahugningen af Triglyfens og Metopens Kant. Men denne Vestmetope forestiller en nøgen Græker med stort Skjold, der fælder en Amazone. Homolle vil derfor anbringe Amazonekampene paa Øst- og Vestsiden, med 6 Metoper paa hver Side, mens Perdrizet vilde fordele Heraklesmetoperne paa Nord- og Østsiden, Theseusmetoperne paa Syd- og Vestsiden og ikke udskille Amazonekampene fra de to Heltes almindelige Kampserier. Jeg følger Homolle, idet jeg dog gør opmærksom paa, at Fordelingen naturligvis er mindre vigtig og væsentlig end Bestemmelsen af Relieffterne selv.

Vi begynder med de 9 Heraklesmetoper fra Nordsiden. Herakles, den doriske Helt, Alkmenes Søn fra Theben, „det eneste Sted, hvor de dødelige Kvinder føder Guder", Herakles, „der genrejste Gudernes Dyrkelse, da den vaklede under Forbrydernes frække Hænder", havde i 6te Aarh. f. Kr., hvor Rhodieren Peisandros i et episk Digt havde udstyret ham med de berømte 12 Arbejder og

[1] Bull. de corr. hell. 1904 S. 334 ff.

væbnet ham med Kølle og Løveskind[1], været Digternes og Kunstnernes Yndlingsskikkelse, og det gjaldt, som de sortfigurede Vaser og de gamle Gavlgrupper fra Athens Akropolis viser, ogsaa i Athen. Men efter Frigørelsen fra Peisistratidernes Tyranni i 510 f. Kr. var Athen begyndt at dyrke Theseus som Demokratiets Personifikation, og under og efter Perserkrigene blev han tillige gjort til den første Forsvarer af græsk Frihed. Det er en Udvikling, der tager stærk Fart i Løbet af 5te Aarh., og i Euripides' Hiketider er Theseus' Frihedstirader saa „moderne", at de nærmer sig det vamle (v. 403 ff.). Samtidig overtager Theseus en Række af Herakles' Bedrifter, og Kampe med nye Uhyrer opfindes til hans Ære, og der gives de nydeligste Forklaringer paa, hvorledes „denne nye Herakles" (ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς) afløser den gamle Helt, da han er bleven mæt af Dage[2]. I Billedkunsten gaar de to Helteskikkelser gennemgaaende fredeligt Side om Side, og deres Bedrifter skildres med lige stor Sympati endnu ved Aarhundredets Midte i det saakaldte Theseions Metoper[3], men i attisk Digtning synker Herakles ned til at blive en komisk Figur, ikke alene i Aristofanes' Komedier[4], men endog i Tragedien. Saaledes er selv i Euripides' Alkestis, hvor Herakles er Hovedpersonens Frelser, Helten udstyret med komiske Træk: han er Grovæder og drikfældig og foredrager i Fuldskab umelodiske Sangstykker. Først mod Aarhundredets Slutning ydes der Herakles Oprejsning i Euripides' Herakles og i Sofokles' Trachinierinder[5].

Begyndelsen til denne antydede Udvikling foreligger her i Athenernes Skatkammer, hvor Heraklesmetoperne er anbragte paa den lidet iøjnespringende Nordside, mens Theseus' Æventyr udfolder sig paa Solsiden, mod Syd, hvor hele Serien var synlig fra den hellige Vej.

Af Herakles' Bedrifter er Kampen med Uhyret Geryones paa Øen Erytheia i det fjerne Vest skildret paa ikke

---

[1] Wilamowitz i Udg. af Euripides' Herakles I S. 309. Theokrit: Epigram 20. [2] Plutarch: Theseus 6 og 29. Isokrates VIII 35 ff. [3] Sml. Pottier i Revue de l'Art ancien et moderne IX 1901 S. 1 ff. [4] Aristofanes: Pax v. 741 ff. [5] Sml. Jebbs Udgave af Sofokles' Trachiniae (Cambridge 1892) S. XXI.

mindre end 6 Metoper[1]. Paa den første er kun Heltens ene Fod bevaret og Legemet af Geryones' Hund Orthros, hvis Hale løfter sig og vel som vanligt har været afsluttet af et Slangehoved (Fig. 67). Herakles har fældet Hunden og er sagtens, ligesom i den tilsvarende Theseionme-

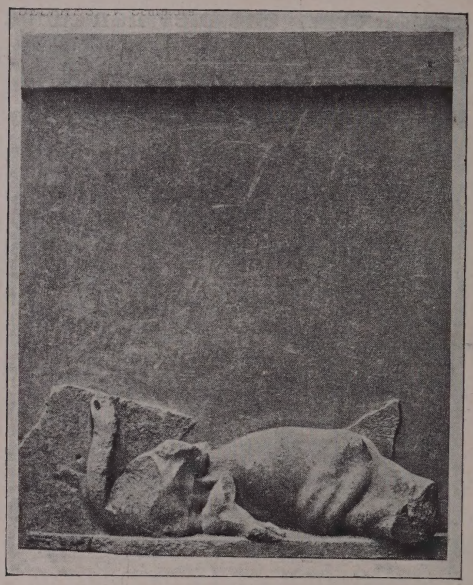

Fig. 67. Herakles og Orthros.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLIV-XLV).

tope[2], i Færd med at afskyde sin Pil mod Geryones selv.

Geryones fylder en hel Metope (Fig. 68) og har, saavidt det af Fragmentet ses, ikke de sædvanlige tre, men kun to sammenvoksede Kroppe, hvad der er ret sjældent[3]. Det forreste Legeme, iført Chiton og Læderkøllert, er ramt af en Pil i Siden og knækker sammen, bagover og ud af Billedfladen, med en stærk Drejning i Hoften, der minder om den faldne Kriger i Hjørnet i Æginatemplets Østgavl.

---

[1] Fouilles de Delphes IV Tav. XLIV-XLV 1-5. [2] Br. Sauer: Theseion und sein plastischer Schmuck S. 176 f. og Tav. VI Østmetope VIII. [3] Daremberg-Saglio: Dictionnaire s. v. Hercules S. 92. Gerhard: Apulische Vasenbilder Tav. X.

Det bagerste Legeme ses fra Ryggen, med flagrende Lokker ud over Skulderen, hævet højre Arm, der vist holdt en Lanse, og et Skjold, der dækker venstre Side og Skulder. Saa ødelagt Relieffet end er, føler man dog det kraftfulde Fremstød i dette ufortrødent kæmpende Legeme.

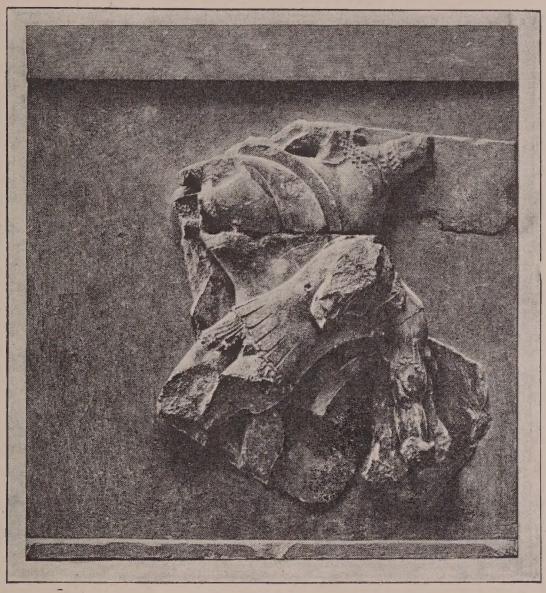

Fig. 68. Geryones.
(Efter Fouilles de Delphes anf. St.).

Derefter følger 4 Metoper, af hvilke den ene er næsten helt tilintetgjort, med Fremstilling af Geryones' Okser, som Herakles røvede og bortførte. Paa de fleste var fremstillet to Køer, alle meget ødelagte, og vi kan nøjes med at afbilde et enkelt Metopefragment med én roligt staaende Ko (Fig. 69). Køerne er meget magre Dyr, og Modelleringen er ikke god; Udførelsen har været overladt de ringere Stenhuggere. Glæden ved Billedet af det gode, frodige Kreatur, der et Par Aartier senere satte Blomst i Myrons berømte Ko, er en Arv fra den tidligt-arkaiske Kunst og forklarer, at saa mange af Metoperne er overladte til disse efter vor Formening lidet interessante Fremtoninger. I

et Relief paa den amyklæiske Apollons Tronstol, et af 6te Aarhundredes Hovedværker, var alene Bortførelsen af Hjorden, men ikke Kampen med Geryones selv fremstillet[1], og i sort- og rødtfigurede Vaser indtager Køerne en lignende fremtrædende Plads som her i Metoperne[2].

Fig. 69. Metope med en af Geryones' Køer.
(Efter Fouilles de Delphes anf. St.).

Daarligt bevaret er ogsaa Metopen med Herakles' Kamp med den nemeiske Løve (Fig. 70), Forbilledet for Pankration (Blanding af Brydning og Boksning)[3]. Staaende brydes Herakles med Løven, som han har løftet op og søger at kvæle mellem de senede Arme, mens den sprællende sætter et Bagben paa hans Laar. Bag Helten hænger som Fyld i Fladen Pilekogger, Bue og Chiton. Mens Løvens Legeme er for ødelagt til at kunne bedømmes — Huller paa Halsen tyder paa Indsættelse af Mankens Haarlokker i Bly eller

[1] Pausanias III 18, 13. [2] W. Klein: Euphronios[2] S. 58 ff. Roschers Lexikon der Mythologie I 2203. [3] Bacchylides' 13de Ode.

Bronce —, røber Heltens nøgne Krop en god anatomisk Indsigt, og udmærket er Spændingen ved Kværkningen af Dyret udtrykt i de fremstaaende Nøgleben og Bugpartiets Stramning. Kværkning — Trachelismos[1] — fremstilles i de sortfigurede Vaser i Reglen som her i staaende Kamp

Fig. 70. Herakles og den nemeiske Løve.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLIV-XLV 6).

(ὀρθοπάλη) (Fig. 71), i de rødfigurede foregaar Kampen hyppigere i liggende eller knælende Stilling[2]. Den begrundes ved, at Løven ikke kunde nedlægges ved Malm eller Jern. I en af Theokrits Idyller[3] er Kampskemaet bedre gennemtænkt end i de billedlige Fremstillinger, idet Herakles dér griber Løven fra Ryggen, sætter Hælene paa dens Bagpoter og klemmer Laarene sammen om dens Bagpart for at hindre den i at bruge de stærke Kløer, der i Metopen her og i Vasebillederne er i fuld Aktivitet.

---

[1] Gardiner i Journal of hellenic studies XXV 1905 S. 294 ff. [2] Reisch i Athen. Mitteil. XII 1887 S. 121. [3] XXV 266 ff.

Kun to af Heraklesmetoperne er saa godt bevarede, at de tillader stilistiske Betragtninger.

Den ene fremstiller Herakles, fældende den kerynitiske Hjort (Fig. 72)[1]. I 6te Aarhundredes sortfigurede Vasebilleder ses Helten løbende ved Siden af Hjorten, som han har grebet i Takkerne. Vor Metope er tilligemed en Vase af streng rødfiguret Stil det første Eksempel paa det nye Kampskema, der senere bliver det almindelige[2], og hvis tekniske Navn: „Livtagtrappen" (ἀμφίπλεκτοι κλίμακες) fremgaar af et Sted i Sofokles' Trachinierinder (v. 520), at Herakles sætter et Knæ i Hjortens Ryg og vrider dens Hoved tilbage og nedad. I Metopen er Kompositionen endnu ret primitiv, idet Herakles svæver unaturligt højt over den i Knæ sunkne Hind, af hvilken kun Kroppen er bevaret. Hans ene Skulder med den hævede Arm, der sagtens svang Køllen, kommer derved til at skære øverste Reliefliste. Bag Herakles hænger Pilekogger og Chiton, mens Løveskindet, „hvis ildrøde Svælg gaber over Heltens blonde Haarfylde", og hvis Poter, knyttede foran Brystet, er meget detaljeret udførte, næsten som om de var ciselerede i Bronce, er kastet over hans Ryg. Pragtfuldt udfolder Heltens nøgne Krop sig i Relieffet. Brystkassen er spændt, med alle Ribben og Savmuskler liggende haardt under Huden, og dens høje Kant er forbunden med de skraa Bugmusklers forreste Rande og danner derved som en fast Ramme om Bugens blødere Dele. Denne „Stativramme" om Bugen er ægte attisk; den møder os

Fig. 71. Herakles og Løven. Sortfiguret Vasebillede.

[1] Furtwängler: Aegina S. 309 og 351. [2] Furtwängler i Roschers Lexikon I S. 2200 og 2224. Olympia III Tav. XXXVIII. Sauer: Theseion Tav. VI Østmetope III.

allerede i 6te Aarh. f. Kr. i Grækerrytteren fra Akropolis og genfindes i Torsoer fra Dafni og Delos[1], der er samtidige og for de sidstes Vedkommende saa nærbeslægtede med Athenerskatkamrets Metoper, at de synes udførte af

Fig. 72. Metope fra Athenernes Skatkammer i Delfi.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLI).

samme Kunstner. Under Brystkassen er Epigastriet leddelt ved Navlestriben, der er usædvanlig dyb, og ved to vandrette Intersektioner i 4 Sektioner. Denne Deling kun ved to Intersektioner er almindelig i græsk Kunst paa Perserkrigenes Tid og genfindes tilligemed den lille Hudfold over Navlen, der ogsaa ses i Metopen, i Firsernes attiske Skulptur, f. Eks. i den skønne Efebstatue fra Akropolis,

[1] Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum S. 50 og 124 nr. 590. Delbrück i Athenische Mitteilungen XXV 1900 S. 377 ff. L. Curtius i Tekst til Brunn-Bruckmann: Denkmäler Tav. 601-4.

der almindeligt tilskrives „Tyrandræbernes" Kunstnere[1]. Dermed er et Holdepunkt vundet for Datering til Tiden efter Marathonslaget, altsaa i Overensstemmelse med Pausanias' Tekst.

Der er i den intense Lidenskab, hvormed ikke alene Knokkelbygningen er behandlet, men ogsaa Sammenspillet mellem Bevægelse og Muskler er betonet, noget for Tiden særegent, en gærende Kraft og Utaalmodighed, der genfindes i Æginaskulpturerne og hører denne Overgangstidens Kunst til. Man tilstræber en indgaaende Skildring af Menneskelegemets Bevægelsesmotiver, med den og den givne Handling, ikke derimod at karakterisere en individuel Legemsbygning, bestemt ved Anlæg og Opdragelse. Kast et Blik fremefter paa de andre Metopers nøgne Figurer: de er alle ens; de er alle byggede som Herakles, baade Theseus og Minotauros og Kyknos! Attisk Plastik ligner paa det Punkt attisk Digtning. Ogsaa de tre store Tragikere giver fortrinlige Fremstillinger af det typiske Menneskes Optræden under de og de bestemte Situationer, men kender ikke til Karakterer med individuelle Anlæg, prægede ved Stand eller Livserfaring. Først i hellenistisk Digtning og Kunst finder vi Individualisme i moderne Forstand.

Trods Overensstemmelsen i Villen og Kunnen mellem Skikkelserne i disse Metoper og de samtidige æginetiske Skulpturer er der dog ogsaa store Forskelligheder. Der er intet af de æginetiske Figurers sagligt tørre Magerhed, men sund attisk Fylde i Heraklesskikkelsen, og det gælder baade Legemet med de kødrige Laar og Ansigtet med de runde attiske Former. Skæggets og Haarets Krøl er gengivet ved smaa Kugler, der i Pandehaaret danner en Bræmme af to Rækker med en tredie, fladere Lokkerække derunder. Baade Hovedets Struktur og Skæg- og Haarformerne stemmer nøje overens med et godt attisk Hoved fra denne Tid, der er fundet i Olympia og, hvis Furtwänglers Tydning som Formis er rigtig, hidrører fra en sicilisk Gruppe, stiftet i Firserne i 5te Aarh. f. Kr., men altsaa bestilt hos en attisk Kunstner (Fig. 73)[2].

[1] Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum S. 264 nr. 698. [2] Olympia III S. 29 ff. og Tav. VI 1-2. Furtwängler: Aegina S. 347 ff.

Den sidste af Nordsidens Metoper fremstiller Kampen mellem Herakles og Kyknos (Fig. 74). Sagnet, der forekommer allerede paa den amyklæiske Apollons Tronstol, paa arkaiske Gemmer og sortfigurede Vaser[1], er udførligt

Fig. 73. Hovedet af Formis, fra Olympia.

behandlet i det episke Digt: „Herakles' Skjold" og lyder dér saaledes: Kyknos, en Søn af Ares, boede ved den pagasæiske Lund i Thessalien og overfaldt paa røverisk Vis Processionerne, der var paa Vej til den nærliggende Apollohelligdom. Herakles angreb ham paa Apollons Bud og fældede ham i en haard Tvekamp, under hvilken Ares stod sin Søn bi[2].

[1] Annali del Instituto 1880 S. 80 ff. og Tav. M. Monumenti del Instituto XI Tav. XXIV. Roschers Lexikon I S. 2210. Gerhard: Auserlesene Vasenbilder Tav. 122-3. [2] Hesiodos' Aspis 70. Skolier til Pindar Olymp. X 19 (ed. Drachmann I S. 316). Euripides' Herakles v. 389.

I Metopen er der ikke Plads som i Digtning og Vasebilleder til Heltenes Vogne, men kun til de to Kæmpende,

Fig. 74. Metope med Kampen mellem Herakles og Kyknos.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLII).

og Herakles, der plejer at angribe fra venstre Side som fuldtrustet Hoplit, staar her nøgen tilhøjre i Billedet og kommer derved til at føre Vaabnet i venstre Haand, samtidigt med at hans højre griber efter Fjendens Hjelmbusk. Denne usædvanlige Stilling er fremkaldt ved Ønsket om at vise Herakles' Legeme i fuld Udfoldelse og Kyknos' Krop

med Skjoldet som Baggrund. Dette mærkelige og unaturlige Kampskema genfindes i en af Amazonemetoperne. Det gælder om disse Metopers Kunstnere, at de, i Modsætning til hvad der var Tilfældet i Sifnierskatkamrets Gigantfrise, undgaar at lade Skjoldene dække Legemerne og altid og ensformigt bruger dem som Baggrund for Figurerne. Ogsaa paa anden Vis er Kyknos her en karakteristisk Figur; han er en af de mange „skraat tilbagesynkende" i disse Metoper, et Forhold, Furtwängler har gjort opmærksom paa, og som har givet ham Anledning til at antage lignende skraa Stillinger ved to Figurer i Æginatemplets Østgavl. Men, som Englænderen Mackenzie har paavist, denne Stilling er utænkelig i Friskulptur, og Thorvaldsens Rekonstruktion af Æginagavlene er i hvert Fald paa det Punkt rigtigere end den moderne[1].

I Kyknos' Legeme er der nedlagt et fint og godt Formarbejde, svarende til Herakles' i den foregaaende Metope. Herakles optræder uden Løveskind, men til Gengæld er hans Hjelm formet som et Stykke rynket Løvesnude. En lignende Karakteristik af Herakles ved Løveskindshjelm er givet i den æginetiske Østgavls pansrede Bueskytte, men ellers aldrig i antik Skulptur. Atter da et Træk, der taler for Samtidighed!

Af Sydsidens Metoper med Theseus' Bedrifter anbringer Perdrizet paa Hædersplads længst mod Øst den henrivende sacra conversazione mellem Athena og Theseus (Fig. 75). Det bekræftes for en Gangs Skyld af Fundomstændighederne, idet Resterne af dette Relief blev udgravet i 1893 og 1894 sammen med de Ortostatblokke fra Sydsiden, paa hvilke de delfiske Hymner med Nodeskrift var optegnede, og hvis Plads er sikret længst mod Øst, nærved Indgangen. Theseus faar af Gudinden Velsignelse og Styrke til sit store Hverv: „at holde Rettergang over de Uretfærdige", saaledes som det siges og skildres i en samtidig Ode af Bacchylides[2]. Den unge Heros løfter sin Haand til hilsende Hyldest. Den spændte Overarm er det

---

[1] I Annual of the British School at Athens XV 1908-09 S. 274. Sml. herimod Wolters i Sitzungsber. der bayr. Akad. 1912, 5 Abh. S. 13 ff. [2] XVIII v. 41.

bedste Stykke Muskulatur i hele Athenernes Thesauros. I Underarmen lige ved Albuen svulmer en Aare. Han er

Fig. 75. Metope med Athena og Theseus.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XXXVIII).

iført Chiton, under hvilken Kønsdelene tegner sig, derover en kort Kappe, hæftet paa højre Skulder, og bærer ligesom Gudinden Sandaler, hvis Remme har været malede over Foden. Venstre Haand er kækt stemt mod Hoften. Athenas Overkrop er dækket af Ægiden, hvis talrige Huller tyder paa rig Metaludsmykning. Hvad der har været be-

fæstet i det store, firkantede Hul under Ægiden, er ikke klart. Højre Arm, der muligt har holdt et lille Skjold i stærk Forkortning, støttet ved kraftige Metalstifter, var særligt tilstykket. Venstre fremstrakte Haand hvilede formodentlig paa Lansen, altsaa igen en mærkelig Ombytning af Vaabnene som i Herakles-Kyknosmetopen. Under Ægiden bærer Athena det sædvanlige arkaiske Klædningsstykke, den skraa Kappe, med stejl Midtfold (Paryfé) og parallelt dermed sirlige Læg. Det ellers tunge Stof aabenbarer Benenes Former: Laarets buede Flade, Knæskallernes fine Runding, de skarpe Skinneben og de spændte Lægge og endeligt de smaa, omhyggeligt afsatte Ankler.

Ifølge den almindelige Theseuskronologi[1] er Heltens første Æventyr, efter at han har forladt Troizen, Kampen med Køllesvingeren Perifetes ved Epidauros. Kampen mangler i den nævnte Ode af Bacchylides og paa ældre græske Vasebilleder[2], men er fremstillet i en af Theseions Sydmetoper[3]. Ogsaa her i Athenernes Skatkammer var Motivet anvendt, men Metopen er meget ødelagt (Fig. 76). Tilhøjre ses den strakte Krop af Theseus, der samtidig med, at højre Ben er løftet, over sit Hoved sagtens har svunget Jernkøllen, som han har frarevet Modstanderen, til et dræbende Slag. Perifetes har Dyreskind om Skulderen og et Bind om venstre Laar, der finder sin Forklaring i et Sted hos Apollodor[4], hvor det siges, at han som Søn af Hefaistos havde svage Ben.

Af det næste Æventyr: Theseus og Røveren Sinis, der paa selve Isthmen bandt de Vejfarende til Fyrretræer og lod disse svippe tilvejrs og sønderrive Ofrene, og som nu ved Theseus kom til at lide samme Pinsel, er kun et lille Fragment med Fyrretræets Stamme bevaret[5]. Og Kampen med Vildsvinet fra Kremmyons Dal synes at have været helt udeladt af Serien.

Meget er der heller ikke tilbage af Theseus' Sejr over Kæmpen Skeiron, der slyngede de Vejfarende fra en Klippe

---

[1] Plutarch: Theseus 8-11. Diodor IV 59. [2] Robert i Hermes XXXIII 1898 S. 149. [3] Sauer: Theseion Tav. V Sydmetope I og S. 158. [4] Bibliotheca III 16, 1. [5] Sml. Sauers Theseion Tav. V Sydmetope II.

ned til en kæmpemæssig Krabbe eller Skildpadde, der aad dem[1]. Krabben er en Arv fra Heraklesmyten, hvor den optræder i Hydrakampen mod Herakles eller Iolaos. Hvorledes den er bleven til en Kæmpeskildpadde, ved vi ikke. I en Metope fra Theseion ses baade Klippen og

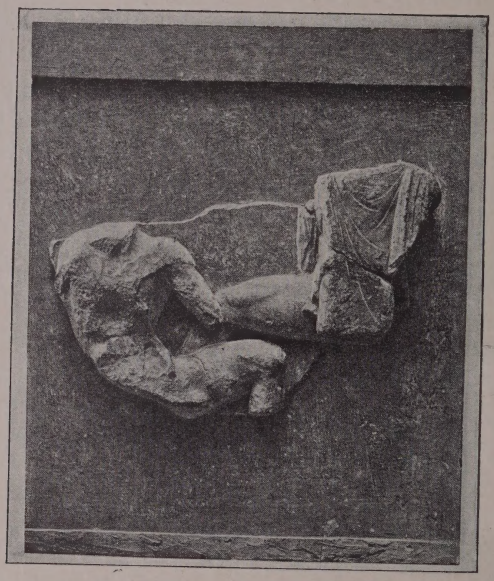

Fig. 76. Theseus og Perifetes.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVI-XLVII 5).

Krabben[2], i Metopefragmentet fra Athenernes Skatkammer synes begge Dele at mangle, og der ses kun Trolden selv, Skeiron, ikke i Færd med at blive slynget ned, men segnende med brudte Knæ som andre Besejrede i Metoperne (Fig. 77). Han er skægget og ligner Seilen. Konturerne af hans Legeme har vist været smukke, men nogen Originalitet i Stillingen er der ikke at se.

Mere Liv er der over Metopen med Fremstillingen af Theseus' Brydekamp med Kerkyon (Fig. 78). Theseus har

---

[1] Plutarch: Theseus 10. Diodor IV 59,4. [2] Sauer: Theseion Tav.V Nordmetope II og S. 165.

Fig. 77. Skeiron.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVI-XLVII 4).

Fig. 78. Theseus og Kerkyon.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVI-XLVII 2).

grebet Modstanderen om Livet og løftet ham op, har taget et Tag i Kerkyons højre Arm og strammer nu til over sin Skulder, mens Kerkyon strider i modsat Retning med ludende Overkrop og Hoved. Meningen er, at Theseus i næste Øjeblik vil forsøge at slynge Modstanderen tilvenstre over sit Hoved, give ham, hvad Englænderne kalder

Fig. 79. Rødfiguret Vasebillede i Berlin.

„the flying mare" (i dansk Brydersprog: den flyvende Mare), som ogsaa Grækerne kendte og betegnede som: *εἰς ὕψος ἀναβαστάσαι*[1]. Dette ogsaa af vor Tids Brydere yndede Greb er paa græske Vasebilleder illustreret i dets forskellige Stadier. I en Amfora i Berlin ses i Midtgruppen Begyndelsen (Fig. 79), det første Greb om Modstanderens Haandled, i to andre Vasebilleder (Fig. 80 og 81) Luftrejsen over Angriberens Skulder, og pudsigt nok har selv Herakles ikke forsmaaet at anvende den flyvende Mare overfor den nemeiske Løve (Fig. 82). I den tilsvarende Theseionmetope har Theseus derimod forsøgt et andet Tag, den navnlig i Vestenglands Bryderkredse yndede Hivning (the heave), idet Kerkyon her løftes op i en næsten vandret Stilling (Fig. 83).

Af Metopen med Prokrustes eller, som han hos Bacchylides hedder, Prokoptas er igen kun ubetydelige Fragmenter bevarede.

---

[1] Norman Gardiner i Journal of hellenic studies XXV 1905 S. 267.

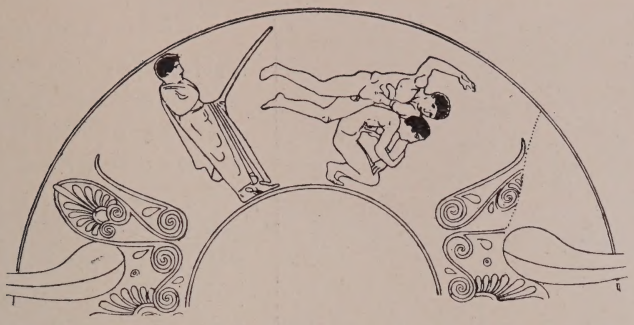

Fig. 80. Rødfiguret Vasebillede. Skaal i Britisk Museum.
Fig. 81. Indertegning i en rødfiguret Skaal. Paris.
Fig. 82. Sortfiguret Vasebillede. Britisk Museum.

Fig. 83. Metope fra Theseion.

Fig. 84. Tyren fra Marathon.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XXXIX).

Efter Ankomsten til Athen er Theseus' første Bedrift Indfangningen af Tyren fra Marathon, der gjorde Omegnen usikker. Her er Metopefragmentet, saa ringe det end er, af stor Interesse (Fig. 84). Tyren er styrtet med Panden mod Jorden, maaske som Følge af en Lasso, der udsendt fra Theseus' Haand har snøret dens Forben sammen[1]. Men i Stedet for det sædvanlige Tag om Hornene[2] har Theseus grebet Tyren, som Brudfladen af Arm og Haand viser, om Testiklerne for at tæmme den. Det er et overraskende Motiv. Man spørger sig selv, om det er saaledes, Theseus oprindelig fører det tæmmede Dyr gennem det jublende og skuelystne Athen.[3] Modelleringen af Tyren er langt bedre end den af Geryones' Okser i Herakles-Serien. Baade Laarmuskler, Skulderblad og Halsfolder er fortrinlige, og overfor Originalen i Del-

[1] Sml. S. Reinach: Repertoire des vases I 339. 529. 531. 532. [2] Sauer: Theseion Tav. V Sydmetope III og S. 161. Reinach anf. St. 528. [3] Plutarch: Theseus 14.

fis Museum falder man i Beundring over Karakteristikken af Mulens gummiagtige Masse.

Den 8de Metopes Plads paa Sydsiden er sikkert bestemt

Fig. 85. Theseus og Minotauros.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XXXIX).

gennem Perdrizets tekniske Iagttagelse. Det er Minotauros-Kampen (Fig. 85)[1]. Theseus, iført en kort Chiton med fordybede, parallele Bølgefolder, har med et rask Skridt

[1] Om dette allerede i 6te Aarh. hyppige Motiv se Bethe i Rhein. Museum LXV 1910 S. 222 og Wolters i Sitzungsber. der bayr. Akad. 1907 S. 113.

grebet Uhyret Minotauros om venstre Horn med sin venstre Haand og har vel ført Sværdet — Skeden ses bag ham — i højre Haand. Minotauros søger med hævet Haand at befri sig for Taget. Af særdeles Sirlighed er ikke alene Linierne i Theseus' Dragt, der minder om Charitrelieffet paa Athens Akropolis[1], men ogsaa de stiliserede Halsfolder og Panderynker hos Minotauros og det fine Haarlag mellem Uhyrets Horn. Endogsaa Neglene paa Theseus' venstre Haand er fint detaljerede. Men langt betydningsfuldere er Modelleringen af Minotauros' nøgne Legeme, hvor Formanlægget baade er bredere og djærvere end i nogen anden Metope. Der er set stort paa Formen. Der er ikke hin utaalmodige Redegørelse for Detaljen som f. Eks. i Heraklesfiguren i Metopen fig. 72. Samtidigt er Bækkenpartiet mere afrundet, og Navlen ligger dybere, i blødere Omgivelser. Alt dette er Træk, der viser fremad mod den store Kunst ved Aarhundredets Midte, og vi tør kalde den Kunstner, der har udført denne Metope, for en af Feidias' Forgængere.

Endelig vil det efter Homolles sidste Undersøgelser være rimeligt at anbringe som den 9de og vestligste Metope paa Sydsiden den yndige Fremstilling af Theseus, der fælder Amazonedronningen Antiope (Fig. 86). Den danner ved sit Indhold en naturlig Overgang til Vestsidens Amazonekampe. Det er et oprindeligt Heraklesæventyr, der omdigtes saaledes, at Theseus som Deltager i Herakles' Tog mod Amazonerne overvinder og bortfører Amazonedronningen, der forelsker sig i ham og bliver hans tro Allierede, da hendes Landsmandinder senere drager mod Athen. Theseus tilvenstre i Metopen er, saa vidt Resterne tillader en Afgørelse, fremstillet i et kraftigt Skridtmotiv, mod hvilket Overkroppen reagerer ved at hælde forover, samtidigt med at Hovedet er drejet i Profil og ses mod Skulderens Rand. Her er da endeligt et velbevaret Theseushoved, med kort Sneglekrøl i Panden under Hjelmranden og blødt ringlende Skulderlokker. Disse i Forbindelse med Skægløsheden karakteriserer ham som den

[1] Lechat: Au Musée de l'Acropole Tav. III. Sml. Koren S. 151 fig. 8.

ganske unge Helt i Modsætning til den modne Herakles. Han er Efeben, her som i attisk Digtning og Sagn, og Skæ-

Fig. 86. Theseus og Antiope.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XL).

ret af forfinet Ungdom, forenet med Mod og Kraft, giver netop Theseus hans særegne Charme. Selve Ansigtet har samme saftige Fylde som Herakles'. I Kinder og Læber spores den sidste Refleks af den ioniske Arkaismes lyse Smil, der blot et Tiaar senere slukkes i den strænge Stils Alvor.

Men fagrere end Theseus er Antiope. Hun bøjer Hovedet som en Blomst, der visner paa sin Stængel. Det giver foruden en yndefuld Kontur tillige en malerisk Fordel, idet hendes Profil har tegnet sig baade mod Læderkøllertens Flade og mod de lange Lokker, der dækker højre Skulder. Paa samme Maade fremhæves Theseus' nøgne Legeme af hans store Kappe. Overalt er maleriske Hensyn taget af disse Metopers Kunstnere.

Den nærmere Fordeling af Øst- og Vestsidens Metoper med Amazonekampe lader sig paa en enkelt Undtagelse nær ikke foretage, og Rækkefølgen i vor Beskrivelse bliver derfor ret tilfældig. Amazonerne var for det 5te Aarhundredes Athenere de mytiske Forløbere for Perserhærene; de kom ligesom Perserne fra Asiens og Skythiens Stepper, „fra de kolde Luftlags øde Egne“[1], og mens i 6te Aarh. Herakles havde været deres værste Modstander, blev det nu Theseus, der som græsk Friheds Forkæmper organiserede sit Folk imod dem. Amazonekampen blev et Yndlingsmotiv, anvendt af Maleren Polygnot i et stort Freskobillede i Athens „brogede Søjlehal“[2], af Feidias paa Zeustronen i Olympia[3] og Ydersiden af Athena Parthenos' Skjold, og endnu i 4de Aarh. med Forkærlighed benyttet af de attiske Talere Lysias[4] og Isokrates[5], naar det gjaldt om at mane Fortidens store Kampminder frem. Amazonerne var for Grækerne ikke Mytologi, men historisk Virkelighed. Det ses allertydeligst af den Maade, paa hvilken Hippokrates behandler deres Lemlæstelser af de Drengebørn, de var saa uheldige at bringe til Verden[6]. Saaledes tør vi i Kampene mod „Ares' Døttre“ her i Athenernes Skatkammer se den ældste Forherligelse af den tidligste Sejr over deres langbuksede Efterkommere Perserne, en yderligere Bekræftelse paa, at Marathonslaget er Forudsætningen for hele Bygningens Opførelse.

Den eneste Amazonemetope, hvis Plads ved den ovenfor omtalte skraa Tilhugning af Randen er sikret, er den sydligste paa Vestsiden (Fig. 87). En nøgen Athener med et stort Rundskjold mod Baggrunden stormer løs mod en

[1] Pindar Olymp. XIII 125. [2] Pausanias I 15, 2. [3] Pausanias V 11, 7. [4] II 4-6. [5] IV 68-70 og VII 75. [6] Om Ledemodene 53.

Amazone, der er sunken i Knæ, og hvis Stilling er nøjagtigt den samme som Skeirons i Metopen fig. 77. Hun bærer

Fig. 87. Athener og Amazone.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLIII).

Chiton, Køllert, lange Benklæder og Ankelring; trods Bukserne er Læggens Muskulatur detaljeret behandlet. To Huller ved venstre Hofte har tjent til at fæste Pilekoggeret, der hos Amazonerne ligesom hos Skytherne og Perserne[1]

[1] ὑπ' ἀγκῶνος βέλη. Sml. Pindar Olymp. II 50 med Skolier (ed. Drachmann I S. 97). Herodot VII 61.

tænktes ophængt og baaret ikke paa Ryggen, men ved Siden under Armhulen. I den angribende Græker er Epigastriet godt modelleret, og Kroppens svage Drejning er følt og friskt gennemført og giver Anledning til rigtigt gengivne Uregelmæssigheder i Musklernes Forløb.

Morsomme Konturer trods Ødelæggelsen giver en Me-

Fig. 88. Athener og fangen Amazone.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVIII 2).

tope (Fig. 88) med Motivet: Tilfangetagelsen (ἡ ζωγρεία). En Athener med Skulderlokker ligesom Theseus slæber en Amazone efter sig ved Armen. I Originalen ses det kvindelige Bryst tydeligt under Køllerten. Han luder fremover og trækker, hun krummer Ryg og stinder sig. Der har været usædvanligt livfulde Linier i det Relief.

Af en anden Metope er kun et Fragment tilbage (Fig. 89). En falden Amazone synker bagover, Benene brydes under hende, og idet Hoftens Pilekogger rasler mod Jorden, brister hendes Bælte. Der er en enestaaende dramatisk Kraft i denne Skildring, der gør Tabet af Resten af Metopen

Fig. 89. Metopefragmentet med falden Amazone.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVIII 4).

smerteligt. Ikke alene indenfor Skatkamrets tilbagesynkende Figurer findes intet Sidestykke, men alle de faldende Amazoner i samtidig græsk Kunst synes matte i Sammenligning, baade Amazonen med den sirlige Haandbevægelse i en Reliefgavl fra Theben (Fig. 90) og den udmattede i den smukke Krater fra Ruvo (Fig. 91).

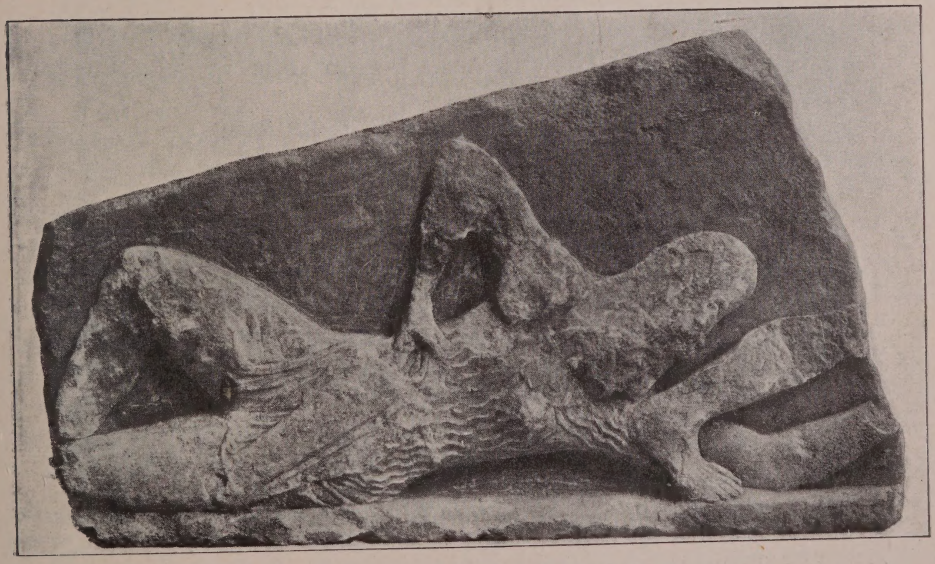

Fig. 90. Fragment af Reliefgavl fra Theben.

Svarende til de ridende Amazoner som Akroteriefigurer (ovenfor Fig. 66) ses ogsaa i en Metope en Amazone sidelængs paa Hesten, drejende Overkroppen tilbage og i Flugten sendende endnu en dræbende Pil mod Fjenden (Fig. 92). Perdrizet har derfor vist Ret i at anbringe den som den nordligste Metope paa Vestsiden, saaledes at

Fig. 91. Kampscene: Herakles mod Amazonerne.

Hesten virkelig gallopperer ud af Kampen. At det er en Amazone, lærer Betragtningen af Originalen: der er ingen Genitalier, og der er Stifthuller i Læderkøllerten til et Pilekogger i Metal.

Til Amazoneserien hører endvidere foruden mindre Brudstykker, som det ikke er Umagen værd at afbilde og beskrive, en Metope med en Tvekamp, i hvilken Homolle og Perdrizet oprindeligt vilde se Kampen mellem Theseus og Pallas om det attiske Land (Fig. 93)[1]. Men fornyede Undersøgelser, som Homolle har foretaget med Afstøbningen i Louvre, har, som han venligst meddeler mig, givet til Resultat, at den angribende Figur tilhøjre foruden Bukselinning og Ankelring over højre Fod tillige er karakteriseret som kvindelig ved et Hul til Ørenring i den bevarede Øreflip. Det er altsaa en Amazone og, hvad der er af

[1] Om dette Sagn, der ikke findes hos Bacchylides, men først hos Sofokles og Filochoros, se Jebb-Pearson: Fragments of Sofocles I S. 20. Müller: Fragmenta historicorum Graecorum I, Philoch. fragm. 36. Plutarch: Theseus 13.

særlig Interesse, en sejrrig Amazone, der fælder sin Modstander. Det er jo ingen Gigantkamp, hvor Guderne overalt skal sejre. Kunstneren tør tillade sig den Variation i de monotone Kampgrupper at lade Amazonen triumfere en enkelt Gang. Den tilbagesynkende Grækers Legeme er atter et typisk Eksempel paa disse Kunstneres Formbehandling ved den stærke Fremhæven af Brystkassens og de skraa Bugmusklers Indramning af Bugens blødere Dele, ved de klare Sektioner og den dybt sænkede Navlestribe. Brillant er trodsØdelæggelsen, set paa Originalen, Krigerens venstre Haand med det livfulde Spil af Fingrene om Skjoldstroppen.

Vi kan da sammenfatte Indtrykkene af alle disse stærkt ødelagteMe-

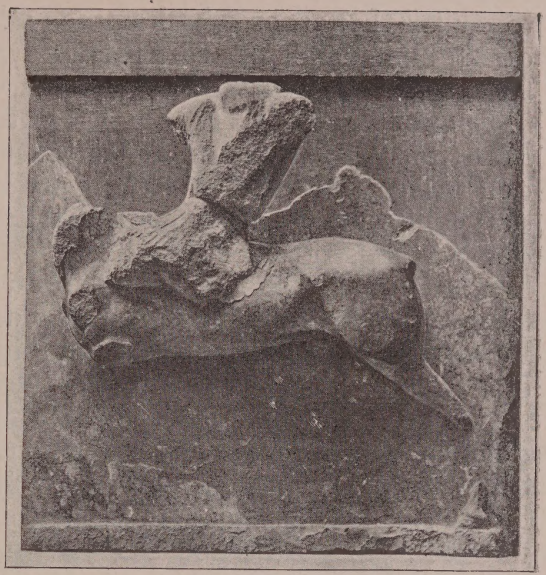

Fig. 92. Flygtende Amazone.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVI-XLVII 7).

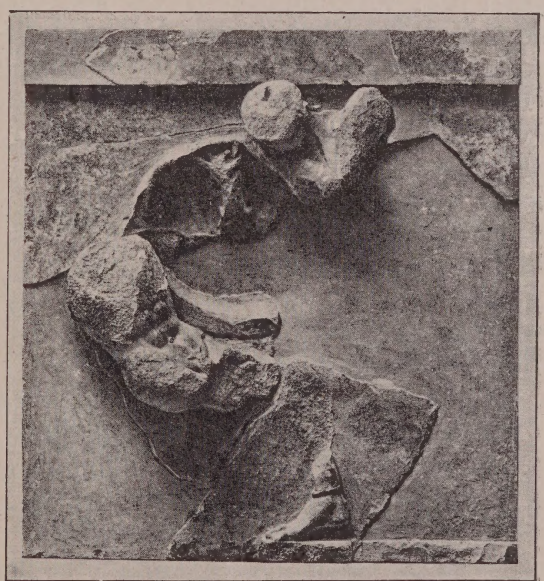

Fig. 93. Amazone og Græker.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. XLVIII 1).

toper i Athenernes Skatkammer i følgende Iagttagelser: det er sen Arkaisme; Sirligheden fra Peisistratide-Tidens Kunst er ikke forsvunden. Derom vidner Athenas Dragt i Metopen fig. 75 og Theseus' i Minotauros-Metopen fig. 85. Men den er i Færd med at vige for en Djærvhed og Kraft, der passer godt til Marathonkæmpernes Tid. Det er ikke den ioniske Fastlandsplastiks solide Fylde, Skikkelser, der kan illustrere Herodots Udtryk om Datidens Aristokrater: Tyksakkene (*οἱ παχεῖς*). Men det er paa den anden Side heller ikke Æginaskulpturernes stramme Magerhed, Legemer gennemtrænede og grundigt udrensede for Fedtstof ved ihærdige Legemsøvelser. Det er Midtvejen mellem begge Yderligheder, sund, muskelstærk Fylde, som vi kender den ogsaa fra senere attisk Skulptur. Dyden som en Slags Middelvej (*μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή*)[1], der er Grundlaget i Aristoteles'Ethik, og Begrænsningens Kunst, der er udtalt i Pythagoræernes Udtryk: at det Slette falder ind under det Uendelige, det Gode derimod hører det Begrænsede til, er allerede i 5te Aarhundredes attiske Kunst ført ud i Virkeligheden. Og saa bliver det da disse smaa og ødelagte Skulpturers Betydning, at de er de første til at aabenbare os den attiske Formidling af ionisk og dorisk Idealverden, og at her allerede den lykkelige Harmoni er ved at spire frem, der et halvt Aarhundrede senere sætter Blomst i Parthenons Skulpturer.

[1] Aristoteles: Nikomach. Ethik II 6 (p. 1106 b).

XI

KRIGSMONUMENTER I DELFI

EN Gennemgang af de følgende Tiders Mindesmærker i Delfi er som et helt Kursus i græsk Krigshistorie i 5te og 4de Aarh. f. Kr.

Ved Foden af Pelargiko-Muren ligger Athenernes Stoa, en 30 Meter lang Søjlehal, der paa Grund af sin ringe Dybde (3 m 70) med Rette er bleven sammenlignet med en Keglebane. Den havde otte monolithe Søjler i Fronten, af hvilke kun tre har kunnet genrejses, og disses Skafter er af pentelisk, mens Baserne, hvis Profil er mærkelig og enestaaende ved det klokkeformede Led over Hulkehlen (Trochilos), er af parisk Marmor (Fig. 94). Ifølge Pausanias (X II, 6) var Søjlehallen bygget for Penge, der indkom ved Salget af Byttet, taget af Athenæerne fra Lakedæmonierne og deres Forbundsfæller under den peloponnesiske Krig, og indesluttede Skibstrofæer og Bronceskjolde fra forskellige Byer. Og Pausanias mener, at dette Bytte var viet særligt til Minde om Formions Søsejr i den korintiske Bugt i 429 f. Kr., der saa glimrende er skildret af Thukydid (II 83) og godtgjorde den attiske Flaades Overlegenhed. Stoaen blev udgravet allerede i 1880 af Franskmanden Haussoullier[1], og ved den Lejlighed fandtes den gamle Dedikationsindskrift, der er synlig paa det øverste Trin: „Athenæerne rejste Stoaen og Vaabnene og Skibstrofæerne, som de havde erobret fra Fjenderne". Der er altsaa ganske rigtigt Tale om en Søsejr, men Indskriften har arkaiske Skriftformer, langt ældre end den peloponnesiske Krig. Dermed er Urigtigheden i Pausanias' Datering givet. Men hvilken Søsejr er da ment? Paa Grund

[1] Bulletin de corr. hell. V 1881 S. 1-25.

af Indskriftens Udtryk: "fra Fjenderne" mente man, at det ikke kunde være Søslaget ved Salamis, da det i saa Fald burde hedde: „fra Mederne". Og man tænkte derfor paa alle mulige andre Søsejre som Athenernes over Ægina kort efter Marathon[1] eller Sejren i 459 f. Kr. over Ægi-

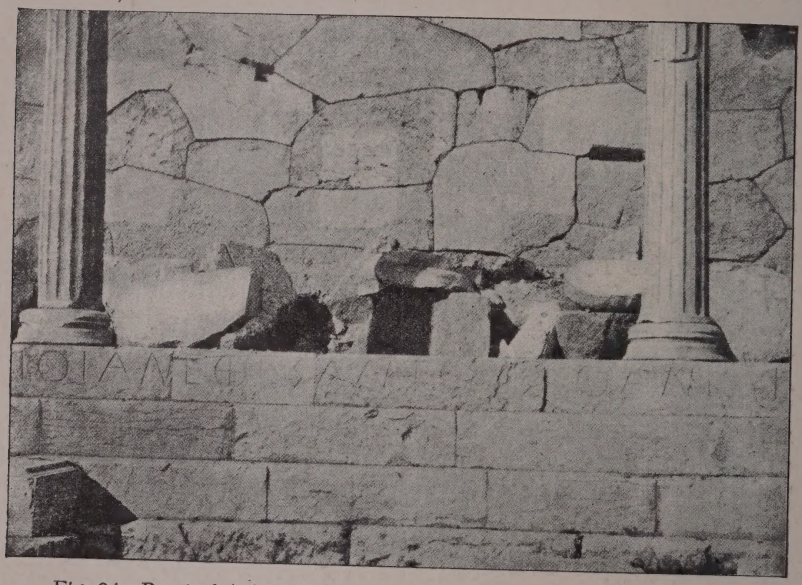

Fig. 94. Parti af Athenernes Stoa. I Baggrunden Pelargiko-Muren.

neterne og deres Forbundsfæller[2], ja man har endog tænkt paa en athenisk Sejr over Sparta i 506 f. Kr. Imidlertid har Epigrafikerne paavist[3], at Udtrykket: „fra Fjenderne" netop hyppigst er anvendt om Sejre over Perserne, og at Bogstavformerne passer bedst paa Halvfjerserne i 5te Aarh. f. Kr. Der er da ingen Grund til ikke at datere Bygningen efter Athens herlige Sejr ved Salamis i 480 f. Kr. Senere kan den være bleven fyldt med Trofæer fra nye attiske Søsejre, og det har givet Anledning til nye Inskriptioner og dermed til Pausanias' Fejltagelse. Det er Athenernes ældste Bygning i ionisk Stil. Brugen af pentelisk og parisk Marmor i Flæng var derimod allerede be-

[1] Herodot VI 92. [2] Thukydid I 105. [3] Dittenberger: Sylloge[3] nr. 29.

gyndt i 6te Aarh. f. Kr.[1]. Vi maa ikke undre os over denne Bygnings Armod og Mangel paa plastisk Udsmykning, men betænke, at den er opført paa en Tid, da Athen laa i Ruiner efter Xerxes' Ødelæggelse. Som Athenæerne har skyndt sig med at genrejse Harmodios og Aristogeitons Statuer paa Athens Torv allerede i 478 f. Kr., har de ilet med at bringe Guden i Delfi deres Tak for Befrielsen, saa godt deres Forhold tillod det, en Tak som Delfioraklet ikke havde fortjent, men som vidner om det haardtprøvede Folks rørende, usvækkede Fromhed.

De samtidige Søsejre over store persiske Flaader ved Salamis og Forbjærget Artemision gav Anledning til, at hele Hellas viede en kolossal Broncestatue af Zeus i Olympia og en ligesaa kolossal Bronceapollon til Delfi, der stod i Nærheden af den allerede omtalte gyldne Statue af en Makedonerkonge fra 5te Aarh. f. Kr. og holdt et Skibsakroterion (Stavnprydelse) i Haanden. Paa Pausanias' Tid var den vist allerede forsvundet[2].

I 479 f. Kr. led Perserhæren sit store Nederlag ved Platææ, og for denne Sejr takkede Hellas med en ny Broncezeus i Olympia, en Poseidonstatue, ogsaa af Bronce, til Isthmen, og til Delfi sendtes den berømte Trefod paa Slangesøjlen, som Herodot udførligt beskriver[3], men af hvilken Fokierne ved deres Overfald paa Delfi ved 4de Aarhundredes Midte røvede og indsmeltede „alt, hvad der var af Guld paa Monumentet"[4]. Pausanias har altsaa kun set Slangesøjlen, der var af Bronce, og denne blev senere af Kejser Konstantin den Store bortført til Konstantinopel og opstillet midt paa Hippodromen, hvor den endnu staar, paa „Hestepladsen" (Atmeidan), som Tyrkerne med typisk Konservatisme benævner den. Her har Forskere og Turister i Aarhundreder kunnet studere det ærværdige Monument, og den første videnskabelige Behandling af det er allerede fra 1422. I Aarhundredernes Løb er Søjlens Fod kommen til at ligge en Del under det omgivende Jordsmon, og derfor ansøgte den engelske Arkæolog New-

---

[1] Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum S. 13. [2] Herodot VIII 121. Pausanias X 14, 5. [3] IX 81. [4] Pausanias X 13, 9.

ton i 1855 om Tilladelse til at udgrave hele Monumentet og fik den. Det viste sig, at Søjlen var anbragt paa en raa, gennemboret Stenbasis, hvoraf det fremgaar, at Byzantinerne respektstridigt har gjort den til Springvandsmidtpunkt. I 1856 blev selve Broncesøjlen renset og den gamle Indskrift fra 5te Aarh. kom da for Dagen[1].

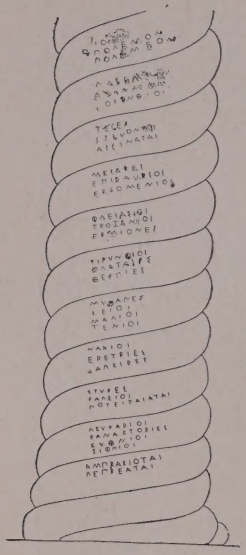

Fig. 95. Indskriften paa den delfiske Slangesøjle.

I denne Indskrift (Fig. 95) opregnes Navnene paa 31 græske Byer som Deltagere i Krigen, fordelte paa 11 Vindinger af Slangelegemerne. Tallet stemmer nøjagtigt med det, Plutarch[2] opgiver paa „de Byer, der tog Del i Krigen", men ikke med Antallet af Byer, der deltog i selve Kampen ved Platææ, idet disse ifølge Herodot var ialt 27[3]. Men denne Indskrift paa Søjlen selv er heller ikke den oprindelige. Til at begynde med havde Spartanerkongen Pausanias, der førte Hellenerhæren ved Platææ, indhugget paa en Stenbasis under Søjlen en pralende Indskrift, som Lakedæmonierne senere bortfjærnede, hvorefter de indskrev Navnene paa de sejrrige Byer paa Søjlen selv. Med denne Overlevering hos Thukydid[4] stemmer det, at Skriften paa den gamle Søjle viser spartanske Bogstavformer, noget yngre end 479 f. Kr. Stensoklen selv fik først i 4de Aarh. en ny Indskrift, hvis to ret intetsigende Verslinier er bevarede af Diodor[5].

Nu forstaar vi Uoverensstemmelsen med Herodot. Selve Søjlen er viet til Tak for Platæsejren, men ved Indskriftens Fornyelse efter Pausanias' Fald blev den ophøjet til at være et Monument for hele Sejren over Perserriget, og alle, der havde bidraget til denne, havde Krav paa at nævnes deri. Det stemmer med, hvad Herodot fortæller[6], at Tenierne fik deres Navn indskrevet paa Trefodssøjlen i

[1] Frazer: Pausanias V S. 299 ff. Pauly-Wissowa: Realencyklopädie s. v. Dreifuss Sp. 1688. [2] Themistokles 20. [3] Herodot IX 28-30 og 77. [4] I 132. [5] XI 33. Sammenfattende Dittenberger: Sylloge[3] nr. 31. [6] VIII 82.

Delfi, fordi de i Søslaget ved Salamis løb over med deres Skib fra Perser- til Athenerflaaden. Endvidere finder vi Ægineternes Navn paa Søjlen, skønt de ifølge Herodot svigtede og kneb ud i Slaget ved Platææ og først bagefter, da Sejren var vundet, lod sig tue en Gravhøj paa Stedet, uanset at de ingen Faldne havde[1]. En fremskudt Plads, øverst i 3die Vinding, indtager Tegeaterne, med Rette, thi de stod i Slaget ved Lakedæmoniernes Side og udmærkede sig under Erobringen af den persiske Feltherre Mardonios' Teltlejr[2]. Hvad det betød at blive nævnet i denne Liste, der minder om Opregningen af de græske Stæder i Aischylos' Skildring af Salamisslaget[3], ses deraf, at Gesandterne fra Platææ, da deres By under den peloponnesiske Krig var bleven erobret af Lakedæmonierne, og disse truede med at udlevere den til dens Dødsfjender Thebanerne, paaberaabte sig, for at afværge Ødelæggelsen, at deres Bys Navn stod paa Slangesøjlen i Delfi[4].

Herodot beskriver Monumentet som en trehovedet Slange. Det er urigtigt, thi det er i Virkeligheden tre Slanger, slyngede om hverandre i 25 Vindinger og med Hovederne vendte i hver sin Retning. Søjlen var støbt i et Stykke, men Overfladen er nu stærkt medtaget af kaade Soldaters Sabelhug, og baade Slangernes Haler og Hoveder mangler. Endnu i 1718 var de tre Hoveder, som et Privatbrev oplyser, paa deres Plads, men snart efter blev de brudt af og forsvandt, og kun ved et rent Tilfælde genfandtes i 1848 Overdelen af det ene Slangehoved og bekræftede Overleveringen om, at Hovederne havde haft aabne Gab. Det opbevares nu i Tchinili-Kiosk i Konstantinopel (Fig. 96).

Med Hensyn til hele Monumentets Udseende hersker der endnu en vis Usikkerhed. Skal vi tænke os en lille gylden Trefod med Guldkedel hvilende med et Ben paa hvert Slangehoved[5], eller, som de fleste nu gør det i Tilslutning til Furtwängler, lade en 6 Meter høj Trefod rejse sig, kronet af en gylden Kedel, omkring Bronceslangen,

---

[1] Herodot IX 85. [2] Herodot IX 28 og 70. [3] Perserne v. 882 ff. [4] Thukydid III 57. [5] Luckenbach: Olympia und Delphi S. 55 fig. 64.

saaledes at denne støtter Kedlens Bund?[1] Mod den første Rekonstruktion taler den Omstændighed, at Kedel og Trefod da bliver ganske smaa. Alligevel er den vistnok den rigtigste. Dels siger Herodot udtrykkeligt (IX 81), at den gyldne Trefod stod paa Bronceslangen. Dels bliver Slangen i Midten ved den anden Rekonstruktion saa godt skjult, at man ikke forstaar, hvorledes nogen kunde finde paa at anbringe en Indskrift her. Men denne Uvished gør, at man maa foretrække at udelade en Rekonstruktion paa Papiret.

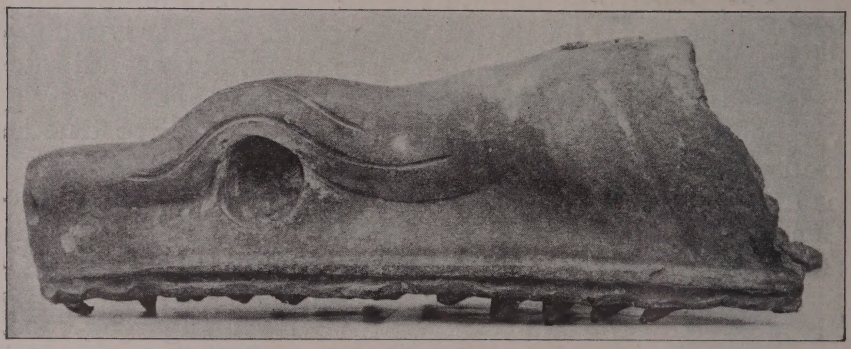

Fig. 96. Hovedfragment fra den delfiske Slangesøjle.

Med Hensyn til Stedet, hvor Slangesøjlen stod i Delfi selv, har man vist med Rette anbragt den paa den store, firkantede Underbygning, der krones af to runde Blokke af mørkeblaa Kalksten, og som man ser paa vort Billede (Fig. 97) tilvenstre, ligeoverfor det store Alter, altsaa lige før den hellige Vej svinger ind paa Østpladsen foran Apollotemplet (sml. Planen fig. 7, Plataeae). Det øverste Skifte med Indskriften blev formodenlig sønderbrudt, da Konstantin bortførte Broncerestен af det berømmelige Votiv.

Overfor dette Fundament ses paa Billedet tilhøjre Delfis Hovedalter, der ligger, som græske Offeraltre plejer, lige ud for Indgangen til Templet, saaledes at Guden, naar Dørene slaaes op, kan lugte „den blodmættede Flamme" fra de brændende Kødstykker og Duften af det harpiksholdige Træ. Det kaldes af Pausanias „det store Alter"[2],

[1] Wolters-Springer: Kunstgeschichte S. 231 fig. 433. [2] X 14, 7.

Fig. 97. Parti fra Delfi: tilvenstre Fodstykket til Slangesøjlen, tilhøjre Chiernes Alter.

af Herodot Chiernes Alter[1], og han nævner sammen dermed det mærkelige Hetærevotiv: Rhodopis' Spid (sml. ovenfor S. 73), der ifølge Plutarch[2] fandtes i Nærheden af Hetæren Frynes Statue; men denne stod netop paa Templets Østplads.

Ved de franske Udgravninger fandtes Altret selv, 8 m 50 langt, 2 m 20 bredt, bygget af Kalksten og afsluttende Pelargiko-Muren. Paa det øverste, sønderbrudte Stenskifte af parisk Marmor læstes den gamle Votivindskrift:

„Chierne viede Altret til Apollon"[3].

Hermed bekræftes Herodots Benævnelse, og de ioniske Skrifttegn viser hen til første Halvdel af 5te Aarh. f. Kr. Yderligere fandtes paa Altret selv senere Indskrifter, alle til Ære for Indbyggere fra Chios. Det er rimeligst at antage, at Altret er viet af Chierne efter Søslaget ved Mykale i 479 f. Kr., der skaffede deres By Frihed for det persiske Voldsherredømme. Pomtow vil henføre det til et tidligere Tidspunkt, 500-494 f. Kr., da Chierne ligesom andre af Lilleasiens Byer fordrev de af Perserne indsatte Tyranner[4]. Overensstemmelsen i Materiale med Platæsoklen: de er begge af lys Kalksten forneden, har derover henholdsvis to og tre Skifter mørkeblaa Kalksten og øverst et Marmortrin (vi tør formode det ogsaa for Platæsoklen), tyder dog paa Samtidighed, og da bliver ogsaa Chiernes Alter et Sejrsmonument fra Perserkrigens Tid. Under dette Alter tyder talrige tidlige Fund paa Kultens Kontinuitet lige fra den mykeniske Periode (se ovenfor S. 60), og om Stedets Vigtighed vidner den Ceremoni, der i den hellenistiske Tid foretoges her: Slavers Frigivelse under Form af Indvielse til Apollon[5].

Saaledes finder vi ligesom i Templets Skygge ikke mindre end 5 berømmelige Mindesmærker fra Hellas' største Kamptid samlede, og et 6te fandtes nærved Temenos' østlige Hovedindgang, en Gruppe bestaaende af Sejrherren ved Marathon Miltiades, omgiven af Guderne Apollon og Artemis, af Theseus og de attiske Stammeheroer. Da

[1] II 135. [2] De Pythiae oraculis 14. [3] Bulletin de correspondance hellénique XX 1896 S. 617 ff. [4] Dittenberger: Sylloge[3] nr. 20. [5] Frazer: Pausanias V S. 310 og ovenfor S. 52.

Feidias nævnes som Værkets Skaber, er det aabenbart rejst længe efter Marathonkampen, formodentlig under Perikles' Styre af Athen. Kun Sokkelrester er tilbage paa Sydsiden af den hellige Vej (se Planen fig. 7: Marathon)[1].

Alle disse Monumenter taler om den Enighed, der bragte de smaa Landsdele og Øer Sejr over Barbarernes Overmod og Overmagt. Men derefter fulgte en Tid af Splittelse og Krige, der lagde den vundne Samfølelse og mange af de opnaaede Resultater i Aske. „Vi synger Hymner ved Sejrene over Barbarerne, Klagesange ved Sejre over Hellenerne", forsikrer Isokrates[2], og sandt er det i hvert Fald, at Sejrene over de stammebeslægtede Folk ingen livskraftige Hymner har skabt som dem, der fødtes af den fælles Kamp mod Perservældet. Men ellers er Udtalelsen for skøn til at være sand, og de pralende Sejrsmonumenter rundtom i Delfi vidner altfor tydeligt om, at Hellenerne ingenlunde græd, naar de vandt Krige over Naboer og Frændefolk.

Der ligger nemlig en hel, sørgelig „Siegesallee" ved Begyndelsen af den hellige Vej, hvis ældste Rester er de to argiviske Baser paa Sydsiden, oprindelig smykkede med Broncegrupper: „de Syv mod Theben" og „Amfiaraos Udfart til Vogns". Det var til Minde om en Sejr, Argos havde vundet i Fællesskab med Athenæerne over Lakedæmonierne i 456 f. Kr.

Da den peloponnesiske Krig i 431 bryder ud, er Delfi ubetinget paa Spartas Side og giver lakedæmoniske Tropper Lov til at slaa sig ned i Helligdommen[3]. Under Krigens første Periode indviede den spartanske Feltherre Brasidas og Indbyggerne i Byen Akanthos paa Østsiden af den chalkidiske Halvø, der i Fællesskab med Held havde bekæmpet Athen, et Skatkammer i Delfi, hvis Plads ikke er sikkert bestemt[4]. Det var formodentlig noget efter Brasidas' Død og Heroisering i 423 f. Kr.[5], men Brodden var rettet mod Athen. Efter Nikiasfreden i 421, hvis Ordlyd forkyndtes gennem en Stele, opstillet i den delfiske

[1] Pausanias X 10, 1-2. [2] Panegyrik 158. [3] Thukydid III 101. [4] Thukydid IV 118 og 128. Pomtow i Dittenberger: Sylloge nr. 79, hvis Bestemmelse af Skatkamrets Plads og Alder hviler paa et rent Skøn. [5] Thukydid V 11.

Helligdom[1], synes Forholdet til Athen at være bleven bedre; i hvert Fald fik Athens Forbundsfælle Argos Lov at opstille en kæmpemæssig Broncehest i Nærheden af Athenernes Marathongruppe til Minde om det heldige Slag ved Thyreai i 414 f. Kr., for en Del af Byttet fra Lakedæmonierne, der ialt havde 25 Talenters Værdi (= 100,000 Kr.)[2]. Men paa den anden Side blev ogsaa Athens sørgelige Nederlag foran Syrakus i 413 foreviget, idet Syrakusanerne til Tak og Minde rejste deres eget Skatkammer overfor Sifniernes ved den hellige Vej (se ovenfor S. 76). Saa fulgte ved Krigens Slutning Athens Underkastelse under Sparta. En sen Forfatter, Aelian, forsikrer, at Delfi bad Sparta skaane den overvundne Fjende, „Hellas fælles Arne"[3], men vi tør næppe tro det, naar vi ser, at Spartanerne fik Lov til ligeoverfor Athens Marathonmonument at rejse et pralende Sejrsminde for Søslaget ved Aigospotamoi i 405, der afgjorde Krigen. Her saas den sejrrige Admiral Lysandros med Zeus, Apollon, Artemis, Poseidon, Dioskurerne og Sejrsgudinden Nike ved sin Side og omgiven af sine Underbefalingsmænd, ialt 37 Broncestatuer, der i Tidens Løb blev saa patinerede af Ir, „at alle Skibsførerne saa ud, som om de lige var steget op af Havet"[4]. Denne sidste Beretning viser, hvor skammeligt Sparta har forsømt Vedligeholdelsen af sit Sejrsminde, thi ellers hadede Grækerne Ir paa deres Statuer, og talrige Indskrifter taler om, hvorledes det overdrages Kommissioner at faa de offentlige Monumenter rensede derfor[5]. Typisk for den neutrale Aand i Delfi er det, at en argivisk Kunstner Antifanes, der havde udført sine Landsmænds Broncehest i 414, ogsaa nævnes som Medarbejder ved Aigospotamoi-Monumentet, skønt det vies af hans Fødebys Dødsfjende.

Men Spartas Sejr over Athen, der af Sejrherrerne udraabtes som Indledningen til en ny Frihedstid[6], førte snart til et Overherredømme, der i 4de Aarhundredes Løb gentagne Gange samlede de andre Hellenere til Modstand.

[1] Thukydid V 18. [2] Thukydid VI 95. Brunn: Geschichte der griech. Künstler I S. 283. [3] Varia Historia IV 6. [4] Plutarch: De Pythiae oraculis 2. [5] Sml. bl. a. Dittenberger: Sylloge 284. [6] Xenofon: Hellenika II 2, 23.

I 370 f. Kr. hjalp Argos Thebanerne under Epaminondas med at befri Messenien fra Spartas Aag og grunde en ny messenisk Stat[1], og til Minde herom stiftede Byen for tredie Gang et Sejrsmonument i Delfi, paa Nordsiden af den hellige Vej ligeoverfor det gamle, halvrunde Monument fra 456. Her stod lige ved Siden af Spartanernes „Siegesdenkmal" Argos' gamle Stammeheroer i Bronce i den halvrunde Nische, der endnu er tilbage, mens Broncerne forlængst er gaaet i Smelteovnen ligesom Athener- og Spartanergrupperne. Endnu mere udæskende mod Sparta er det Monument, som det nydannede arkadiske Forbund[2], der havde hjulpet Epaminondas til at knuse den spartanske Hær i Slaget ved Leuktra i 371 f. Kr., et Par Aar senere anlagde lige foran Lysandros-Gruppen, idet de endog tillod sig at hugge noget bort af Underdelen i den spartanske Basis for at konsolidere deres egen (se Planen fig. 7: Arkader). Her stod paa en øvre Sokkel af sort Marmor en Række Broncefigurer: Apollon, Nymfen Kallisto, Nike og arkadiske Stammeheroer. Det var i de bittre Aar, da Spartanerne led saa store Nederlag, at selv disse stærke Krigeres Nerver svigtede; Xenofon fortæller, at de spartanske Mænd græd af Glæde, da der endeligt meldtes om en Sejr. Men iøvrigt varede Argivernes og Arkadernes Velmagt ikke mange Aar; da Thebens Storhed efter Epaminondas' Fald svandt, kunde deres Forbundsfæller ikke klare sig længere paa egen Haand[3].

De sidste krigeriske Mindesmærker af den Art fra græsk Friheds Tider er allerede (S. 148) omtalte: Fokiernes, rejst da de ved 4de Aarhundredes Midte i den anden hellige Krig havde besejret Thebanerne.

Et langt, dramatisk bevæget Afsnit af Hellas' Historie taler saaledes til os gennem disse sørgelige Minder om Folkets Brodertvist, der gjorde Landet værgeløst overfor Omverdenen og tilintetgjorde dets politiske Betydning paa en Tid, hvor det kulturelt endnu stod i fuld Grøde. Men Monumenterne er kun Sejrens ydre, døde Tegn. Vil

---

[1] Xenofon: Hellenika VI 5. [2] Plutarch: Pelopidas 24. [3] Xenofon: Hellenika VII 1, 31-32 og 35.

man vide, hvorledes der er levet, lidt og tænkt over Krigen i dette kampfyldte Aarhundrede fra Perserkrigenes Slutning til Filip af Makedoniens Optræden, maa man spørge Digterne og Datidens Prosaforfattere.

Allerede Aischylos kalder Krigen „en Fjende af Kordans og Citharspil og en Taarernes Volder“ [1], og han, der selv havde deltaget i Perserkampen og vidste, hvad Krig var, skildrer meget levende en Krigs Strabadser i følgende Linier [2]: „Hvorfor nu (da Krigen er forbi) tale om Møjsommelighederne, om det slette Natteleje under aaben Himmel, den snævre Plads og den haarde Køje ombord, Suk og Klager Dagen lang? Men paa Landjorden var Ubehagelighederne endnu flere. Vort Nattekvarter var under Fjendernes Mur, og Himlens Væde og den engvaade Fugt fra Jorden voldte os stadig Nød og avlede Utøj i vore Klæder. Og hvad skal man sige om Vinteren, der dræbte Fuglene ved sin Kulde, og om al den utaalelige Pine, Sneen fra Idabjærget medførte? Eller om Sommerheden, naar det bølgefrie Hav sov i Middagsdisen, rugende i Vindstille?“

Under Krige dengang som nu blev Folk besejrede, Byer indtagne, og længe var den erobrede By kendelig paa Røgtaagen over den. „Thi i Ruinerne levede onde Vindpust, og Asken, der hvilede død over den døde By, udsendte kvalme Dufte af de brændte Herligheder“ [3]. Det er Troja, Aischylos her taler om, men det er hans egen Erfaring, der fylder de gamle Sagn med Virkelighedens Enkeltheder.

De, der faldt i Kampene, var Folkenes bedste Ungdom. „Thi de ædle og tapre plejer Ares at dræbe. Men de, der kun er tapre i Tungen, flygter for Ulykkerne og holder sig udenfor Lidelserne. Ares plukker ikke sine Blomster blandt de Fejge“ [4]. Den samme Tanke vender tilbage hos Sofokles: „Krigen fælder ikke de Usle, men altid først de bedste Mænd“ [5]. Og Aristofanes siger haanende [6]: „Jeg saa graahaarede Mænd i Geledderne, men unge Herrer, der med rigelige Diæter drog som Gesandter til Thrakien“. Det gentages af Taleren Andokides [7]: „De Gamle maa

[1] Hiketides 681. [2] Agamemnon 555. [3] Agamemnon 818. [4] Aischylos: Fragment 490 (ed. Sidgwick). [5] Filoktet 435. [6] Acharnerne 600. [7] De Alcibiade 22.

drage i Krig, de Unge er Folketalere", og hele Isaios' 5te Tale er et Angreb paa en saadan „embusqué"[1]. Bekendtest er det, hvorledes den navnkundige Astronom Meton undgik at blive Deltager i Athens Ekspedition mod Syrakus under den peloponnesiske Krig. Da han ikke paa anden Maade kunde blive slettet paa Listen over de Værnepligtige, anstillede han sig gal og stak Ild paa sit Hus, der laa i Nærheden af den brogede Søjlehal. Det lykkedes ham at skuffe Archonterne og blive fritaget for Krigstjeneste, og med Rette nævnes han som Oldtidens snedigste Simulant: Odysseus kunde ikke narre Palamedes, da han for at slippe for at drage med til Troja anstillede sig gal, men Meton førte et helt Folk bag Lyset[2]. Om Krigskunstens Kneb og det veludviklede Spionagesystem giver en Forfatter Aineias fra 4de Aarh. gode Oplysninger. Af særlig Interesse er hans Beskrivelse af de forskellige Maader, paa hvilke Breve kan smugles ind paa det fjendtlige Omraade. Man kan enten dække den kriminelle Skrift paa Skrivetavlen med et nyt Vokslag og forsyne dette med en intetsigende Tekst eller benytte Materialer, hvorved Skrifttegnene først kommer tilsyne, naar de lægges i Vand. Man kan bruge forskellige Slags Cifferskrift, af hvilke særligt et hemmeligt System med Bogstaverne fordelte paa en 24-sidet Terning anbefales, eller Miniaturskrift paa Blyruller, som Kvinder kan bære i Ørenringene[3].

„Saaledes opfyldtes Zeus' Planer", siger Euripides om Trojakampene[4], „for at Moder Jord kunde blive lettet for sin Menneskeoverflod". Og dengang som nu græd barnløse Forældre over „gudsendte Tab af Sønner", eller de klagede som Mødrene i en anden Euripidestragedie[5]: „Ak vé, hvor er det spildt altsammen, hele den Omhu, jeg ofrede mine Børn, Fødslens smertefyldte Fryd og den moderlige Pleje, de lange, søvnløse Nætter, hvor deres kære, smaa Ansigter smygede sig mod vore Kinder".

Drivkraften, der vedligeholdt Vanviddet, var det kraftigt hidsede Folkehad. Det bryder frem i Euripides' Andro-

[1] Se især 46. [2] Aelian: Var. hist. XIII 12. [3] Aeneas Tacticus, særligt Cap. 31. [4] Euripides: Helena 39. [5] Euripides: Hiketides 1135.

mache med Toner, der minder om Nutidens Krigspolemik[1]: „Oh, I Spartas Beboere! I, de mest hadede Levende i hele Menneskeheden! I svigefulde Raadsforsamlinger! I Løgnens Herrer! I Ulykkernes Vævemestre! I, der aldrig gaar den lige Vej og aldrig tænker godt og sundt, men altid benytter Krogveje! En Forbrydelse er Eders gunstige Stilling i Hellas! Hvor har I dog Overflod paa alt! Paa Mord, der intetsteds er saa talrige! Paa Egenkærlighed og Havesyge, der er værst hos Eder! Hyklere er I, der siger ét og tænker noget ganske andet! Død over Jer!"

Alligevel er Euripides en af de Faa, der har bevaret Fornuften og kalder det forrykt at ville vinde Ry eller standse menneskelig Kval ved Lansen[2]. Og i følgende Ord tilraaber han sin Samtid Sandheden[3]:

„Oh, I usalige Dødelige! Hvorfor griber I til Lanserne og myrder hverandre? Hør op dermed, kast Eders Sorger tilside og bo fredeligt i Eders Byer mellem fredelige Folk! Livet er for kort en Ting til dette! Vi maa stræbe at komme igennem det saa let som muligt og ikke selv opfylde det med Sorger."

Et meget levende og indholdsrigt Billede af Datidens Stemning giver Komediedigteren Aristofanes i „Freden", der opførtes i Athen i Foraaret 421 f. Kr., faa Maaneder før den saakaldte Nikiasfred med Sparta sluttes, og helt igennem var et Indlæg fra Fredspartiet i Byen. Krigen havde varet i 10 Aar, og de Fleste baade i Sparta og Athen længtes mod dens Afslutning[4]. Men Fredsforhandlingerne strandede stadigt paa følgende Maade. Naar Spartanerne har faaet en lille Overvægt, siger de straks: Ved Zeus, nu skal Athenerne faa sig en Lektion. Men hvis de søde Athenere fik en lille Chance, og Lakonerne kom og bad om Fred, saa sagde I: „Ved Zeus! Nu vil vi ikke bøje os. Lad dem komme igen, naar vi har taget Byen (Amfipolis)".

En anden Hindring var Krigsleverandørerne: Hjelmbuskmagerne og Lanseskæfterne, Hjelm- og Pansersmedene, Trompetmagerne og Sværdfegerne. Over dem ønsker Ari-

[1] Euripides: Andromache 445. [2] Euripides: Helena 1151. [3] Euripides: Hiketides 949. [4] Sml. for det følgende Aristofanes: Pax v. 211, 447, 1210, 695, 703, 571, 596, 991 og 439.

stofanes alt ondt: at de maa blive fanget af Røvere og tvunget til kun at æde Bygbrød. Og i en kostelig Scene, for uanstændig til at kunne gengives, skildres det, hvad man kan bruge Hjelmbuske, Pansere og Hjelme til, naar Freden kommer og gør dem unyttige. Lignende uhøviske Forslag med Hensyn til Nutidens Krigsvaaben vilde sikkert ikke være bleven taalt i et af de krigsførende Lande midt under Verdenskrigen.

At Krigen ogsaa dengang har avlet Jobberi og Pengegriskhed, derpaa er der mangfoldige Eksempler. En typisk Repræsentant for Datidens Smartness er Taleren Andokides. Han var af fin attisk Adelsslægt, hans Farfar havde været Strateg sammen med Perikles og Sofokles. Da han blev indviklet i Processen om Hermernes Ødelæggelse umiddelbart før Ekspeditionen til Sicilien, reddede han sit Skind ved at angive sine Medsammensvorne og forlod Athen meget kompromitteret. I det Fremmede blev han international Forretningsmand i stor Stil, støttede under de 400's Herredømme den attiske Flaade ved Leverancer og vendte hjem, men da Flaaden traadte i Opposition til de 400, maatte han paany fortrække. Efter Krigens Slutning vendte han i 402 f. Kr. igen tilbage og søgte at bringe sin Fortid i Glemme ved rundhaandet at støtte offentlige Foretagender. I 391 f. Kr. var han naaet saa vidt, at han blev udnævnt til Medlem af et Gesandtskab, der skulde forhandle om Fred med Sparta, men hans Tvetydighed vakte en ny Anklage imod ham, og han joges for sidste Gang i Landflygtighed. Hans Taler viser ham som en meget jævn Begavelse, men han har forstaaet den højt skattede Kunst at blive rig. Ogsaa den anden samtidige andenrangs Taler i Athen, Antifon, var en dreven Forretningsmand og opfattede det selv som en Selvfølgelighed, at hans Klienter maatte svare ham 20% Salær af de Summer, hvorom Processerne drejede sig. Det gav Anledning til en Anklage og en Forsvarstale, af hvilken Brudstykker er fundne i en ægyptisk Papyrus [1].

Og tør vi tro Aristofanes, greb Vindesygen om sig selv

[1] J. Nicole: L'Apologie d'Antiphon. Genève 1917. S. 25 ff.

blandt Athens store Digtere. Saaledes siger han om den ærværdige Olding Sofokles:

„Han gør nu alt for Penge! Han vilde saamænd stikke til Havs paa en Straamaatte for en Profits Skyld."

Den eneste, der bliver sig selv lig og dør i gammeldags Aand, er Digteren Kratinos, Skaberen af en Komedie med det meget talende Navn: Flasken. Han dør af Sorg, forsikrer Aristofanes, ved at se Lakonerne falde ind i Attika og — slaa et fyldt Vinfad i Smadder.

For at vække Fredslængslen, taler Aristofanes til Folkets Maver og minder det, allerede i Acharnerne[1], om alle de herlige Levnedsmidler, Bøoterne tidligere bragte til Torvs, og som Athenerne nu i 6 Aar har savnet. I „Freden" 4 Aar senere gentages det med forøget Styrke og Virkning. Digteren erindrer Tilskuerne om Timerne derude paa Landet under Figen-, Oliven- og Myrtetræerne, i Violbedet nær Kilden, hvor man drak den ugærede, nyligt persede Vin, og hvor Vinstokkene og de unge Figentræer og alle de andre Vækster smilende rakte deres Frugter.

„Fri os da, Fred, fra Kampe og onde Gerninger. Fri os fra vore altfor subtile Mistanker, som vi slynger imod hinanden! Bland os Hellenere sammen som tilforn ved Venskabets Saft og fyld vort Sind med en mildere Overbærenhed! Og fyld vort Torv med gode og billige Ting, med Løg og tidlige Figener, med Æbler og Granatæbler og smaa varme Klædninger til Trællene! Og lad os se Bønderne komme til Torvet med Gæs og Ænder, med Duer og Strandløbere!"

Men den menige Soldats Fredsdrøm giver Digteren et Udtryk, der vil passe paa Soldaten den Dag i Dag:

„Aah, ved Zeus, at leve sit Liv i Fred, at sidde med sin Tøs ved Arnen og rage op i Kullene!"

---

[1] Vers 878.

XII

DE SICILIANSKE FYRSTERS VOTIVER. VOGNSTYREREN

SICILIEN, „Muldyrlandet", Øen „hvor Hefaistos arbejder i Etnas Dyb" [1], danner tilligemed Syditalien det Omraade i Vest, som Hellenerne havde lagt ind under deres Handel, Herredømme og Administration og kaldte Storgrækenland. Et betegnende Navn i mere end en Forstand! Thi baade er Statsdannelserne og Afstandene større, og Landskaberne har en mere storslaaet Karakter end Moderlandets. Intet hellenisk Landskab kan i grandios Herlighed maale sig med Girgentis. Staar man dér en Dag paa Akragas' gamle Akropolis, saa har man først en vældig, vidtstrakt Dal for sig, i hvilken i Oldtiden „den skønneste af de Dødeliges Byer" [2] bredte sig med sine Huse, Broer, de berømte Fiskedamme og den uhyre Begravelsesplads, og derefter følger en ny Bjærgryg med en Rad prægtige Templer, der endnu synes at skærme Byen mod det aabne Land og Havet i Syd. Byens Tempelruiner svarer i Vælde til Landskabet, særligt Zeustemplets, som Tyrannen Theron lod Karthagos Krigsfanger bygge efter Sejren ved Himera, og som kun Lilleasien, det andet Storhellas har Mage til. Det var om Akragas, at Empedokles sagde, at dens Indbyggere levede, som skulde de dø i Morgen, og byggede Huse, som skulde de leve evigt.

Af samme kolossale Dimensioner, mindende om Ægyptens Tempelbygninger, var Apollotemplet i Selinunt. En Ruinhob der tager Vejret fra en! Man vandrer ad en Fodsti mellem duftende Tamarisker over Kæmpesøjler, væltede i en Jordskælvsnat, hvis Tromler har en Radius af to Armlængder, over Kvadre, med hvilke Giganter vilde komme

---

[1] Euripides: Troerinder 220. [2] Pindar: Pythia XII 1.

tilkort, og staar pludselig midt oppe i en hel Højderyg: Resterne af den ene Cellamur. Ogsaa i Selinunt sætter Landskabet Fantasien i Bevægelse, med de Dødes store Stad i Vest, med de Dværgpalmer, der allerede paa Theofrasts Tid var typiske for det sicilianske Land, og med en herlig Akropolis ligesom vadende ud i det „afrikanske Hav", hvis Bred er randet af Saharas gule Sand, blæst herover af den fugtige Scirocco og styrtet ned i den „Blodregn", der fik Oldtidsfolkene til at skælve, hver Gang den naaede ind over Italien selv.

Men Prisen bærer dog Syrakus. Byen har Etna saa nær, at Bjærgets mørkeblaa Sider og hvide Isse behersker Horisonten i Nord, men med Vulkanens Storhed forener sig en Omegn saa yndig og frodig, at den genkalder Nildalen og Norden. Her flyder Syd for Byen Kyane, hvis staalblaa Vande faar Farve af Bundens rige Vegetation, og hvis Bredder hegnes af Papyrus og Hængepil. Den optager i sit Skød Anapo, som Theokrit med Urette karakteriserer som „den store Strøm". Og paa Engene ved disse smaa, henrivende Flodløb græsser endnu som i Theokrits Tid store Hjorder, og man mindes Digterens Strofer: „Sød er Kviens Røst, sød dens Aande. Sødt at hvile under Sommerhimlen ved det rindende Vand."

Fra Anapos Dal fører Stien op paa en Høj, hvor to svære monolithe Søjler er de sidste Minder om et tredie sicilisk Kæmpetempel: Olympieion. Under Højen breder Havet sig, og sidder man ved Foden af det gamle Oliventræ deroppe, rinder et andet Theokrit-Sted én i Hu: „Under denne Klippe vil jeg synge, med dig, Elskede, i mine Arme og Hjorderne foran mig, synge min Glæde ud over det siciliske Hav."[1]

Mod Nord glider Blikket over et smilende, jomfrueligt Agerland, hvor Oldtidens Syrakus har ligget, *μεγαλοπόλεις Συρακοῦσαι*, thi det var ikke én By, men et Kompleks af Byer,[2] yderst indfattet af den 27 Kilometer lange Fæstningsmur, hvis Ruinrester: Kvadre og Tværkvadre i to Rader som et overnaturligt Murværk af Løbere og Bindere,

[1] Theokrit VIII. [2] Pindar: Pythia III. Plutarch: Timoleon 18.

endvidere de dybe Grave, underjordiske Gange, Magasiner og Udfaldsporte lader alt i Hellas selv, endog de berømte kyklopiske Murlevninger synes smaa som Legetøj.

Og hertil kunde føjes Byer som Messana, Gela, Himera, Oldtidsbyer af største Ry og Rigdom, et Stykke Orient mod Vest, skabt af hellenisk Dygtighed. Mens Grækerne i Moderlandet og Jonien i 5te Aarhundredes Begyndelse løst forbundne kæmpede for Frihed og Demokrati, var Storgrækenland ad anden Vej, gennem stolte Eneherskere og stram, militær Organisation naaet frem til Styrke og Kultur. Fjenden var her Karthago, hvis Magt blev foreløbigt brudt i Slaget ved Himera i 480 f. Kr., men som lurende afventede en ny Lejlighed og virkeligt ødelagde baade Akragas, Selinunt og Himera mod Aarhundredets Slutning[1]. For at øge deres Modstandskraft sluttede store Landsdele sig sammen om Storbyerne og lod sig beherske af mægtige Slægter, der spandt hellige Alliancer Øen over ved Slægtskab og Svogerskab. Mægtigst var Deinomenes' Sønner, udgaaede fra Faderens Hjemby Syrakus. Den ældste Gelon var Enehersker i Gela fra 491 til 485, senere i Syrakus fra 485 til sin Død i 478. Det var ham, der vandt Sejren ved Himera, og det jublende Folk i Syrakus hilste ham efter den med Kongenavnet og glemte aldrig sin Kærlighed til ham. Endnu halvandet Aarhundrede senere skaanede Timoleon og det sejrrige Demokrati hans Billedstøtte i Syrakus, mens de andre Tyranners blev omstyrtede[2]. Om Gelons Storhed og Selvfølelse vidner det[3], at da der under Xerxes' truende Fremrykning kom Gesandter til ham fra Grækenland med Bøn om Hjælp, vilde han kun yde den, hvis han fik Førerskabet over hele Grækerhæren. Gelons Sejre forherligedes af Datidens største Digtere: Simonides, Pindar og Bacchylides og gav ligesom Moderlandets Persersejre Anledning til Afsendelse af store Tempelgaver til Olympia og Delfi[4].

Berømtere endnu gennem Digtningens Hyldest er den yngre Broder Hieron bleven, hvem Pindar ogsaa ofte hilser

---

[1] Xenofon: Hellenika I 1,37 og 5,21. [2] Plutarch: Timoleon 23. [3] Herodot VII 145 og 156 ff. [4] Skolier til Pindar: Pythia I 146 (ed. Drachmann II S. 24).

med Kongenavnet[1]. Ogsaa han begyndte i Gela og overtog ved Broderens Død i 478 Herredømmet i Syrakus. Hieron ægtede en Datter af Tyrannen Anaxilas, der oprindeligt kun var Herre i Rhegion i Syditalien, senere ved samiske Flygtninges Hjælp ogsaa i Zankle, som han gav Navnet Messana (nu Messina), og hvorfra han beherskede store Landstrækninger paa begge Sider af Strædet[2]. Gelon havde været gift med Datteren af en anden Tyran, Theron i Akragas, og efter hans Død ægtede den tredie af Brødrene Polyzalos hans Enke og fandt som Følge deraf, da han snart efter kom i Strid med Hieron, Tilflugt hos Svigerfaderen i Akragas (Agrigent)[3]. I 475—74 forsones Brødrene, og Polyzalos, der tidligere havde været Fører af den syrakusanske Armé, synes at være vendt tilbage til Syrakus, dog uden at genvinde sin tidligere militære Rang. I hvert Fald omtales han ikke i Anledning af Hierons Søsejr over den etruskiske Flaade ved Kyme (Cumae) i 474. I 472 døde Svigerfaderen Theron, i 466 Hieron, men Polyzalos kommer stadigt ikke frem, er maaske da allerede død. Thi det er den yngste af de 4 Brødre, Thrasybulos, der efter Hieron bliver Syrakus' Tyran[4].

Desværre er Aristoteles' Skrifter om Syrakusanernes og Geloernes Statsforfatninger tilintetgjorte, ellers vilde Billedet af disse Herskere og deres Institutioner kunne tegnes klarere og fyldigere. Bedst kender vi deres Forhold til græsk Digtning og Kunst, deres Sejre i de store helleniske Kamplege og de Votiver, de stiftede som Tak herfor.

Noget Nord for Chiernes store Alter og Platææ-Trefoden (Fig. 97), lige hvor den hellige Vej svinger ind paa Templets Østplads, ses paa en fælles Underbygning to sorte Kalkstensbaser, hver bestaaende af en Firkant og en kredsrund, nærmest klokkeformet Overdel, paa hvis Overflade der er dybe Huller til Befæstelse af en Trefod (Fig. 98). I Nærheden er fundet to mindre Trefodsbaser af samme

---

[1] Wilamowitz: Hieron und Pindaros (Sitzungsberichte der Berl. Akad. 1901) S. 3 ff. [2] Herodot VI 23—24. Thukydid VI 4. Hill: Historical greek coins S. 29. [3] Skolier til Pindar: Olymp. II 29. [4] Se om det syrakusanske Fyrstehus' Familieforhold Skolierne til Pindar: Olymp. II 29 og Pyth. I 1 (ed. Drachmann I S. 67 ff. og II S. 5).

Materiale og Form, men uden Indskrifter. De to store er derimod signerede (Fig. 99). Paa Basis til venstre læses: „Gelon, Deinomenes' Søn, fra Syrakus viede Mindesmær-

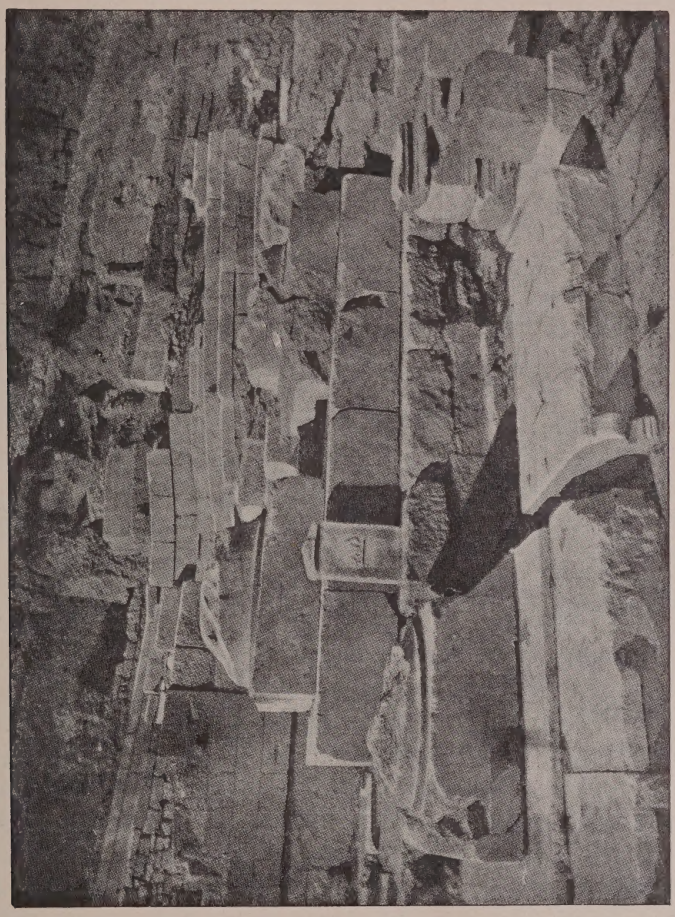

Fig. 98. Soklerne til de syrakusanske Fyrsters Trefødder.

ket til Apollon. Trefoden og Nikestatuen udførte Bion, Diodoros' Søn, fra Milet." Indskriften paa den anden Basis er meget ødelagt, og kun Slutningen af Faderens Navn og en Talangivelse i Talenter og Miner er sikre[1].

[1] Dittenberger: Sylloge 34 og 35 B. Keramopulos i Athenische Mitteil. XXXIV 1904 S. 44.

Men vi kender hele Monumentet gennem den antike Litteratur og véd, at det var stiftet af Gelon for ham og hans 3 Brødre efter Himera-Sejren i 480, og Diodor fortæller[1], at Gelons Trefod havde kostet 16 Talenter (= 64,000 Kr.), mens Athenaios omtaler den gyldne Nike, der formodentlig stod under dens Bund som Støttefigur[2]. Kunst-

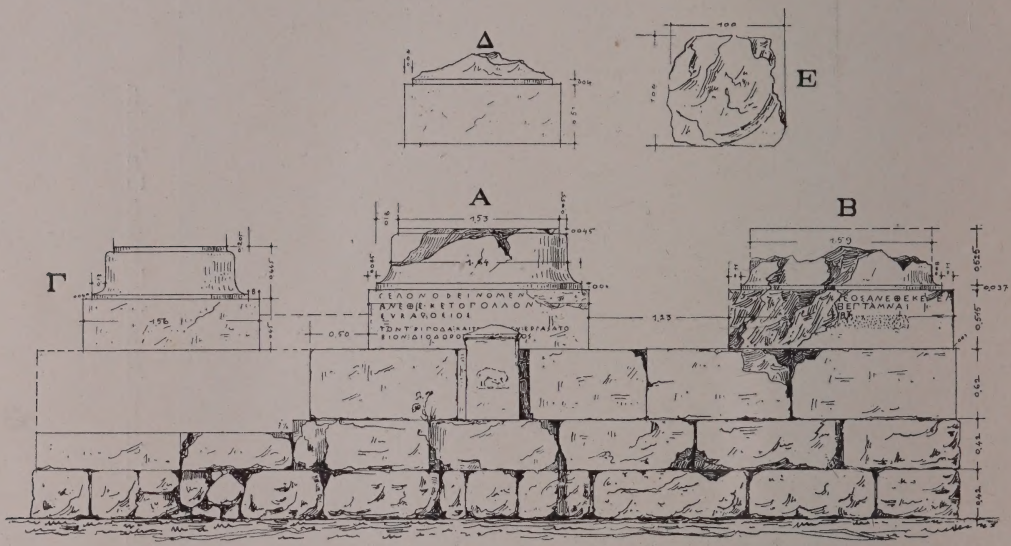

Fig. 99. Basis og Sokler med Indskrifter fra de syrakusanske Fyrsters Votiver

neren Bion, den 8de berømte Kunstner af dette Navn, kendes kun af flygtig Omtale[3]. Karakteristisk for Sprogblandingen er det, at mens den Del af Indskriften, der angaar Gelon, er i syrakusansk Skrift, er Kunstnersignaturen i delfisk Skrift, men ionisk Dialekt.

Der har været Tvivl og Tvist om, hvorvidt alle 4 Baser er viede samtidigt og af Gelon selv, eller om Hierons og de yngre Brødres er noget for sig. Hvis Tallet paa Hierons Basis er rigtigt suppleret til 50 Talenter og 7 Miner, bliver det en ganske anderledes Sum end den af Gelon ofrede, nemlig over 200,000 Kr., og man har derfor ment, at Hieron, der allerede i 482 f. Kr. i Anledning af en Væddeløbs-

[1] XI 26, 7. [2] VI 231 e. [3] Diogenes Laert. IV 58.

sejr havde rejst sig en Statue i Delfi[1], først langt senere, maaske efter Søsejren ved Kyme i 474 havde viet sin egen og Brødrenes Trefødder. Men Gelons og Hierons Baser er uden Brud eller Tilstykning, med en fælles Underbygning, og Hierons Basis er ikke større end Gelons, hvilket ikke tyder paa afvigende Størrelse af Trefoden. Endvidere er den højere Sum jo ikke sikker, og af et ganske vist ogsaa usikkert Tekststed andetsteds[2] synes det at fremgaa, at det var Summen for alle 4 Trefødder, der udgjorde 50 Talenter. Endvidere gav Sejren ved Himera et vældigt Bytte af Guld[3], Søslaget ved Kyme formodentlig intet saadant[4]. Vi antager derfor, at Votivgruppen er samtidig og viet af Gelon, hvilket ikke udelukker, at den nu forsvundne Fællesindskrift, der var forfattet af Simonides, kan være en senere Tilføjelse[5].

Det er om disse „højtlysende Trefødder, der staar foran Templet", at Bacchylides synger i sin 3die Ode, og de er senest under Fokiernes Overfald paa Delfi ved 4de Aarhundredes Midte gaaet i Smelteovnen. Det ses atter, hvorledes Trefoden er det foretrukne Votiv i Delfi. Den var jo saa at sige Delfis Vaabenmærke, anbragt paa Mønter og anvendt som Helligdommens Ejendomstegn ristet ind paa Klipperne[6].

Gelons og hans Brødres Trefødder var ligesom Platæætrefoden et Monument for en Krigssejr. Men en Sejr i Væddekamp i Delfi forherligedes i dette Aarhundrede dog hellere ved en Statue eller en Gruppe af den sejrrige Vogn med Forspand. Til en saadan Gruppe fra samme sicilianske Fyrstehus har den berømteste af de i Delfi fundne Figurer, Broncestatuen af en Vognstyrer, hørt[7].

Den er funden nord for Apollotemplet, dér hvor i Oldtiden en øst-vestlig Støttemur, kaldet Ischegaon (Jordhol-

[1] Dittenberger: Sylloge 35. [2] Anthologia Palatina VI 214. [3] Diodor VI 25,1. [4] Pauly-Wissowa: Realencyklopädie s. v. Delphoi S. 2555. Homolle i Mélanges Henri Weil S. 207 ff. [5] Skolier til Pindar Pyth I 152 (ed. Drachmann II S. 25). [6] Daremberg-Saglio s. v. Tripus. [7] Homolle i Monuments Piot 1897 S. 169 ff. og Tav. XV-XVI. Fouilles de Delphes IV Tav. XLIX-L. L. Curtius i Brunn-Bruckmann: Denkmäler griech.- und röm. Skulptur, Tekst til Tav. 601-604 S. 28 Anm. 36. Pomtow i Sitzungsber. der bayr. Akad. 1907 S. 241 ff. Bourguet: Les ruines de Delphes S. 224 ff.

holderen), hindrede Jord- og Klippestykker fra Skrænten i at skride ned over Tempelterrassen. (Se Planen fig. 7: Schützmauer). Det gælder nemlig om dette Parti af Delfi mere end om noget andet, at Jordmasserne paa Skrænten ved en Jordskælvsbevægelse synker sammen, omtrent som naar man ryster en Sæk Kartofler, og da let sætter sig i Glideflugt nedefter. Et saadant Skred har sikkert været medvirkende til Apollotemplets Ødelæggelse i 373 f. Kr., og det var for at sikre sig mod et nyt Angreb fra den Kant, at „Jordholderen" byggedes samtidigt med 4de Aarhundredes Tempel. Det var i dens Indre, at Vognstyreren fandtes. Gruppen havde staaet her nord for Templet og var gaaet tilbunds med meget andet, og Vognstyreren og enkelte løsrevne Fragmenter er rullede til en Side, dækkede af Skredet og saaledes frelste fra senere Efterstræbelser. Hverken ved Anlægget af „Jordholder"-Muren og Terrassen derover eller ved senere Ombygninger, da en Afløbskanal fra det højereliggende Teater førtes igennem her paa Kejser Domitians Tid, er Statuen bleven opdaget. Var omtalte Kanal bleven lagt nogle faa Centimeter lavere, vilde Figuren være kommen for Dagen og bleven bortført, og Nutiden vilde have været et betydeligt Kunstværk fattigere. Der er altsaa ikke Tale om, at Figuren er bevidst lagt ned her som Fyld i den nye Terrasse, saaledes som Korerne fra Akropolis var benyttede til Fundamentering efter Ødelæggelsen ved Xerxes. Dertil var Bronce et for værdifuldt Materiale, mens søndrede Marmorskulpturer ingen Værdi havde for Oldtidens Grækere.

Figuren fandtes i to Stykker. Dens nederste Parti udgravedes den 28de April 1896. I de følgende Dage gravedes med feberagtig Spænding, men Udbyttet var kun ubetydelige Fragmenter, indtil Overdelen og højre Arm den 1ste Maj dukkede frem af et 3 Meter højere liggende Jordlag, 10 Meter nordligere end det første Findested. Overdelen var gennemtrængt af Fugtighed fra Kloaken, under hvilken den laa, men nogle Dages Tørring i Delfis rene Bjærgluft og Foraarets stærke Sol gengav ogsaa denne Del samme grønne Patina, som Underdelen straks ved Fundet viste.

Foruden Statuen genfandtes af Gruppen, hvortil den

havde hørt, et Stykke af den Stenbasis, hvorpaa den havde staaet, Dele af Vognstangen, to Hestebagben, en Hestehale og -hov, Rester af Tøjlerne og Armen af et Barn.

Basen, hvorpaa Vognen og Hestene har staaet, er af Kalksten fra det nærliggende Brud ved Hagios Elias. Gruppen er altsaa først i Delfi selv forsynet med Fodstykke. Homolle antager, at hele Soklen har bestaaet af tre Blokke paa 80, to paa 60 cm. Bredde, hvilket giver en Frontbredde af 3 m 60, lidt mindre end Soklen under det Firspand, Gelon viede i Olympia, og som er genfundet ved de tyske Udgravninger[1]. Paa den ene bevarede Blok findes Slutningen

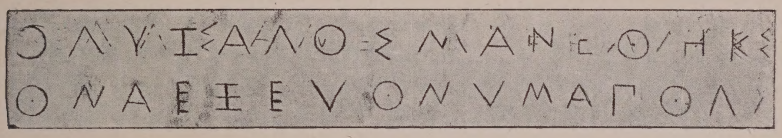

Fig. 100. Basisindskriften under Polyzalos' Gruppe i Delfi.

af den metriske Votivindskrift (Fig. 100) og lyder i Oversættelse: „Polyzalos rejste mig. Lad ham trives, berømmelige Apollon!" Men Polyzalos, som vi jo allerede kender som den tredie af Syrakusaneren Deinomenes' Sønner, er ikke den oprindelige Stifter, thi under hans Navn ses paa Blokken Sporene af en udraderet Indskrift, og her mente Tyskeren v. Duhn at kunne læse Endelsen ilas og deraf at kunne slutte, at Gruppen oprindelig var viet af Anaxilas i Rhegion, Hierons Svigerfar (se ovenfor S. 222), men da han døde i 476 f. Kr., efterladende sig to umyndige Sønner, overtaget og betalt af Polyzalos, et Medlem af det beslægtede syrakusanske Fyrstehus[2]. Udslettelsen af et ældre Navn paa en Votivgave er ikke sjælden i de græske Helligdomme og behøver ikke altid at være af fjendtlig Art, som Tilfældet var med Pausanias' Navn paa Trefodsbasen fra Platææ[3]. Fra Olympia kendes en Parallel i en Statuebasis, hvor hele den metriske Dedikation har maattet ændres for at faa et nyt Navn sat ind, og den gamle Tekst

[1] Dittenberger: Sylloge nr. 33. [2] Athenische Mitteilungen XXXI 1906 S. 421 ff. [3] Plutarch: De Pythiae oraculis 13. Pausanias V 2, 3.

endnu skimtes trods Raderingen[1]. Men v. Duhns Læsning har den Svaghed, at Navnet Anaxilas ikke passer i Versemaalet, og den græske Arkæolog Keramopulos har Fortjenesten af at have fundet den rigtigere Læsemaade: Gelas, Genitiv af Bynavnet Gela og styret af Participiet: herskende over[2].

Gruppen er altsaa oprindelig viet af en af Gelas Herskere, og her tænker man jo først og fremmest paa Gelon selv (S. 221) og paa Firserne i 5te Aarh. f. Kr. Aaret 490 var det en anden, der sejrede i Væddekørsel ved de pythiske Lege, men der kan være Tale om 486, saaledes som Keramopulos mener. Men han forklarer ikke, hvorfor Gruppen da ikke blev færdig, naar Gelon levede og herskede lige til 478. Desuden kalder Gelon sig efter 485 ikke længere Hersker over Gela, men Syrakusaner[3], skønt en enkelt Dedikation nok kunde tyde paa, at Gela-Titlen ogsaa senere nu og da benyttedes[4]. Vigtigere er det, at selve Statuens Stil taler mod en saa tidlig Datering som ca. 485 og peger i Retning af Halvfjerserne, og i denne Periode er Stiludviklingen saa hurtig, at dette Forhold er af Vægt.

En anden Forklaring er forsøgt af Tyskeren Frickenhaus[5], der mener, at Polyzalos er den oprindelige Stifter, men blot har ændret Herskertitlen: „over Gela" for den senere Læsemaade. Polyzalos kan have sejret i 478 eller 474 i Delfi, mens det i 470 er Hieron, der tager Sejren i Væddekørsel hjem. I 474 var Pindar selv i Delfi, og kort efter trøster han i den 3die pythiske Ode sin kongelige Ven Hieron over et Nederlag i de pythiske Lege. Frickenhaus formoder nu, at dette Nederlag har været særlig følelig, fordi det var Polyzalos, der sejrede. Ganske vist var Brødrene forsonede efter 475, men i Syrakus' politiske Horisont skimtes Polyzalos ikke mere, og Forsoningen har derfor ikke betydet stort. Videre formoder den tyske Forsker, at Polyzalos ved Svigerfaderen Therons Mægling i 475 har faaet Gela; derfor har han i den første Inskription

---

[1] Olympia III nr. 144. Loewy: Griech. Bildhauerinschr. 23. [2] Athenische Mitteilungen XXXIV 1909 S. 33 ff. [3] Herodot VII 156. Thukydid VI 5, 4. [4] Overbeck: Schriftquellen nr. 429. Pausanias VI 9, 4. [5] Archäologisches Jahrbuch XXVIII 1913 S. 52 ff.

betegnet sig som Gelas Hersker, men senere, tvunget af Hieron, maatte ændre det. Som man ser: smukt og sindrigt konstrueret, men oprigtigt talt en Roman, idet mere end Halvdelen af „Paavisningerne" er frit opfundne.

Endelig tænker Pomtow sig Udviklingen saaledes[1]: Hieron vier efter sin Sejr med Firspand i 470 Gruppen, men er i sine to sidste Leveaar svagelig og maa overlade Regentskabet til Polyzalos, der dør kort før Hieron i 468. I disse to Aar er Gruppen stiftet og overtaget af Polyzalos. Det er den mest taabelige af alle Antagelser. Selv om Hieron er sygelig, er han dog ikke insolvent, og om Polyzalos' Regentskab vides absolut intet. Endelig kalder Hieron sig ikke Hersker over Gela i 470-68.

Man glemmer, at Indskriften er ufuldstændig. I de to foregaaende Vers kan Gelon være nævnet som den oprindelige Sejrvinder og Votivets Giver, og derefter følger Polyzalos som den, der naaede at faa Billedværket rejst. Den samme Modsætning genfinder vi i en Basisindskrift, som Pausanias meddeler, fra en Votivgruppe i Olympia, stiftet af Hieron og rejst af hans Søn Deinomenes[2]. Den er til Minde om en Hieronsejr, men ikke afsendt af Hieron selv, men viet af Sønnen til Faderens Minde. Polyzalos, der som ovenfor anført ægtede Gelons Enke, kan paa lignende Maade have afsendt og opstillet den Votivgruppe, der var lovet af Gelon, men ikke var færdig, maaske ikke engang paabegyndt, da denne døde i 478. Udraderingen, der jo først er foregaaet i Delfi selv samtidigt med Opstillingen, kan simpelthen skyldes Misfornøjelse med den første Redaktion af Versene, i hvilken Gelon, Gelas Hersker, har været nævnet sidst og derved faaet hele Velsignelsen fra Apollon, der var overflødig for en død Mand, mens den levende Polyzalos nok kunde ønske at faa den og derfor gennem sin Repræsentant kan have krævet Verset ændret.

Men alt dette er død Teori, og vi vender os til Kunstværket, det levende Minde om den syrakusanske Tyranslægts Gavmildhed mod Guden.

---

[1] Dittenberger: Sylloge nr. 35 D. [2] Pausanias VIII 42, 8-9 (Overbeck-Schriftquellen nr. 422) og VI 12, 1. Modsætningen er mellem *ἐχαρίσατο* (skænkede) og *ἀνέθηκε* (opstillede).

Vi maa tænkes os hele Gruppen bestaaende af Kvadriga (Vogn med Firspand), paa Vognen den sejrrige Gelon og den bevarede Vognstyrer, ved Firspandets yderste Heste to Smaadrenge, holdende Bidslet, hvis de ikke var anbragt ridende paa Hestene som i Hierongruppen i Olympia[1]. En tredie Mulighed foretrækker Keramopulos: en ungdommelig Nike, til hvilken den fundne Barnearm har hørt, staaende paa Vognen og kransende Sejrherren[2].

Gruppen har staaet paa en Terrasse højt over Templet, vidt synlig. Det er Grupper opstillede som denne, der berettiger Diodors Udtryk om Delfi: den broncekransede Helligdom[3]. Da Basisblokken ikke er fundet paa Plads, har man kunnet strides om, hvorvidt Gruppen har staaet med Frontvending, altsaa i mægtig Forkortning nedenfra, eller i Profil. Det første skulde synes at maatte foretrækkes, fordi Figurerne paa Vognen ved Profilstilling har maattet dække hinanden. Og dog er det sidste det rigtige; det viser selve Asymmetrien i Vognstyrerens Ansigt, der ligefrem kræver Opstilling i $^3/_4$ Profil med højre Side mod Beskueren[4]. Paa sin højre Haand har Vognstyreren haft Vognens Herre, der altsaa har staaet forrest. De to Figurers indbyrdes Stilling har da været omtrent som Harmodios og Aristogeitons i den samtidige atheniske Gruppe. Fra Pausanias' Delfibeskrivelse faar vi ingen Oplysninger, thi paa hans Tid, i 2det Aarh. e. Kr., laa Figuren allerede godt gemt i Ischegaons Jordmasser. Dermed bortfalder paa Forhaand Svoronos' Forsøg paa at identificere Gruppen med den, Pausanias beskriver af Kyrenes Stammeheros Battos tilvogns med Libya, en Hypotese, der fandt altfor uhyggelig Tilslutning, da den fremkom[5].

Statuen af Vognstyreren (Fig. 101 og 102) er 1 m 80 høj og har, som de bevarede, meget smaa Broncestifter under den ene Fod viser, været befæstet ikke i Sten, men paa et Bronceunderlag, altsaa i Vognkassens Bund. At

[1] Pausanias VI 12, 1. Sml. for det første Forslag Pausanias V 27, 1-2. [2] Athenische Mitteilungen XXXIV 1909 S. 51. [3] Diodor XI 14, 2. [4] della Seta i Atti della Accademia dei Lincei XII 1906 S. 206 f. Mackenzie i Annual of the British School at Athens XV 1908-9 S. 301 og 305. [5] Berliner philol. Wochenschrift 1905 Sp. 1549. Sml. Keramopulos anf. St. S. 59 Anm. 1 og Frickenhaus anf. St. S. 52 Anm. 2.

Fig. 101. Vognstyreren fra Delfi.

Fig. 102. Vognstyreren.

Betegnelsen: Vognstyrer er den rigtige, viser foruden en lille Indskrift, ridset i en Kjortelfold og bestemt som Anvisning ved Figurens Opstilling paa Plads, tillige Dragten, der er typisk for Køresvende i Vasebilleder og Terrakotter lige fra den geometriske Periode (8de Aarh. f. Kr.), men hidtil ikke var repræsenteret i den store Plastik. Vi faar gennem den delfiske Statue Oplysninger om Dragtens Enkeltheder, hvorledes Sømmene forløber i Skørt og Ærmer, og hvorledes den folderige Kjortels øverste Del fæstnes foruden ved Bæltet ogsaa af Seler, der over Skuldre og under Armhuler mødes og krydses paa Ryggen. Disse Baand samler Dragten, binder Stoffet under Vognens Fart og Luftens Sus. Det samme Formaal har Haarbindet, der knyttet bagude falder med to Baandender ned ad Nakken (Fig. 103). Det skal hos mere langhaarede Kuske hindre, at Lokkerne under Kørslen hvirvles ned i Øjnene.

Saaledes ligger Virkeligheden overalt til Grund. Men Enkelthederne er stiliserede for den monumentale Virknings Skyld. Den lange Underkrop under Bæltet har rolige, dybe, men dog ikke helt regelrette Folder, der giver Figuren noget af en ionisk Søjles Slankhed og Ynde. Over Brystet løber Bølgefolderne paa skraa, skarpere og viltrere, i et muntert Glissando, der danner Overgangen fra Underkroppens prægtige Largo til Ærmernes heftige og hurtige Pizzicato.

Mens Herren paa Vognen sandsynligvis har været fremstillet nøgen, er det kun lidt af Legemet, Vognstyrerens Dragt lader se, men det lidet er godt. Den bevarede højre Arm har kraftig Biceps, udmærket gengivne Hudfolder i den Haand, der lukker sig om Tøjlerne, og en svulmende Aare paa Albuleddets Inderside. Men navnlig er Fødderne levende og dejlige, med Aarer under Huden, med fintformede Vrister og Ankler, overalt en vidunderlig Blanding af diskret Naturalisme og sikker Stilisering.

Man har ment, at baade Arm og Fødder var saa spinkelt byggede, at de karakteriserede Vognstyreren som en banausisk Type, som én, der ikke havde Del i den fornemme Herres Muskeltræning. Dette Indtryk er falskt og bygger alene paa den moderne Opfattelse af Køresvenden

Fig. 103. Hovedet af Vognstyreren.

som en ringe Mand. Men Pindars Digtning viser noget helt andet. Digteren lovpriser Vognstyrerens Dygtighed paa en Maade, der røber hans Betydning, og etsteds faar vi hans Byrd at vide: Karrhotos, „der sejrede i de pythiske Lege uden at sprænge nogen Del af sin stærke Vogn og indviede, hvad han medførte af kunstfærdige Mestres dygtigt gjorte Værker, da han kom til Krisas Høj, til Apollogudens hule Dal", er Broder til Kyrenes Dronning[1]. Ogsaa Therons og Xenokrates' Kusk Nikomachos, der roses højt af Pindar[2], var en fornem Mand og fik af Indbyggerne i Elis Proxeni (Gæstevenskabsret). Der er altsaa intet i Vejen for, at Vognstyreren kan være af adelig, endog fyrstelig Æt. Der paahvilede Vognstyrerne et stort Ansvar, idet de ledsagede Firspandene over Havet fra Sicilien og havde Opsyn med Hestenes Røgt mellem de talrige Lege, der nødte dem til at blive i Hellas i Aarevis og drage fra Fest til Fest[3].

Stilfærdig har Figuren staaet paa Vognen, med tætstillede Fødder, med Armene hævede. Selv om man tænker sig en Pisk og ikke Tøjler i den forsvundne Haand, er det dog intet Situationsbillede fra Væddeløbet selv. Thi under dette vilde Vognstyreren tage Pisken i højre og stramme Tøjlerne med venstre Haand. Det er da enten Øjeblikket, da Vognen er standset, eller den stolte Æresrunde i Skridt efter Sejren, der er skildret i Gruppen.

Højt naaede Vognkassens Rand op og dækkede Underkroppen og de trods deres skjulte Stilling mesterligt og omhyggeligt udarbejdede Fødder. Hovedvægten er derfor lagt paa Overkroppens Folder og Liniespil, og Hovedets forholdsvise Lidenhed har ikke gjort sig særligt gældende, da saa meget af den lange Krop var dækket. Derfor har Brystbilledet af Figuren en særlig Interesse (Fig. 104). Halsen er kraftig, men ikke som i den arkaiske Skulptur for svær til Hovedet, og Ansigtet har strænge og store Træk, der bringer Hovedets ringe Størrelse i Forglemmelse. Det er den strænge Stils Alvor, Reaktionen mod Arkaismens straalende Smil, der begynder i den peloponnesiske Kunst

[1] Pythia V 34. [2] Isthmia II 23. [3] Wilamowitz: Hieron und Pindaros S. 23.

allerede under Perserkrigene[1] og bevaredes og prægede hele den helleniske Kunst derefter, som en Mindelse om

Fig. 104. Hoved og Overkrop af Vognstyreren fra Delfi.

Dødsfaren, der havde truet fra Øst. Den opløstes først i Feidiaskunstens milde, drømmende Ro.

Ogsaa de smalle Kinder og den stærke Hage er Tidens Træk. I Forhold til Hagen er Næsen kort og samtidigt smal, med skarp Ryg. Læberne, skarpt profilerede som Broncen kræver det, er let skilte og aabenbarer Tandrækken, der er dannet af et smalt Sølvblad. En særlig Omhu

[1] Dickins: Catalogue of the Acropolis Museum, Kore nr. 686.

er viet Øjnene. De er mandelformede, med kraftige Laag, og deres Fyld er velbevaret og af stor teknisk Interesse. Mellem Øjenvipper, der bestaar af særligt indfældede Bronceplader, udarbejdede med fine Traade eller Takker, er Øjets Nethinde indlagt med en hvid, emaljeagtig Masse, og Pupillerne bestaar af to forskelligt farvede, koncentriske Onyksringe. Virkningen af Øjnene er forunderligt levende, uden at der dog er Tale om naturalistisk Livagtighed.

Paafaldende og allerede omtalt er Ansigtets Asymmetri, der ikke er noget Forsøg paa realistisk Portrættering, men alene begrundet i Ønsket om trods Profilstillingen dog at markere den fra Beskueren bortvendte Side[1]. Derfor er i Vognstyrerens Hoved samtidigt højre Øje for langt og venstre Ansigtsside for hævet, for at den ved $^3/_4$ Profil mod højre (fra Beskueren) kan komme til at gøre sig gældende.

Issen (Fig. 103) er højt kuplet, Haaret glat med svag Profil, saaledes at Hovedets Runding er klar og intetsteds brydes. Under Haarbindet er der foran Ørerne et let Purl af længere Krøller, der giver Ansigtet Bredde. De tumler sig legende om det fine Øre og fortsættes i den krusede Bakkenbart, den begyndende Manddoms Tegn. Han er altsaa ganske ung. Haarbindet, dekoreret med en simpel Mæander og Korstegn i Mellemrummene og smykket ved Sølvindlægning, skærer sig ikke ind i Haaret, men synes kun at strejfe dets Overflade. Vekselspillet mellem den fjedrende Haarmasse og det tvingende Haarbind begynder først 20 Aar senere i Hovedet af den lemniske Athena.

Set forfra (Fig. 102) drejer Figuren Hovedet svagt mod sin egen højre Side, og samtidigt er med en velberegnet, diskret Kontrapost højre Arm ført den modsatte Vej. Denne stilfærdige Krydsning giver en Eurytmi, hvis Virkning vilde øges, hvis højre Underarm var sat rigtigt paa; den skal hæves — ogsaa i Overensstemmelse med Biceps' Forløb — nogle faa Millimeter. Denne Armstilling krydses ogsaa af en svag Hoftedrejning i modsat Retning. Men disse Fines-

[1] Om Asymmetri i græsk Kunst se Graef i Strena Helbigiana S. 103.

ser har ikke betydet noget med den oprindelige Opstilling, idet Vognens Herre som Hovedfiguren jo sikkert har staaet i forreste Plan, ved Vognstyrerens højre Arm, saaledes at han har dækket Størstedelen af dennes Skikkelse og Bevægelser.

Den stilistiske Bestemmelse af Vognstyreren bliver paa den Maade vanskelig, idet mange særlige Forhold gør sig gældende. Baade Stillingen paa Vognen og den lange Kjortel gør den til en konventionel Figur og berøver os to vigtige Kendemærker: den karakteristiske Form for Legemets Hvilestilling og Behandlingen af det nøgne Legeme. Det er ikke noget normalt Kunstværk, i hvilket en Datidens Mester kunde lægge sin Individualitet helt for Dagen eller saa at sige udtale sit Program. Kun glimtvis kan Kunstneren aabenbare sin særlige Opfattelse. Hvor dette sker, i Hovedets Træk, i Armens og Føddernes Modellering, møder der os en moden, overlegen Kunstner, der mere lægger an paa sindrig Stilisering og virkningsfuld Rytme, mere tilstræber skøn, dekorativ Linieføring end just brænder efter at opdyrke nye Omraader eller fortaber sig i Livets Mangfoldighed. Det er ingen ivrig Naturalist, ingen higende Opfinder som f Eks. Myron, men en stilfærdig og behersket Formens Mester.

Forbindelsen med det syrakusanske Fyrstehus hjælper heller ikke til Opdagelse af Mesteren. Hieron har til en lignende Gruppe i Olympia benyttet Atheneren Kalamis og Ægineteren Onatas[1], og i andre Grupper, viede af Syrakusanerne, er det de to Æginetere Onatas og Glaukias, der samarbejder[2]. Tillige har vi set Gelon i Trefodsgruppens gyldne Nike i Delfi (S. 223) benytte Milesieren Bion, og hvad vilde forhindre Syrakusanerne i at gøre Bestillinger hos Pythagoras fra Rhegion, der samtidigt udførte Kratisthenes' Firspand i Olympia[3], eller hos den peloponnesiske Kunsts Stormester Ageladas, eller selv hos mindre navnkundige Samtidige som Amfion fra Knossos, Dionysios fra Argos eller Simon fra Ægina?

---

[1] Overbeck: Schriftquellen nr. 524 ff. [2] Anf. Værk nr. 422 og 429. [3] Pausanias VI 18, 1.

Homolle og Pottier har villet betegne Værket som attisk og sammenstillet det med attiske rødfigurede Vasebilleder. Men Ligheden er her ganske overfladisk, og med det samtidige Hovedværk af attisk Kunst, den i 478 f. Kr. indviede Gruppe af Tyranmorderne, er der ikke mere Overensstemmelse end med anden samtidig Skulptur og væsentlige Uligheder. Saaledes har Harmodios' Hoved meget lavere Isse, tæt Lokkekrøl, kødfuldere Kinder og mere vidtaabne Øjne[1].

Lige saa lidt Slægtskab er der med Æginaskulpturerne. Tager man Hovedet af Athena fra Vestgavlen, er det forskelligt Træk for Træk: Formerne overalt langt tørrere og knappere end i Vognstyrerens Hoved[2].

Sammenligningen med Ageladas og den peloponnesiske Skole giver et lige saa negativt Resultat. Vognstyreren har hverken de stejle, lige Kinder eller de nedadtrukne Mundvige, der plejer at karakterisere denne Skoles Værker, og hvis vi bedømmer den meget usikre Ageladas efter de to Statuer, der almindeligt tillægges ham, Stefanosatleten i Villa Albani og Mantua-Apollon[3], vil ingen kunne paastaa, at de ligner Vognstyreren.

Med mere Grund har man tænkt paa Pythagoras fra Rhegion, hvis ældste daterede Arbejde — for Astylos fra Kroton — falder mellem 480 og 476 f. Kr., og som endnu virkede i 452 f. Kr.[4] Paa en Basis i Olympia findes hans Signatur som Pythagoras fra Samos, og Oldtidens senere Forfattere har troet, at der var to Kunstnere af dette Navn, en fra Samos og en fra Rhegion[5]. Men Urlichs har allerede i 19de Aarhundredes Begyndelse vistnok med Rette hævdet, at det er den samme Mand, der har skiftet Navn efter ligesom Filosoffen af samme Navn at være indvandret fra Samos til Syditalien, hvor han da formodentlig har sluttet sig til Tyrannen Anaxilas i Rhegion (sml. S. 222).

De Værker, der omtales af ham, var alle af Bronce og

---

[1] Bulle: Der schöne Mensch Tav. 84-85. [2] Se Sammenstillingen i Archäol. Jahrbuch XXII 1907 Beiblatt S. 137. [3] Pfuhl i Pauly-Wissowa s. v. Hageladas. Wolters-Springer: Kunstgeschichte I S. 230. [4] H. Lechat: Pythagoras de Rhégion. Annales de l'Université de Lyon 1905. [5] Overbeck: Schriftquellen nr. 499 og 507.

med en enkelt Undtagelse — Europa paa Zeustyren — Mandsstatuer. Mest Sejrherrer i Væddekørsel eller Sportskampe, i et enkelt Tilfælde en sejrrig Kitharøde, formodentlig fremstillet i det vanlige lange Gevandt, der har Lighed med Vognstyrerens Dragt. De 8 Statuer, hvis Herkomst kendes, er overvejende Bestillinger fra Storgrækenland og Sicilien. Dog har han ogsaa arbejdet for Arkadien, Theben og Kyrene, derimod ikke, saa vidt vides, for Ionien og Athen.

Som karakteristisk for Pythagoras' Kunst nævner Plinius, at han var den første, der omhyggeligt udarbejdede Sener, Aarer og Haar[1]. Plinius' Kilde er Antigonos fra Karystos, der levede i 3die Aarh. f. Kr. og igen var afhængig af et Skrift af Billedhuggeren Xenokrates, Lysippos' Elev. Fra samme Kilde stammer sagtens ogsaa den anden Oplysning om Pythagoras' kunstneriske Ejendommelighed, der findes hos Diogenes Laërtius: „Han var den første, der har stræbt at opnaa Rytme og Symmetri"[2].

Det er af disse Udtalelser aabenbart, at man i Lysippos' Skole har anerkendt Pythagoras som en Forløber for Lysippos, paa samme Maade som senere Jacopo della Quercia gøres til Michelangelos kunstneriske Forgænger. Thi den omhyggelige, man kunde sige videnskabelige Behandling af Sener, Aarer og Haar og Indførelsen af nye Rytmer i Kunsten var det, Eleverne beundrede hos Mesteren Lysippos.

Fremstillingen af Blodaarerne begynder i græsk Kunst i 6te Aarh. f. Kr. Et af de tidligste kendte Eksempler fra græsk Skulptur er Frisen i Sifniernes Skatkammer i Delfi. Om en samtidig Maler, Kimon fra Kleonai, siger Plinius: „Han fremdrog Aarerne"[3], og fra 5te Aarhundredes Begyndelse kan man nævne baade Metoperne i Athenernes Skatkammer i Delfi og Gavlskulpturerne fra Æginatemplet som Vidnesbyrd om, at den omhyggelige Udarbejdelse baade af Sener og Aarer var almindeligt kendt i Firsernes

---

[1] Natur. hist. XXXIV 59: Hic primus nervos et venas expressit capillumque diligentius. [2] Diogenes Laert. VIII 46 (= Overbeck: Schriftquellen nr. 507). [3] Plinius XXXV 56: venas protulit.

Kunst[1]. Plastiken og altsaa ogsaa Malerkunsten har paa det Omraade været forud for Videnskaben, idet Studiet af Aarernes Forløb og Virksomhed først begynder ved 5te Aarhundredes Midte[2]. I de Skrifter, der foreligger fra Hippokrates' Kreds, saaledes særligt i hans Svigersøn Polybos' Værk om Menneskets Natur[3], er den Forestilling endnu herskende, at Blodomløbet udgaar fra Hovedet og fordeler sig ligesom igennem 4 Hovedfloder. Andre Tænkere i 5te Aarh. antog Navlepartiet som Blodomløbets Udgangspunkt, og først hos 4de Aarhundredes store Filosoffer møder vi Tanken om Hjærtet som Blodomløbets Kilde i de prægtige digteriske Lignelser om Blodets Aarenet i Platons Timaios[4] og i Aristoteles' mere nøgterne, videnskabelige Betragtninger[5].

Derfor forekommer Fremstillingen af Aarerne os ikke ny i Vognstyrerens Arm og Fødder og berettiger ikke til at bringe Pythagoras i Forslag som Skaber. Og ligesaa usikkert at bygge paa er Udsagnet om Pythagoras' omhyggelige Haarbehandling i Modsætning til Myrons raaere. Uretfærdigheden i denne Karakteristik synes at fremgaa af de gode Kopier efter Myrons Diskoskaster, der røber en mageløs omhyggelig Ciselering af Lokkerne[6].

Endvidere ved vi ikke engang, hvad der menes med Pythagoras' gennemførte Symmetri. Er Symmetrien ment som en matematisk Formel som i Polykleitos' Kunst, eller er den et naturalistisk Princip i lysippisk Forstand, foranderlig efter Bevægelsen, den momentane Aktions heldigt fundne Formel? Lidt bedre forstaar vi Rytmen som den samlede Linievirkning, bygget over Enkeltformerne, betinget tillige af Armenes Gestus, Benenes Stilling, Hovedets Bøjning og Bevægelse. Men alt dette hjælper os ikke til at fastholde Billedet af Pythagoras' kunstneriske Egenhed. Paa antike Gemmer har vi vistnok Kopier efter Pythagoras' mest karakterfulde Figur: Statuen i Syrakus af den saarede, haltende Filoktet (Fig. 105-106). Vi aner en

---

[1] Bulle: Der schöne Mensch S. 173 og Tav. 86. [2] Diels: Fragmente der Vorsokratiker[2] S. 350 f. [3] *περὶ φύσιος ἀνθρώπου* 11. Sml. *περὶ τόπων τῶν κατὰ ἄνθρωπον* 3. [4] 65 c-85 c. [5] Historia animalium III 2-3 (511 b-513 a). [6] Furtwängler: Meisterwerke S. 348.

Rytme, født og præget af Smerten, mens han forpint og krumbøjet slæber sig frem, men hverken dette Billede eller Møntbilledet af hans Apollon Pythondræber [1] giver noget Holdepunkt for en Sammenligning med Vognstyreren fra Delfi [2].

Ejendommeligt nok er det Værk, der efter de fleste Sagkyndiges Mening snarest giver Eftertiden en Forestilling om Pythagoras' Kunst, netop fundet i Delfi. Det er et stærkt fragmenteret Gravrelief over en Atlet (Fig. 107), hvis Skikkelser er af Legemsstørrelse [3]. En ung Mand, der ses forfra, strækker Armene frem og renser sig med Skrabejernet, som han har holdt i højre Haand, og ved hans Side staar en lille Slavedreng med venstre Haand paa højre Skulder og kigger op mod sin Herre, idet han formodentlig i højre Haand holdt Salveflasken. Imellem dem ses Hovedet af en Hund.

Fig. 105-106. Gemmer med den haltende Filoktet i Berlin og Paris.

Det er et Relief af storslaaet Formopfattelse og dristigt gengivet Stilling, med Bryst og Skuldre drejede bort fra Benenes og Bugens frontale Holdning. Mens Pubes har haarde, endnu gammeldags Linier, er Bugens Blødhed og Aarerne paa højre Haand hos Hovedfiguren mesterligt udførte. Livfuldt karakteriserede er ogsaa Biceps, Ribben og Savmuskler, ikke med anatomisk Korrekthed, men med fin Følelse for Formvirkning. Det er frisk ionisk Naturalisme. Tiden og Stilen er fra 460-450 f. Kr. og Betegnelsen: Pythagoras' Kreds af en vis Rimelighed. Men ligner denne Arbejdsmaade, denne fuldkomne Frihed for Stilisering den Fremgangsmaade, Vognstyrerens Mester anvender?

Noget Kunstnernavn kan vi altsaa ikke blot med nogen Sandsynlighed knytte til Vognstyreren, men der findes dog i den rige antike Skulpturverden Værker, der viser meget nært Slægtskab. Det gælder først og fremmest det Hoved

[1] Wolters-Springer: Kunstgeschichte I S. 249 fig. 462. [2] Den Gruppe Torsoer, som L. Curtius i Tekst til Brunn-Bruckmann Tav 601 S. 19 vil henføre til Pythagoras, kan lige saa godt skyldes en ukendt ionisk eller attisk Mester. [3] Bulle: Der schöne Mensch Tav. 265.

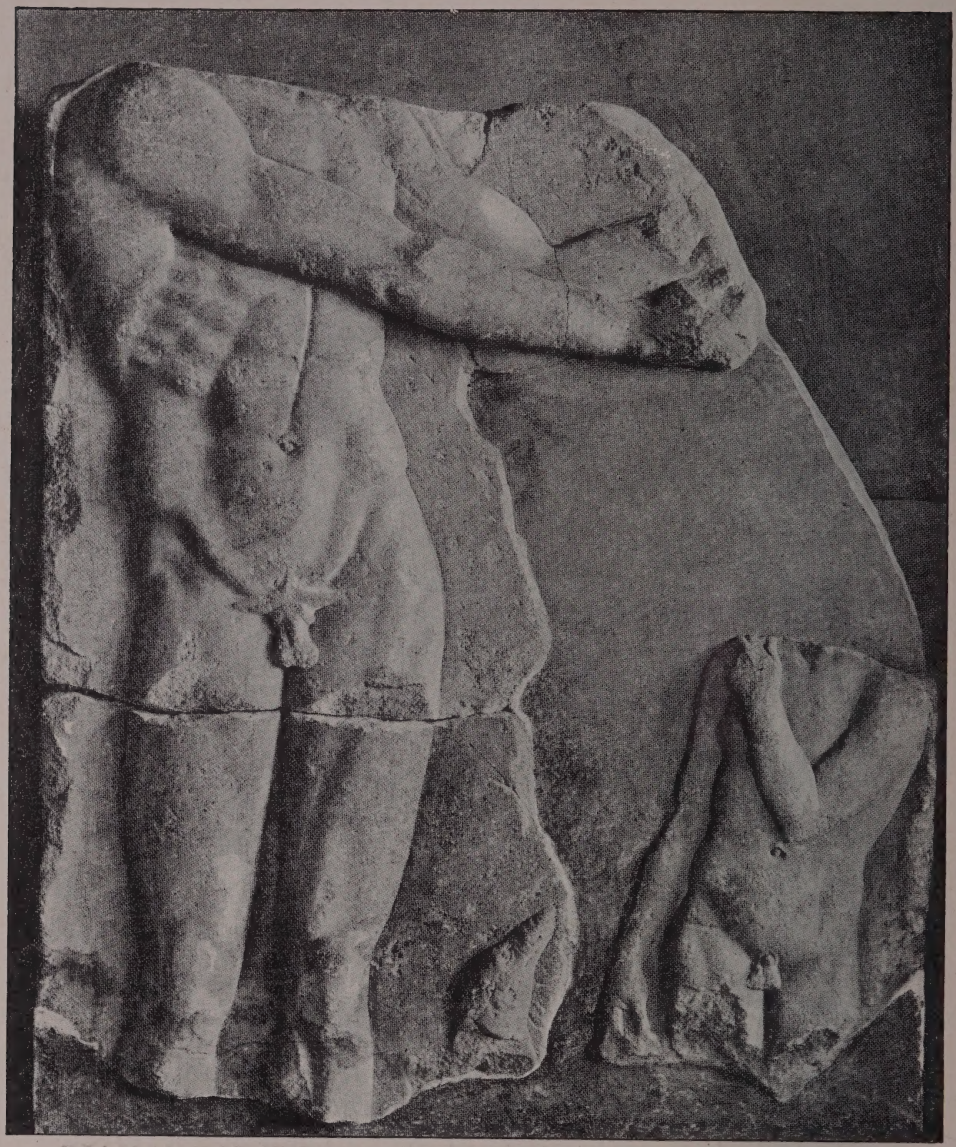

Fig. 107. Fragment af Gravrelief fra Delfi.

af en ung Atlet i Britisk Museum i London, der gaar under Navnet Anadumenos Capranesi (Fig. 108-109). Trods den Modernisering af Trækkene, der maa skrives paa den

romerske Kopists Regning, er der slaaende Ligheder med Vognstyrerens Hoved (sml. igen fig. 103): samme højt kuplede Hovedform, samme Lokkefald og samme Afslutning af Haaret i stiliseret Smaakrøl, samme smalle store Kinder og samme lidt døsige Blik. Sikkert har Kopisten mindsket Øjenlaagenes Fremspring og den svære Hage hos Originalen. Men alligevel viser end- og Underkæbens Profillinie opad mod Øret overraskende Lighed, og det samme gælder det fintkrusede Nakkehaar[1]. Der kendes endnu en Replik af dette Hoved i Slottet Erbach i Nærheden af Frankfurt am Main[2], og at det har været en berømt Mester, der her har arbejdet, viser Hovedet af en Flodgud paa Gelas Mønter fra Slutningen af det 5te Aarh., der gengiver et Værk fra Aarhundredets anden Fjerdedel af mærkelig Lighed med

Fig. 108-9. Anadumenos Capranesi. Brit. Mus.

[1] Studniczka i Archäol. Jahrb. XXII 1907 S. 137. [2] Antes i Festschrift für Overbeck S. 79 og Tav. IV. S. Reinach i Gazette des Beaux-Arts 1898, II S. 424 ff.

Vognstyrer- og Capranesihovederne (Fig. 110)[1]. Men Vognstyrer-Gruppen var jo netop stiftet af Gelon som Gelas Hersker. Det ser da ud til, at den foreløbigt ukendte Kunstner har arbejdet paa Sicilien selv for det syrakusanske Fyrstehus, og maaske giver en Dag et Tilfælde os hans Navn tilbage fra Glemselen.

Fig. 110. Mønt fra Gela med Flodgud.

For en Gangs Skyld ejer vi her et Mesterværk uden Mesterens Navn. Ellers plejer Forholdet desværre at være det omvendte med Oldtidens Kunst: nok af store Navne, men ikke et eneste Værk til at danne et Billede af Mesterens Daad! Eller ringe Kopier, der ikke giver mere end Hylster og Omrids, men intet af Kunstnerens Sjæl og egenhændige Virke!

Der er da ingen Grund til Graad over, at Forsynet har givet os Værk for Navn, naar det er et Værk som dette, der i sin kunstneriske Ejendommelighed forklarer os Meningen med Platons Ord i Filebos om det Gode som fremgaaet af en Blanding af Skønhed, Forholdsmæssighed og Sandhed.

---

[1] Head: Coins of the ancients Tav. 16 nr. 24.

XIII

KNIDIERNES LESCHE

DETTE Kapitel skal handle om en forsvunden Bygning og tilintetgjorte Kunstværker, ikke i naiv Tro til, at det kan lykkes os eller nogen anden at rekonstruere det tabte, men kun for at mindes det evigt mistede og for som i en blid Drøm at sanse lidt af dets Storhed og Rytme.

Det er som sædvanligt den gamle Cicerone fra 2det Aarh. e. Kr., Pausanias, der er Hovedvidnet[1].

„Over Kilden Kassotis ligger der en Bygning med Malerier af Polygnot, stiftet af Knidierne. Den kaldes af Delfierne Lesche, fordi de i gammel Tid kom sammen dér og samtalede om vigtigere Ting og om Myterne. Naar man træder ind i denne Bygning, indtages hele den højre Side af et Maleri, forestillende Trojas Indtagelse og Grækernes Udfart derfra . . . ."

Og nu følger en udførlig Beskrivelse af de to berømte polygnotiske Malerier: Iliupersis (Ilions Ødelæggelse) og Nekyia (Underverdenen), der paa Pausanias' Tid allerede var mere end 500 Aar gamle og nød et Ry i Oldtidens Verden som Loftsbillederne i det sikstinske Kapel eller Rafaels Stanzer i vor. Særlig beundredes „Trojas Fald", og endnu to Aarhundreder efter Pausanias var Billederne i Behold og lovprises af Sofisten Themistios[2].

Som det ogsaa fremgaar af Pausanias' Tekst, var Lesche et Klubhus, hvor man kom sammen og samtalede, og der fandtes adskillige af den Art i de helleniske Byer, men ingen Lesche var saa berømt som Delfis, hvor Polygnot havde malet. I Athen er der Ruinrester af en Lesche nedenfor Akropolis' Vestskrænt, der viser, at den bestod af

---

[1] X 25-31. [2] Overbeck: Schriftquellen nr. 1051-53.

en rektangulær Sal og et Forrum[1]. Ogsaa af Delfis Lesche er kun en Del af Grundmurene og en Indskriftblok bevaret[2].

Fig. 111. Terrassen under Knidiernes Lesche (øverst under Klippevæggene).

Bygningen ligger i Temenos' nordøstlige Hjørne i Flugt med Teatrets øverste Omgang (se Planen fig. 7), paa en Terrasse, der mod Syd bæres af en smukt bygget Støttemur (Fig. 111). Dennes øverste Stenskifte var styrtet ned, og paa en af dettes Kvadre genfandtes Indskriften:

[1] Judeich: Topographie von Athen S. 260. [2] Homolle i Bull. de corr. hell. XX 1896 S. 633-39. Fouilles de Delphes I Tav. V-VI. Bourguet: Ruines de Delphes S. 274.

„Knidiernes Folk viede Terrassen til Apollon". Skrifttrækkene har 4de Aarhundredes Præg, og der er da Tale om en Restauration af den gamle Terrasse, som Pomtow vil ansætte til 332 f. Kr., da Knidos efter Aleksander den Stores Sejr ved Issos Aaret i Forvejen blev befriet for det persiske Overherredømme[1]. Andre Blokke fra Terrassen bærer Æresindskrifter for knidiske Borgere.

Dermed er Bygningens Identitet sikret. Ruinen selv er kummerlig; mod Nord staar enkelte Ortostatblokke, ellers er kun Fundamenterne tilbage, og disse er endda mod Vest og Syd for en Del skyllede i Afgrunden. Fundamentmurene er af Poroskalk, 85-95 cm. tykke, og det ses, at Bygningen er en simpel rektangulær Hal, 18 m. 70 lang, 9 m. 53 bred, og at den paa Nordsiden værnes af en polygonal Støttemur, der baade sikrer mod Skred og tillige danner en smal Luftskakt bag Nordmuren, en Peristasis som de Gamle sagde, der skulde hindre Klippens Fugtighed i at slaa igennem Murværket og skade Malerierne. En lignende Peristasis kendes fra en Søjlehal i Pergamon og fra Bibliotekerne i Pergamon og Efesos, hvor det var Nischeskabenes Bogruller, det gjaldt om at værne mod Fugt[2].

Terrassen er 3 m. 28 bredere end Bygningen, saaledes at der paa Sydsiden dannedes en lille Platform, til hvilken en Trappe fra Syd og en smal Vej fra Teatret i Vest førte. Derfra var Indgangen til Bygningen, vistnok ad en enkelt Dør. Af nogen Søjlehal Syd for Lesche er der intet Spor.

I Bygningens Indre fandtes i den østlige Side fire kubiske Marmorblokke, foroven forsynede med Fordybninger til at befæste Træpiller i. Forudsætter vi fire tilsvarende Piller i den ødelagte vestlige Halvdel, bliver der i Lesches Indre otte Træpiller bærende Taget (Fig. 112). En mærkelig gammeldags Konstruktion, der minder om den mykeniske Tids Høvdingehaller og er ganske enestaaende indenfor græsk Bygningskunst[3]. Formodentlig har der i Loftet været en Aabning, saaledes at Malerierne fik Lys baade derfra og fra Døren.

---

[1] Dittenberger: Sylloge nr. 290. [2] Altertümer von Pergamon II S. 70. Oesterreichische Jahreshefte VIII Beiblatt S. 63 ff. og fig. 16. [3] Leroux: L'édifice hypostyle S. 245.

Hvad Rummets Midte iøvrigt har været benyttet til, fremgaar af en Skildring hos Plutarch[1]. En Kreds af Forfatterens Venner sidder inde i Lesche og passiarer og ser paa Atleternes Øvelser. Midtpladsen var altsaa aabenbart dækket af „hvid Jord", og her tumlede de unge Fribaarne sig i Livtag eller Brydekamp. Da Plutarch først ser sine Venner efter at være traadt ind i Bygningen, kan der ikke være Tale om at henlægge Sportsscenen til en Søjlehal foran den. Der gives her i faa Ord et henrivende Øjebliksbillede af græsk Dagligliv. Herinde sad de Gamle langs Væggenes Bænke under de mægtige Freskomalerier og drøftede Livets Problemer og Fortidens Myter, mens lærelysten Ungdom lyttede til og gav sit Bifald eller Mishag tilkende. Blev de uenige, kunde Striden nemt afgøres ved en frejdig Nævekamp eller et rask Brydertag paa den friske Sandflade mellem Pillerne. Og nu var det de Gamle, der saa til, opmuntrede ved Tilraab eller tav og mindedes med Smil deres egen fjærne Ungdoms Kraft.

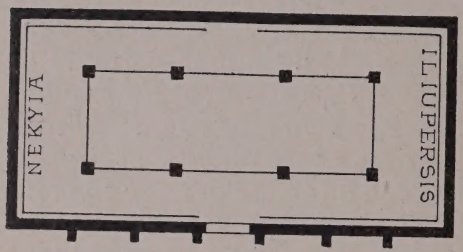

Fig. 112. Plan af Knidiernes Lesche.

Malerierne tænker man sig fordelt med Iliupersis tilhøjre, Nekyia tilvenstre, saaledes at begge Malerier, som det hyppigt ses i de etruskiske Grave, begyndte straks hinsides Døren og mødtes midt paa Nordvæggen. Billedet af Trojas Fald var signeret med et Epigram af Digteren Simonides:

„Polygnotos fra Thasos, Aglaofons Søn, malede Ilions ødelagte Borg."

Da Simonides døde i 468 f.Kr., er Billederne formodentlig malede i Halvfjerserne i 5te Aarh. af Datidens største Kunstner Ioneren Polygnot.

Allerede i 1757 havde Pausanias' grundige Beskrivelse fristet den franske Arkæolog Grev Caylus til Rekonstruk-

[1] De defectu oraculorum 6.

tionsforsøg, og mange har siden fulgt i hans Fodspor, sidst og med størst Lærdom Tyskeren Carl Robert umiddelbart før de franske Udgravninger[1]. Der ligger en stor Naivetet i disse Forsøg, der selv som Studieøvelser er forkastelige, idet de bibringer Eleverne den falske Tro, at man med smaa Vasebilleder og litterære Oplysninger som Grundlag kan genskabe tabte Mesterværker. Det er en grundig Underkenden af Kunstens Væsen, en Fornægtelse af den kunstneriske Enkeltpersonligheds Initiativ og Idéfylde, der burde afvises med Forfærdelse og Foragt, men som desværre stadig florerer.

Tydeligst af Billederne beskrives Iliupersis, i hvilket Neoptolemos, Achilleus' Søn er Hovedpersonen. Man viste hans Grav i Delfi nedenfor Lesches Skrænt, og det har maaske været medvirkende til at give ham den centrale Stilling i Kompositionen. Neoptolemos er nemlig, som Pausanias udtrykkelig betoner, den eneste Græker, der endnu slaas. Han nedlægger paa samme Tid to Trojanere. Derimod forskaanes vi for at se ham slagte, som paa Vasebillederne, den lille værgeløse Trojanerprins Astyanax. Man ser ganske vist i hans Nærhed en lille Dreng, der forskrækket klynger sig til et Alter, og da der intet Navn opgives, kunde Beskueren tænke paa Astyanax, indtil han længere henne opdagede et Barn i Andromaches Arme, hvor Astyanax har sin naturlige Plads.

Hvor Neoptolemos gaar frem, spreder han Rædsel og Død. Ligene hober sig op omkring ham, og de indskrevne Navne fortæller om den blodige Høst blandt Trojas bedste Helte, der ligger henslængte i maleriske Stillinger paa det jævnt stigende Terræn. Svarende til den skræmte Dreng ved Altret sidder en trojansk Prinsesse paa Jorden, klamrende sig til en Stenbasis, paa hvilken en Broncekumme hviler. Efter hende følger en gammel Kvinde med et lille nøgent Barn i Skødet; Barnet dækker i Rædsel Øjnene med sin Haand.

Men herefter fortoner Rædslen sig til begge Sider og

[1] Die Nekyia des Polygnot og Die Iliupersis des P. Hallische Winckelmannsprogramme 1892-93.

bliver til stille Graad og Jamren hos de krigsfangne trojanske Kvinder og til dyb Modløshed hos en Gruppe afvæbnede, saarede Trojanere. En Skare Kvinder fra den græske Teltlejr med Briseis som Midtfigur har beundrende slaaet Kreds om Helena, den altid bedaarende, der har lejret sig paa Klippen med en Terne staaende hos og en anden knælende for at give hende Sko paa. Hun har allerede fundet sig i Forholdene og ruster sig til Afrejse med sin oprindelige Ægtemage Menelaos, men Grækernes Kvinder kan ikke blive trætte af at se paa hende, hvis Skønhed var hele Krigens Aarsag.

De græske Helte er færdige med Kampen og staar fuldt rustede i Beskuelse af Ødelæggelsens Værk. Trojas Mure rives ned under Ledelse af Epeios, hvis Ingeniørværk, den store Træhest, der hidførte Afgørelsen og Erobringen, ses løfte sit Hoved hinsides Bymuren. Selv den tapre Aias er stille, han river ikke, som i Vasebillederne, Kassandra bort fra Altret for at skænde hende, men staaende foran Altret søger han ved en Edsformel at rense sig for Følgerne af den Brøde, han agter at begaa mod Kassandra, der rædselsslagen har klynget sig til Athenastatuen. Det er Stilstanden før Stormen, en Stemning der minder om den østlige Gavlgruppe i Zeustemplet i Olympia.

Yderst til begge Sider ender Kompositionen i Billeder af Rejseforberedelserne. Tilhøjre gøres Skibene rede, Klædninger og Broncekar med Vand bringes ombord, Menelaos' og Amfialos' Telte brydes ned. Tilvenstre ses Trojaneren Antenors Hus, det eneste Grækerne skaanede, og omkring det Familien samlet til vemodsfyldt Opbrud. Et Æsel belæsses med en Kiste og anden Bagage.

Saaledes klinger Midtscenens Rædsel omkring den myrdende Neoptolemos gennem Nuancer af Sorg, Nyfigenhed og rugende onde Hensigter, gennem Opbruddets Glæde og Vemod ud i den rolige Syslen med verdslige Smaating. Det er samme Decrescendo, vi kender fra Parthenons Østgavl, hvor Athenas Fødsel hensætter Midtfigurerne i Uro og Skræk, mens Hjørnerne har roligt hvilende Drømmere vendt mod det evige Kredsløb: Solens Opgang og Nattens Flugt mod Bølgerne. Rafael har skabt lignende

Virkninger i Messen i Bolsena, hvor Underet med Hostien heftigt bevæger Midtfigurerne, Bevægelsen gradvist ebber ud, og Hjørnet forneden tilvenstre er fyldt af unge Mødre, der intetanende kærtegner deres søde Børn.

Men af denne Stemningskurve ses intet Spor i Carl Roberts tegnede Rekonstruktion, og alene derpaa kan den dømmes og fordømmes, som i sin Tid Grev Caylus' Tegninger fordømtes af Diderot.

Der er kun en Art Rekonstruktion, der er tilladelig, den poetiske, der ikke forkynder at vide Besked om Linier og Enkeltheder, men kun søger at fatte det hovedsagelige, den store Rytme, hvis Ekko mere anes end høres i de gamle Beskrivelser.

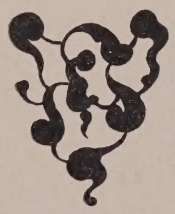

XIV

DANSERINDERNES SØJLE

OMKRING de syrakusanske Fyrsters Trefodsbaser er fundet en Del Fragmenter af en akanthussmykket Votivsøjle og en Pille med Relieffigurer af tre dansende Kvinder, der smykkede dens Top. I Museet i Delfi ses Søjletromlerne, der delvis er meget slet bevarede, og en Rekonstruktion i Gibs, der er 7 m. 80 høj og dannet af 4 Søjletromler. Senere Undersøgelser har imidlertid godtgjort, at Søjlen, der ligesom Kvindefigurerne er af parisk Marmor, bestod af en Basis, 5 enshøje Søjletromler og et Kapitæl, over hvilket Danserinderne svævede, og var 8 m. 65 høj. Den stod paa Nordsiden af den hellige Vej, foran den omtalte syrakusanske Votivgruppe, og Broncetrefoden, der kronede den og har efterladt sig Spor ovenpaa Kapitælets Akanthusblade, var saaledes vidt synlig over Temenos. Det er Homolle og Replat i Forening, der har Æren af hele Monumentets Rekonstruktion (Fig. 113).

Over to firkantede Plinter og en rund Basis, der er fri Fantasi, er Søjlens Fod kranset af fire mægtige Akanthusblade, der bryder lige op af Jorden og luder med deres Bladspidser mod Grunden. Denne Grundvækst giver ikke alene den slanke Søjle statisk Kraft og Fasthed forneden, men er tillige organisk sand, thi netop saaledes, med Spidserne tungt sænkede, vælder den levende Akanthusplante frem af den nærende Jord (Fig. 114). Hinsides disse Rodblade følger en Krans af 6 Blade, afvekslende Akanthus med stærke Ribber, dybe Furer og takkede Rande og mere fladthuggede Blade med faa og svage Ribber og lidet tungede Rande, der i Forening tæt og inderligt omslutter Søjlens Stængel. Aabenbart ligger Palmetbladet, det fra Orienten overtagne, livløse Motiv, til Grund for denne an-

den Bladform, men det er her ligesom befrugtet af Akanthusplanten vaagnet til Liv og Grøde. Homolle sammenligner med Skærmplanternes Blade. Den danske Botaniker L. Kolderup Rosenvinge, hvis Mening jeg har æsket, er mere tilbøjelig til at sidestille med Alrunen (Mandragora), der kendes allerede fra ægyptiske Fremstillinger og har nydt stort Ry som Lægeurt hos Oldtidens Folk[1], men indrømmer, at Alrunens Blade ikke er saa stærkt foldede og at Spørgsmaalet er vanskeligt at afgøre.

Over Fodens Bladkrans løfter Søjlens stolte Stængel sig tilvejrs, skydende for hvert Led en ny Bræmme af Akanthus og „Alrune", der veksler over hinanden med velberegnet Rytme, saaledes at Betragteren snart ser Akanthusbladet i fuld Bredde, snart to Akanthus i Profil med Alrunebladet pippende frem i Mellemrummet. Selve Søjletromlernes Kanellurer med deres runde, let udadbøjede Spidser ranker sig og staar tæt som smalle Sivblade. Ogsaa de er altsaa med i den organiske Vækst og Bevægelse, der levendegør denne forunderlige Søjle.

Medens Stænglens Bladkranse slutter stramt, løsner Kapitælets Akanthus sig igen fra Stammen og luder stærkt udad ligesom Rodens.

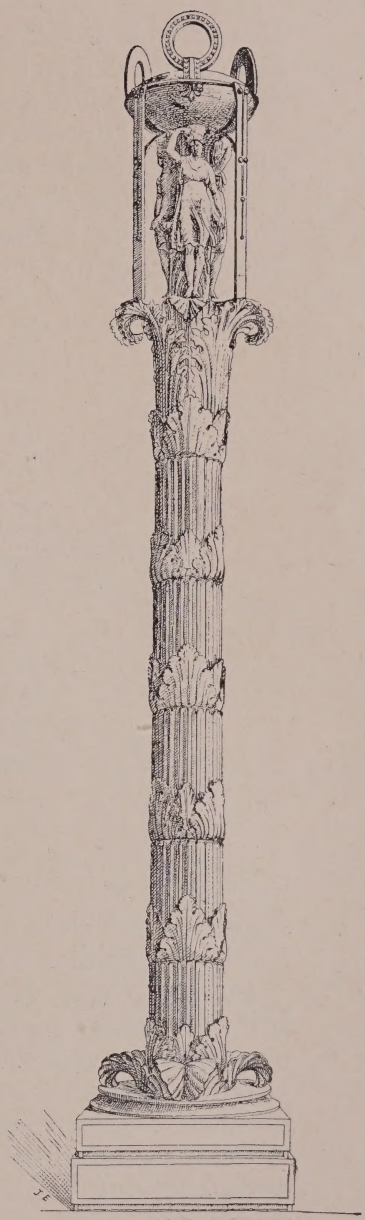

Fig. 113. Danserindesøjlen i Delfi rekonstrueret.

[1] Reichenbach: Icones fl. Germaniae XX Tav. 1828. Fiorie Pabletti: Flora Ital. illustrata II fig. 2881. Frits Heide i Tidsskrift for historisk Botanik I 1918 S. 9 ff.

Det er her paa de tre yderste, brusende Akanthusblade, at Trefodens Ben har hvilet, mens Kvinderne traadte Dansen paa den indre Alrunekrans.

Kvindefigurerne er i Højrelief, forbundne med en Midtpille, der støttede Trefodens Bund og er dekoreret med svære, fligede Akanthusblade. Med sin oprindelige Bemaling dannede Pillens Bladvæld den farvemættede skælvende Baggrund for de lyse Skikkelsers Dans. Kvinderne,

Fig. 114. Akanthusplante.

hvis vuggende Hoveder følger Dansens Rytme, bærer høje Kroner med skarpribbede Sivblade, der virker som en spinklere, spidsere Gentagelse af Søjlens Kanellurer[1].

Man kan paa denne Søjle anvende en Strofe af Theokrit, Beskrivelsen af en Skaal (I 55): „Rundt om den slynger sig den vege Akanthus, et funklende Syn at se, et Under, der kan fortrylle din Sjæl". Thi denne Søjle er et Under fra hine unge Tider, da Grækernes Øjne blev opladte for Akanthusbladets Herlighed, og ingen Tradition endnu tøjlede Fantasien. Nutiden har faaet lidt bedre Ind-

[1] Homolle i Bulletin de corréspondance hellénique XXI 1897 S. 603 ff. og XXXII 1908 S. 205 ff. Fouilles de Delphes I Tav. XV og IV Tav. LX-LXII. Homolle i Revue archéol. 1917, V, S. 1-71, hvorfra fig. 113 er taget.

sigt, end man tidligere havde, i, hvorledes Opdagelsen af Akanthusplantens dekorative Værd fandt Sted, idet de hvide attiske Lekythers Billeder afslører Udviklingens Forløb saa at sige Skridt for Skridt. Akanthus har til at begynde med været den foretrukne Prydplante paa de attiske Gravsteder. Den plantes ved Gravstelens eller Gravsøjlens Fod, og friskplukkede Blade bindes i en Slags store Buketter om Gravsøjlens Midte (Fig. 115). Selve den i Tegningen anvendte Farve beviser, at det er den levende Plante, ikke en dekorativ Prydelse, hugget i Stenen. I et andet Vasebillede er der i Stedet for den sædvanlige Palmetopsats i Sten anvendt tre Rækker levende fligede Akanthusblade til Bekroning af Gravsøjlen (Fig. 116). Da der ikke paa disse Smaasøjlers Top er Plads nok til Jord, hvori Planten kan trives, maa der atter være Tale om løsrevne Blade, bundne buketagtigt til Stelen. Dette bekræftes af en Række Tilfælde, hvor Baandene, der fastholdt Akanthusbladene, ses (Fig. 117). Ved at lade den gamle Stenkrone af Spiraler og Palmetter staa, fik man en god Kerne at binde Akanthusbuketten paa. Hvor Graven smykkes af en bredere Stele, befæstes Bladene i dennes Væg, saaledes som Ægypterne bandt deres Lotosbuketter fast til Væggene. Allerede af 5te Aarhundredes Vasebilleder ses det, at man har draget den dekorative Konsekvens af dette: ligesom Ægypternes Lotosfriser udvikler sig af Vægbuketten, hugges Akanthusbladet ud af Stenen selv og kombineres med de gamle Palmet- og Spiralmotiver, idet Stenspiraler paa Siderne ligesom skruer dem fast; i disse yngre Billeder forkynder baade Form og Farve, at alt er Sten, at altsaa en ny Stil er født (Fig. 118)[1].

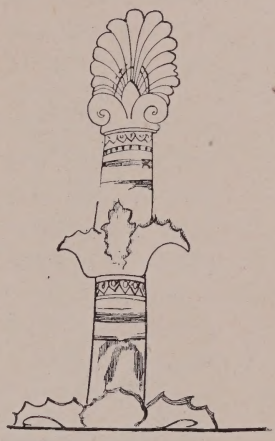

Fig. 115. Fra en attisk Lekythos.

Der er saaledes en god historisk Kerne i Vitruvs kendte Legende om det korinthiske Kapitæls Opstaaen[2]: at en

[1] Homolle i Revue arch. 1916, II S. 26 ff. [2] Vitruv IV 1, 19.

Kvinde i Korinth havde anbragt en Kurv med Gaver paa en ung Piges Grav og dækket Kurven med en Sten; en Akanthusplante skød op om Kurven med Stængler og Blade, og dens øverste Række brødes mod Kurven og bøjede sig udad med Voluter paa de fire Hjørner. Den atheniske Billedhug-

Fig. 116.

Fig. 117.

Fig. 118.

Fra attiske Lekythoi. (Efter Homolle i Revue arch. 1916, II).

ger Kallimachos kom forbi, saa dette Gravsteds ejendommelige Smykke og skabte i Tilslutning hertil det korinthiske Kapitæl.

Rigtigt forbinder denne skønne lille Fortælling de første Iagttagelser af Akanthusplantens dekorative Ynde med Gravstederne. De attiske Salveflaskers Billeder tyder paa, at Akanthus' Værd først er opdaget i Athen, og det bliver da den anden Sandhed i Vitruvs Skildring, at han lader en athenisk Kunstner, der levede i de sidste Tiaar af det 5te Aarh. f. Kr., være den nye Kapitælforms Fader. Det ældste korinthiske Kapitæl, der kendes, er fundet i Figaliatemplet i Arkadien, der byggedes i Trediverne i 5te Aarh. f. Kr. ved en athenisk Arkitekt, selve Parthenons Bygmester Iktinos. Fra Gravstedernes levende Hegn, hvor Akanthus dyrkedes sammen med Blomster og andre Prydplanter, har attiske Kunstnere hentet deres Indtryk og Im-

pulser, og vi ser derfor samtidigt Akanthusbladene pippe frem i Gravstelernes Akroterier og i de malede Vasers Ornamentik. For selve det korinthiske Kapitæl er, som Grundformen viser, det tidligere palmetsmykkede Antekapitæl Udgangspunktet; dette modtager den nye Plantes Bladværk og Stængler som Fyld af Fladen jævnsides med Palmetter og Spiraler, og i næste Omgang laa det nær at løsne det bladkransede Kapitæl fra Anten (Murenden) og overføre det til den ioniske Søjles Skaft[1].

Men hvilken bliver da Korinths Andel i den nye Stils Genesis? Udtrykket: korinthisk Stil er allerede brugt af en Forfatter i 4de Aarh. f. Kr., og i hellenistisk Tid bliver det almindeligt. Da nu Korinth særlig var berømt for sine Broncearbejder, saavel Kunstværker som Møbler i Bronce, saaledes at Ordene corinthius og aheneus (af Bronce) i Romertiden endog ofte var ensbetydende, ligger det nær, selv om Bevis strængt taget ikke kan føres, at antage, at Akanthusdekorationen tidligt og almindeligt har været anvendt i de korinthiske Broncer. Det skarprandede Akanthusblad egnede sig fortrinligt til Metalarbejder, og baade i hellenistisk og romersk Tid var korinthiske Kapitæler i Bronce en eftertragtet Udsmykning i Pragtbygninger. Maaske vilde vi, hvis noget af den herlige korinthiske Broncekunst havde overlevet Tilintetgørelsen, have fundet det allernærmeste Forbillede for den delfiske Søjle i en korinthisk Votivsøjle af Bronce eller i en af de kæmpemæssige Fakkelholdere, der foran de store Templer bar Begfaklerne, hvis Lys i de hellige Festnætter ledte Processionerne frem gennem Mørket. Nu maa vi nøjes med de talrige Ligheder med de attiske Gravstelers Udsmykning, som vi ovenfor behandlede. Allerede Delfisøjlens mod Jorden ludende Bladpragt ved Foden, der minder om Gravstedernes levende Beplantning, viser nøje Overensstemmelse, og det samme gælder Bladkransene, der danner Bælter fra Tromle til Tromle og ligner Akanthusbuketterne paa Gravstenenes Midte. Det er en tiltalende Tanke at lade Akanthussøjlen ligesom Akanthuskapitælet være fremgaaet af en Kappe-

[1] Noack: Geschichte der Baukunst S. 49 ff. og Tav. 65 ff.

strid mellem de to Kunstbyer: Athen og Korinth, saaledes at Vitruvs Legende ogsaa paa det Punkt indeholder en sand Kerne. Men denne Indsigt i ydre Paavirkning hindrer os ikke i at beundre den geniale Selvraadighed, hvormed Delfisøjlens Kunstner har benyttet og omdannet de foreliggende Formelementer.

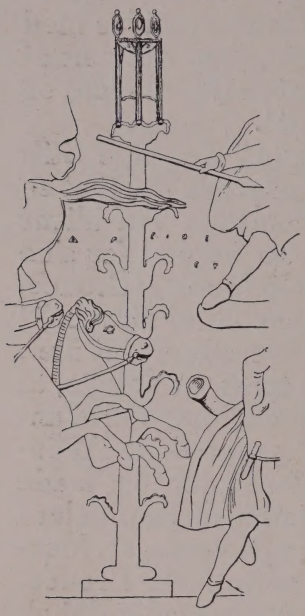

Fig. 119. Votivsøjle paa en græsk Vase. (Efter Bull. de corr. hell. 1918 S. 219 fig. 9).

Mens Søjler med Akanthuskapitæler i 5te Aarh. endnu hørte til Sjældenhederne, bliver de ifølge de malede Vasers Vidnesbyrd meget yndede i Begyndelsen af 4de Aarh. f. Kr., og vi ser navnlig paa Vaserne af den saakaldte Kertscher Gruppe Gudinder hyppigt læne sig til Søjler enten af ren korinthisk Stil eller dannede som ioniske Søjler med Akanthusblade pippende frem ved Foden eller bundne i Kranse om Tromlerne, saaledes som vi allerede kender det. Mest Lighed i Opbygning med Delfisøjlen har to Votivsøjler paa en i Sydrusland funden Vase fra 4de Aarh., hvor der er Bladkranse for hver Tromle og en Trefod hvilende paa Kapitælets udadbøjede Akanthusblade (Fig. 119). Der mangler kun Bladkransen ved Foden og de dansende Piger mellem Trefodens Ben for at gøre Overensstemmelsen fuldstændig. Alligevel er denne Form sjælden og kortlevende. Fra senere antik Arkitektur kan der egentlig kun anføres én Parallel: Søjlerne, der smykker Kordørene i Santa Prassede-Kirken i Rom (Fig. 120). Da de er slæbt bort fra en ældre, ukendt Bygning, kan deres nøjagtige Tid ikke angives.

Slutningen af 5te eller Begyndelsen af 4de Aarh. f. Kr. bliver da den sandsynlige Tid for den delfiske Akanthussøjles Tilbliven, men de tre kronende Kvindefigurer tillader en endnu præcisere Datering (Fig. 121). Straks var man tilbøjelig til at bestemme dem som „de dansende

Lakonerinder", der nævnes som et af Kallimachos' Hovedværker, og saaledes henføre hele Kompositionen til 5te Aarh. og selve det korinthiske Kapitæls Skaber. Kallimachos' Gruppe var i Bronce, men Delfisøjlen kunde jo være en samtidig Marmorkopi. Om Kallimachos' Værk siges det, at det var udadleligt i teknisk Henseende, men at den altfor omhyggelige Udførelse havde berøvet det al Friskhed og Ynde[2]. Det passer absolut ikke paa den delfiske Danserindegruppe, der ligesom Søjlen selv er flot og flygtigt udført og netop har sin Charme i det lette, elegante Arbejde. Den omhyggelige og selvkritiske Kunstner vilde sikkert ikke sige god for dette Værk, men det kunde jo være en illegitim Efterligning eller en Variation.

Fig. 120. Søjle fra Santa Prassede i Rom[1].

Men alle disse Hypoteser forsvinder ved en stilistisk Prøvelse af Kvindefigurerne selv. De er udarbejdede som Højrelieffigurer i overnaturlig Størrelse, fast forbundne med Midtstøttens Bladvæld. Med Kapitælet underneden har de ikke haft Berøring, men i den oprindelige høje Opstilling har det nedenfra set ud, som svævede de paa lette Fødder over Alrunebladenes Flige. Med venstre Haand griber de i en Fold af den tynde Chiton, mens højre Arm var hævet og Haanden støttede den høje Sivkrone. Atter maa vi sørge over Marmorets Brud og Farvernes Forsvinden: den runde og myge Gestus af de lyse Arme paa de mørkfarvede Blades Grund er nu helt tabt, kun Skuldrenes Skraanen og Brysternes Hævning og Sænkning er tilbage som Bevægelsens Reflekser. De tynde Chitoner med de korte, knappede Ærmer og smalle, stramme, højtsiddende Livbælter gaar kun til lidt over Knæet og flagrer ved Vindens Pres og Bevægelsens Fart tilside eller smyger sig til Lemmerne, saa hver Form bliver synlig fra de faste Bryster nedover Bugens ungdommeligt spæde Bue til de fine og stærke Laar. Folderne selv er lave, som en let Rif-

[1] Efter Bulletin de corr. hell. 1908 S. 216 fig. 6. [2] Plinius: Hist. nat. XXXIV 92.

ling over Legemerne, og deres Forløb synes mere bestemt af Vinden, der blæser lige midt imod hver Figur, altsaa ikke naturalistisk fra én bestemt Side, end af Bevægelsens Retning, undtagen den lidt sværere Midtfold i sin bløde Kurve og særligt Folden ved venstre Laar, hvis Stramning er givet ved Haandens Greb i Gevandtet. Tilsyneladende er der rig Uregelmæssighed i Foldernes Bygning og Krumning, men Betragtningen lærer, at Linier og Former er ens i alle tre Figurer. Gennem fin og ædel Symmetri er der taget Hensyn baade til Figurernes arkitektoniske Bestemmelse og til den fælles Rytme: de danser enkeltvis uden at række hinanden Hænderne, men Bevægelsen og Foldekastet samler dem til en Enhed, til en aandfuld Symfoni af stille, indsmigrende Velklang. Der er som et Ekko af det bedste i Arkaismen: den tyste Ynde i denne Komposition, navnlig i Maaden, paa hvilken de slanke Ben skydes frem i en stilfærdig Dansebevægelse, mens Kjortlerne flagrer symmetrisk, som om Blæsten fra tre Sider stred sig ind i Folderne (Fig. 122). Der er i denne Bevægelsens Behersket-hed, i denne Liniernes Harmoni noget ægte attisk. Attisk er endvidere Gruppens Ungdom, Sødme, Fylde, de unge Kvinder, der danser med høje Legemer, bløde Kinder og bøjede Hoveder i friske Planters Duft og Frodighed.

For Dragtens Skyld kunde det godt være de berømte Lakonerinder, thi i saadanne knækorte Chitoner optræder Væddeløbersker paa Peloponnes allerede i 5te Aarhundredes første Halvdel[1], og vi kan tænke os Kultdansene i Sparta og Olympia udførte i lignende Kjortler. Det gennemsigtige Gevandt er behandlet som i attiske Værker under ionisk Indflydelse, f. Eks. Erechtheions Frise og Nikebalustradens Relieffer[2], og vi kunde godt tænke os Kallimachos som Bærer netop af den Tradition. Ved første Blik synes da ogsaa det eneste bevarede af Kvindehovederne godt at kunne dateres til 5te Aarhundredes Slutning ved de skarprandede Øjenlaag, de store Kindflader, den udtryksfulde Mundprofil og den vægtige Hage (Fig. 121). Men

[1] Bulle: Der schöne Mensch Tav. 142 og S. 304. [2] Fr. Poulsen: Græsk-romersk Kunsthistorie S. 28 og fig. 20.

Fig. 121. Kvindefigurerne fra Danserindesøjlen i Delfi.

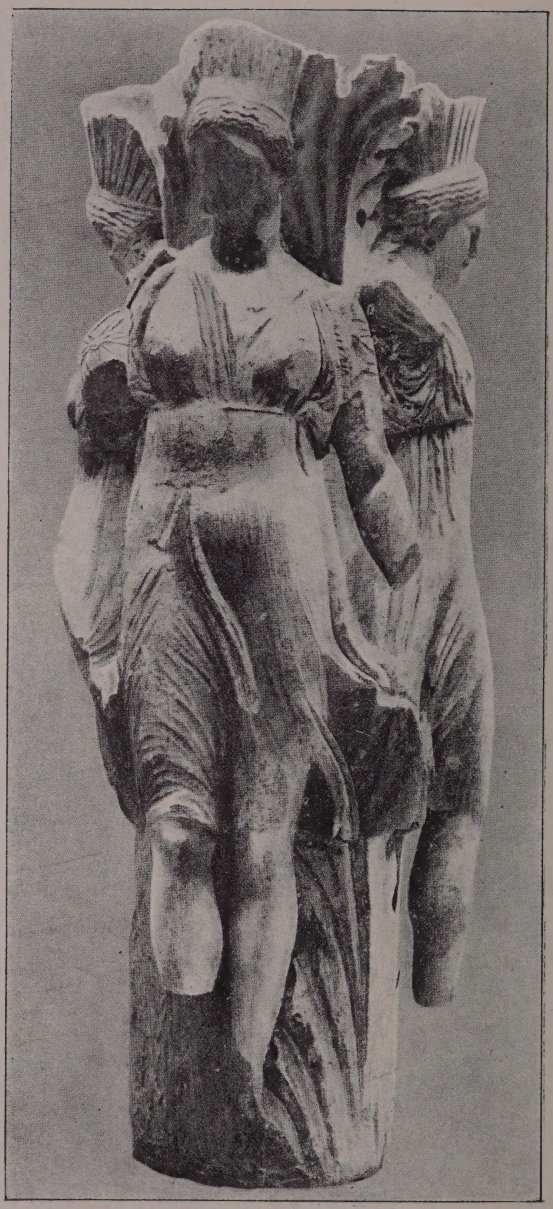

Fig. 122. Danserinderne fra Delfi.
(Efter Revue arch. 1907 Tav. IV).

alt dette skyldes kun Hensyn, tagne til Frastandsvirkningen, og de Enkeltformer, der betyder noget, taler et andet Sprog.

Det er Homolle, der har Æren af den rigtige Kombination og Datering[1]. Det omtalte Hoved (Fig. 123-4) viser alene gennem Haarbehandlingen Slægtskab ikke med 5te, men

Fig. 123-24. Hovedet af en Kvindefigur fra Akanthussøjlen

med 4de Aarhundredes Skulpturer, ved de korte og bløde Linier, hvori Lokkerne brydes, modsat den store Rytme i Lokkelinierne i 5te Aarh. Ogsaa Maaden, paa hvilken Haaret med en Trekant indrammer den let buede Pande, er typisk for 4de Aarh., selv om Udviklingen her begynder i 5te Aarhundredes Slutning. Mest ligner det nævnte Træk den praksiteliske Afrodites, og denne Overensstemmelse bliver endnu tydeligere, naar man sammenligner Øjets og Underansigtets Bygning (Fig. 125-26). Øjet ligger i begge Hoveder dybt i Skygge, dybest ved Næseroden, hvor Karunklen helt taber sig i Mørke, og hvorfra Øjenlaagenes

[1] Revue arch. 1917, V S. 39 ff.

Linier løber i kraftige Sving udefter, ikke som i 5te Aarh.s Skulpturer parallelt med Brynrandene. Selv den langagtige Grube under nederste Øjenlaag er fælles, den der begræn-

Fig. 125. Hovedet af Danserinden fra Delfi.

sende den hvælvede Kind gav det praksiteliske Kvindeblik dets „Fugtighed", som de gamle Tekster priser. Ogsaa den lille Mund med de yndefulde Smilehuller, det lille, fine Øre med den langagtige Flip, der synes fastvokset med Kinden, ligner Praksiteles' Form. I Øreflippen bærer den delfiske Figur en lille snoet Ørenring. Betragter man igen det delfiske Hoved forfra (Fig. 124), vil dets hele praksiteliske Formpræg være umiddelbart indlysende.

Dermed bortfalder Henførelsen af Værket til Kallimachos

eller andre Kombinationer med græske Kunstnere fra 5te Aarh. f. Kr., f. Eks. Paionios, Skaberen af den berømte Nikefigur i Olympia. Ogsaa den græske Arkæolog Keramopulos' Hypotese er dermed udelukket, at Danserindesøjlen skulde

Fig. 126. Hovedet af den knidiske Afrodite.

være den af Ampelioterne fra Kyrene i 5te Aarh. stiftede Silfionsøjle[1]. Tanken var iøvrigt paa Forhaand umulig derved, at den omtalte Silfionstængel nævnedes i Anaxandridas' Værk blandt de Kunstværker, Fokierne røvede i Delfi, hvoraf fremgaar, at den var af kostbart Materiale: Guld, Sølv eller i hvert Fald Bronce[2].

Lige saa urimelig er Dateringen til hellenistisk Tid og Sidestillingen med den tørt og klassisk behandlede The-

[1] Journal international d'archéologie numismatique 1907 S. 295. [2] Skolierne til Aristofanes: Plutos v. 925.

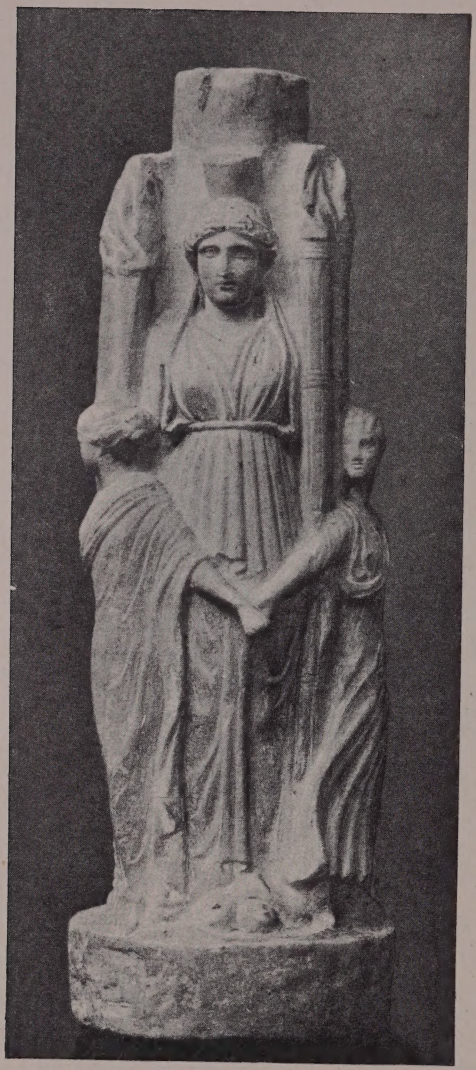

Fig. 127. Alkamenes' Hekategruppe. (Efter Oesterr. Jahresh. XIII 1910 Tav. III).

mis fra Rhamnus[1], og det er forunderligt at finde denne Anskuelse repræsenteret af en af de fineste Kendere af antik Kunst[2].

Det er i den attisk-praksiteliske Kreds, at Parallelerne skal søges. Kompositionen: „Figurer under Trefødder" nævnes hyppigt i attisk Kunst allerede i 5te Aarh., og tre Kvinder med Ryggene mod en Midtpille dannede Kernen i den berømte Hekategruppe af Feidias-eleven Alkamenes, af hvilken der foreligger en 46 cm høj Marmorkopi (Fig. 127) i Wien[3]. Tre arkaiske stive Hekatebilleder, lænede mod en Søjle og flankerede af brændende Fakler, danner her selve Gudebilledet, til hvis Ære tre unge Piger, sagtens Chariterne, danser, rækkende hinanden Hænderne. Deres Dans er let svævende, og Trinene, Bevægelsen af Overkroppen og Foldernes Forløb

[1] Afbildet i Collignon: Sculpture grecque II S. 461 fig. 241. [2] Bulle: Der schöne Mensch S. 297 Tekst til Tav. 140. [3] Oesterreichische Jahreshefte XIII 1910 S. 87 ff. og Tav. III-IV.

er mere vekslende, rigere nuancerede fra Figur til Figur, end Tilfældet er med Delfierinderne. Det er sikkert Alkamenes' Hekate Epipyrgidia paa Athens Akropolis, vi lærer at kende i denne lille Kopi, og den viser, hvor megen Tradition der er i Delfiersøjlens Dansegruppe. En endnu nærmere attisk Parallel giver et Vasebillede paa en panathenæisk Amfora fra Eleusis, dateret ved Charikleides' Arkontaar 363-2 f. Kr. og altsaa netop fra Praksiteles' Tid. Her ses en dansende Kvindefigur paa en Akanthussøjle. Selve Ideen at anbringe Figurer paa Søjler eller paa høje Baser — som Paionios' Nike, af hvilken der stod en Gentagelse i Delfi — eller paa et Palmetræ af Bronce, saaledes som en Athenestatue var opstillet i Delfi til Minde om Athens Sejr ved Eurymedon i 466 f. Kr.[1], laa nær ved den store Ophobning af Kunstværker i de græske Helligdomme, der allerede er omtalt (S. 57), og ogsaa Praksiteles havde anvendt den i sin Statue af Fryne i Delfi, der ifølge Teksterne stod „meget højt", altsaa formodentlig paa en Søjle.

Alle disse Iagttagelser har bevæget Homolle til at undersøge det Spørgsmaal, om ikke Delfiersøjlen skulde være en Replik af et gennem Teksterne berømt Værk af Praksiteles: Karyatiderne, der i Romertiden fandtes i Asinius Pollios Samling i Rom[2]. Det hedder herom: „der findes her Mænaderne og de Kvindefigurer, som de kalder Thyiader og Karyatider." Om Thyiaderne, de delfiske — efter andre Forfattere attiske — Dansekor af Kvinder, der til Dionysos' Ære dansede i Vinternætterne paa Parnassets Højplateau, er allerede talt (S. 19)[3]. Ligesom de var ogsaa Karyatiderne oprindeligt dansende Kvinder, der optraadte ved Artemisfesterne i den lakoniske By Karyai[4]. Af et Citat af en græsk Komediedigter Lynkeus fra Samos fremgaar det, at Karyatidenavnet i den senere Betydning har været kendt allerede i 4de Aarh. f. Kr. I omtalte Fragment beklager nemlig en Snyltegæst sig over, at han har maattet feste i et saa skrøbeligt Hus, at han under Spisningen hele Tiden maatte holde venstre Haand i Vejret ligesom Karya-

[1] Pausanias X 15, 4. [2] Plinius: Hist. nat. XXXVI 23. [3] Perdrizet i Daremberg-Saglio s. v. Thyiades. [4] Pausanias IV 16, 9.

tiderne. Det er denne Gestus vi genfinder hos de delfiske Danserinder, kun med højre Haand i Stedet for venstre, men Billedet med det nedstyrtende Tag, der maa støttes, tyder paa, at der med Karyatider menes de bærende Figurer, der som arkitektoniske Led er kendt allerede i 6te Aarh. f. Kr., idet Kvindefigurerne fra Sifniernes Skatkammer, som vi har set (S. 106), er de tidligste Eksempler. „Karyatiderne" fra Erechtheion kaldes i Indskrifterne fra Akropolis altid kun Korer (Piger), men allerede i næste (4de) Aarh. er Ordet Karyatider om bærende Figurer altsaa aabenbart i Brug og anvendes fra nu af almindeligt, indtil Vitruv i den romerske Kejsertid giver Forklaringen, ligesom ved Akanthuskapitælet gennem en nydelig Legende[1]. Karyai havde, siger han, sluttet Forbund med Perserne mod deres Landsmænd, og følgelig erklærede Hellenerne efter Persersejren Karyaterne Krig, indtog og ødelagde Byen, myrdede Mændene og bortførte Kvinderne i Slaveri. Men de lod sig ikke nøje med en Gang for alle at føre Karyais Kvinder bort i Triumf, men ønskede, at de skulde give et evigt Eksempel paa Trældom og undgælde varigt for deres Bys Brøde, og derfor lod de Arkitekterne anbringe deres Billeder i de offentlige Bygninger og bære Vægten af disse, for at overlevere til Eftertiden Mindet om Karyatidernes Forbrydelse og Straf.

Historien røber sig som Opspind derigennem, at det lille isolerede Karyai, „Valnøddetræernes By" selvfølgelig ikke kunde tænke paa at sætte sig op mod hele Peloponnes og konspirere med Perserne, og Herodot har da heller ikke et Ord derom. Homolle vil korrigere Overleveringen saaledes, at han lader Spartanerne, der i 368-7 som et Led i Kampene mod Arkadien og Messenien havde erobret Karyai, bestille deres Tropaion for denne Sejr hos Praksiteles med Opfordring til at smykke det med Karyais dansende Kvinder. Men det er en altfor fantasifuld Kombination og regner yderligere med det ubevislige Faktum, at den delfiske Gruppe skulde være en Replik, haandværksmæssigt udført, efter den af Plinius nævnede Praksiteles-Gruppe, lige-

[1] Vitruv I 5.

som Agiasstatuen, som nedenfor skal behandles, var en jevngod, samtidig Marmorkopi efter en lysippisk Broncefigur.

Som historisk Kerne i Vitruvs Legende kan vi vel fastslaa, at Karyais Kvinder gennem deres skønne Danse har vakt Kunstnernes Begejstring, ligesom Akanthusplanten ved sine Blades Pragt, og at de har givet Kunstnerne Ideen til at lade bærende Figurer ikke som hidtil staa roligt, men bevæge sig i rytmiske Dansetrin. Naar de bar noget saa let som en Trefod, var der intet paafaldende heri. Men Dansebevægelsen har forplantet sig ogsaa til de gesimsbærende Figurer. Et Eksempel herpaa har vi i et syditalisk Vasebillede fra 4de Aarh., hvor Hades og Persefone sidder i et Tempel, hvis Tag bæres dels af ioniske Søjler, dels af nøgne Kvindefigurer paa Akanthussøjler, hvis Armbevægelser med højre Haand endnu minder om de dansende Figurers Gestus (Fig. 128). En saadan Figur var en dansende Karyatide lige saa vel som Delfisøjlens Kvinder, og det næste Skridt har saa været, at man overførte Karyatidenavnet ogsaa til de roligt bærende Figurer af Type som Erechtheions Korer, og hermed var den oprindelige Idé: Dansen som Motivering for Benævnelsen aflivet.

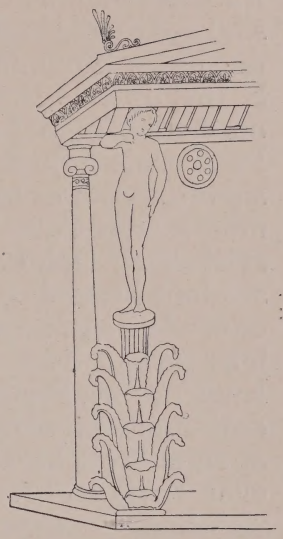

Fig. 128. Karyatide paa syditalisk Vase. (Efter Bull. de corr. hell. 1908 S. 218 fig. 28).

Baade Lakonerindernes og Karyatidernes Kultdanse har deres Oprindelse i Lilleasien[1], og det forklarer, at de delfiske Danserinder har Kroner af Sivblade. Lignende Kroner bærer dansende Kvindefigurer paa en Frise fra det lykiske Trysa (Giølbaschi), og i Lilleasiens Religioner, særligt i Kybelekulten, er Sivbladet et helligt Symbol. Men saadanne religiøse Danse har været traadt, saadanne Sivkranse baaret af Kvinderne ogsaa i andre græske Byer, saaledes at man ikke tør betegne alle Danserinder med Sivkroner som

[1] Valentin Kurt Müller: Der Polos (Berliner Dissertation 1915) S. 28 og 82.

Lakonerinder eller Karyatider. Formodentlig er det slet ikke Sivkroner, men simpelthen Sivkurve, Danserinderne bærer paa Hovederne, og de har da sagtens indeholdt Offergaver af Aarets Træfrugt, i Karyai selv vel Valnødder.

Som vi i første Afsnit har set, stammer ogsaa Apollon fra Lilleasien, og Spørgsmaalet er, om vi ikke simpelthen skal opfatte Akanthussøjlens Kvinder som de Delfierinder, der ifølge Hymnen paa Athenernes Skatkammer (ovenfor S. 169) opførte Danse til Apollons Ære. Det er de samme, om hvilke Pindar i en bevaret Strofe synger[1]: „Omkring Parnassets høje Klipper stiller Delfiernes klarøjede Piger sig ofte op til et fodrapt Dansekor og synger en sød Sang med klar Røst." Vi kunde da tænke os Akanthussøjlen rejst af en Delfier til Minde om en Sejr, vundet med et saadant Dansekor, visende over de fodrappe Piger, der dansede Sejren ind, selve Kampens Pris: Trefoden, Apollons hellige Symbol. Men det var aabenbart en attisk Kunstner fra Praksiteles' Kreds, der udførte Arbejdet, og derfor er der naturligvis en Mulighed for i Gruppen selv at se en Refleks af de berømte praksiteliske „Karyatider eller Thyiader".

[1] Oxyrrhynchus Papyri V 27 f. og 82 f. Pindar ed. I. E. Sandys S. 524 v. 96 ff.

XV

DET THESSALISKE FYRSTEMONUMENT. AGIAS-STATUEN

THESSALIEN, det hule, bjærgkransede Sletteland mellem Pindos og Pelion, Olympen og Othrys, havde ifølge Hellenernes Opfattelse oprindelig været en kæmpemæssig Indsø, indtil Poseidon brød Peneiosfloden en Vej til Havet[1]. Hele Vaartiden henlaa i Oldtiden[2] som i vore Dage store Dele af Sletten som en Kedel af fraadende Strømme, næret af drægtige Skyer, der brast i ustandselige Regnskyl. Mens ingen Dag i Syrakus efter Ciceros Udsagn var saa regntung, at ikke Solen en enkelt Gang i Dagens Løb brød igennem, saa er Thessalien den stride Vinter- og Vaarregns Land. Solen viser sig i flygtige Glimt og suger hvide Dampe af Højdernes Sne og Dalens Vande, lidt efter lukker Luften sig, mæt af Væde, og Regnen tager fat paany. Ingen Vind rejser sig og driver Skyerne bort, Fugtigheden lukkes inde af Bjærgenes faste Skranker.

Men i Sommertiden brænder den store Hede Sletten, det stride Græs straaler i talrige Nuancer fra lysegult til flimrende rødt, og i dybe Grøfter slumrer de sidste Rester af Foraarets store Vande, dækkede af stygt, slimet Udslet. Da giver den græsklædte Jord en hul Lyd under Hovslaget, og hvor Græsset ikke binder, hvirvler Sommervinden graa Støvskyer op. Kun oppe paa Pelion er Egeskovene svale, og heroppe mellem de mumlende Kilder kan Jagten gaa videre, tilhest som Vinterjagterne i Sletten paa Ulv og Vildsvin, thi stejlere er Skrænterne ikke, end at en øvet Rytter kan styre sin Hest hen over Brinker og gennem Krat.

Thessalien blev de raske Rytteres og de vælige Gan-

---

[1] Herodot VII 129. [2] Strabo pag. 430.

geres, de vilde Jagters og de store Domæners Land. Adelige Godsherrer havde delt Jorden imellem sig og dyrkede den ved talløse Slaver, og den Rigdom, de vandt ved Eksport af Korn og Trælle, forstod de at nyde med Landjunkeres friske Livslyst. De anerkendte det helleniske Aandsliv hinsides Bjærgene i Syd, de indkaldte Digtere og Sangere til Forskønnelse og Forherligelse af deres Herreliv, de mødte op ved de store Fester i Olympia, Delfi, Nemea og deltog med Firspand eller viste i Nævekamp og Brydertag den Styrke, det frie Liv tilhest og paa Jagt havde forlenet dem med. I 4de Aarh. mødte endog enkelte thessaliske Godsejere op i Athen, ikke alene for at more sig med Hellas' smukkeste Hetærer eller smage i en Hypereides' Selskab paa de sidst opfundne Fiskeretter, men ogsaa for at faa Del i den sære nye Visdom, der blomstrede i Sofisternes eller Sokrateselevernes Kredse. Vi sporer de kultiverede Atheneres Sarkasme derover i Platons Menon, dér hvor Sokrates i Begyndelsen af Dialogen siger til den unge Thessaler:

„Tidligere, Menon, var Thessalerne ansete og beundrede hos Hellenerne for deres Ridekunst og Rigdom. Men nu er de det, synes jeg, ogsaa for deres Visdom. Og det kan I takke Gorgias for. Han kom nemlig til Larissa og vakte dér Beundring for sin Visdom hos de ypperste af Aleuaderne, til hvilke din Beundrer Aristippos hører, og hos de øvrige Thessalere. . . . . Mens der her i Athen ligesom er blevet Tørke paa Visdom, synes Visdommen at være flyttet herfra op til Jer[1]."

Om den thessaliske Adels Deltagelse i græsk Fest- og Idrætsliv i 5te og 4de Aarh. f. Kr. vidner det store Monument i Delfi, hvis Sokkel er fundet i en rektangulær Bygning nord for de syrakusanske Fyrsters Trefødder (se Planen fig. 7: Daochos-Thessal. Haus). Bygningen, en overdækket Hal, aaben mod Syd i fuld Frontlængde, indeholder en 11 m. 50 lang Piedestal af Kalkstensblokke (Fig. 129), paa hvis Overside de dybe Standspor af 9 Statuer er syn-

[1] Platons Menon er oversat af G. Rangel-Nielsen i Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 67.

lige (Fig. 130), mens Forsiden bærer en Række Indskrifter, anbragte som Tekstforklaring under hver enkelt Figur. Indskrifterne fortæller, at det hele var et Familiemonument, stiftet af den thessaliske Fjerdingsfyrste Daochos og indeholdende Billeder af ham og hans Søn samt deres Ahner helt op i 5te Aarhundredes Begyndelse, d. v. s. for et Tidsrum af henved 150 Aar. Altsaa et typisk Udslag af thessalisk Slægtsstolthed[1].

Stifteren, Daochos II betegnes i Epigrammet under hans Statue som Thessalernes Tetrarch (Fjerdingsfyrste) og som

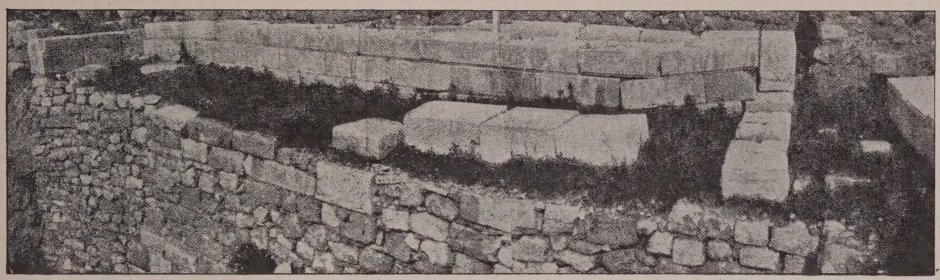

Fig. 129. Ruinen af det thessaliske Hus.

Hieromnemon, Medlem af Amfiktyonernes Raad. Han var af gammel Adel fra den thessaliske By Farsalos og nævnes i Demosthenes' berømte Tale om Kransen (295) blandt Forræderne af Hellas' Sag, mellem de græske Stormænd, der blev vundne eller underkøbte af Filip af Makedonien. Ogsaa i Apollotemplets Regnskaber (ovenfor S. 148) nævnes hans Navn flere Gange. I 339 f. Kr. blev han Hieromnemon og var den ene af de to Repræsentanter for Filip af Makedonien i Amfiktyonernes Raad, og paa den Tid maa han have været en mægtig Mand i Delfi. Hans thessaliske Herredømme skriver sig allerede fra 344-3 f. Kr., da Filip undertvang Thessalien og delte Landet mellem

[1] Homolle i Bulletin de corr. hell. XXIII 1899 S. 421 ff. Fouilles de Delphes IV Tav. 63-68. Bourguet: Les ruines de Delphes S. 196 ff. Gardiner og Smith i American Journal of Archaeology XIII 1909 S. 446 ff. Wolters i Sitzungsber. der bayr. Akad. 1913, 4de Afh. S. 40 ff. Lechat i Revue des études anciennes XVI 1914 S. 284. Dittenberger: Sylloge nr. 274.

fire Vasalfyrster, hvoraf Daochos var den ene, og tidligere endnu har han sikkert været sin Hjembys Førstemand. Efter Filips Død vedblev han at repræsentere Aleksander den Store i Delfi til sin Død i 334 f. Kr. Det er da sikkert mellem 339 og 334, snarest vel i 337 efter Filips Sejr Aaret

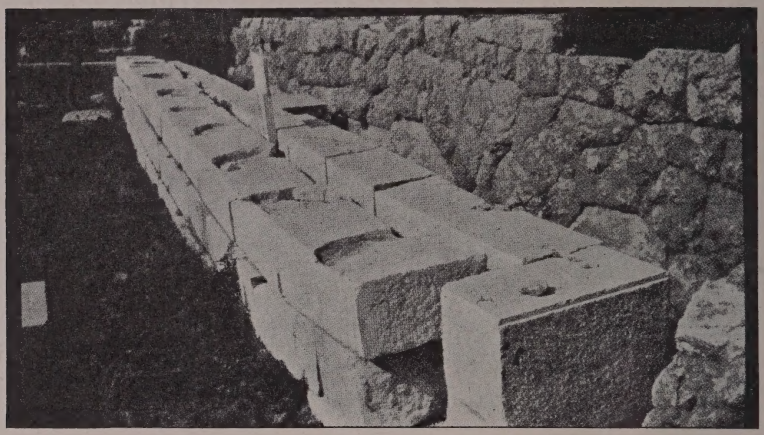

Fig. 130. Det thessaliske Monuments Sokkel med Standspor af de 9 Statuer.

forud ved Chaironeia, at han har indviet sit store Ahnemonument i Delfi.

Af Monumentets Marmorstatuer, der alle var i lidt over naturlig Størrelse, er enkelte fundne nogenlunde velbevarede, de fleste dog kun som Torsoer eller i endnu mindre Fragmenter, saaledes at deres Forbindelse med Standspor og Indskrifter og dermed Benævnelsen af dem i en hel Række Tilfælde er usikker. Sikrest er Anbringelsen og Identificeringen af Agias (Nr. 3) og af Resterne af Daochos II (Nr. 7), der er fundne paa Stedet, hvor de havde staaet, og ogsaa Daochos I (Nr. 6) lader sig sikkert bestemme. For de øvriges Samhørighed med og derefter Fordeling og Plads i Gruppen gælder følgende Iagttagelser: 1) Findestedet; 2) det fælles pariske Marmor; 3) Størrelsen, Stilen og Tekniken; 4) Dragten; 5) Plinternes Form og Benenes Stilling.

Vi begynder Opregningen af Statuerne og Indskrifterne fra højre Side, med den ældste Ahneherre, der stod i den nærmeste Plintfordybning paa vort Billede fig. 130.

I. Af den første Figur er intet bevaret udover Plintens Standspor, og ingen Indskrift giver os Oplysninger. Af Plintfordybningens større Hulhed har man villet slutte, at der her stod en Figur i langt Gevandt, og man har tænkt paa en Athenestatue. Men fra den jomfruelige Gudinde kan ingen Slægt aflede sin Genealogi, og i de Grupper i Delfi, hvor Guder optræder sammen med Dødelige, er Gudefigurerne altid anbragte som Centrumsfigurer, ikke i Hjørnet som her, og der er Tale om Krigsmonumenter, ikke om et Ahnegalleri. Naturligere er det derfor at tænke paa Slægtens Odelsherre: Aparos, der nævnes i den næste Indskrift.

II. Aknonios, Aparos' Søn, Thessalernes Fjerdingsfyrste. Saaledes lyder Indskriften om denne Mand, der aabenbart ikke har vundet sig internationalt Ry som de senere af denne Slægt. Af Statuen er Fødderne og en 1 m 25 høj Torso bevaret (Fig. 131). Han er iført en kort Chiton, der naar til Knæene, og en tung Kappe, hvis Folder krydser Legemet i spidse Vinkler og afsluttes med en karakterfuld Vinkel foran Legemets Midtakse. Den ejendommelige Zig-Zagbevægelse af Folderne motiveres deraf, at venstre Arm var højt løftet, saaledes at Kappen faar Fald skraat nedefter fra denne Skulder, og dermed er Akkorden anslaaet. Udarbejdelsen af denne Torsos store, knitrende, uregelmæssige Folder er betydeligt bedre end i de andre kappeklædte Figurer. Flere Hænder har altsaa været i Arbejde med Gruppen. Det fortjener at bemærkes, at der hverken i denne eller nogen anden af Monumentets Figurer findes Liggefolder, d. v. s. Folder fremkomne ved Tøjets Sammenlægning, naar det ikke bruges; saadanne forekommer derimod allerede i de en Del ældre Statuer fra Mausolæet i Halikarnas.

III. Agias, Aknonios' Søn. Til denne Statue, den vigtigste i hele Gruppen, vender vi nedenfor tilbage.

IV. Telemachos, Agias' Broder og som han ifølge Epigrammet Sejrherre i et lignende Antal Sportskampe og

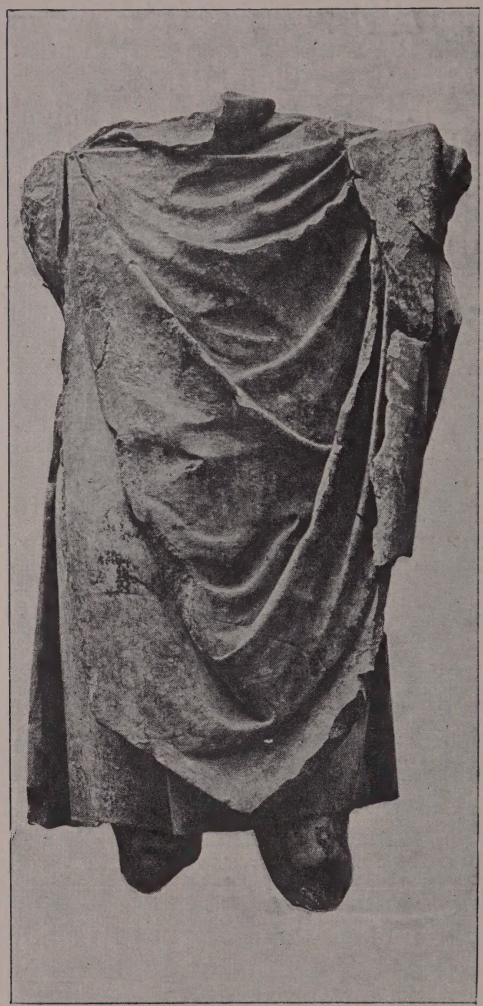

Fig. 131. Aknonios, Aparos' Søn. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXVI t. v.)

berømt, fordi han fældede „den tapreste af Tyrsenerne". Det er lykkedes de amerikanske Forskere Gardiner og Smith at identificere Telemachos' Statue ved tekniske Iagttagelser af Plintens Form med Torsoen af en nøgen Yngling i Lænestilling, som Homolle antog forestillede den følgende Person (Fig. 132)[1]. Til Torsoen, hvis Højde er 1 m 45, er senere Statuens venstre Underben fundet. Den fintbyggede unge Mand læner sig til en Gudeherme af arkaiserende Form. Kappen med det store Spænde, der fra venstre Skulder og Arm falder ned over Hermen, dækker den næsten helt og lader forfra kun det brede Hageskæg og Skulderlokken tilsyne. Hovedfiguren har staaet i samme Lænestilling som Praksiteles' Hermes, med venstre Ben sat noget frem, men ikke med Foden i Fortsættelse af højre Fods Linie som i den praksiteliske Satyr. Iøvrigt er

[1] Den Torso af en nøgen Yngling, Homolle vilde identificere med Telemachos, er efter Amerikanernes Paavisning (l. c. S. 459 ff.) senere end 4de Aarh. f. Kr.

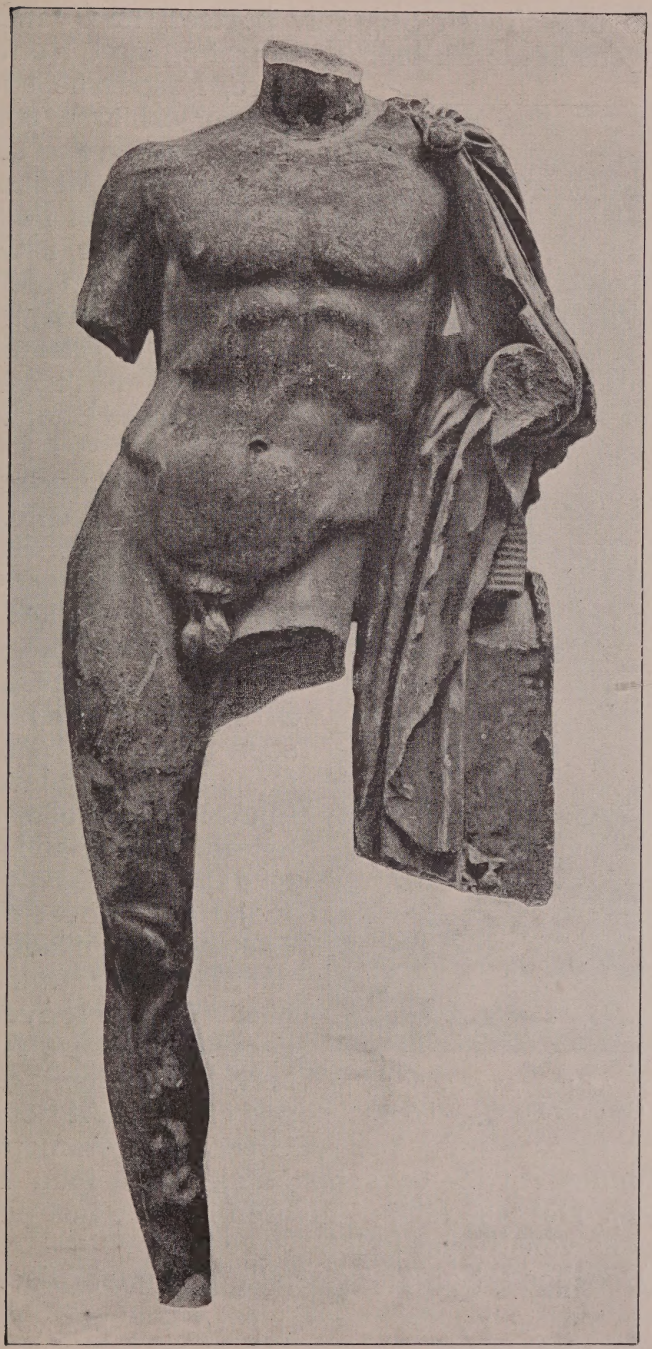

Fig. 132. Telemachos, Aknonios' Søn.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXVII).

det ikke praksitelisk Stil, selv bortset fra Overfladebehandlingens kolde Rutine. Alt er fast og klart, Konturerne sikre, Musklerne spændte, Legemsformerne elastiske; det er, som vi skal se, mere Agiasstatuen, denne Figur ligner, end den fløjlsagtigt glatte Hermes i Olympia med de dæmpede Overgange. Wolters vil uden tilstrækkelig Begrundelse helt afvise denne Torsos Samhørighed med Daochos-Monumentet.

Fig. 133. Agelaos, Aknonios' Søn. (Efter Gardiner-Smith l. c. fig. 10).

V. Agelaos, Broder til Agias og Telemachos. I Epigrammet prises han som Sejrherre i et Drengevæddeløb i Delfi, og hans Statue har Amerikanerne genfundet og sammenstillet af Fragmenter, af hvilke Torsoen opdagedes i April 1907, mens Hovedet allerede var fundet af Homolle, der erkendte dets Samhørighed med Daochos-Gruppen (Fig. 133). Baade Hoved og Torso er stærkt forvitrede. Hovedet minder i Udtryk og Bygning om Agiashovedet (se nedenfor). Højre Arm var hævet, formodentligt støttet paa en Stav. Af Benene har Grækeren Keramopulos senere fundet Partier og sammenføjet dem med Torsoen (Fig. 134). Det viser sig, at Figuren hvilede fast paa højre Ben, mens venstre var bøjet.

VI. Daochos I, Søn af Agias. Epigrammet priser denne

Farsalier som Hersker over hele Thessalien ikke ved Vold, men ved Lov igennem 27 Aar, under hvilke Landet nød en frugtbar Fred og stor Rigdom.

Ved denne Oplysning bliver Dateringen af ham og hans Forgængere mulig, thi han regerede før Aaret 404 f. Kr., da Lykofron fra Ferai gjorde sig til hele Thessaliens Herre, og man har formodentlig at regne med en Del af Tidsrummet 450-415 som hans lange Regeringsperiode. Dermed rykker Faderen Agias og hans to Brødre op hinsides Midten og deres Forfædre til Begyndelsen af 5te Aarh. f. Kr.

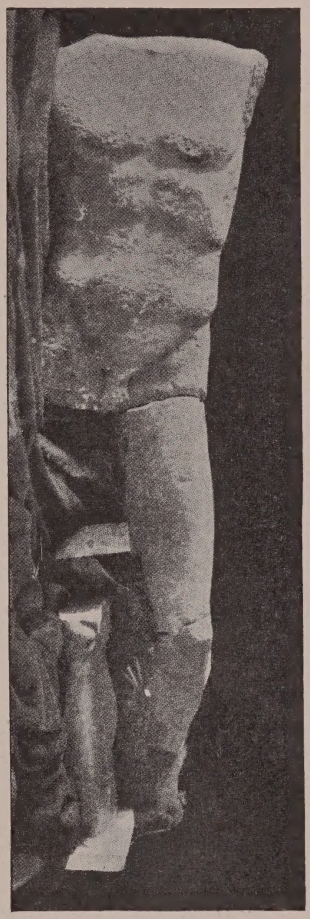

Fig. 134. Torsoen og Benene af fig. 133. (l. c. fig. 16).

Daochos I er identificeret med Sikkerhed i den kappeklædte Statuetorso med de remmeomsnoede Ben (Fig. 135). Det er den thessaliske Rytterkappe, han bærer, og han, Sokrates' Samtidige, kan da gælde som Repræsentant for den Rytteradel, over hvilken der harcelleres i „Menon". Figurens Udførelse er ganske særligt haandværksmæssig, Kappen er tør og kedelig som et Bræt, og den bøjede venstre Arm under den bringer kun et Minimum af Bevægelse tilveje. Hvorledes den samme kunstneriske Opgave løses af en samtidig fremragende Billedhugger, viser en yndefuld Efebstatue fra Tralles i Lilleasien, nu i Konstantinopels Museum (Fig. 136). I denne Drengefigur, der drømmende læner sig til en Pille, er den store Kappes stille Flade overalt fint akcentueret, dér bringer Armenes Bevægelser Liv i Folderne, og hvor nydeligt kranser ikke den store Halsfold det fine Hoved, der ligesom bøjer sig under Vægten af

Fig. 135. Daochos I.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXVI t. h.).

den! Dér virker ogsaa Kappens Masse, som i Rembrandts Malerier Skyggen, til at fremhæve den „belyste" Form, de faste og senede Ben, der elegant er kastede overkors, og Hovedet med de udtryksfulde Gruber i Kinderne og de svulne Atletøren, der røber, hvilken lille lovende Sportsmand den Dreng er (Fig. 137).

VII. Sisyfos I, Daochos' Søn. Han forherliges i Epigrammet ved sin Statue som Krigeren, der under Athenes særlige Beskyttelse aldrig veg for Fjenderne og dog aldrig blev saaret i Kamp, lige fra den Stund han første Gang spændte Harnisk om sin Hud.

Statuen af Sisyfos I (Fig. 138) mangler Hoved og Hænder og er 1 m 66 høj. Ogsaa denne Figur er fremstillet i Lænestilling, men Støtten er — som i Praksiteles' Hermes — en Træstamme, over hvilken Kappen hænger ned. Han er iført en kort Chiton med

knudeslynget Bælte og Sværdrem over Brystet. Fødderne bærer kunstfærdigt udarbejdede Sandaler med lange Remme. Ogsaa den hævede højre Arm minder om Praksiteles' Hermes, og saa meget pinligere føles den sløje Marmorbehandling — særligt den ringe Karakteristik af Kappens svære som Modsætning til Kjortlens finere Stof —, der muligt hænger sammen med, at Figuren er en Kopi efter en Bronceoriginal, men ligefuldt er et Vidnesbyrd om ringe kunstnerisk Kraft.

Fig. 136. Efeben fra Tralles.

VIII. Daochos II, Søn af Sisyfos I og Monumentets Stifter. Epigrammet siger, at han viede Mindesmærket til Herskeren Foibos for at hædre sin Slægt og sit Land, og nævner hans Titler: Thessalernes Tetrarch, Hieromnemon i Delfi. Om hans Levetid og Magt er ovenfor talt. Af hans Statue er kun Fødderne bevarede.

IX. Sisyfos II, Daochos' Søn. Han er uden Epigram, aabenbart fordi han var Dreng eller Efeb. Homolle har villet genfinde ham i en nøgen Ynglingetorso[1], betydeligt højere end de andre Figurer, og forklarede den afvigende Størrelse ved at antage, at Gruppen oprindeligt kun havde haft 7 Statuer; saa var senere Sisyfos II føjet til og for Symmetriens Skyld den skriftløse Aparos ved den anden Ende. Men Torsoen er fundet 20 Meter fra Daochosmonumentet sammen med helt andre Statuerester og Baser, og Plinten passer, som Amerika-

[1] Fouilles de Delphes IV Tav. LXV.

nerne har paavist, ikke til det tilsvarende Hul i Soklen; endelig røber Stil og Udførelse, at Figuren stammer fra den romerske Kejsertid. Formodentlig er den en Rest af en romersk Portrætstatue. Senere er den rigtige Plint og Fødderne af Sisyfos II genfundne i Museets Magasiner.

Fig. 137. Hovedet af Efeben fra Tralles.

Det kunstneriske Udbytte af denne Ahneserie er ikke overvældende. 9 Figurer har staaet Side om Side uden Forbindelse, uden Komposition, uden korresponderende eller kontrasterende Typer, Dragter eller Bevægelser. Alle moderne Forsøg paa at forcere et dybere kunstnerisk Indhold eller blot en Stemning ind i dette sjælløse „Nebeneinander" maa betegnes som mislykkede. Det Hele er Stykværk og kunde forlænges eller forkortes efter Behag. Nøgne og kappeklædte Mænd veksler, alle uden Særpræg, uden Individualisering ved Stilling eller Dragt, ogsaa uden

Fig. 138. Sisyfos I, Daochos' Søn.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXV).

Portrætkarakter, at dømme efter de to, hvis Hoveder er bevarede (Nr. 3 og 5). Og som den enkelte saaledes er ogsaa Helheden: der er hverken Sammenhæng eller Koncentration, det være sig nu af kunstnerisk eller aandelig Art. I Figurerne finder vi Stillaan snart fra attisk, snart fra argivisk Kunst. Dette er virkelig Thessalerkunst, sikkert en tro Genspejling af denne Rytteradels Kultur, et dyrt Monument bestilt hos habile Haandværkere af et Herskab, hvis kunstneriske Krav ikke skulde stimulere deres Aandsevner! Der er strængere Kunstkrav og mere ægte Skaberglæde i Indertegningen i en rødfiguret attisk Skaal end i hele den øde Række thessaliske Sportshelte.

Der vilde følgelig ingen Grund være til, at andre end Fagfolk standsede ved denne Gruppe, hvis ikke en Figur i dens Midte pludselig og uventet stillede os Ansigt til Ansigt med en af den græske Kunsts Stormestre og med forskellige vanskelige Problemer, knyttede til denne Mesters kunstneriske Udvikling.

Det er den tredie Figur i Rækken, Agias, heldigvis den bedst bevarede af dem alle (Fig. 139). Dens Plint var in situ paa Soklen, Benenes Brudflader passede, og de to smaa Marmorstivere, der bagude naaede til Læggene og støttede Anklernes svage Partier, genfindes baade ovenfor og nedenfor Ankelbruddene. Dermed er Plads og Navn sikret.

Epigrammet priser Agias, Aknonios' Søn som den første Thessaler, der i Olympia sejrede i Pankration (Blanding af Bryde- og Nævekamp), og, som vi har set (S. 279), kan Agias' Levetid bestemmes til Midten af 5te Aarh. f. Kr., ca. 100 Aar forud for Statuens Tilbliven. Listerne over Sejrherrerne i de olympiske Lege i 5te Aarh. er bevarede, men der er en Del Mangler i Angivelserne for Tidsrummet 460-440 f. Kr., hvor vi skulde vente at finde Agias' Navn.

Det nævnte Epigram under hans Statue fik en ny og uventet Interesse, da en tysk Epigrafiker Erich Preuner paaviste, at en Gentagelse, omtrent enslydende, havde staaet paa en Statuebasis i Agias' Hjemby Farsalos[1]. I

[1] Erich Preuner: Ein delphisches Weihgeschenk. Leipzig 1900. (Særligt S. 17 ff).

September 1811 havde to kendte Arkæologer Tyskeren Baron Stackelberg og Danskeren Brøndsted besøgt det thessaliske Farsalos, og i Stackelbergs Dagbog fra denne Rejse, der nu befinder sig i Universitetsbiblioteket i Dorpat, var en Indskrift kopieret efter en Sten, der paa den Tid laa i den tyrkiske Gæstgivergaards Stald. I Slutningen af 19de Aarh. rejste to andre Arkæologer, Italieneren De Sanctis og Russeren Pridik i Thessalien og fandt og kopierede et andet Brudstykke af samme Indskrift, der stod paa et Fragment af en Statuebasis. Disse to Skriftfragmenter, kopierede med næsten et Aarhundredes Mellemrum, har Preuner kombineret og sam-

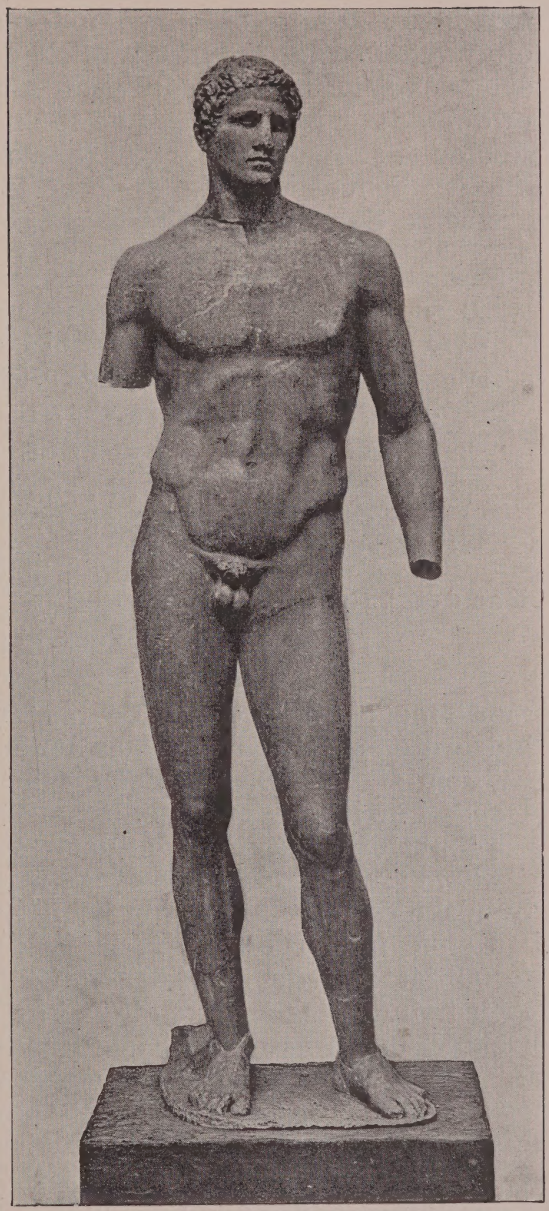

Fig. 139. Agias i Delfi.

menlignet med Epigrammet under Agias' Statue og derefter rekonstrueret den oprindelige thessaliske Indskrift, saaledes som vort Billede viser, idet de store Bogstaver er dem, der læses sikkert i de to omtalte Afskrifter, mens Resten er suppleret ved Hjælp af Delfiindskriften eller ved Sandsynlighedsberegninger. (Fig. 140).

I selve Sejrsepigrammet er der en lille Uoverensstem-

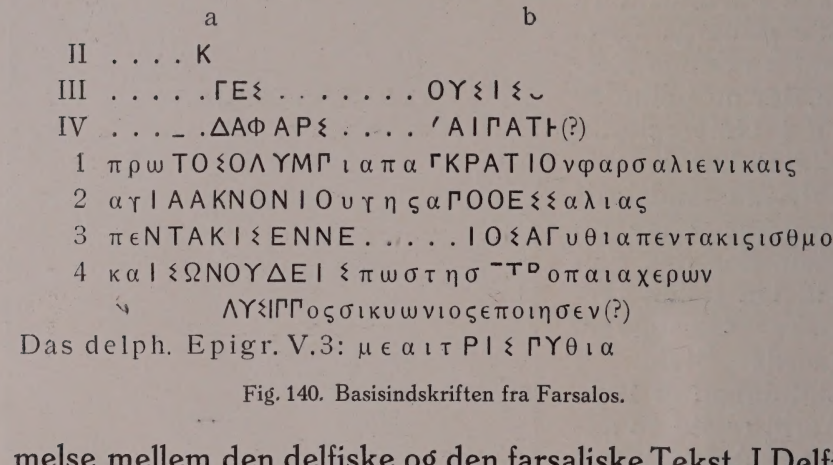

Fig. 140. Basisindskriften fra Farsalos.

melse mellem den delfiske og den farsaliske Tekst. I Delfiindskriften siges der, at Agias sejrede:

„Fem Gange i Nemea, tre Gange i de pythiske og fem Gange i de isthmiske Lege."

I Farsalosindskriften stod der:

„Fem Gange i Nemea, ligesaa mange Gange *(τόσα)* i de pythiske og fem Gange i de isthmiske Lege."

Denne indbyrdes Afvigelse forklarede Preuner meget fornuftigt saaledes: i Hjembyen kunde man roligt lade Agias vinde sine 5 Sejre ogsaa i de pythiske Lege, men i Delfi var man nødt til at tale Sandhed og nøjes med de 3, der virkeligt var hans, saa meget mere som Aristoteles og Kallisthenes netop kort før 340 havde forfattet de lærde Lister over Sejrherrerne i de pythiske Lege fra de ældste Tider til Samtiden (sml. ovenfor S. 29). Følgeligt er Farsalosstatuen ældre end det delfiske Monument.

Mod dette Ræsonnement har Wolters indvendt, at Verset i den farsaliske Form er slet bygget, og derfor villet

forklare det som en kejtet Omredaktion af den delfiske Version, der da vilde blive den ældre. Men slige spidsfindige metriske Ræsonnementer kan ikke gøres gældende overfor et thessalisk Sejrsepigram, der ikke behøver at være mere fuldendt end meget af den Billedkunst, Thessaliens Adelige bestilte, og langt betydningsfuldere er det Faktum, at hvis Farsalosindskriften er ældst, saa er Taloverdrivelsen uskyldig Pral og kan maaske endog undskyldes med Uagtsomhed, men sættes Farsalosepigrammet senere end det delfiske og opfattes som en tillempet Kopi deraf, saa bliver Talforskydningen: 5 for 3 en bevidst Løgn, der er ret umotiveret, hvor det som her drejer sig om en aarhundredgammel Sejrsrække, hvis virkelige Tal Aristoteles lige havde oplyst.

Men vi kommer nu til det vigtigste: Slutningen af Farsalosindskriften. Medens hele Daochosmonumentet i Delfi er uden en eneste Kunstnersignatur, oplyser Basisindskriften i Farsalos under Epigrammet, at ingen ringere end Lysippos, det 4de Aarhundredes største Billedhugger af Argos-Skolen, havde udført Statuen af Agias.

Formodentlig har den ældre Farsalosstatue været af Bronce, det Materiale Lysippos helst benyttede, og Agias-Statuen i Delfi maa da opfattes som en samtidig Marmorkopi, udført ved en habil Stenhugger, men hverken af Lysippos selv eller af en anden af hans fremragende Elever. Om Farsalos-Statuen ogsaa har været Led i et Ahnegalleri, ved vi ikke, men det er ret sandsynligt. Paa lignende Maade var nemlig Gruppen: den makedoniske Kongeslægt i Filippeion i Olympia vistnok en Dublet af en, der stod i Makedoniens gamle Hovedstad Dion.

Det maa regnes Homolle til Ære, at han før Offentliggørelsen af Farsalos-Parallelen, umiddelbart efter Agias-Statuens Fund forbandt den med Lysippos' Kunst. Denne Forbindelse er nu sikret, og dermed bliver en Analyse af Figuren af Vigtighed.

Statuen (Fig. 139) er 1 m 97 høj og godt bevaret med Undtagelse af det meste af højre Arm og af venstre Haand. Begge Knæ er restaurerede i Gibs. Hovedet har været afbrudt, men Brudfladerne passer sammen.

En nøgen Yngling, tilsyneladende i den vante Kontraposto, hvilende fast paa højre Ben, mens venstre er bøjet i Knæet! Og dog er det ikke den rolige Eurytmi, som vi kender fra Polykleitos' Doryforos, Hovedværket af argivisk Kunst i 5te Aarh. f. Kr. (Fig. 141). Dér er det bærende højre Ben som en Søjle, forstærket over Knæet ved Laarmusklernes Vulstmasser, der kroner Underbenet og vidner om det stærke Tryk, denne Side maa bære, mens venstre Knæ bøjer sig spidst og let, aflastet og frit. Dette Anslag fastholdes gennem hele Legemet. Bækkenet forskyder sig, ved højre Hofte opad og udad, ved venstre nedad og indad, og fra Bækkenet vokser det buede Legeme op med alle Kurver nøjagtigt beregnede efter Benenes Vægtfordeling. Alt er gennemtænkt i Rytmer og Flader, som var det et Stykke Ingeniørkunst, en Brobue f. Eks., og ikke et levende Menneskelegeme, der var Kunstnerens Formaal![1]

I Agias-Statuen (Fig. 139) er Kontrapostoen mellem Legemets to Halvdele i Færd med at vige til Fordel for en ny Modsætning: mellem Under- og Overkrop. Vægten er ikke længere udelt samlet paa højre Side, men der spores i Underlivet en begyndende Forskydning mod venstre. Mens Benenes Linier fører mod Figurens højre Side, er der fra Hoftepartiet en Reaktion, der dog ikke rigtigt kommer til Udfoldelse i Overkroppen, men ligesom standses af dennes næsten polykletiske Sværhed og Ro. Den nye Rytme viser sig derimod igen i Hovedets Stilling, idet dette ikke som i Doryforos-Figuren er blidt drejet og let sænket mod den bærende Side, men løftes og drejes den modsatte Vej, igen mod venstre Side, hvorhen Hoftens Linier førte. Denne Hovedets Rejsning giver en fremmedartet, kraftig Akcent, bryder Legemets Midtplan og betinger Figurens lysende Energi. Og som Stillingen er Udtrykket kraftfyldt, med et personligt Liv, der bringer en virkelig Individualitet i Forslag, særlig paa Grund af Blikkets Patos. Dog er dette Indtryk falskt; det er en ny Stil, en uroligere Type, men netop Stil og Type og ikke en Enkeltpersonligheds Træk og Minespil. Og Mesteren for denne nye Menneskeopfat-

[1] Sml. Bulle: Der schöne Mensch S. 97.

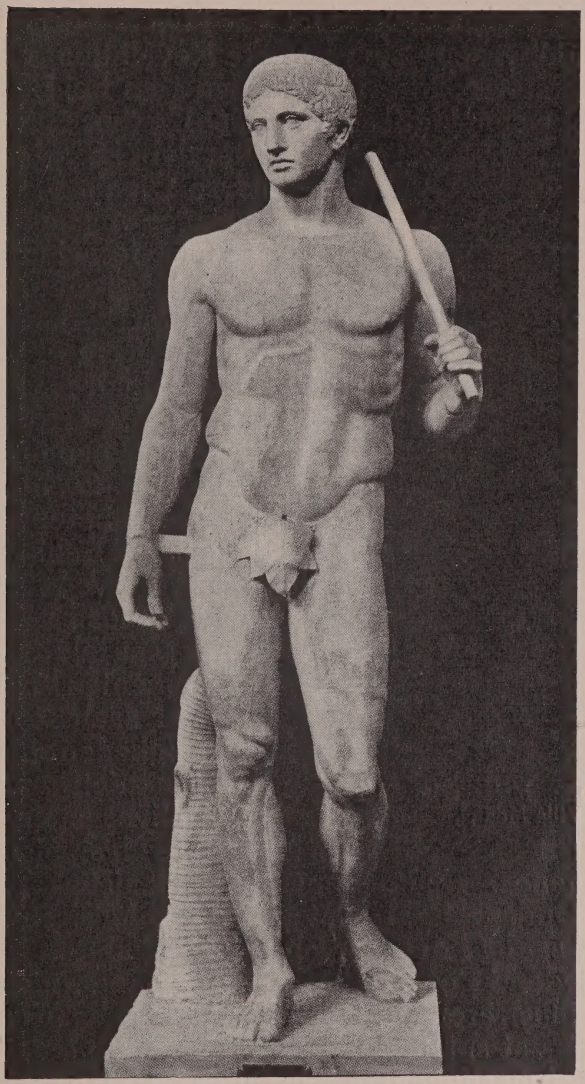

Fig. 141. Polykleitos' Doryforos.

telse er Skopas. En Sammenligning af Agias' Hoved med det skopasiske Meleagerhoved i Villa Medici (Fig. 142) røber Lighederne i Pandens, Øjnenes og Kæbepartiets Bygning. Begge har et fælles sjæleligt Præg, fremkaldt især ved

det lidenskabelige Blik. Det var i Øjets Formgivning, at Skopas fuldbyrdede sin plastiske Revolution, ved at gøre Øjenhulen større, føre Brynranden i en høj Bue med afrundet, ikke som hidtil skarprandet Kontur, gøre Øjeæblet lille og stærkt hvælvet og lægge det dybt i Skygge under et øvre Øjenlaag, der yderst hænger vulstagtigt ned og inderst forsvinder i Dybet ved Næseroden. Resultatet bliver, at Blikket som et Lyn bryder frem af et hemmelighedsfuldt Mørke. I Agiashovedet er dette Ildblik dæmpet, Øjenhulen mindre, underste Øjenlaag noget stærkere betonet paa øvre Øjenlaags Bekostning. Der naaes derved mere Energi end Pathos i Blikket. Man kan ogsaa tale om et Udtryk af momentan Forstemthed. Der er saaledes trods Afhængigheden en begyndende Reaktion mod Skopas, der bliver stærkere i det senere lysippiske Værk: Apoxyomenos. Endnu senere, i hellenistisk Tid, drives Skopas' Opdagelse af Øjet som Virkningsform ud i Manierisme, særlig i den pergameniske Skulptur, hvor baade Jordgudinden i Pergamenerfrisen og den „røde Marsyas" ligefrem illustrerer det Udtryk, Aristofanes bruger om en Fortvivlet, „at spænde Brynene som en Bue"[1].

Fig. 142. Meleagerhovedet i Villa Medici, Rom.

Ogsaa Agiashovedets lille, udtryksfulde, let aabnede Mund minder om Skopas, ligesaa hele Hovedformen og Knokkelbygningen (Fig. 143). I Meleager og Agias foregaar en Opløsning af de lige Linier i de polykletiske Ho-

[1] τοξοποιεῖν τὰς ὀφρῦς. Aristofanes: Lysistrate v. 8. Sml. Fr. Poulsen: Græsk Kunst fra Perserkrigene til Romertiden. S. 122 og 125.

Fig. 143. Hovedet af Agias fra Delfi.

veder med de haarde Sammenstød af disse ved Panden og Issen, og Hjærnekassen bliver rundere og kortere. I Betoningen af Kindernes og Kæbernes Knokkelbygning er Agiashovedet mere fremskredet end de skopasiske, men

ogsaa her er der arbejdet med Skopas' Tradition. — Af andre Detaljer i Hovedet kan fremhæves, at Øret er lille og sidder langt tilbage, at Haaret er raat anlagt for at holde paa Farven, saaledes at Kopisten ingen Oplysning giver os om den lysippiske Originalbronces Haarbehandling. Hovedet er for lille til Kroppen, Forholdet er allerede som 1 : 8, hvilket netop er det lysippiske Proportionssystem.

Afhængigheden af Skopas mærkes ligeledes i Legemets Bygning. Der er ikke hin skarpe Omridsning, hin klare Stilisering af Muskulaturen som i Doryforos, hvor hver Muskel er som en lille Provins for sig, med simplificerede Konturer og tydeligt markerede Grænser. Huden er heller ikke som en gennemsigtig Hinde, der aabenbarer disse Enkeltheder, men den dækker og forener, dækker Enkeltheder som f. Eks. Savmusklerne, som Polykleitos havde været ivrig for at vise, og forener Muskler og Intersektioner i talrige Tilfælde, hvor Polykleitos satte skarpe Skel. Ogsaa i denne Reaktion er der Fællesskab med Skopas' Kunst.

Paa Kopistens Regning maa vi skrive en Del forfejlede Enkeltheder i Legemsformerne, særlig den mislykkede Detaljering af Skuldrene. Ryggen er helt forsømt, fordi Figuren skulde staa mod en Bagvæg og kun ses forfra. Da Ryggen er noget af det bedste i Apoxyomenos, tør vi vel tro det samme om Agiasbroncen i Farsalos.

Afhængigheden af Skopas er saaledes klar, og dermed er det givet, at Agiasfiguren betegner et ældre Trin i Lysippos' Kunst end den berømte Figur: Skraberen. Det er nu paa Tide at sammenligne med den (Fig. 144). Allerede i Stillingen ser vi det Princip i fuld Klarhed, der var antydet i Agias-Statuen: Linierne fører i Underkroppen over mod Standbenet, her det venstre Ben, men i Bækkenpartiet er der en skarp Reaktion og endnu engang skifter Linierne Retning ved Midjen. Vi ser, hvor det bærer hen, tilbage mod højre Ben, men føler os uvisse om, hvorvidt Vægtforskydningen allerede har fundet Sted. Der fremkommer derved i Figuren hin skælvende Uro, der giver Beskueren Følelsen af, at den vugger i Hofterne. Den nye Rytme er fundet og ført til Sejr.

I Apoxyomenos' Legemsformer er Lysippos paany ved

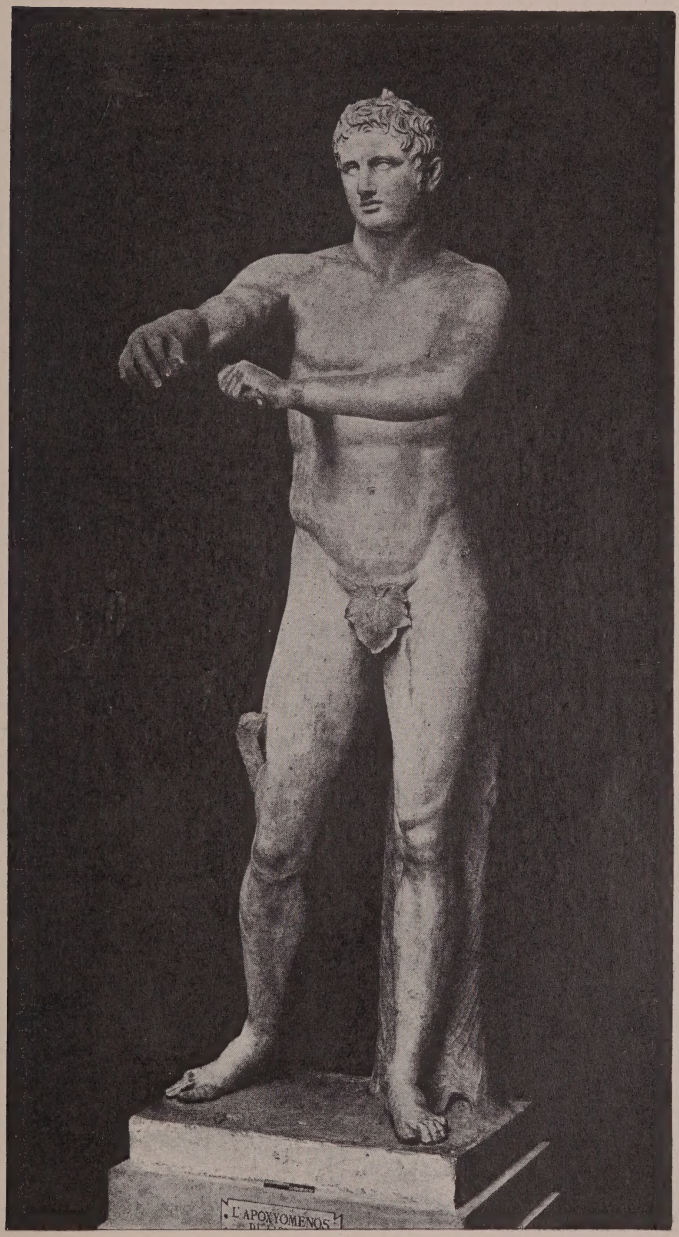

Fig. 144. Lysippos' Apoxyomenos.

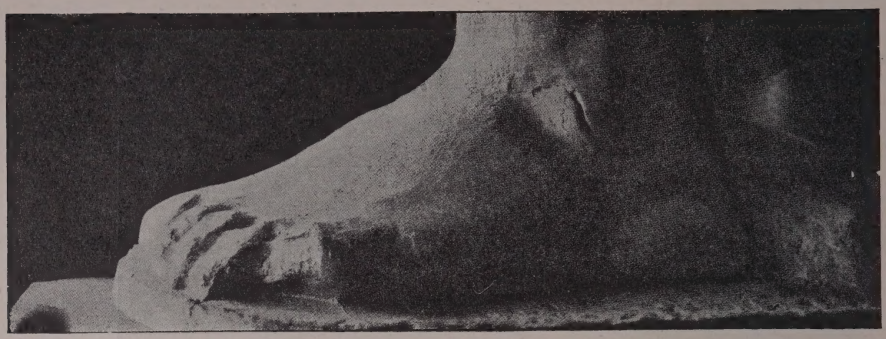

Fig. 145. Foden af Agias-Statuen.

at grave Skatte frem af Dybet og nærmer sig det gamle argiviske Ideal, der er i Pagt med Arkaismens „Freude am Fabulieren". Samtidig med, at Legemets Slankhed markerer en yderligere Skærpelse af Modsætningen til de firkantede polykletiske Figurer, er Detaljeringen igen bleven Løsenet, men, som man kunde vente det af en Lysippos, det er det gamle paa en helt ny Maade. Huden, der i Doryforos laa som et let Slør over Legemets indre Opbygning, synes i Apoxyomenos endnu tyndere og gennemsigtigere, og Formen bygges op for vore Øjne helt indefra. Et Par Eksempler vil tydeligere vise det. I Agiasstatuen er Foden (Fig. 145) bygget som Fødderne hos Praksiteles' Hermes og Skopas' Meleager: Kødet er blødt rundet under Huden, og Sener og Knokler fremkalder en svag Modulering af Overfladen. Apoxyomenos' Fod (Fig. 146) er

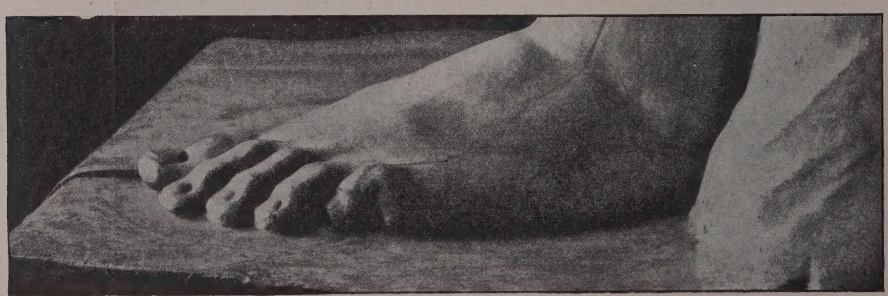

Fig. 146. Foden af Apoxyomenos.

lang og senet, lutter Skind og Knokler og Muskelstrænge, intet Kød til at mildne Overgangene.

Den samme Modsætning mellem de to Figurer genfindes

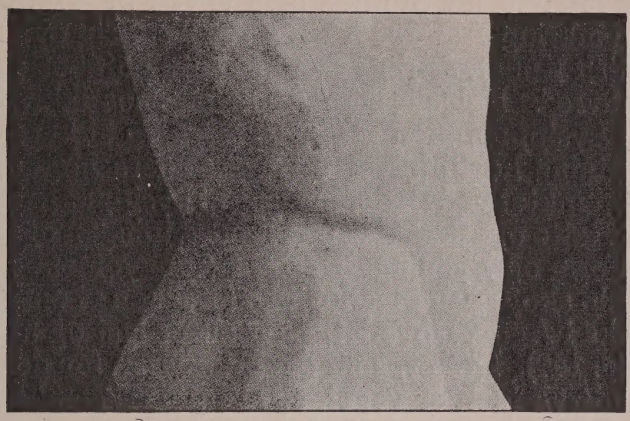

Fig. 147. Hoftepartiet af Agias.

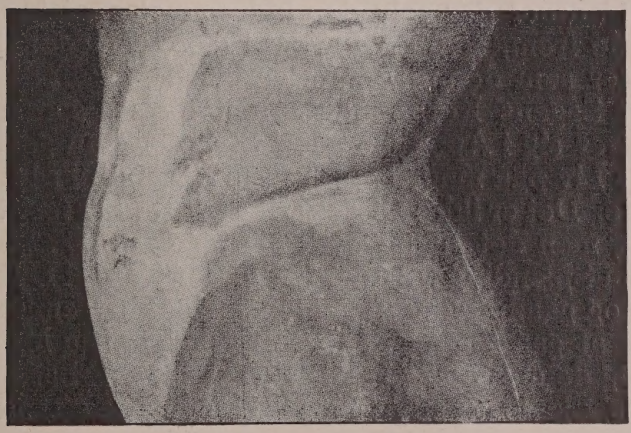

Fig. 148. Hoftepartiet af Apoxyomenos.

i Hoftepartiet. I Agiasstatuen (Fig. 147) bløde Overgange, i Apoxyomenos (Fig. 148) et skarpt og levende Muskelspil, bl. a. vises for første Gang i græsk Kunst den dybe trekantede Sænkning mellem Laarets Muskler: sertorius og tensor fasciae.

Den engelske Arkæolog Percy Gardner, der i en lærerig Artikel gør opmærksom paa disse Forskelligheder[1], mener deraf at kunne slutte, at Apoxyomenos ligger hinsides de anatomiske Studier, som vi ved begyndte i Aleksandria omkring Aar 300 f. Kr. og har sat sig dybe Spor i hellenistisk Kunst, særlig i den berømte borghesiske Fægter i Louvre[2]. Følgelig kan Apoxyomenos ikke være et Værk af Lysippos, men maa tilskrives en af hans Elever. I Modsætning hertil bliver efter Gardners Mening Agias Udgangspunktet ved Bedømmelsen af Lysippos Kunst. Han gør med Rette opmærksom paa Modsætningen ogsaa i Hovedets Form og Bygning. Der er i Apoxyomenos' Hoved intet af hin skopasiske terribilitá, af hvilken vi endnu fandt en Refleks i Agias-Hovedet, men alt er lyst og aabent og mildt (Fig. 149). Det er, som om Interessen for det stærke Ansigtsudtryk igen er veget, og al Opmærksomhed paany midtsamlet om Legemet, dette Legeme der synes at vugge i Stormgang, mens der er Havblik i Ansigtet.

Men Gardner gør selv den Indrømmelse, at Musklerne kan træde frem, som de gør det i Apoxyomenos, i et Legeme, der som denne Figurs er blottet for Fedtlag. Og dette er Sagens Kernepunkt. Iagttagelser som de, der aabenbarer sig i Apoxyomenos' Struktur, kan gøres i det virkelige Liv paa magre muskuløse Legemer i stærk Bevægelse. Det er ikke Dissekeringen, der har ført til dette Resultat, men det er omvendt Iagttagelsen af, at Muskler i voldsom Spænding og kun da dukker frem af Dybet som sjældne og gaadefulde Fænomener, der har fremkaldt Ønsket om at gaa endnu dybere og ligesom flaa Musklerne frem. Og denne intense Længsel mod Dybet har bevæget Lysippos' Elever til at give sig i Lære hos de dissekerende Anatomer.

Gardners Fejlsyn beror dog især paa, at han vil foreskrive Udviklingens Grænser for et Geni som Lysippos, en Mester af hvis 1500 berømte Broncer kun en Brøkdel er bevaret til vor Tid, ikke i Originaler, men i mere eller

---

[1] Journal of hellenic studies XXV 1905 S. 235 ff. [2] Se Græsk Kunst fra Perserkrigene etc. S. 99.

mindre vellykkede Marmorkopier. Det er endnu værre Daarskab, end naar man har villet proklamere, at Parthenons yngre Metoper og Parthenonfrisen alene repræsenterede Feidias' Stil, mens Gavlgrupperne allerede laa hin-

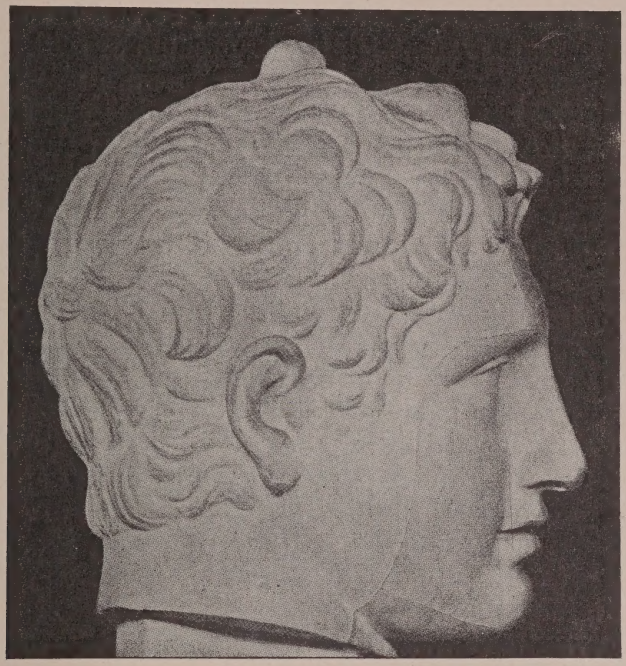

Fig. 149. Hovedet af Lysippos' Apoxyomenos.

sides denne og var Elevernes Videreudvikling af Mesterens Formlære. Vi har ingen Ret til at formulere saadanne Doktriner; det er plumpe Forsøg paa at nagle de store græske Kunstneres Udviklingslinier fast med Tretommersøm. At der nemlig trods alle Afvigelser er fælles Træk, der forbinder Agias og Apoxyomenos, har stilkyndige Lærde i Nutiden med Rette hævdet[1].

Lysippos' Kunstnerliv begynder for vor Tids Forskning

[1] Amelung i Helbigs Führer[3] nr. 23. Studniczka: Das Bildnis Menanders. Leipzig 1918. S. 20.

i Aaret 372 f. Kr., da han udførte Statuen af en Mand, der havde sejret i Væddekørsel i Olympia „baade med fuldvoksne Heste og med Plage". Statuens Basis er genfundet ved de tyske Udgravninger i Olympia og viser Skrifttræk, hvis Karakter stemmer godt med dette Datum[1]. Daochos-monumentet er, som ovenfor paavist, rejst kort efter 340, men den originale Agias-Statue i Farsalos er ældre og kan meget vel være skabt adskillige Aar forud, i Begyndelsen eller Midten af Fyrrerne. Der er ingen Grund til at datere den endnu tidligere, thi man tør vist roligt gaa ud fra, at Lysippos ikke er bleven opdaget af Thessaliens Aristokrati, men at det først har gjort Bestillinger hos ham, da hans Ry var fæstnet, hans Stil godkendt. Som hans Kunsts Kulminationstid nævner Plinius et langt senere Aarstal, 328 f. Kr., formodentlig Tiden, da han udførte sit navnkundigste Aleksanderportræt. Endnu efter 320 f. Kr. er Lysippos i Virksomhed og udfører til selve Delfi en stor Broncegruppe: Aleksanders og Krateros' Løvejagt, der var bestilt af Krateros, den makedoniske Statholder Antipaters Svigersøn og en af Aleksanders gamle Vaabenfæller til Minde om, at han under Felttoget i Asien paa en Jagt havde fældet en Løve, som truede den store Konges Liv. Som Tak for den fælles Frelse blev Gruppen viet til Apollon i Delfi, men da Krateros døde allerede i 321 f. Kr., blev det hans nyfødte Søn, der rejste Gruppen i Faderens Navn, akkurat som Tilfældet var med Gelons Vognstyrergruppe, der rejstes af Broderen Polyzalos. Plinius nævner dette Værk blandt Lysippos' berømteste, Plutarch siger, at det havde to Fædre: Lysippos og Leochares[2]. Broncegruppens Basis er genfundet i Delfi i et Kammer tilhøjre for den Trappe, der lige nord for Templet fører op til Theatret (Fig. 150), og den bevarede metriske Indskrift beretter, at Gruppen var lovet af Krateros, den store Aleksanders Ven, men at først hans Søn holdt Løftet og indviede den til Minde om den Løvekamp, hans Fader modigt bestod, dengang han fulgte Kong Aleksander paa hans asiatiske Tog; Løven nedlagde han paa de nomadiske Syreres Grænse.

[1] Pausanias VI 1, 4. Loewy: Inschriften griech. Bildhauer S. 76. [2] Plinius: Hist. nat. XXXIV 64. Plutarch: Alexander 40.

I Betragtning af Sønnens spæde Alder har man villet antage, at Gruppen først blev opstillet langt senere end 320, ca. 300 f. Kr., men herimod taler de to skabende Kunstne-

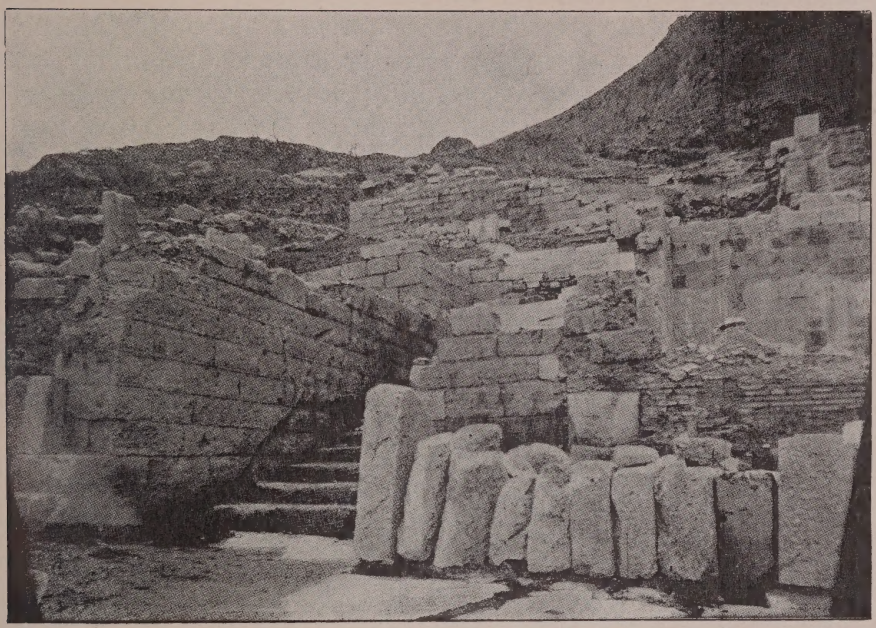

Fig. 150. Kammeret og Basisblokkene fra Lysippos' Løvegruppe.

res øvrige Livsdata, og der er intet i Vejen for at tænke sig Gruppen oprejst i den umyndige Søns Navn[1].

Det bliver alligevel et langt Kunstnerliv, hvis Konturer vi saaledes skimter, og Apoxyomenos tilhører vel først dets seneste Periode, Tyverne i det 4de Aarh. I hvert Fald er Lysippos endnu paa den Tid, da han udførte Agiasfiguren, stærkt præget af Skopas' Stil, og synes saaledes først i en ret fremskreden Alder at have oplevet det kunstneriske Gennembrud, hvorom „Skraberen" bærer Vidne. Det er det betydningsfulde ved det delfiske Statuefund, at det aabenbarer os, hvor sent denne Mester

[1] Om eventuelle Afbildninger af Gruppen se Perdrizet i Bull. de corr. hell. XXII 1898 S. 566.

„fandt sin Natur", som Aristoteles vilde sige[1]. I saa Henseende minder han om en moderne Billedhugger som Meunier, der først med de 55 Aar blev den Meunier, Verden kender og beundrer.

Homolle formoder, at ogsaa andre af Daochos-Monumentets Figurer er Kopier efter lysippiske Originaler, og den senest fundne Agelaos-Figur (Fig. 133) kunde virkeligt tyde derpaa. Men saalænge de fleste af disse Figurer kun foreligger i hovedløs Tilstand, er al Vurdering udelukket, thi paa dette Stadium af sin Udvikling har Lysippos ligesom Skopas lagt mere Egenart for Dagen i Hovedernes end i Legemernes Karakteristik. Tyve Aar senere, paa Alderdommens Tærskel er han en anden. En Torso, samtidig med og stilistisk beslægtet med Apoxyomenos, vilde vi uden Vanskelighed genkende som hans Værk[2].

---

[1] Lysippos var ogsaa Skaber af den af Rhodierne stiftede Broncegruppe af Solguden paa sin Vogn, hvis Basisindskrift Pomtow mente at have genfundet i Delfi. Dittenberger: Sylloge 441. Plinius XXXIV 63. Dette er dog urigtigt; Basisindskriftens Bogstaver er karakteristiske for 3die Aarhundredes Slutning, altsaa et Aarhundrede yngre end Lysippos. Bourguet i Bull. de corr. de hell. XXXIV 1911 S. 458 og Revue arch. 1918, I S. 220. [2] Jeg har i Karakteristiken af Thessalerne undladt at benytte den Vurdering, Theopompos giver af dem (Athenaios XII 527 a): „De spilder deres Tid med Danserinder og Fløjtespillersker, andre tilbringer hele Dage med at spille Terning, drikke eller med andre Udskejelser, og de er mere omhyggelige for at fylde deres Borde med al Slags Mad end for at føre et hæderligt Levned. Men Farsalerne er de dovneste og usleste af dem alle." Videre skildrer han, hvorledes man kun kan vinde Thessalernes Venskab ved at drikke omkap med dem og deltage i deres Udsvævelser (l. c. VI 260 b). Men Theopompos fælder lignende Domme om Etruskerne, om Methymnæerne og andre græske Byers Befolkninger og om Filip af Makedonien (Athenaios XII 507 d-e, X 442 f-443 a og IV 166 f-167 e), saa han synes at have været Specialist i Skandalekroniker.

XVI

GRÆSKE PORTRÆTTER I DELFI

HETÆREN Rhodopis havde viet Apollon den direkte Tiende af sine Indtægter, nemlig de Jernspid, der var Datidens sædvanlige Betalingsmiddel. Hetæren Fryne viede sit eget Billede i Guld. I disse to Anathemer fra henholdsvis 6te og 4de Aarh. f. Kr. ligger en betydningsfuld Modsætning. Den gammeldags Fromhed bringer som Offer det, der kan glæde Guden. Den senere Tid benytter Ofret som Middel til Selvforherligelse. Gennem Plutarchs Forsvar for Frynes Votiv erfarer vi, at den romerske Kejsertids Moralister tog Anstød af, at en Skøge havde vovet at stille sit Billede op i Apollons rene Helligdom. Hvis Forargelse er kommen til Orde i Frynes egen Samtid, har den sikkert snarere været rettet mod Gavens Art, maaske ogsaa mod selve det, at en Kvinde søgte at gøre sig gældende ved Billedstøtte og Indskrift i Kongers og Feltherrers Selskab. Thi Frynes Defensor kunde ikke heroverfor gøre gældende, at ogsaa Korefigurerne paa Athens Akropolis eller i andre græske Helligdomme var Votivportrætter af Kvinder. Korerne var ikke navnefæstede, endsige berømte Kvinder; der taltes i Indskrifterne paa deres Baser kun om de Mænd, hvis Ofre de frembar for Athena. Selv var de stille som Kvindeskarerne, der paa Festdagene vandrede i Procession til Athenas Ære, hvad enten de nu stod der i Marmor, fordi Athena fra ældgammel Tid krævede Dyrkelse gennem Kvinder, eller de var Erstatning for Urtidens raa Menneskeofre, som den nyeste Forklaring lyder[1]. Heller ikke Indvielsen af en Vogngruppe med Sejrherre og Kusk paa Vog-

[1] Hans Schrader: Auswahl archaischer Marmorskulpturen im Akropolismuseum S. 2.

nen kunde benyttes til Retfærdiggørelse af Frynes Statue, thi Vognens Herre og Styrer havde dog vundet en Sejr for Apollons Øjne i hans eget Stadion, og Mindet herom, fæstnet i Malm, kunde altid glæde Guden og genkalde Festens og Sejrens Øjeblik. Men hvor havde Fryne sejret eller gjort sig værdig til Gudens Naade? Hun havde jo ikke engang, som de sceniske Kunstnere, der optraadte i Delfi og fik Tak derfor, skænket Guden en eller flere af sine kostbare Dages Syssel[1], saa vist som intet Hierodulevæsen var knyttet til Apollons Dyrkelse. Kunde med andre Ord enhver, der ønskede det, oprejse sig et Billede i Delfis eller i en anden Guds Helligdom? Besvarelsen af dette Spørgsmaal kræver en Oversigt over den græske Portrætkunsts Væsen og Formaal.

Grav-, Votiv- og Hædersstatuen var de tre Former, under hvilke Grækerne, som før dem de gamle Ægyptere, fremstillede de Dødeliges Billeder.

Allerede blandt de arkaiske Kuroi findes der Gravstatuer — kendtest som saadan er „Apollon" fra Tenea —, der i deres nøgne Kraft fortæller om den herlige Ungdom, der altfor tidligt blev Hades' Bytte. Der synes iøvrigt i den arkaiske og den nærmest følgende Periode at have hersket en vis Uvilje mod Gravportrætter, og dermed stemmer Solons Forbud mod at rejse Hermer af de Døde paa Gravstederne[2]. Der tales da ogsaa i Teksterne flere Gange om Indskriften paa Aischylos' Gravsten, aldrig om noget Billede der, og om Sofokles' Grav ved vi, at den var smykket med en Statue af en Satyr, der bar en tragisk Heltindemaske, mens ingen Overlevering nævner noget Billede af Digteren selv paa Graven[3]. Skønt Gravrelieffer med fuldskæggede Mænd ikke er helt sjældne allerede ved 5te Aarhundredes Midte, synes Gravportrætstatuen at have været meget lidt anvendt og da altid kun ved unge Mænds Dødsfald. Først i 4de Aarh. møder vi Oldinge paa græske Gravsteler.

Heller ikke Statens Krigergrave i det ydre Kerameikos

---

[1] Dittenberger: Sylloge 659-660. [2] Cicero: De legibus II 65. [3] Anthologia Palatina VII 37.

var smykkede med Portrætter. Kun gennem Indskrifter forevigedes Heltenes Minde, og selv Slaver fik Del i denne Hæder, naar de havde udmærket sig i Kampene[1].

En Portrætstatue, opstillet paa en af Byens offentlige Pladser, var den største Hæder, det antike Demokrati kunde vise en Mand, og blev i den ældre Tid kun dem til Del, der vandt sig ægte og uforgængeligt Ry[2]. Saaledes som Plinius træffende udtrykker det[3]: „Mennesker plejede man (hos Grækerne) kun at fremstille Portrætbilleder af, naar de ved en eller anden berømmelig Daad havde gjort sig fortjente til Eftermælet." Derfor passede Lucretius' Ord bedre paa Hellenerne end paa hans egne Landsmænd: „De arbejder sig fordærvet for Statuers og det berømte Navn Skyld"[4], og derfor var Tilintetgørelsen af en allerede opstillet Æresstatue den haardeste Straf for upatriotisk Adfærd[5]. Reglen, at kun højtfortjente Mænd maatte portrætteres paa offentlige Steder, gjaldt vistnok ogsaa for Monumenter, stiftede af Privatfolk, som de Digterstatuer, Isokrates havde opstillet i en Gruppe ved den hellige Vej til Eleusis[6]. Men strængest var Loven gennemført for Statens Æresminder.

„I ved, Athenæere," siger Aischines[7], „at de Unge opdrages ikke alene ved Legemsøvelser, Skolegang og Musik, men langt mere ved Synet af de offentlige Hædersbevisninger."

Den græske Stats Hædersbevisninger var Kranse og Statuer, de første i deres Forkrænkelighed for de mindre, de sidste, tænkte som „Hæder og varigt Minde", for de største Fortjenester. I Indskrifter[8] forenes paa en ejendommelig Maade begge Dele i Udtrykket: „Byen .... kransede Kleombrotos med en Statue og med Borgerret." Det var ikke som i Ægypten Kongerne, der naadigst bevilligede deres Stormænd slige Hædersgaver, men de var

---

[1] Pausanias I 29, 2 og 7. Frazer: Pausanias II S. 378. Sml. R. Heinze i Neue Jahrb. für das klassiche Altertum 18, 1915 S. 1 ff. [2] Pausanias I 2, 4. [3] Plinius XXXIV 16: effigies hominum non solebant exprimi nisi aliqua inlustri causa perpetuitatem merentium. [4] De rerum natura III 78. [5] Pausanias VI 13, 1. [6] Vita X oratorum 837 D. [7] III 246. [8] Dittenberger: Sylloge 358 og 663. Sml. Euripides: Elektra v. 873.

hele Nationens Tak til den store Borger, et sundt Led i det attiske Folkestyre, beregnet paa at gøre „den dygtige Mand misundt af mange“[1] og derigennem æggende Medborgerne til Kappestrid, saa at enhver, navnlig af Ungdommens Skare, svor ved sig selv at ville naa lige saa vidt gennem Mod og Udholdenhed som den, de saa æret. Den offentlige Hædersbevisning tjente derved Statens eget Tarv. Den gjorde ved sin Manen til Efterlevelse de andre Borgere bedre, den fyldte dem med Stolthed over Bys og Borgers Ry, den vakte i Hjerterne den Patriotisme, der har fundet sit ædleste Udtryk i Simonides' Ord: „Til et fuldkommen lykkeligt Liv hører det fremfor alt, at ens Fædreland er hædret“[2].

Derfor blev Hædersbevisningen i ældre Tid sparsomt anvendt, sjældent misbrugt, og det er mere end en retorisk Frase, naar Demosthenes og Aischines og senere Plutarch paataler deres egen Tids Overdrivelser og minder om de gamle Tider, da f. Eks. de atheniske Feltherrer efter Sejren ved Strymon i 476 kun fik Lov at rejse tre Hermer af Guderne, ikke Portrætter af sig selv, og i Indskriften maatte lovprise Folket og Førerne under ét, ikke nævne disse enkeltvis[3]. Athens Velgørere, der i 4de Aarh. i Reglen æredes med Guldkranse eller Statuer, maatte i 5te nøjes med Indskrifter og almindelige Kranse[4]. Guldkransen, der for Pindar havde været en Guldaldertidens Mærkværdighed[5], skænkedes i 410-9 af Athenæerne til deres Velgører Thrasybulos fra Kalydon[6], og noget senere fik Alkibiades den[7].

Men paa den peloponnesiske Krigs Tid var Olivenkransen endnu en meget efterstræbt Hædersbevisning, og først i 4de Aarh. blev man blaseret overfor den, fordi Guldkransen da tildeltes alle dem, der kransedes „som brave Mænd“[8]. I Tidens Løb blev Guldkransene stadig kostbarere, indtil en Lov i 302-301 f. Kr. satte en Grænse derfor[9].

---

[1] Bacchylides IX 47. [2] Citeret hos Ammianus Marcellinus XIV 6, 7. [3] Aischines III 183 f. Demosthenes XX 112 og XXIII 196. Plutarch: Kimon 7-8. [4] Dittenberger: Sylloge nr. 117. [5] Pythia X 40. [6] Dittenberger: Sylloge 108, 11. [7] Plutarch: Alkibiades 33. [8] Aischines III 177 ff og 187. Demosthenes XXIII 118. Isokrates XV 93-94. [9] Dittenberger: Sylloge 320.

Med de offentlige Portrætbilleder forholdt det sig ifølge Demosthenes (XX 69-70) saaledes, at den første, der efter Tyranmorderne Harmodios og Aristogeiton saa sin Statue rejst af den atheniske Stat, var Feltherren Konon, og de bevarede Indskrifter giver foreløbig ingen Anledning til at forkaste dette Udsagn[1]. Harmodios og Aristogeitons Statuegruppe paa Torvet vedblev ogsaa senere at være noget for sig. Da Makedoneren Asandros i 314-3 fik Lov at lade sin Rytterstatue rejse paa en offentlig Plads i Athen, indskærpedes det udtrykkeligt, at det ikke turde være i Tyranmordergruppens umiddelbare Nærhed[2].

Derimod var man i 4de og følgende Aarhundreder ikke kneben med offentlige Statuer til fortjente Mænd. De bevilligedes i Athen til fremmede Fyrster, der havde sluttet Alliancer med Byen[3], og til Feltherrer, der som Olympiodoros havde vundet Miniatursejre, hvor der kun faldt 13 Mand[4]. Og i de andre græske Byer var det aabenbart ligesaa. Faselis i Lykien opstillede i 4de Aarh. paa sit Torv en Statue af sit Bysbarn Taleren og Tragikeren Theodektes, skønt han baade virkede og døde i Athen[5], og den ret obskure atheniske Historiker Hegesandros blev, som en Indskrift paa Athenernes Skatkammer i Delfi oplyser, ved Midten af 2det Aarh. f. Kr. æret med Broncestatuer af ikke mindre end 25 helleniske Folk og Byer[6]. Erythræerne, der i 394 havde rejst en forgyldt Broncestatue af den atheniske Feltherre Konon, opstillede senere paa deres Torv en Statue af Satrapen Maussolos i Bronce og af hans Hustru Artemisia i Sten[7], og da Byen Oreos kom til at skylde Demosthenes en Talent (4000 Kr.) og efter en Krig daarligt kunde betale Pengene, tilbød den i Stedet at rejse ham

---

[1] Saaledes fik selv Solon først sin Portrætstatue i 4de Aarh. f. Kr. Sml. Bernoulli: Griech. Ikonographie I S. 37. [2] Dittenberger: Sylloge 320. [3] I 371 den attiske Kondottiere Ifikrates (Demosthenes XXIII 130. Pausanias I 24, 7), i Aarhundredets Midte den raa thessaliske Tyran Aleksandros (Plutarch: Pelopidas 31); videre Statuer i Kerameikos og paa Torvet af Euagoras af Kypern, af tre af Pontus' Tyranner, af Bosporos-Kongen Spartokos o. s. v. Pausanias I 3, 1. Isokrates IX 57. Deinarchos I 43. Dittenberger: Sylloge 370. [4] Pausanias I 25, 2; 26, 3-4; 29, 13. Sml. for andre Statuer Vitae X oratorum 850 F. [5] Plutarch: Alexandros 17. [6] Dittenberger: Sylloge 654. [7] Dittenberger: Sylloge 126 og 168.

en Broncestatue, hvilket Taleren dog afslog, vel ikke saa meget af Pengebegærlighed, som Aischines insinuerer, som fordi han med Rette fandt, at den Hæder ikke var meget værd[1].

Kun i Sparta synes den gammeldags Uvilje mod Portrætstatuen at have holdt sig længe. I det mindste vægrede Kong Agesilaos sig ved at lade sig portrættere[2], og de eneste Portrætstatuer, vi kender fra Sparta selv, er Lovgiveren Lykurgs[3] og Digteren Alkmans[4]. I de græske Helligdomme var Spartanerne mindre tilbageholdne og opstillede dér Billeder af deres Konger, Feltherrer[5] og de lakoniske Sejrherrer i de olympiske Lege, deriblandt ogsaa de kvindelige Prisvindere, og under Paavirkning heraf blev hjemme i Sparta Sejrherrerne i Leonidaslegene hædrede ved Statuer[6]. Men saadanne agonistiske Billeder og Votivstatuer i Helligdommene var jo noget andet end de egentlige Æresstatuer, stiftede for store Fortjenester af Staten, og med disse var Sparta altid karrig.

I det øvrige Hellas gik Udviklingen derimod sin Gang og blev efterhaanden præget af Landets politiske og kulturelle Forfald. De romerske Statsmænd smigredes med Æresstatuer ligesom i sin Tid de hellenistiske Fyrster, og Historieskriveren Polybios, der havde været sine Landsmænd Arkaderne en nyttig Hjælper som deres Fortaler hos de romerske Herskere, hædredes i hele Arkadien med Billedstøtter og Malerier[7]. Naar Syrakusanerne stillede Verres op i Guld og hans Søn i en heroisk nøgen Broncestatue, var det under en ren Tvangssituation[8], men Aleksander den Store har sikkert aldrig stillet Athenæerne det Krav som uafviseligt, at de skulde forherlige hans Yndlingsboldspiller med en Statue. I hvert Fald har Athen selv aflagt Vidnesbyrd om sin Fornedrelse ved frivilligt at opstille en Portrætstatue af en yndet Marionetspiller i

[1] Aischines III 103-4. [2] Xenofon: Agesilaos 11, 7. [3] Se min Artikel i Videnskabernes Selskabs Oversigt 1913 S. 396ff. [4] Pausanias III 15, 2. Maaske udført af Kalamis. Sml. Plinius: Hist. nat. XXXIV 71. Anthologia Palatina VII 109. [5] Lysandergruppen i Delfi, ovenfor S. 212. [6] Pausanias III 13, 7; 17, 6; 18, 5. VI 4, 6. Kuhnert: Statue und Ort in ihrem Verhältnis bei den Griechen. Leipzig 1884. S. 309. [7] Pausanias VIII 9, 1; 30, 8; 37, 2; 44, 5; 48, 8. [8] Cicero: In Verrem IV 138 og 143.

det Teater, hvor i Forvejen dets store Tragikere stod i Bronce[1].

I den romerske Republik gik man endnu et Skridt videre, idet det blev Skik, at de højere Embedsmænd opstillede deres Statuer paa Forum, naar de ingen Lovovertrædelser havde gjort sig skyldige i, og dette fortsattes, indtil Torvet var saa fuldt, at Censorerne maatte rydde op og fjerne Billederne af alle dem, der ikke var opstillede ifølge en Folkebeslutning[2].

Den tredie Gruppe Menneskebilleder er Helligdommenes Votivportrætter, og de i Delfi fundne Portrætstatuer stiller os overfor det Spørgsmaal: kunde enhver bestille et Billede af sig selv hos en Maler eller Billedhugger med Iagttagelse af alle de juridiske Formaliteter, der ved den Lejlighed var brugelige[3], og efter venskabelig Forhandling med Præsteskabet give det en smuk og iøjnefaldende Plads indenfor en Helligdom?

De antike Kilder indeholder ikke meget herom, men saa meget er dog klart, at Forholdet var forskelligt i de forskellige Helligdomme. Tydeligst udtaler Pausanias sig[4]: „Paa Athens Akropolis er Statuerne og alt andet Offergaver (Anathemata), men i Altis (i Olympia) er nogle af Statuerne indviede til Gudernes Ære, medens Sejrherrernes Statuer skænkes dem som Kampbelønninger." Det fremgaar imidlertid af andre Tekststeder hos Pausanias, at ikke alle Sejrherrer, der opfyldte de foreskrevne Betingelser, fik deres Billeder opstillede i Olympias Helligdom, og at Bekostningen derved ikke blev udredet af Templets Kasse men enten af de Sejrende selv eller deres Børn[5] eller deres Hjemby. Som en naturlig Følge heraf maatte mangen fattig Sejrherre undvære sit Hædersbillede[6], eller det rejstes først efter hans Død[7], mens mere velhavende Prisvindere eller taknemmelige og rige Byer tillod sig den Luksus at forene baade Sejrherren og Træ-

[1] Athenaios I 19a og e. [2] Plinius: Hist. nat. XXXIV 30. Ammianus Marcellinus XIV 6, 7. [3] Om Kontrakter mellem Kunstnere og Bestillere se Demosthenes XVIII 122 og Andokides: De Alcibiade 17. [4] Pausanias V 21, 1. Sml. 25, 1. [5] Pausanias VI 1, 1 og 10, 1. [6] Pausanias VI 8, 3; 14, 6; 17, 4. [7] Pausanias VI 4, 6.

neren i en Votivgruppe[1]. Saaledes var Sejrsstatuerne i Olympia en Mellemting mellem Votiv- og Æresstatuer, idet de ikke bekostedes af de stedlige Myndigheder, men paa den anden Side dog var underkastede disses strænge Kontrol[2]. Og selv om Plinius' Udsagn[3], at man skulde have vundet tre Sejre i Olympia for at faa Ret til at opstille sit Portrætbillede dér, modbevises af adskillige sikre Tilfælde[4], saa er selve den omhyggelige Prøvelse og skarpe Sigtning paalideligt nok overleveret. Ved de olympiske Lege optraadte som bekendt ogsaa andre end Atleter, „thi Menneskenes Kundskaber er mangfoldige; en har faaet Kløgt, en anden Chariternes Hæder som Gave, og alle møder de frem til Kampens Stævne med gyldent Haab"[5]. Der er Eksempler paa, at tre Generationer af samme Familie har vundet Sejre i Olympia i saa forskellige „Færdigheder" som Digtekunst, Musik og Brydekamp[6]. Med Interesse spørger man nu, om de strænge Love for Billedernes Opstilling ogsaa gjaldt for Aandens Væddekæmpere[7], om f. Eks. Statuen af Rhetoren Gorgias og Filosoffen Anaximenes, der nævnes blandt de i Olympia opstillede[8], var Løn for Sejre, vundne ved Recitation af egne Værker. Derom tier Overleveringen, men at der i hvert Fald øvedes Censur, fremgaar af, hvad der siges om Taleren Isokrates' Statue i Olympia[9]: „Isokrates drev ikke Fløjtespil som Faderen eller nogen anden banausisk Beskæftigelse, thi ellers vilde han ikke have opnaaet noget Billede i Olympia."

Grænsen mellem Votiv- og Æresstatue har dog selv i Olympia ikke været skarp, og i de andre græske Helligdomme var den aabenbart meget flydende. Oftest faar vi slet ingen Besked gennem Tekster og Indskrifter. Af en Basisindskrift fra Didyma i Lilleasien erfarer vi, at en Fa-

[1] Pausanias VI 3, 6. Trænerens Betydning fremgaar ogsaa af Pindars Digte (Nemea VI 66. Isthmia IV 71). [2] Kuhnert i Jahrbücher für klassische Philologie XIV 1885 S. 257 f. og 271 ff. [3] Hist. nat. XXXIV 16. [4] Sml. Xenombrotos' Basis, Inschriften von Olympia nr. 170, og Pausanias VI 3, 11; 14, 13; VII, 27, 5. [5] Bacchylides IX v. 38 ff. [6] Pindar: Nemea IV. [7] Om de aandelige Væddekampe i Olympia handler Plutarch i Quaest. conviv. V probl. 2. [8] Pausanias VI 17, 7 og 18, 2. [9] Philostratos: Vita Sophist. 506. Isokrates' Statue var bekostet af hans Stedsøn, Vitae X oratorum 839 B.

der opstiller en Statue af sin Søn ved Apollotemplet efter dennes Sportssejr, men om Sejren er vundet paa Apollohelligdommens Stadion, eller om Statuens Opstilling er bevilliget Far og Søn af Præsterne, siges ikke[1]. Paa lignende Maade er vi uvidende om, hvorvidt den Isokratesstatue, der af Timotheos, Konons Søn, bekostedes rejst i Demeterhelligdommen i Eleusis, først fik Lov at staa der efter en Ransagelse af Talerens Slægtsforhold, svarende til den, der bragtes i Anvendelse i Olympia. Men ét er sikkert: Kontrollen med Votivportrætterne var ikke streng. Athens Akropolis var saa overfyldt med velhavende atheniske Familiers Ahnebilleder, at en radikal Rensning stundom var nødvendig[3], og de fundne Indskriftbaser i de udgravede græske Helligdomme giver et ligefrem uhyggeligt højt Tal paa Portrætstatuer af ganske ukendte Personer[4]. I Helligdommene udenfor Olympia tog man det aabenbart heller ikke saa nøje med den Portrætteredes Stand og Levevej. Om Hetærestatuerne er allerede talt; de fandtes ogsaa i andre Helligdomme end Delfis[5]. Som Modsætning kan det fremhæves, at den atheniske Stat ikke vilde rejse en Portrætstatue paa Byens Torv af en Hetære, skønt hun ved at bistaa Harmodios og Aristogeiton havde bidraget til Tyranniets Fald[6]. I Helligdommene kunde ikke alene Kunstnere opstille deres Selvportrætter i Forbindelse med de afleverede Kunstværker[7], men en Præst i Delfi rejste sin Hustru en Statue i Temenos og indviede den til Fødselsgudinden Eileithyia, et Par jævne Savskærere forevigede sig selv i en Gruppe, mens en taknemmelig Yngling viede en Statue af sin thrakiske Amme[8]. Man har stundom Følelsen af, at Præsteskaberne gjorde alt for at faa Helligdommene fuldt stoppede med Portrætstatuer, og det forundrer derfor ikke, at Athenæerne anvendte Votivportrættet ligefrem som Straf, idet de Ar-

[1] Inscript. Graec. II 2888. [2] Vitae X orator. 838 D. [3] Vitae X orat. 839 D. [4] Daremberg-Saglio s. v. imago, S. 396. Inscript. Graec. II 2431; III 931 o. s. v. [5] Lénormant i Gazette archéol. 1877 S. 142. Athenaios XIII 591 b. [6] Plinius XXXIV 72. [7] Plinius XXXIV 83. Pausanias VIII 53, 7. [8] Dittenberger: Sylloge 602. Plinius XXXIV 57 og XXXV 70. Furtwängler: Der Dornauszieher S. 89 Anm. 30 og S. 95.

konter, der forbrød sig mod Lovene, blev tvungne til at opstille forgyldte Statuer af sig i naturlig Størrelse i Delfi[1]. Mere anset var Votivbilledet altsaa ikke, end at Bekostningen derved kunde skræmme fra Lovbrud. I Olympia var Straffen for at bruge uretmæssige Kneb ved Legene Bøder, for hvilke der efterhaanden rejstes Zeusstatuer[2]. Dér skulde man nok have sig Portrætstatuen frabedt som Straffefigur.

De skildrede Forhold udelukker dog ikke, som man skuldre tro, Oprejsningen af offentlige Æresstatuer ogsaa i Helligdommene. Der var i Oldtidens Byer en Tendens til at betragte Hovedhelligdommen som Byens Kerne, som den egentlige „Polis" (sml. S. 35), og derfor opstilledes Indskrifter angaaende Krig og Fred og hædrende, officielle Dekreter for enkelte Personer meget hyppigt i Templernes Nærhed. Med samme Begrundelse fandt Æresstatuen sin Plads her[3]. Vi finder det naturligt, hvor Talen er om en Præst som hin efesiske Megabyzos, af hvem Indbyggerne i Priene rejste en Statue foran deres Athenehelligdom[4]. Men i Eleusis' Temenos stod der Æresstatuer for Strateger[5], paa Athens Akropolis en offentlig Æresstatue af Eumaridas fra det kretiske Kydonia, der havde bistaaet Athen under en Krig, endvidere en Broncestatue af den bosporanske Konge Spartokos, rejst i 289 samtidigt med en Statue paa Torvet, og i Parthenons Nærhed er Baserne til de atheniske Feltherrer Konons og Timotheos' Statuer fundne[6]. Ikke mindst Delfis Temenos rummede en Mængde Æresstatuer, rejste af Amfiktyonerne eller andre[7]. Det er da forstaaeligt, at de Besøgende i adskillige Tilfælde har kunnet være i Tvivl, om en Portrætfigur var Votiv- eller Æresstatue. Cicero beretter, at Gorgias' Statue i Delfi, der var „ikke forgyldt, men virkelig af Guld", var rejst af hele Hellas, men Plinius omtaler den som stiftet af Gorgias selv. Soklens Indskrift røber Sand-

[1] Platon: Faidros 235 d. [2] Pausanias V 26, 6-7. [3] Xenofon: Hieron IV 5. [4] Dittenberger: Sylloge 282. [5] Dittenberger l. c. 485 og 547. [6] Dittenberger l. c. 152, 370, 535-6. Frazer: Pausanias II S. 299. [7] Dittenberger l. c. 607, 616, 621, 625, 628, 630, 632. Bull. de corr. hell. XVIII S. 226. Sml. for Asklepioshelligdommen i Epidauros Corpus incr. graec. IV 1418 ff.

heden, at det var en Votivstatue, bekostet af en Slægtning af Taleren[1].

En Kombination opstaar, naar Æresstatuen i en Helligdom indvies til Templets Gud[2]. Det bliver i hellenistisk Tid udviklet videre, idet den hædrede Personlighed, hvis Statue rejses ikke ved, men i Templet, gøres til Gudens „Medboende". Hos Romerne udartede Skikken saaledes, at Kejserinde Julia Domna opstillede sin Guldportrætstatue i Parthenon som Pendant til Feidias' Athenabillede[3]. Selve Tanken at stille sit Billede ind til Gudens i Templet har allerede Themistokles haft, da han byggede et Artemistempel i Melite[4].

Det var til alt Held den græske Hædersstatue, der blev afgørende for den græske Portrætkunsts Karakter og Udvikling. Klarest ses dette af Atletstatuerne, hvis Maal er at forklare Digterordet: „han fuldbyrdede Løbet paa en Maade, der svarede til hans Skikkelse"[5]. Det var Daaden, der skulde forherliges og illustreres, gennem Musklernes Kraft, gennem Legemets harmoniske og sunde Bygning, hvad enten det nu var et smækkert og smidigt Legeme, skikket til Sejr i Løb og Spring, eller et „firkantet", der ved sin Vægt kunde lægge Modstanderen i Støvet under Pankration. Hvad vedkom Sejrherrens Ansigtstræk Eftertiden? Den spurgte kun om, hvorledes Sejren var bleven mulig. Skønhed og Kraft vilde man se foreviget, for Statens Skyld og for Ungdommens Skyld, der skulde blive som han, den herlige. Daaden skulde leve i Mindesmærket, ikke Mandens Rynker og Vorter. Denne Tendens styrkedes af den græske Kunsts almindelige Glæde ved Idealisering af Virkeligheden. Skøn maatte en Statue være, i Skikkelse som i Aasyn. Ikke for intet har Grækerne to Ord om den ydre Skønhed: *εὐειδής* og *εὐπρόσωπος*, og endnu paa Demosthenes' Tid brugte trods Tidens naturalistiske Tendenser den græske Mor, naar hun legede med sit lille Barn,

---

[1] Cicero: De oratore 129. Plinius XXXIII 83. Kaibel: Epigrammata 875 a.
[2] Dittenberger l. c. 319. [3] v. Premerstein i Oesterr. Jahresh. XVI 1913 S. 260.
[4] Plutarch: Themistokles 22. Paralleler findes hos Pausanias IX 4, 2 og i Lykurgs Tale mod Leokrates 136. [5] Sofokles: Elektra 686. Sml. Oidipus i Kolonos 578.

Kæleordet: „Min lille Statue“[1]. — Skønhedstrangen beherskede i 5te Aarh. alt: Liv, Palæstra og Kunst. Den gav sig Udslag i Skønhedsstævner, hvor de smukkeste Mænd fik Prisen for *ἐυανδρία*; med Stolthed gentager Athens Forfattere, at det ved disse Stævner i Reglen var deres By, der sejrede[2]. Bedst føler man Grækernes sanselige Betagelse af det skønne Mandslegeme i Indledningen til Platons Dialog Charmides, hvor en smuk Yngling sætter Gamle og Unge i Ekstase. Ungdom var alt, og kun den ungdommelige Kraft og Hurtighed vinder Tilhørernes Sind for Pindars graanede Helt, der befriede sig for de lemniske Kvinders Ringeagt ved at sejre i Hoplitløb og derefter, stolt vendt imod dem, forkyndte: „Saadan er jeg i Hurtighed, men mine Hænder og mit Hjærte er ligesaa. Men ogsaa hos unge Mænd gror der undertiden og paa Trods af deres Ungdom graa Haar“[3]. Kun Ungdom, Kraft og Skønhed gør for en kort Stund Mennesket til Gudernes Fælle, og dette flygtige Festøjeblik skal Kunsten bevare, Statuen realisere det guddommelige Menneske. I Babrios' 30te Fabel strides to Købere i en Billedhuggers Værksted om en Marmorstatue, og den ene vil opstille den som Gravstatue over sin døde Søn, den anden benytte den som Hermesstatue. Denne Ligestilling af Mand og Gud, der ogsaa kendes fra de græske Gravstelers hermeslignende Ynglinge og zeusstolte, skæggede Fædre, er ikke noget Udslag af Overmod, men en naturlig Aabenbaringsform af Tidens Skønhedsdrømme. Kunsten legemliggør, hvad allerede Homers Fantasi havde fostret, Mennesker, der ligner Guder, og Guder, der er menneskelige.

Atletstatuerne blev ikke alene opstillede i Olympia og de andre Helligdomme, hvor Sejre var vundne. De fylkedes ogsaa paa talrige græske Byers Torvepladser, og bekendt er Aleksander den Stores spydige Bemærkning ved Synet af Milets Atletfigurer, „hvor dog alle disse Helte havde været henne under Byens Forsvarskamp“. I Talen mod Leokrates (51) fremhæver Atheneren Lykurg: „Hos

[1] Demosthenes XVIII 129. Bekker: Anekdot. graec. 394, 29. Sml. Plautus: Epidicus 624. [2] Harpokration og Hesych s. v. *ἐυανδρία*. Andokides: De Alcibiade 42. Xenofon: Memorabilia III 3, 12. [3] Pindar: Olympia IV 20 ff.

de andre Hellenere vil I finde Atletstatuer paa Torvepladserne; hos Eder (i Athen) derimod Billeder af dygtige Feltherrer og dem, der dræbte Tyrannen." Han kunde have tilføjet foruden Feltherrerne „Digterne og de tidligere Tiders Vismænd"[1], thi allerede i 4de Aarh. f. Kr. begyndte Athen og iøvrigt ogsaa andre Byer at rejse Statuer af deres store Mænd paa alle Aandslivets Omraader[2], og de ioniske Byer var vistnok begyndt dermed allerede i 6te Aarh. f. Kr., at dømme efter den Statuetorso af Anaximander, der funden i Milet nu er i Musæet i Berlin, og som dog næppe vilde have faaet Plads i Milets Raadhus, hvis den ikke havde forestillet Filosoffen af det Navn[3].

Dermed var en ny Opgave stillet Portrætkunstneren: at forevige Mindet om Feltherrekunstens og Digtningens Stormænd og forklare den Daad, der havde løftet dem over Hoben. Med den Evne til „at tænke nyt for hver kommende Dag"[4], der var græsk Kunsts Adelsmærke, maatte Kunstnerne søge nye Udtryk for den særegne Styrke og Skønhed, der betingede Aandsheroernes Sejre over Medbejlerne. Da maatte Demokritos' Ord blive Kunstnerens Rettesnor[5]: „Legemets Skønhed er dyrisk, hvis der ikke er Sjæl derunder", og Maalet blev da at udtrykke det, Platon med et uoversættelig Ord kalder *τὸ ὑψηλόνουν*, det høje Tankeindhold, der nærmede hine Menneskehedens Ypperste til Guderne i en ganske anderledes sand og varig Betydning, end den legemlige Kraft i sin korte Glød den havde formaaet. Et af de tidligste græske Portrætter, hvor dette er naaet, er Billedet af Digteren Sofokles som Olding, kendt gennem en Del romerske Kopier, af hvilke Ny Carlsberg Glyptoteks er en af de bedste (Fig. 151). Her taler Pandens Rynker og de løftede, højtsvungne Bryn om det stærke Tankeliv under Issens Hvælv. Selve det, at Brynene er trukne op, er i og for sig ikke afgørende for Udtrykket; det kan i græsk Mimik ligesaa vel betegne

---

[1] Statius: Silvae II 2, 69. [2] Bernoulli: Griech. Ikonogr. I passim. [3] Milet, Ergebnisse der Ausgr., II S. 112. Lippold: Griech. Porträtstatuen S. 7. [4] Diels: Fragmente der Vorsokratiker S. 433 fragm. 158 (Demokrit). [5] Diels anf. St. S. 442 fragm. 105.

Uforskammethed[1] og Forundring eller Beundring[2]. Men det er Brynliniens stolte Sving i Forening med Modelleringen af Øjets Omgivelser, særligt Kindpartiet nærmest derunder i dets bølgende Uro, der giver Blikket dets spændte Kraft og gør Hovedet til en Seers og derigennem til en Forløber for Sokrateshovedet i Villa Albani og det berømte græske Homerportræt. Grækerne vilde kalde dette Sofoklesho-ved et pathognomisk Portræt, fordi det gengiver Gemyttets Prægning i de ydre Træk.

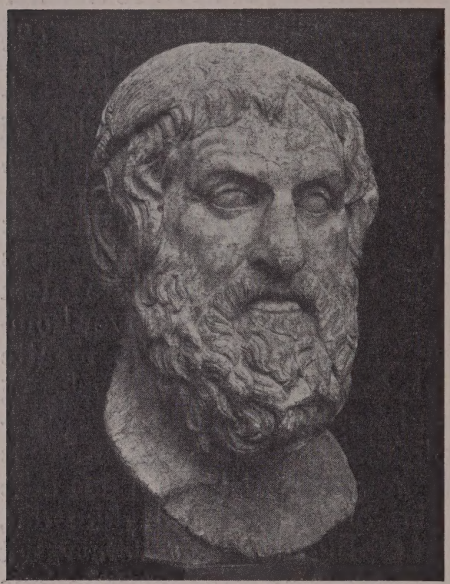

Fig. 151. Sofokles som Olding. I Ny Carlsberg Glyptotek.

Hvor svært det faldt de græske Kunstnere at frigøre sig fra Typen og fra det gamle Skønhedsbegreb, viser Karakterportrættet af den ældste af de store Tragiker: Aischylos, der er skabt mere end hundrede Aar efter hans Død, i Trediverne i det 4de Aarh. f. Kr., hvis Originalen, paa hvilken de talrige Kopier gaar tilbage, virkelig var den Statue, Statsmanden og Taleren Lykurg rejste i Teatret i Athen (Fig. 152). Ligesom Periklesportrættet fra 5te Aarh. og ligesom samme Lykurgteaters Sofoklesportræt, af hvilket den bedste Kopi er den kendte Statue i Lateranet[3], giver Aischylos' Portræt kun et almindeligt holdt Billede af den skønne Mand[4]. Hovedet fyldestgør de græske Krav til Mandsskønhed ved store regelmæssige Træk og ved at have tæt Krøl i Haar og Skæg. Han

[1] Euripides: Ifigenia i Aulis v. 378: *ἄνω βλέφαρα πρὸς ἰάναιδὲς ἀγαγών.* [2] Pollux: Onomasticon IV 133 ff. og 143 ff. [3] Fr. Poulsen: Den græske Kunst S. 104. [4] Se om dette Portræt Lippold: Griech. Porträtstatuen S. 65 og Arndt-Bruckmann: Griech. und röm. Portr. Tav. 403-6.

er „uldhaaret" og „velskægget" (*οὐλόκομος* og *εὐγένειος*); men hvor langt er han ikke fjærnet fra den Aischylos, hvis Digtning endnu lever, og som Aristofanes mesterligt maler: den store Tordner med de rullende Øjne! Om Portrætbilleder af den Art kan man anvende Demokrits Ord: „Afbilleder, skønne at se, hvad Dragt og Sirlighed angaar, men sjæleligt tomme"[1].

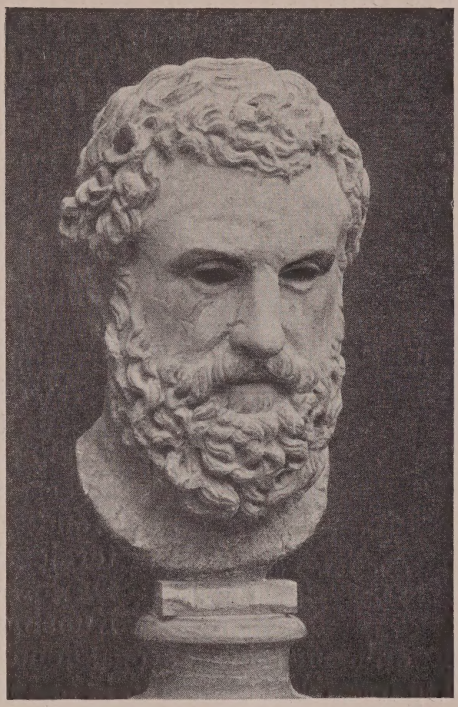

Fig. 152. Aischylos.
Ny Carlsberg Glyptotek.

Portræthovederne paa enkelte Gemmer fra det 5te Aarhundredes Slutning giver de første Eksempler paa Individualisering, og fra samme Tid stammer sagtens Originalerne til de to tidligste, naturalistiske Portrætter i græsk Kunst: Thukydids[2] og Euripides'. Men netop som man slaar sig til Ro i Bevidstheden om, at i det mindste disse to store Personligheders ydre Træk er bevarede i livagtig Gengivelse, gør man den Iagttagelse, at Euripides' Billede foruden i den mest udbredte „Neapeltype" (Fig. 153) er overleveret i en hel anden Opfattelse i den saakaldte Euripides Rieti i Ny Carlsberg Glyptotek (Fig. 154), hvis Bestemmelse som et Portræt af den store Digter er sikret ved Citatet, der er indhugget paa Hermens Bryst, og ved flere Kopigentagelser. Hovedet er bredere og fyldigere, Skægget kraftigere og vildere, og Udtrykket er helt afvigende: ikke blid Resignation, men barsk Vrede præger Træk og

[1] Diels anf. Værk S. 442 fragm. 195. [2] Bernoulli: Griech. Ikonogr. I S. 180.

Øjne. Det er „Latterhaderen" Euripides, dette Portrætbillede skildrer og foreviger. Saa frit omdanner man altsaa stadigt Forbilledet, og Ethos gaar fremfor Lighed.

Ogsaa i den senere Portrætkunst er det mere det sjælelige Udtryk end nøjagtig Legemlighed, Billedhuggeren tilstræber. Træffende er Portrætkunstens Opgave udtrykt i den yngre Filostratos' Ord (Imagines, praefatio): „Den, der paa rette Maade vil beherske sin Kunst, maa have god Indsigt i den menneskelige Natur og være i Stand til at bedømme Karakterernes Kendetegn selv hos Folk, der tier, og til at vurdere, hvad der ligger i Øjnenes „Blanding" og i Øjenbrynenes Ethos, kort sagt i alt, hvad der angaar Forstanden".

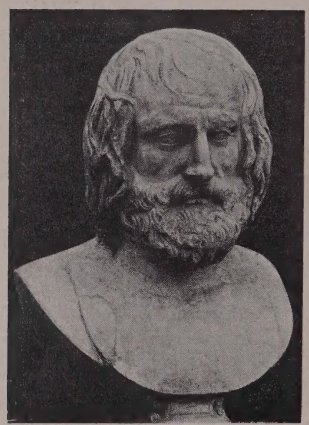

Fig. 153. Euripides. Ny Carlsberg Glyptotek.

Af disse Iagttagelser, der gaar tilbage til Aristoteles[1], er især Udtrykket om Øjnenes Blanding interessant: Øjet er opfattet som en Aandens Vinkumme, hvori Karakterejendommelighederne blandes. Da forstaar vi, hvorfor de græske Kunstnere koncentrerede al deres Energi om Øjnenes og Øjenomgivelsernes Modellering[2]. Og hvad de i bedste Fald naaede, viser foruden den gamle Sofokles' Hoved hele den prægtige Række græske Tænkerportrætter, der er bevarede til Eftertiden, desværre kun i romersk „Gendigtning": i Marmorkopierne fra de rige Romeres Biblioteksrum[3]. Deres Øjne ejer en Udtrykkets Rigdom og Dybde, vekslende fra Aasyn til Aasyn, som ingen senere Tids Kunst kender Mage til. Interessen for Øjet og for Blikkets Individualitet var hos Oldtidens Grækere i det hele taget meget stor. Øjets Betydning som Bærer

[1] R. Foerster: Die Physiognomik der Griechen S. 13. Sml. de græske Fysiognomikeres Skrifter i Försters Udgave I S. 305 og 348 (Adamantios I 4 og II 1). [2] Ogsaa Malerne lagde Hovedvægten paa Trækkene omkring Øjnene. Plutarch: Aleksandros 1. [3] Skikken at opstille Digterportrætter i Bibliothekerne begynder i Pergamon og Aleksandria. Plinius XXXV 10.

af det sjælelige Indhold fremhæves stærkt af Rhetorer og Jurister[1], og i en Gravindskrift over en græsk Fysiognom siges det, at han var „dygtig til af Øjet at læse Tænkemaaden"[2]. Selv de græske Læger lagde, naar de stillede en Diagnose, langt mere Mærke til Øjnenes Udtryk end de moderne[3].

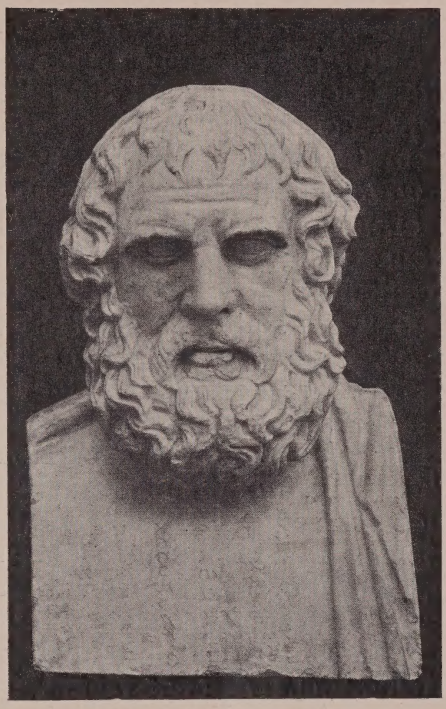

Fig. 154. Euripides fra Rieti. Ny Carlsberg Glyptotek.

Man kan ikke behandle det græske Portræt i 4de Aarh. f. Kr. uden i hvert Fald at nævne de fysiognomiske Studier, der begynder med Aristoteles, og som ganske vist snart kom paa Afveje, idet man af Ansigtstrækkene vilde granske ikke alene en Persons Karakter, men ogsaa hans Fremtid og overførte disse subtile Undersøgelser baade paa Portrætbilleder, hvor der dog var nogen Mening i dem, og paa Billeder i Digtning og Kunst af den mytiske Fortids Helte. I hellenistisk og romersk Tid fastslog man i ramme Alvor, hvorledes Herakles og Deltagerne i Kampene mod Troja havde set ud, og Beskrivelserne af disse Heroer gaves med en Udførlighed, som var det Signalementer af bortrømte Slaver[4]. Man maa dog ikke af den senere, ganske stupide fysiognomiske Litteratur, der alene er bevaret, drage nogen Slutning med Hensyn til disse Drøftelsers Indvirkning paa modtagelige Kunstnersind i 4de Aarh., da alt dette var nyt og friskt.

[1] Cicero: De oratore III 222. Longinos: Om det Ophøjede 4,4 [2] Theokrit: Epigrammer 11. [3] Hippokrates: Prognostik 2. [4] R. Foerster: Die Physiognomik der Griechen S. 16. Sml. Plinius XXXV 88.

Af større Betydning for Portrættets Udvikling i 4de Aarh. var alligevel Komediens Masker. Jo finere Karakteristiken, jo mere indtrængende Individualiseringen blev af den attiske Komedies Personer, des større Krav stilledes der til Maskemagerne[1]. Et Skuespils Sukces kunde afhænge af Maskerne, og store Lærde skrev senerehen Værker om Maskens Kunst og Kunstnere[2]. Der krævedes i denne Kunstart en raffineret Variation af Ansigtstyper gennem Hudens Spænding over Trækkene og gennem Kindernes, Næsens, Pandens og Øjnenes Detaljer. Kun Munden var formløs, aaben som en Tragt for Lydene. Herpaa beror det maaske, at Interessen for Munden og dens Omgivelser er paafaldende sent vakt i græsk Portrætkunst.

Selv da Naturalismen sejrede og endog forledte Lysippos' Broder Lysistratos fra Sikyon til at tage Afstøbninger i Gibs eller Voks af virkelige Personers Hoveder for bedre at naa sit Maal: Ligheden — „før ham stræbte man kun at gøre Hovederne saa skønne som muligt" —[3], bliver der ikke Tale om hin nøgterne Kortlægning af Fakta, der kendes fra romersk Kunst. Afstøbningen er aabenbart kun Hjælp, ikke Grundlag, saalidt som den var det for Renæssancens florentinske Kunstnere, der ifølge Vasari anvendte samme Fremgangsmaade. Aldrig forfaldt de græske Portrætkunstnere til den Realisme, der, som Dionysios fra Halikarnas træffende siger[4], gaar ud paa at karakterisere „smaa Aarer, Haar og Dun og smelte Kunsten ud i den Slags Ting". Selv i Privatportrættet lægger man for at bruge Isokrates' Ord, mere Vægt paa at efterlade et Billede af sin Dyd end af sit Legeme[5]. Derfor er der set stort paa Formen, og der møder os i de gode Portrætbilleder en baade storladen og dyb Individualisering. Tiltrods for, at den overvejende er bevaret i de romerske Kopiers Afglans, har det gamle Hellas' Portrætkunst formaaet at vække en Rodins Beundring og Lyst til Efterligning.

Den lidet skarpe Grænse mellem Gudebillede og Por-

[1] Pollux: Onomasticon IV 133 ff. [2] Foerster anf. Sted S. 14. [3] Plinius XXXV 153. Overbeck: Schriftquellen 1514. [4] Om Demosthenes' Sprogbrug 51. [5] Isokrates: Ad Nicoclem 36.

trætbillede mærkes ogsaa i græsk Sprogbrug. Det græske Ord for Gudestatuen er *ἄγαλμα*, for Portrættet *εἰκών*, egl. Afbillede, et Ord der derfor ogsaa kan bruges om Billedet af et Dyr[1]. I Indskrifterne fra Delos skelnes skarpt mellem *πίνακες ἀνα εματικοί*, Malerier af Gudebilleder, og *πίνακες εἰκονικοί*, Portrætmalerier[2], men ellers hersker hos de græske Forfattere lige fra Euripides, der taler om „Eikones" af Athena og „Titanerne"[3], til Kejsertidens Skribenter en ikke ringe Forvirring og Sammenblanding[4]. Noget bidrog hertil, at de hellenistiske Herskere baade opstillede „Agalmata" af sig selv ved Gudernes Side i Templerne og deres „Eikones" paa de offentlige Pladser[5], og at de undertiden, som f. Eks. Ptolemaios V af Ægypten, betegner sig som: Guds levende Afbillede[6]. I den romerske Kejsertid gaar Ordet „Eikon" over til at betyde Buste, for hvilken man ellers havde det mere udtryksfulde Ord *προτομή*[7], og stilles i Modsætning til Heltestatuen: *ἀνδριάς* eller *εἰκὼν τελεία*. Det bruges særlig hyppigt om Kejserbusterne paa Legionsfanerne[8]. En fra Drukning reddet Marinesoldat sender sit „Eikonion" hjem til Familien, som vore Soldater deres Fotografi[9]. Men i sin gamle Betydning: Afbillede lever Ordet videre i de græske Helgenbilleder: Ikonerne, der som Idealportrætter af afdøde religiøse Stormænd betegner en direkte Fortsættelse af det antike Portrætmaleri, hvis fornemste Opgave havde været forherligende at skildre de store Døde[10].

At den saaledes skitserede Udvikling af den græske Portrætkunst ikke giver et Tværsnit af flere kronologisk skarpt sondrede Lagdannelser, men at gammelt og nyt paa forunderlig Maade trives jevnsides, viser allerede Be-

---

[1] Aischylos: Septem 559. Sml. Pausanias VIII 42, 4. [2] R. Vallois i Mélanges Holleaux S. 290. [3] Euripides: Ifigenia i Tauris 223. [4] Dionysios fra Halikarnas VII 72 siger direkte: Gudernes Eikoner. Sml. Pausanias II 32,1 og 4; III 11,8 og 19,5; V 26,2; IX 35,6 og 7; 38,5; X 1,10; 7,1; 10,5; 17,1; 18,7. Pelias' Døtre har Eikones (VIII 11,3), Musernes Amme ligesaa, mens Muserne har Agalmata (IX 29,5 og 30,1). Sml. om Pausanias' Brug af disse Ord Schubart i Philologus XXIV 1866 S. 561—587. [5] Dittenberger: Orientis graecae inscriptiones 332. [6] Sml. Pausanias X 19, 3. [7] Hesych s. v. [8] Herodian VII 5,8 og VIII 5,9. [9] R. Helbing: Auswahl aus griech. Papyri S. 101 og 105. [10] O. Wulff: Altchristliche und byzantinische Kunst S. 308.

tragtningen af Delfis Mindesmærker. Saaledes er Ahnestatuerne i Daochosmonumentet, der som omtalt tilhører Trediverne i 4de Aarh. f. Kr., rene atletiske Typer uden ringeste individuelle Karakteristik. Ikke alene de to bevarede Hoveder røber dette, men ogsaa de fuldkommen skablonmæssige Torsoer. Som „Eikones" betragtet staar disse Figurer paa samme Niveau som Vognstyreren og de delfiske Tvillinger, der er henholdsvis 1 og 2 Aarhundreder ældre. Det er sikkert heller ikke af anden Grund, end at Praksiteles' Frynestatue har været en Type, ikke et „Ansigt", at Arkæologerne trods alle Anstrængelser ikke har kunnet paavise nogen sikker Kopi af dette berømte Værk, der sagtens skjuler sig i en eller anden afrodisisk Figur, som ligesaa godt kunde forestille Kærlighedsgudinden selv som en af hendes Tjenerinder[1]. Thi gav den græske Billedkunst først sent Mændene Særaasyn, saa vedblev Kvindefiguren bestandig at være Type. Det lærer Gravrelieffernes Kvindeskikkelser, det bekræfter de faa bevarede græske kvindelige Portrætter, blandt hvilke vi for de store Berømtheders Vedkommende forgæves leder efter Karakterbilleder, der kan staa Maal med en Sapfos Digtning, en Korinnas eller en Telesillas Ry[2] eller en af de navnkundige Pythagoræerinders Betydning indenfor deres Sekt[3]. Og forsker man de samtidige Portrætbilleder af hellenistiske Fyrstinder eller kvindelige Ubekendte[4], er Udbyttet lige saa ringe. Vi maa ned i Romertiden, før Kunsten viser os Kvindeaasyn vekslende fra Skønhed til den fuleste Hæslighed, fra Sløvhed til vaagen Kløgt. Det vilde alligevel være forkert af dette Forhold at slutte, at den græske Kvinde har været en uintelligent og ringeagtet Skabning. „I et faderløst Hus faar Kvinden Mandens Sind", siger et Digtersted af Sofokles[5], og i en af Lysias' Taler skildres det, hvad en Skare atheniske Borgere, dødsdømte af deres politiske Modstandere, foretager sig, da de bereder

[1] Se min Artikel i Monuments Piot XXI 1913 om Hyperides og Frynes Portrætter. [2] Pausanias II 20,7 og IX 22,3. Bernoulli: Griech. Ikonographie I. [3] Diels: Fragmente der Vorsokratiker S. 279 (= Iamblichos V 267). [4] R. Delbrück: Antike Porträts Tav. 28. Arndt-Bruckmann: Porträts 531—40. [5] Stobäus: Florilegium 73, 54.

sig til Døden: „De sendte Bud fra Fængslet, en efter sin Søster, en anden efter sin Mor, en tredie efter sin Hustru, for at give dem det sidste Kys og meddele dem de Dispositioner, de ønskede skulde træffes".[1] Selv disse stærke og selvherlige Mænd har kaldt paa Kvinden i Døden, og derfor ser man paa Gravstelerne Mand og Kvinde forenede i Haandtryk og Blik.

Blandt de i Delfi fundne græske Portrætter indtager Marmorstatuen af en Olding Førstepladsen (Fig. 155). Figuren er lidt over Legemsstørrelse, klædt i en Kappe (Himation), der med den ene Ende kastet over venstre Skulder og iøvrigt slynget om Underkroppen og Benene lader Brystet og højre Skulder og Arm fri. Paa Fødderne er fæstede smukke Sandaler med Remme. Dragtens Ordning og Foldernes Forløb er i Overensstemmelse med græske Skønhedskrav, men uden Særpræg. Den sammenstuvede Fold, der begrænser Epigastriet, og den derunder hængende trekantede Flig, der bryder og krydser Liniernes Ensformighed, er ligefrem Laan fra 5te Aarhundredes Skulptur, fra en Gruppe, hvis bedst kendte Repræsentant er en Asklepiosstatue i Louvre[2]. Men Foldebehandlingen i Delfistatuen med de talrige Brud og Knæk og fine Uregelmæssigheder røber 4de Aarhundredes mere naturalistiske Opfattelse af Stoffet og viser Slægtskab med Mausoleets Skulpturer og græske Gravrelieffer fra Midten af 4deAarh.[3] Ligesaa lidt som i Himations Folder og Fald er der i Legemsbygningen noget Forsøg paa individuel Karakteristik. Det er et smukt, kraftigt, harmonisk bygget Mandslegeme, uden Spor af Alderdoms Forfald, en Idealfigur ligesom Sofokles i Lateranet eller Aischines i Neapel.

Først Hovedet viser personlige Træk (Fig. 156). Først og fremmest er Kraniet fint individualiseret med sin spinkle og skarpe Bygning under det tynde Haar og vidner om det strænge Studium af Benbygningens Enkeltheder, der var græsk Portrætkunsts Arv fra dens „atletiske" Fortid. Kun Rodin har skabt Portræthoveder med en lige saa mester-

[1] Om Agoratos 39. Derfor er Sokrates' Optræden i Platons Faidon, hvor han lader Xanthippe og Kvinderne fjerne før sin Dødstime, Undtagelsen, ikke Reglen. [2] Arndt: La Glyptothèque Ny Carlsberg S. 99 fig. 53.
[3] Lippold: Griechische Porträtstatuen S. 46 og 99.

Fig. 155. Portrætstatue af en Olding.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXIX).

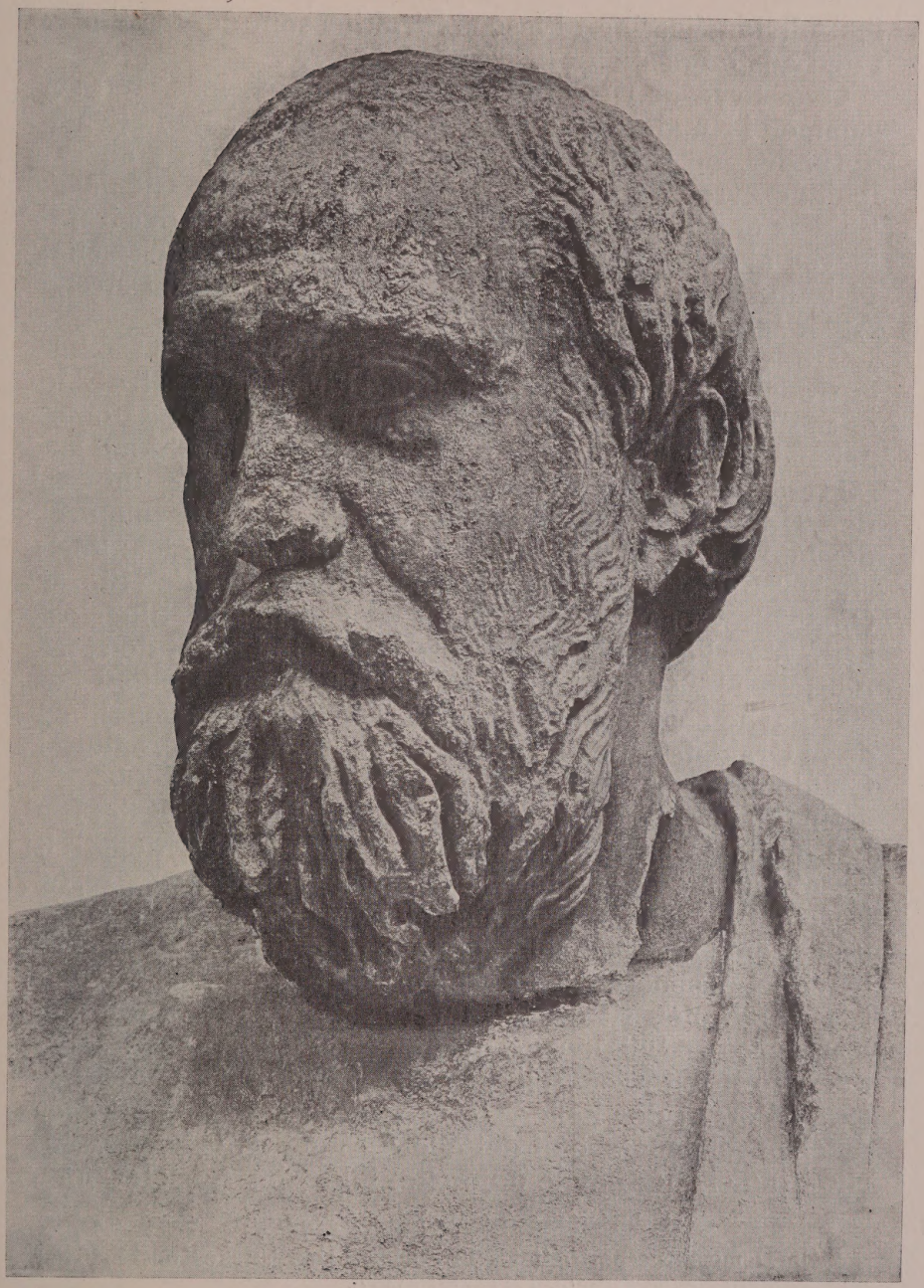

Fig. 156. Hovedet af Statuen. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXX).

lig Individualisering af Issens Struktur som den, vi finder i de bedste græske.

Over Bryn og Næserod trækker Pandens løse Hud sig sammen i Knuder og Rynker. Øjnene ligger i dyb Skygge derunder, og deres „Blanding" er betinget af de stærkt foldede øvre og de slappe, dybt randede nedre Øjenlaag. Blikket er sløret i let Vemod, og Virkningen af det fremhæves af den dybe, svagt svungne Kindfold fra Næsefløj til Mundvig. Der er ædel Sørgmodighed, høj og streng Alvor i dette Oldingehoved.

Trods den stærke Boring i Haarets og Skæggets Lokker og trods den afstivende Træstub ved Figurens venstre Side er Statuen vistnok en græsk Original. Legemets og Foldebehandlingens Friskhed taler derfor. Det lange Skæg karakteriserer Skikkelsen som Filosof eller Præst, thi paa den Tid, hvor denne Statue rejstes, efter 4de Aarhundredes Midte, er den mondæne Skægmode anderledes: kortstudset Fuldskæg eller — for de af Aleksander den Stores Omgivelser paavirkede Kredse — fuldstændig Skægløshed. Maaske er det et Karakterportræt af en af de store Filosoffer i Fortiden, Pythagoras f. Eks., som Delfis Præster havde søgt at knytte til Oraklet. Maaske simpelthen en af Oraklets egne „Profeter", en klog og stille Vogter af Guddommens Hellighed.

Endnu har den græske Portrætkunst ikke fuldbyrdet Løbet og naaet sit Maal. Endnu viser Hovedet tydeligt sit Slægtskab med Gravstelernes gængse Oldingehoveder, og Legemet er ren og uforvansket Type. Men med denne Figur som Udgangspunkt forstaar man, hvad den et godt halvt Sekel senere skabte Demosthenesstatue af Polyeuktos betød, med sit Ansigt, furet af et helt Livs Sorger og Kampe, og en Skikkelse, i hvilken intet var Tradition, men hver Form og hver Fold gav sit Bidrag til Karakteristikken[1]. Først i den hellenistiske Tids Portrætkunst drages alle Konsekvenserne af det 4de Aarhundredes fysignomiske Studier, der havde udforsket ikke blot Ansigtet, men

[1] Om Demosthenesportrættet se Fr. Poulsen: Den græske Kunst S. 103 og min Artikel i Revue archeol. 1917, VI, S. 328 ff.

hele Skikkelsen fra Hals og Skulderblade ned til Skinneben og Fødder som lige betydningsfulde for den Karakter, man søgte at skildre [1]. Hvorledes en Programfigur for denne nye Lære saa ud, illustreres maaske bedst ved den pudsige Broncestatuette i New York, der vistnok forestiller en kynisk Filosof (Fig. 157). Den lille, halvkomiske Fyr er tegnet op og gjort levende Træk for Træk, med det slappe Bryst, de hængende Skuldre, de uskønne, urolige Foldesving, den svajende højre Arm og de tynde Ben, der staar saa grimt paa Fødderne. I denne Figur er der langt mere individuel Karakteristik i Skikkelsen end i Hovedet, og dette er ikke noget enestaaende i græsk Portrætkunst.

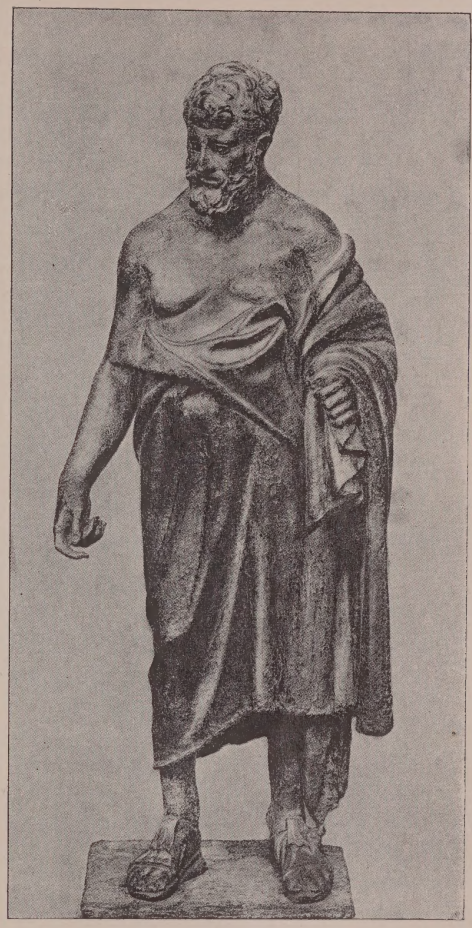

Fig. 157. Broncestatuette i New York.

Fra 4de Aarh.s sidste Del stammer et Marmorhoved, fundet ved Begyndelsen af den hellige Vej i Delfi og formodenlig løsrevet fra en Portrætstatue, der kan have staaet paa en af de højere liggende Terrasser (Fig. 158 og 159) [2]. Her tillader Teknik og Formbehandling ingen Tvivl om, at det er en græsk Original. Skægmoden er den samme, som vi kender fra Aristoteles' og Demosthenes' Portrætter,

[1] Sml. den græske Fysiognomiker Adeimantios II 1 (i Foersters Udgave I S. 348). [2] Bourguet: Les ruines de Delphes S. 48.

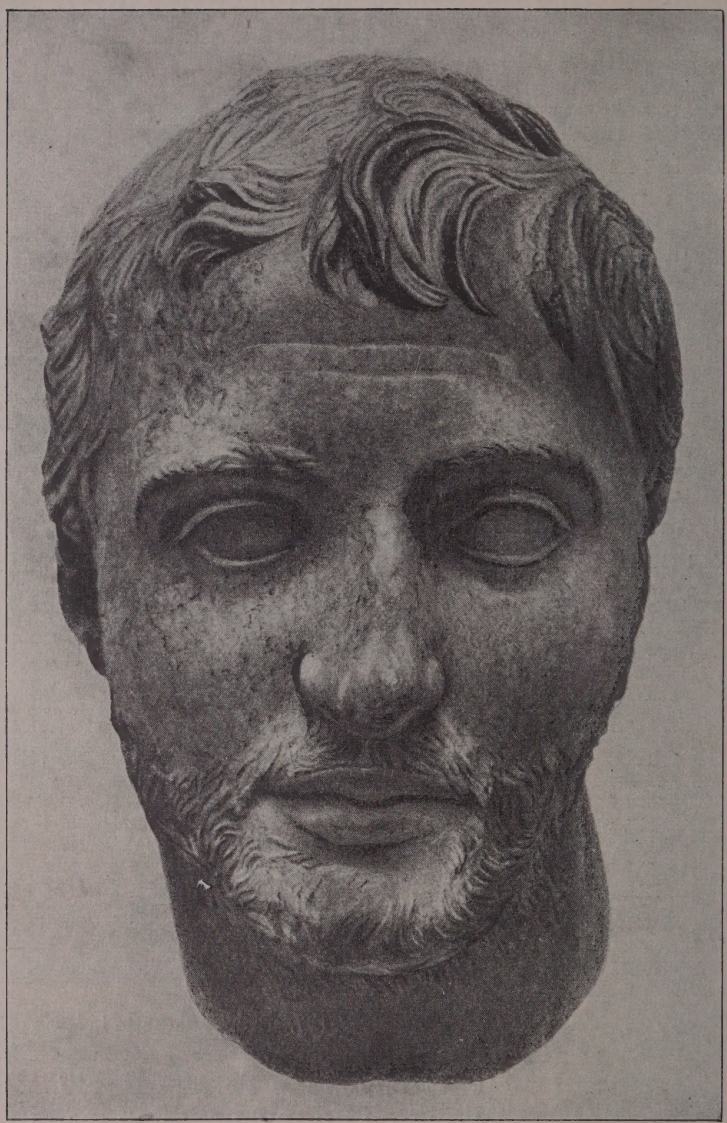

Fig. 158. Græsk Portræt fra Delfi.
(Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXXIII).

Fig. 159. Samme fra Siden.

og Haarets — navnlig Pandehaarets — Fald minder mest om Menanderportrættet. Dermed er Hovedet dateret, og vi mærker i den omhyggelige Karakterisering af Rynker og Hud, i Fikseringen af de smaa, tilfældige Detaljer en Paavirkning af hin Naturalisme, der drev Lysistratos fra Sikyon til at tage Afstøbninger af levende Form for bedre at kunne granske dens Luner. Det delfiske Hoved har en smal, høj, lidt kantet Pande, store, tænksomme Øjne, der sidder langt fra hinanden, en kraftig, buet, lidt skæv Næse og en tyklæbet Mund, hvis Midtlinie staar skraat til Øjnenes Akse, og som trods sin Storhed er veg i Udtrykket. Endelig har Portrætkunsten lært ogsaa at „blande" Mundens Karaktertræk. Thi Munden mere end noget andet giver dette Ansigt et resigneret, næsten apathisk Præg. For at forstaa, hvad der i et Hoved som dette er tidstypisk, hvad der er individuelt, maa vi sammenligne med andre samtidige Portrætbilleder, med et Atlethoved i Ny Carlsberg Glyptotek (Fig. 160), hvor Udtrykket er mere direkte sorgfuldt, og med den herlige Buste fra Catajo, tidligere i Franz Ferdinands Samling i Wien, hvor Alvoren stiger til stolt Verdensforagt (Fig. 161-162)[1]. Maaske en Replik, muligt dog kun et nærbeslægtet, samtidigt Portræt er et Hoved i Thermemuseet i Rom, hvis Blik er stirrende smertefyldt, mens Læberne lukker sig i sørgmodig Blidhed (Fig. 163). Fælles for alle disse Værker er den intime Indleven i Ansigthudens Furer og Forvitring.

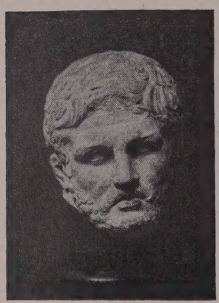

Fig. 160. Hoved af en Atlet i Ny Carlsberg Glyptotek.

Som et græsk Portrætværk fra Romertiden maa den store delfiske Antinousstatue betegnes (Fig. 164), der blev fundet i det ene af de to Rum i Bygningen vest for Apollotemplet, nærved Peribolosmuren, der i Planen (fig. 7) betegnes som „Pythias Hus". Identifikationen skyldes en Indskrift fra Hadrians Tid, men er ikke helt sikker. Den overnaturlig store Marmorstatue er med Undtagelse af de afbrudte Under-

[1] Hekler i Oesterr. Jahresh. XII 1909 S. 198 ff.

Fig. 162. Samme i Profil.

Fig. 161. Buste fra Catajo.

(Efter Oesterreichische Jahreshefte XII 1909 Tav. VIII).

arme fortrinligt bevaret og fandtes staaende paa sin Piedestal, lænet mod Bagvæggen i Rummet, idet den ved Jordmassernes Tryk var brækket i Knæleddene[1].

Det er en af de stateligste Statuer, der eksisterer af

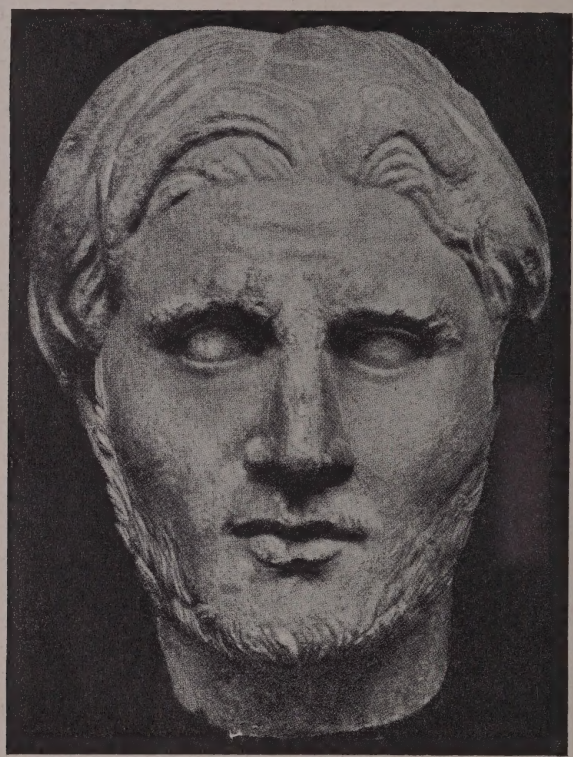

Fig. 163. Hoved i Thermemuseet i Rom.

Kejser Hadrians Elskede, og Overfladen staar med en Glans som Porcellæn, med en Politur der netop begynder paa Hadrians Tid og frembringes ved Gnidning med Uld, vædet i Olie og Salve, den „Ganosis" som Teksterne ofte taler om. Statuen er i sin Blanding af forloren Mandighed og vammel Sødlighed et typisk Udslag af Hadriantidens Aand. Som Forbillede har Kunstneren valgt en Apollosta-

[1] Bourguet: Les ruines de Delphes S. 219. Bulletin de corr. hell. 1894 S. 196.

tue fra Feidias' Kreds, kendt gennem to Kopier, en i Rom, funden i Tiberen, og en i Cherchel[1]. — Men medens Brystpartiet i Vælde overgaar det atletiske Forbillede, saa er Epigastriet glat og uden Muskler, og de skraa Bugmuskler og Hoftemusklerne er svage, samtidigt med at de lange Ben er kvindagtigt runde og bløde. Det gjaldt om i disse Detaljer at prise den lækre Dreng, der videre karakteriseres ved Manglen af Pubes, ved yndige Barnekrøller om de runde Kinder, ved de smaa, drømmende Øjne, Læbernes mystiske Sødme og Hovedets kælne Hældning mod venstre Skulder. I denne unge, senantike Guds Skikkelse har HadriansBilledhuggere villet forene det uforenelige: som renlivede Klassicister genoplivede de 5te Aarhundredes mandigeAtletkraft,

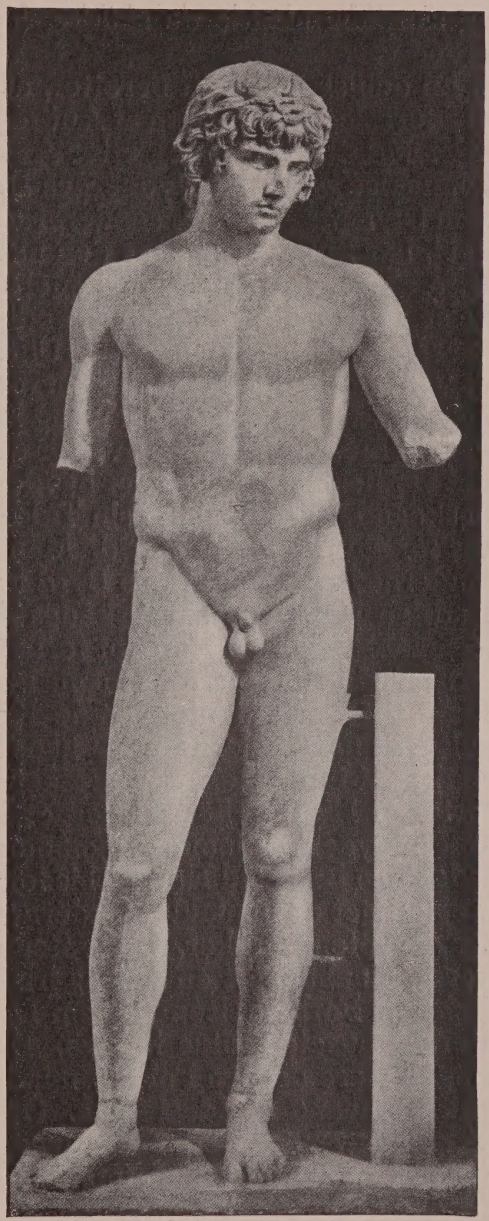

Fig. 164. Antinousstatue, funden i Delfi. (Efter Fouilles de Delphes IV Tav. LXXX).

[1] Helbig: Führer[3] nr. 1336 (m. Litteratur). Brunn-Bruckmann: Denkmäler griechischer Skulpt. 462.

og samtidig skulde de skildre, hvor dejlig denne Kejserdreng var.

En delfisk Indskrift beretter, at det var en Apollopræst, der foreslog Indførelsen af Antinous' Kultus i Delfi, og delfiske Mønter prægedes efter Antinous' Død til hans Ihukommelse paa Amfiktyonernes Bud. At Delfi lige saa lidt som Olympia, hvor en sønderbrudt Antinousstatue er fundet[1], har kunnet modstaa den mægtige Kejsers Ønske, er letforstaaeligt, men forunderligere er det, at Antinous' Dyrkelse i Delfi efter Fundomstændighederne at dømme har varet ved lige til Hedenskabets Undergang. Nutiden forstaar daarligt de antike Folkeslags Beredthed til at optage Dødelige blandt Guderne, og navnlig kan den slet ikke tro paa Følelsernes Oprigtighed overfor denne Kejseryndling[2]. Thi det var her ikke Folket, der havde kaaret sig en skøn Menneskegud, saadan som i sin Tid Filip fra Kroton blev Heros for sin Skønheds Skyld. Men Antinous blev hævet til Gudernes Kreds fra ringe Byrd paa en Herskers Befaling. Hadrian grundede sin Elskedes Apotheose paa ægyptisk Religion. Allerede Herodot fortæller, at de, der døde ved Drukning i Nilen, æredes som hellige Lig, hvor de drev i Land, og dermed motiverede Kejseren Antinous' Optagelse blandt Guderne efter hans mystiske Forsvinden. I Barberini-Obelisken, der nu staar paa Monte Pincio i Rom, fortæller Hieroglyfindskrifterne, hvorledes de ægyptiske Guder byder Antinous velkommen i deres Kreds, og hvorledes han beder til Harmachis for Hadrian, Sabina og hele Kejserriget og bønfalder Gudernes Fader om Frugtbarhed for Ægyptens Marker. I Ægyptens fortørrede Gudeverden var han aabenbart en ung og frisk Skikkelse og knyttede samtidig Forbindelsen mellem Landets gamle Religion og Herskerhusets Kultus fastere. Der er da i hele Heroiseringen mere dreven Politik, mindre Forelskelse, end man paa Forhaand skulde tænke. Og at Troen paa Antinous virkelig trængte ned i det ægyptiske Folks brede Lag, beviser de talrige Amuletmønter med hans Billede, der er fundne i ægyptiske Grave, gennemhullede til at bære om

[1]) Olympia III Tekst S. 218 ff. [2]) Se herom G. Blum i Mélanges de Rome XXXIII 1913 S. 65 ff og i Journal international d'arch. numismat. VI 1914 S. 33 ff.

Halsen i Baand eller til at befæste ved Spejle, ofte ogsaa imiterede i det billigere Bly. Terrakottaplader med hans Billede fæstnedes paa de ægyptiske Sarkofager som Talisman for de Døde. Endnu i 4de Aarh. e. Kr. dukker Antinous' Navn stadig op i Indskrifterne paa de ægyptiske Mumietavler af Træ og giver derved et sikkert Bevis paa denne Tros Styrke og Varighed. Om Troens Udbredelse til Grækenlands og Lilleasiens fjerneste Egne taler Mønterne med hans Billede, der nu kendes fra mere end 50 antike Byer. Men at han ogsaa i Hellas dyrkedes i Aarhundreder efter sin Død, erfarer vi først gennem dette delfiske Fund.

Med Antinousstatuen er Kredsløbet i græsk Portrætkunst fuldbyrdet, Udviklingen afsluttet, som den begyndte, i abstrakt Guddommelighed. Med hvilken Forskel mellem de to Atlettyper fra Udviklingens Gry og Kvæld: de stærke og kærnefulde delfiske Tvillinger og den slappe og sødlige Antinous!

XVII

DELFIS AAND

„SAA mange og saadanne Mindesmærker var der tilbage i Delfi, som der kunde være Tale om at nævne".

Med disse Ord slutter Pausanias (X 32,1) sin Skildring af Helligdommen og forlader den for at drage videre mod Vest. Vi vil følge ham som hidtil, med nogen Bitterhed i Sindet ved Tanken om, hvor kummerligt bevarede de Mindesmærker er, vi har maattet betragte, i Sammenligning med dem, Periegeten havde for Øje.

For at søge Trøst i Delfis vidunderlige Bjærgnatur stiger vi da til Afsked op paa Tærskepladserne vest for Temenos, hvor Kastrioterne hvert Aar i Paasketiden danser med deres smukke Piger, for derfra at kaste et sidste Blik over den krisæiske Slettes mørke Olivenlunde og lyse Kornvange (se Fig. 4).

Det var denne Slette, der efter de hellige Krige blev dømt til at ligge øde hen, ligesom Havnen ved den korinthiske Bugt ikke turde udbedres og benyttes. Da de Mænd fra Amfissa i 4de Aarh. f. Kr. havde dyrket Jorden op mod Gudens Vilje, traadte Athens Repræsentant i Amfiktyonernes Raad, Taleren Aischines op imod dem og holdt heroppe, hvor dengang Amfiktyonernes Forsamlingshus laa, en Tale[1] i hvilken han nedkaldte Hævn og Forbandelse over denne Livsudfoldelse, over Husene, Kvægfoldene, Pottemagerværkstederne og den nyligt rensede Havn og fik Delfierne til ved næste Daggry at drage ud med Skovle og Hakker for at lægge Slettens Marker øde, kaste Havnen til og stikke Ild paa Husene. Foretagendet lykkedes kun delvis, men Viljen til at give Landet tilbage til Forbandelsens Øde var god nok.

[1] Aischines III 109 ff og 119—123. Oversat af A. B. Drachmann: Aeschines og Demosthenes' Taler for Kransen. København 1918.

Dette Minde bliver levende, naar man staar heroppe Ansigt til Ansigt med Slettens rige Afgrøde. Her er da endelig en Plet, hvor Nutids Dyrkning har afløst Oldtids Vankundighed, modsat hvad der plejer at være Tilfældet i Hellas. Reglen er jo, at Forsømmelse af Jordens Drift har blottet Bjærgskraaningernes Klippegrund og derved umuliggjort at vinde Oldtidens Haver og Vinmarker tilbage.

Delfis Opland er frodigere end dengang, da Apollon beherskede det, og aldrig mere vil en skrigende Fanatiker kunne kræve det hærget til Guddommens Ære. Det onde og ensidige i Delfis Kult er dødt og tilhører Skyggernes Verden. Levende er kun, hvad ædelt der er virket heroppe i Aand og Kunst.

Naar Delfi da har fortjent Udødelighed i Mindet, saa er det ikke ved Pythias dunkle Tale, heller ikke ved Præsternes verdenskloge Svar, men ved den Kunst, det har fostret, og navnlig ved Ekkoet af Oraklets Ord i de store Aander, der lydhøre og bævende nærmede sig det. Det, der griber os, er ikke disse Mænds Overbevisning, men deres Begejstring og deres beaandede Røster, fyldte som de er af det Ophøjedes Mystik. De har spurgt, som vi stadigt spørger: „Hvorledes kan Mennesket blive godt og komme til at ligne Gud?" Og Svaret har de givet, med Hjerterne grebne af den delfiske Guds Tale: „Ved som Guderne at handle rigtigt og sige Sandheden".

Saa bliver da Aanden fra Delfi livsbekræftende baade for Handlingens og Tankens Mænd. Mere raadgivende end varslende — saaledes har vi kunnet bestemme Oraklets Virksomhed. Og de Raad, det gav de Enkelte og Samfundene, æggede til Daad og Driftighed. Hvad der kunde naaes i et Menneskeliv, havde Herakles vist, han der var bleven Gudernes Ligemand ved Virksomhed og Velgerninger. Men selv om Salighedens Krans kun blev Halvguderne til Del, og selv om ingen, heller ikke Heltene og de Gode, fik Lov at leve to Liv og to Gange at se Jordens Lys, saa var ogsaa det at opnaa et Liv i fuld Sandhed og usvækket Virkekraft og gaa ind i Persefones gæstfrie Kammer, før Alderdommen havde mishandlet Legeme og Sjæl, en Naade og en Lykke, der kom Gudernes nær. Det er dette græske

Livsmod, der kan stige til trodsige Krav, som hvor i Iliaden Aias taler til Gudernes Drot:

„Fader Zeus! Befri Achaiernes Sønner for Nattetaagen, bring os klar Luft og giv os Lov at se med vore Øjne. Tilintetgør os, om du vil, men lad det ske i Lys!"

Stor og gribende fortætter denne Livets Bekræftelse sig i græsk Tænkning, skønnest i Aristoteles' Ethik, hvor han taler om Menneskets sundeste Form for Egoisme, der lader den Gode foretrække et kort Liv i den livfulde Fornemmelse af Glæde for en lang Levetid med svage og søvnige Fornemmelser. Hellere et eneste Aar føre et godt og fortjenstfuldt Liv end mange Aar et jævnt og dagligdags. Thi Lykken ligger ikke i de menneskelige Færdigheder i og for sig — da vilde man ogsaa med et rent Planteliv kunne føle sig lykkelig — men i disses Anvendelse i Virksomhed. Og da de Nydelser, Tanken skænker, overgaar alle andre i Renhed og Varighed, tænker Aristoteles sig Gudernes Liv som uafbrudt Virksomhed, ledet af den højeste Indsigt. Men kun de af de levende Væsener, der har Tankens Kraft og kan øve den, naar til en Anelse om denne Lyksalighed. Først gennem Aandens Virken bliver Liv og Nydelse saa inderligt forbundne, at vi ikke ved, om vi elsker Livet for Nydelsens eller Nydelsen for Livets Skyld[1]).

Det er Delfis Ideer, omsat i en stor Aands udødelige Tale. Delfi plantede i Menneskesindet den ubetvingelige Eros efter det Ophøjede og Dæmoniske, og Delfi viste Menneskeheden Vejen frem til Livets Festplads med dens ærefulde Kampe i Sandhedens klare *Dagslys.*

---

[1]) Aristot. Nikomach. Ethik IX 8, X 5, 6, 8.

NAVNE- OG SAGREGISTER

I de med * betegnede Sidetal findes Navnet i Anmærkningerne under Siden.

A

Aarer 186, 239 f.
Achilleus 123, 133.
Adeimantios 325*.
Adyton 23, 153 f.
Aelian 7*, 212, 215*.
Aeneas Tacticus 73*. 215.
Afaiatemplet 166. Se videre Æginatemplet.
Afariderne 89 ff.
Afidnai 116.
Afrodite 132, 136.
Agalma 319.
Agamedes 11, 146.
Agathon 149.
Ageladas 237, 238.
Agelaos 278.
Agesilaos 306.
Agias 274, 275, 284 ff.
Aias 123, 250, 336.
Aigai 1, 10.
Aigospotamoi 212.
Aineias 123.
Aiolos 135.
Aischines 303, 304, 306, 321, 334.
Aischylos 2*, 3, 5, 8, 9, 10, 20*, 23, 24, 28, 34, 42, 44*, 162, 163, 207, 214, 302, 314 f., 319*.
Aithiopis 133.
Aitolerne 44, 167.
Akanthos 211, 252 ff.
Akarnanerne 44.
Aknonios 275.
Akragas 48, 219, 221, 222.
Akropolis i Athen 60, 88, 105, 106, 113, 144, 154, 159, 175, 181, 194, 267, 307, 309 f.
Akroterier 156, 172 f.
Alabastmusling 65 f.
Aleksander den Store 23, 148, 247, 274, 298, 306, 312, 324.
Aleksandrinsk Videnskab 2, 296.
Alfeios 43.
Alkaios 12*.
Alkamenes 266 f.
Alkibiades 304.
Alkman 306.
Alkmæoniderne 147, 154.
Alonierne 19.
Alrune 253.
Alyattes 26, 72.
Alter, Apollons, 60, 208 f.
Amaltheia 15.
Amasis 146, 162.
Amazoner 172 ff., 194 ff.
Amfitrite 142.
Amfiktyonerne 25, 35 f., 57, 273, 310, 332, 334 f.
Amfissa 44, 334.
Ammianus Marcellinus 304*, 307*.
Ammon 29.
Ampelioterne 265.
Amyklæiske Apollon 85, 146, 148, 149, 150, 178, 183.
Anadumenos Capranese 242 ff.
Anakeion 116.
Anatomi 296.
Anaxandridas 56, 238, 265.
Anaxilas 222, 227.
Anaximander 314.
Anaximenes 308.
Andokides 214, 217, 307*, 312*.
Androsthenes 152.
Ante 257.
Anthologia Palatina 34*, 225*, 302*, 306*.
Antifanes 49, 212.
Antifon 35*, 217.
Antigonos 239.
Antinoos 328 ff.
Antiope 194, 196.
Aparos 275.
Apollodoros 5*, 18*, 136*, 187.
Apollohymnen 2, 5 f., 8, 9, 11 ff., 36, 39, 48.
Apollon i Sifnierfrisen 126, 132, 138.
Apollon, Tilnavne, se under Fjerntrammeren, Katharsios, Lykegenes, Pythios, Smintheus.
Apollonios Rhodios 88, 135*.
Apollostatuer 57, 72 f., 85, 92, 116*.
Apollotemplet 19, 86, 145 ff.
Apostlenes Gerninger 23.
Apoxyomenos 290 ff.
Apsisbygning 5.
Arachowa 10.
Arcadius 153.
Archegetes 25.
Archermos 156.
Archidamas 57.
Archilochos 28.
Ares 126, 127, 132, 140, 183, 214.
Argo 86 ff.
Argos og argivisk Kunst 34, 97 ff., 211, 212, 213.
Aristaineta 57.
Aristarch 2*.
Aristofanes 9, 162, 175, 214, 216 ff., 265*, 290, 315.
Aristogeiton 205, 230, 238, 305.
Aristomache 75.
Aristonoos 5, 168.
Aristoteles 29, 30*, 96, 147*, 202, 222, 240, 286 f., 300, 316, 317, 325, 336.
Arkadien 11, 213, 306.
Arkonter 309 f.

Artemidos 8.
Artemis 38, 97, 112, 126, 132, 138, 157 f.
Artemisia 305.
Artemision 205.
Asandros 305.
Asklepios 18, 32*, 321.
Assessos 26.
Assyrien 65, 67.
Astyanax 249.
Astypalaia 30 f.
Asymmetri 230, 236.
Athen og Athenæerne 15, 31, 32, 34, 35, 44, 48, 49, 60, 116, 123, 147, 162 ff., 196, 203 ff., 210, 211 ff., 245 f., 256 f. 260 ff, 305 ff., 309 f.
Athena 50, 63, 112, 124, 128, 132, 140, 158 f., 185 f.
Athenaios 36*, 133*, 224*, 300*, 307*, 309*.
Athenernes Skatkammer 162 ff., 270, 305.
Athenernes Stoa 203 ff.
Atleter 30, 241, 242, 248, 311 ff.
Augustus 152.

B

Babrios 312.
Bacchylides 12*, 27, 84, 87*, 178*, 185, 187, 200*, 221, 225, 304*, 308*.
Battos 230.
Bemaling se Farver.
Benstilling 94, 121 f.
Bion 223, 224.
Biton 97 ff.
Blodomløb se Aarer.
Blodhævn 31.
Blæksprutte 64.
Borgfred 31 f.
Brasidas 211.
Britisk Museum se London.
Brolægning 54, 105, 153.
Bronce, Arbejder i, 66 ff., 225 ff., 257, 298, 325.
Brydekamp 178 f., 190.
Brøndsted 45, 285.
Bøjlekander 63 f.
Bøoterne og Bøotien 43, 70.

C

Caeretanerhydrier 80 f.
Catajo, Hoved fra, 328.
Caylus 248, 251.
Cedrenus 153*.
Chaironeia 44.
Charila 18.
Chariter 266.
Cheirisofos 97*.
Chios 17, 60, 109 f., 156, 157, 210.
Chryso 39.
Chrysothemis 18.
Cicero 21 f., 25*, 88*, 128, 271, 302*, 306*, 310, 311*, 317*.
Cyriakus fra Ancona 54.

D

Dadoforfesten 18.
Dafne 9.
Dafni 181.
Dafnis 3, 9.
Danserindernes Søjle 252 ff.
Daochos 273 ff., 320.
Deinarchos 305*.
Deinomenes' Sønner 221ff., 227 ff.
Delfi, Betydningen af Navnet, 14.
Delfi, Byen, 35 f., 51 f.
Delfinguden 13, 14.
Delfusa 42.
Delfyne 6.
Delos 1, 2, 4, 15, 38 f., 43, 45, 60, 93, 102, 160*, 181, 319.
Demeter 10, 30.
Demokritos 313, 315.
Demosthenes 166*, 273, 304, 305, 307*, 311, 324, 325.
Diderot 251.
Didyma 72, 163, 308.
Diodor 4, 14, 148*, 187*, 188*, 206, 224, 225*, 230.
Diogenes Laërtius 224*, 239.
Dionysios fra Halikarnas 318, 319*.
Dionysos 2, 18 ff., 23, 30. 124, 138 f., 143, 154, 160.
Dioskurerne 88, 89 ff., 116.
Dipoinos 97.
Dittenbergers Sylloge, passim, altid citeret efter 3die Udgave.
Dodona 9, 29.
Domitian 54, 153, 226.
Doriske Vandringer 11, 14.
Doryforos 288 ff.
Dragen i Delfi 6 ff., 19, 172.
Dragter 127, 321.
Dyrekampe 156 f.
Dædaliderne 97, 167.

E

E, det mystiske, 152.
Efesos 17, 97, 145.
Eikon 319.
Eleusis 60, 309, 310.
Elyros 15.
Embusqués i Oldtiden 215.
Empedokles 219.
Epaminondas 27, 213.
Epidauros 32*, 310*.
Epimenides 34.
Erbach 243.
Erechteion 109, 268, 269.
Erythrai 17.
Etageparyk 68, 70.
Etrurien 66, 68, 178 f., 248.
Etymologicum Magnum 2*.
Eubøa 35.
Euforbos 123.
Euelthon 73.
Eukadmos 152.
Euripides 5, 6, 9, 19*, 22, 24, 26*, 28, 31, 45*, 105*, 123*, 128*, 133*, 139*, 160*, 169, 175, 183*, 215, 216, 219*, 303*, 314*, 315 f., 319.
Europa paa Tyren 78 ff.
Eustathios 28*.
Exegeterne 32 f.

F

Farsalos 273 ff., 284 ff.
Farver, anvendt i Skulptur, 83 f., 87, 90, 103, 117, 123, 134, 142, 144, 159, 254.
Faselis 148, 305.
Feidias 106, 194, 196, 211, 235, 297, 311, 331.
Fetischer 19 f., 61.
Figalia 30, 256.
Filip af Makedonien 57, 148, 150, 273.
Filochoros 19*, 200*.
Filoktet 240 f.
Filostratos 308*, 316.
Firspand 88.
Fjerntrammer 37.
Foibe 4.
Foibos 4.

Fokis og Delfi 8, 25, 29, 32, 35, 56, 57, 148 ff., 205, 213, 225.
Forkortninger 88, 121.
Formion 203.
Formis 182.
Foucart 46.
Frakttakster 151.
Frisedekoration 114 ff.
Frontalitet 89.
Fryne 31, 57, 210, 267, 301 f., 320.
Fysiognomiske Skrifter 317 f., 324 f.
Fædriaderne 39, 42, 43, 44.
Fønikerne 64 ff.

G

Gaia se Ge.
Galba 27.
Gallerne og Delfi 153, 167, 172.
Ganosis 330.
Gavlgrupper 88, 112 ff., 152, 156 ff., 172.
Ge 3—11, 20, 27, 42, 61.
Gedekult 14.
Gela 221, 222, 228 f., 243 f.
Gelon 221, 222 ff., 227 ff., 237, 244.
Gemmer (skaarne Stene) 183, 240 f., 315.
Genesis 20.
Geometrisk Stil 64.
Geryones 175 ff.
Gestus 127.
Giganter 136 ff., 159.
Girgenti se Akragas.
Glaukias 237.
Glaukos 33.
Gorgias 308, 310 f.
Gortys 13.
Grave og deres Udsmykning 50, 63, 241, 255 ff., 302 f.
Gravstatuer 302 f.
Gudeforsamling 123 ff., 132 ff.
Guldkranse 304 f.
Guldstatuer 306, 310, 311.
Guldværdi 150.
Gymnasiet i Delfi 50.

H

Haandværkerløn 149 ff.
Haarbehandling 239, 240, 263.
Haardragt 96, 107, 110. Se videre Etageparyk. Perleparyk.
Hadrian 153, 330 ff.
Handelsveje 44 f.
Harmodios 205, 230, 238, 305.
Harpokration 312*.
Haussoullier 46, 202 ff.
Hebe 126, 130.
Heberdey 114 f.
Hefaistos 132, 135 f., 187.
Hegesandros 305.
Hekate 266 f.
Hekatompedon 159.
Hektor 123, 126.
Helena 260.
Helgener se Heros.
Helike 4, 10.
Helikon 39.
Hellaniko 46, 52.
Helle 86.
Hera 38, 98, 126, 140.
Herakles 18, 113, 130, 136, 173, 174 ff., 335.
Herakles' Skjold 183.
Hermes 128, 132, 133, 140, 312.
Herodian 319*.
Herodot 2, 12*, 26, 27, 33, 65, 73, 97 ff., 104, 146, 147*, 154, 160*, 161*, 162 f., 197*, 202, 204*, 205 ff., 210, 221*, 222*, 228*, 268*, 271*, 332.
Herosdyrkelse 30 f.
Hesiodos 6, 20*, 183*.
Hestebilleder 86, 88, 117, 121, 128, 157.
Hesych 2*, 10*, 142*, 312*, 319*.
Hetærestatuer 309. Se videre Fryne.
Hieromnemon 167, 273.
Hieron 221 ff.
Himera 221.
Hind se Hjort.
Hippokrates 52, 54, 196, 240, 317*.
Hivning 190.
Hjortebilleder 86, 156 f, 180.
Homer 28, 64. Se videre Iliaden og Odysseen.
Homerskolier 78. Se ogsaa Aristarch.
Homolle 47 f., 75 f., 97, 105, 114 f., 130, 252 ff. o. a. St.
Hosioi 19.
Hymner, delfiske, 5, 19, 168 ff., 270. Se ellers Apollohymnen.
Hyperboræerne 12, 18, 23, 27.
Hypereides 160, 272.

I

Iamblichos 320*.
Idas 91 f., 116.
Ikoner 319.
Iktinos 256.
Iliaden 1, 2*, 6, 21, 66*, 123, 126, 133 f., 336.
Iliupersis 245 ff.
Inopos 38.
Iolkos 11.
Ionisk Kunst 70 ff., 80, 102, 106 ff., 127, 138, 248 ff.
Isaios 215.
Ischegaon 225 f.
Isis 7 f.
Isokrates 32, 148, 166*, 175*, 196, 211, 303, 304*, 305*, 308, 309, 318,
Itea 39.

J

Jernpriser 151.
Jernspid 73, 301.
Jerusalem 49, 168.
Jordgudinden se Ge.
Jordholderen 225 f.
Jordskælv 10 f., 42 f., 226.
Julia Domna 311,
Julian 44, 153.
Justinus 42.
Jøderne 20, 68.

K

Kalamis 152, 237, 306*.
Kalauria 3.
Kalender, delfisk, 15 f., 18.
Kallimachos, Billedhuggeren, 256, 259, 260, 264.
Kallimachos, Digteren, 2*, 6, 15*, 25, 37*.
Kallisthenes 29, 286.
Kalydoniske Vildsvin 84 ff.
Kantharos 138.
Karmanor 15.
Karrhotos 234.
Karthago 219, 221.
Karyatider 106 ff., 267 ff.
Kassotis 42, 147.
Kastalia 22, 23, 36, 42, 50 f., 54.

Kastor 91 f.
Kastri 39, 45, 47, 53.
Katharsios, Apollon, 34.
Kend dig selv 34.
Kerkyon 188 ff.
Kertscher Vaser 258.
Kerynitisk Hjort 180.
Kirfis 39, 44, 50.
Kirrha 25, 35, 39, 44, 145. 151.
Kleisthenes 30.
Kleobis 97 ff.
Kleomedes 30 f.
Klubhus 245 ff.
Knidiernes Lesche 245 ff.
Knidiernes Skatkammer 105 f., 111 f.
Knossos 13, 14, 16.
Kobilleder 177 f.
Kolonier 25 f.
Konon 305, 310.
Konstantin den Store 205.
Konstantinopel 205.
Kontrakter 150 f., 307*.
Korer 106 ff., 226, 301.
Koretas 14.
Korinna 320.
Korinth 32, 73, 150, 151, 154, 255 ff.
Korkyra 32.
Kos 36.
Krabbe 188.
Krateros 298 f.
Kratinos 218.
Kreta og Kreterne 13 ff., 36, 60, 68, 70, 82, 96 f., 102.
Krige 25, 32, 35, 49, 148, 203 ff.
Krigsmonumenter 203 ff.
Krisa 11, 13, 25, 31, 35, 39, 42, 334.
Kroisos 12, 27, 72 f., 97 f., 160.
Kronos 19.
Kureterne 14, 17.
Kuroi 93 ff., 302.
Kvinden i græsk Kunst 320.
Kværkning 179.
Kybele 136 f., 302.
Kykloperne 18.
Kyknos 183 f.
Kylon 34.
Kyme 224 f.
Kyniker 325.
Kypros 66, 73.
Kypselos 73.
Kyrene 26, 230, 234, 265.

L

Labyaderne 11.
Lakedæmonierne se Sparta.
Lakonerinder 259 f., 269 f.
Laurbær 9, 15, 23.
Lechaion 151.
Lekythoi 255 ff.
Leochares 298.
Lesche 245 ff.
Leto 2, 38, 126.
Leukippidernes Rov 116.
Libya 230.
Lilleasien 2, 16 f., 54,
Livia 152.
Lokri 172.
London 242.
Longinos 317*.
Lotos 59.
Lucretius 303.
Luftskakt 247.
Lukan 23.
Lukian 24.
Lykegenes 1 f.
Lykien 1 f.
Lykofron 279.
Lykurg 306, 311*, 312 f., 314.
Lynkeus 91 f., 116, 267.
Lysander 212.
Lysias 196, 320 f.
Lysippos 239, 287 ff., 318.
Lysistratos 318, 328.
Læderskødskind 141 f.
Læger 36, 317.
Løver 137, 156 f., 178 f., 190, 298 f.
Løvehjelm 185.

M

Makedonerne 29.
Malerier 245 ff.
Malmtempel 146.
Mandragora 253.
Marathon 162, 166 f., 192, 196, 210 f.
Mare, den flyvende, 190.
Marionetspiller 306.
Markus Antonius 152.
Marmaria 50, 61 f., 64, 66.
Marsyas 290.
Masker 318.
Matriarkalske Forhold 2.
Mausolos 305.
Mausolæet 275, 321.
Medusa 119.
Megabyzos 310.
Megarerne 143.
Memfis 65.
Memnon 123.
Menelaos 123, 250.
Messenierne 105, 213.
Mesopotamien 68
Metagenes 97*.
Metalskaale 66 ff.
Meton 215.
Metoper 76 ff., 165, 173 ff.
Meunier 300.
Midas 72.
Milet 17, 312, 313.
Miltiades 210.
Minos 13, 16, 60.
Minotauros 193 f.
Mohammed 20.
Mord, Renselse for, 15, 31.
Moschos 79*.
Müller, Ottfried, 46.
Muserne 5.
Musik 17 f., 45, 168 ff.
Muslingeskal 64 ff.
Mykenisk Kunst 5, 16, 60 ff., 247.
Myron 177, 237, 240.
Mønter og Møntforhold 150, 243 f., 332 f.
Mæander 267.

N

Naopoierne 149.
Napoleon 46.
Nattens Gudinde 4.
Naturornamentik 17.
Naukratis 148.
Naxos 14, 100 ff.
Nekyia 245 f.
Nemeisk Løve 178 f., 190.
Neoptolemos 249 f.
Nero 27, 56, 152.
New York 325.
Nike 156.
Nimrud 65.
Nodeskrift 168 f.
Nomos Pythikos 7.
Nonnos 6.
Ny Carlsberg Glyptotek 86*, 152, 313 ff., 328.
Nøgenhed i Kunst 61.

O

Odysseen 1, 6, 16, 66*.
Oidipus 44, 45*.
Olen 2.
Olympia 4, 43, 48, 52, 57, 124, 143, 182, 196, 205, 221, 227, 237, 238, 260, 287, 298, 307 ff., 332.

Olympiodoros 305.
Olympos 39.
Omfalos 19 f.
Onatas 237.
Orakelsvar 24.
Oreos 305.
Orfeus 86 ff.
Oribasios 44.
Orientalsk Kunst 64 ff., 90.
Orientering mod Syd 43 f.
Oropos 152.
Ovid 9*.

P

Paionios 265, 267.
Pallas 200.
Palmet 252 f.
Palæstra 50.
Pankration 178.
Paradromis 50.
Parisk Marmorkronik 147.
Parnas 39, 44 f.
Parthenon 35, 126 f., 202. 250, 256, 297, 310, 311.
Patara 2.
Patroklos 123, 126, 133.
Pausanias, Forfatter, 2*, 3, 5, 7*, 9, 10*, 18*, 20*, 22, 25*, 28*. 31*, 45, 50, 51, 52, 54, 56, 73*, 75. 85*, 100, 104, 116*, 146, 147, 149, 152, 165, 166 f., 178*, 182, 196*, 203, 204, 205, 208, 211*, 227*, 229, 230, 237*, 245 ff., 267*, 303*, 305*, 306*, 307, 308*, 309*, 310*, 311*, 319*, 320*. 334.
Pausanias, Spartanerkonge, 206.
Paverne 25, 30.
Peisandros 174.
Peisistratiderne 147, 154, 158, 175.
Pelargiko 35, 46, 52, 146.
Penelope 66.
Perdrizet 59*.
Pergamon 247, 290, 316*.
Perifetes 187.
Periklytos 73.
Peristasis 247.
Perleparyk 84, 88, 90, 101.
Perserne 162 ff.
Pilekogger 197 f
Pilgrimmene 35, 54.
Pindar 11, 12*, 28, 31, 35, 38 f., 48, 84, 91, 93, 97, 147*, 161, 183*, 196*, 197*, 219*, 220*, 221, 234, 244, 270, 304, 308*, 312.
Platon 29, 32, 240, 272, 310*. 312, 313, 321*.
Platææ 205 ff., 210.
Plautus 312*.
Pleisthos 11, 39, 42, 44.
Plinius 28*, 161*, 239, 259*, 267*, 268, 298, 300*, 303, 306*, 307*, 308, 309*, 310, 311*, 316*, 317*, 318*.
Plutarch 4, 5, 7*, 9, 10*, 14, 18*, 21, 24, 26*, 28, 43, 49*, 56*, 75*, 86*, 103*, 147*, 175*, 187*, 188*, 192*. 206, 210, 212*, 220*, 221*, 227*, 248, 298, 301, 304, 305*, 308*, 311*, 316*.
Polemon 75.
Polis 35, 310.
Pollux 7*, 142*, 314*, 318*.
Polos 107 ff., 111.
Polybios 306.
Polybos 240.
Polydeukes 91 f.
Polyeuktos 324.
Polygnot 116, 196, 245 ff.
Polykleitos 95 f., 97, 240, 288 ff.
Polykromi se Farver.
Polyzalos 222, 227 ff., 298.
Portrætter 301 ff.
Poseidon 3, 5, 6, 10 f., 20, 42, 142.
Praksiteles 263 ff., 276, 280 f., 320.
Praxias 152.
Priene 17, 44, 310.
Processioner 8, 12, 15, 168 f.
Profeter 24 f., 26 f.
Prokrustes 190.
Pronaia se Athena.
Proneos se Poseidon.
Pythagoras, Filosof, 28 f., 238, 324.
Pythagoras fra Rhegion 238 ff.
Pythagoræerne 202, 320.
Pythaister 168.
Pythia 23 f., 27, 34.
Pythios 13 f.
Pythiske Lege 12, 15, 29, 39.
Pytho 6 f., 13, 39.

R

Rafael 245, 250 f.
Renselse 34.
Renseren Apollon 34.
Rhamnus 266.
Rhea 19.
Rhodopis 31, 73, 210, 301.
Rhodos 300*.
Rhoikos og Theodoros 70.
Rhyton 16.
Rodin 318, 321.
Rom 49, 307.
Ruvo, Vase fra. 199 f.
Rytme 239, 240.

S

Sakadas 7.
Salamis 204 f., 207.
Salomons Tempel 68.
Sapfo 73, 133, 320.
Savskærere 309.
Schiste 44.
Selinunt 82, 83, 88, 148, 219 f.
Selvportrætter 309.
Sfinks 66, 67, 100 ff.
Sibylleklippen 100.
Sicilien 219 ff.
Sienesisk Maleri 90.
Sifniernes Skatkammer 46, 76, 83, 104 ff., 158, 159, 160.
Sikyon 150 f.
Sikyonernes Skatkammer 75 ff., 104, 144.
Silener 108.
Silfion 265.
Simonides 99, 221, 225, 248, 304.
Sinis 187.
Sisyfos 280, 281.
Sisyra 142.
Sitalkas 57.
Siv 254, 269 f.
Skatkamre 48, 75 ff., 104 ff., 162 ff., 211, 212.
Skeiron 187 f.
Skibsbillede 87 f.
Skopas 289 ff.
Skyllis 97.
Skyther 196 f.
Skønhedsstævner 312.
Slangesøjlen 205 ff.
Smintheus 1.
Sofokles 19, 123*, 163, 175, 180, 200*, 214, 217, 218, 302, 311*, 313 f., 320, 321.

Sokrates 21, 29, 34, 321*,
Solon 31, 97 f.
Spanien 64 f.
Sparta 32, 63, 73, 147, 206. 211 ff., 306.
Spartokos 305*, 310.
Spintharos 149.
Stackelberg 285.
Stadion 55 f,
Statius 313*.
Stenalder 59 f.
Stephanus Byzantius 2*.
Stepterion 7, 15.
Stobäus 320*.
Storgrækenland 219.
Strabo 6*, 7*, 48, 271*.
Strategisk Beliggenhed 44.
Strymon 304.
Suetonius 27*.
Sulla 56.
Svanerne 12, 38.
Sydkrone 67.
Symmetri 240.
Syngros 49.
Syrakus 76, 212, 220 ff., 271, 306.
Syvtal 3, 38.
Søjle 100 ff., 252 ff.

T

Tamiai 149.
Tarent 75.
Tatian 19*.
Teatret i Delfi 54, 58.
Tegea 97, 207.
Telemachos 275 f.
Telfusa 11.
Temenos 39, 49, 52 ff., 61 ff., 64.
Tempe 7 f., 12, 15, 146.
Tenierne 206.
Terrakotter 60 f.,
Theben 8, 15, 39, 73, 112, 143, 148, 199, 207, 213.
Themis 3, 4, 5, 6, 9 f., 265 f.
Themistios 145.
Themistokles 163, 311.
Theodektes 305.
Theodoros 160.
Theodosius den Store 153.
Theofani 12.
Theofrast 59, 220.
Theokrit 28*, 116, 175*, 179, 220, 254, 317*.
Theopompos 300*.
Theoxeni 12, 160*.
Thermopylæ 149.
Theron 219, 228, 234.
Theseion 175 ff., 187 ff.
Theseus 173, 174 f., 185 ff.
Thessalien 8, 35, 44, 148, 271 ff.
Thorvaldsen 185,
Thukydid 32*, 44*, 63*, 166*, 203, 204*, 206, 207*, 211*, 212*, 222*, 228*, 315.
Thyiader 19, 267.
Thyiai 145.
Timotheos 309, 310.
Timoleon 222.
Tinos 36.
Tithorea 7 f.
Trachelismos 179.
Trajan 153.
Tralles 169, 279.
Transportforhold 150 f.
Trefod 72 f., 112 f., 205 ff., 222 ff., 225, 252, 254.
Tridacna 65.
Trofonios 11, 146.
Troja 249 f.
Træmurene 163.
Træneren 307 f.
Tvillinger 93 ff.
Tyksakkene 202.
Tyranmorderne se Harmodios.
Typer 182.
Tyre 80, 82, 90, 157, 192 f.

U

Udgravninger 46 ff.
Ulrichs 45 f., 115.

V

Vasari 318.
Vaser 68, 84, 85, 88, 108, 121, 123, 127, 144, 175, 178, 179, 180, 183, 187, 190, 199, 232, 255 ff., 258, 267, 269.
Vej, den hellige, 54.
Verres 306.
Wesçher 46.
Wien 266, 328.
Vievandsbækken 54.
Vildsvin 84 ff.
Vinger 128.
Vitruv 255 f., 268.
Vognstyreren 225 ff.
Voldgift 32.
Voltaire 27.
Votivportrætter 307 ff.
Væddeløbsbane 55 f.
Vædder 86.

X

Xanthippe 321*.
Xanthos 2.
Xenodoros 149.
Xenofon 10*, 21, 27*, 30*, 32*, 44*, 147*, 165, 212*, 213, 221*, 306*, 310*, 312*.
Xenombrotos 308*.
Xerxes 34, 163, 205, 221. 226.
Xystos 50.

Z

Zeus 2, 4, 9, 18, 19, 26, 29, 78, 91 f., 124, 126, 139, 205, 310, 336.

Æ

Ægineterne 161, 207, 237.
Æginatemplet 114, 122, 144, 166, 172, 176, 182, 185, 202, 238.
Ægypten 65, 67, 94, 146, 255, 302, 303, 332.

Ø

Øjet, Behandlingen af, 86, 96, 101, 235 f., 290, 316 f., 324.
Økser som Votiv 73.

1770

GETTY RESEARCH INSTITUTE
3 3125 01881 6229